

VILIS
ČIKA

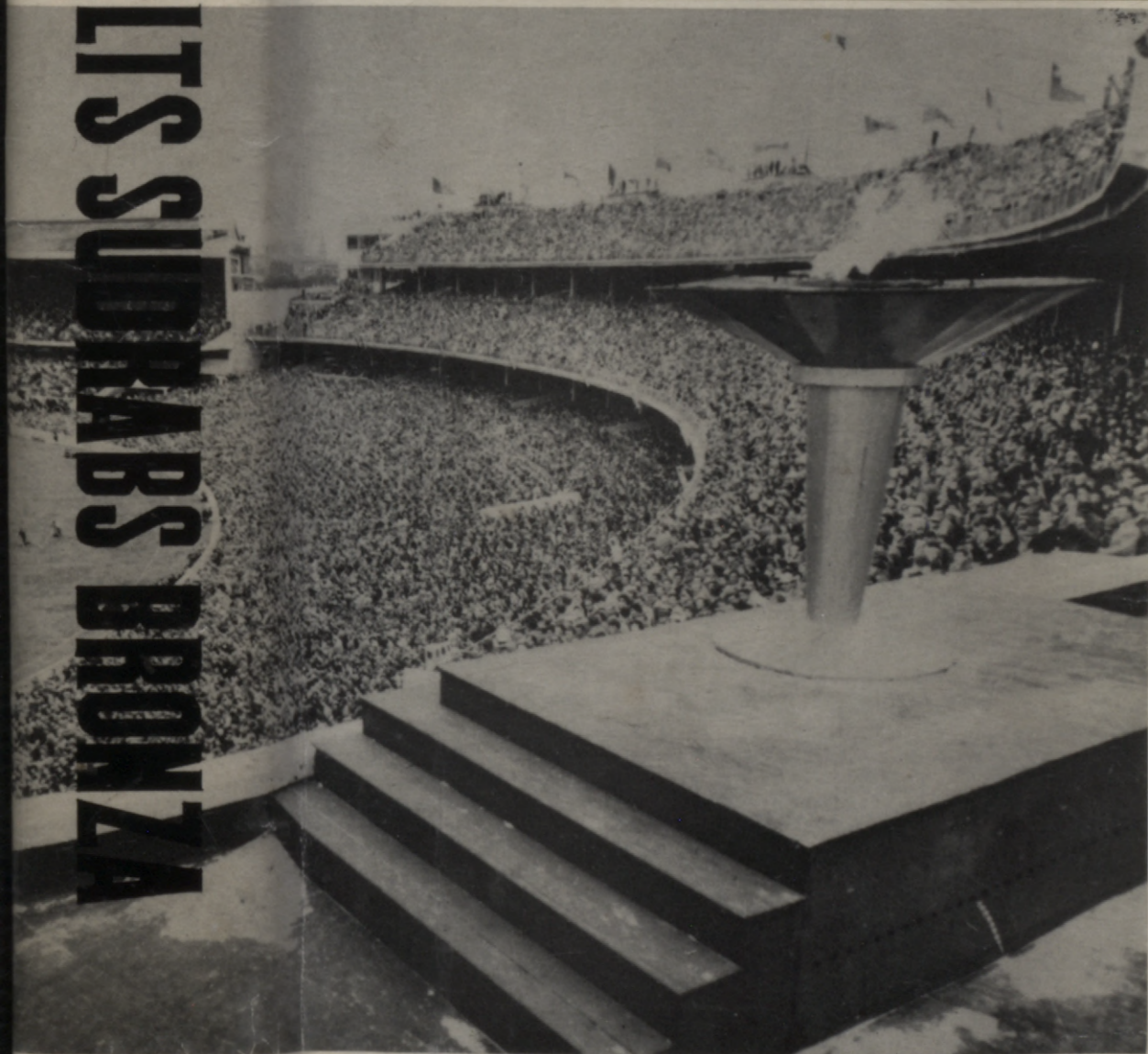
90-4
846

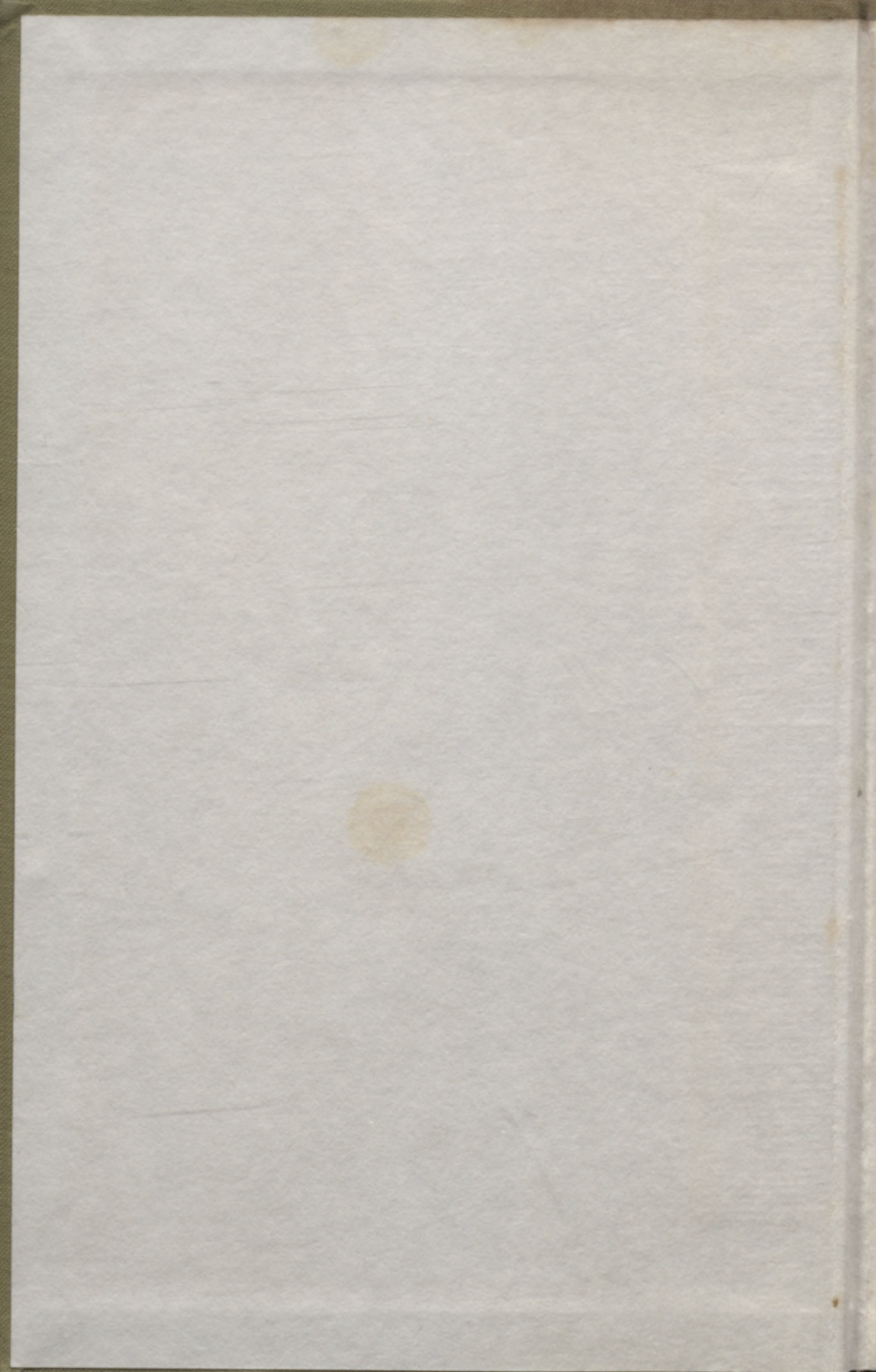
ARNOLDS
ŠMITS

ZELTS SUDRABS BRONZA

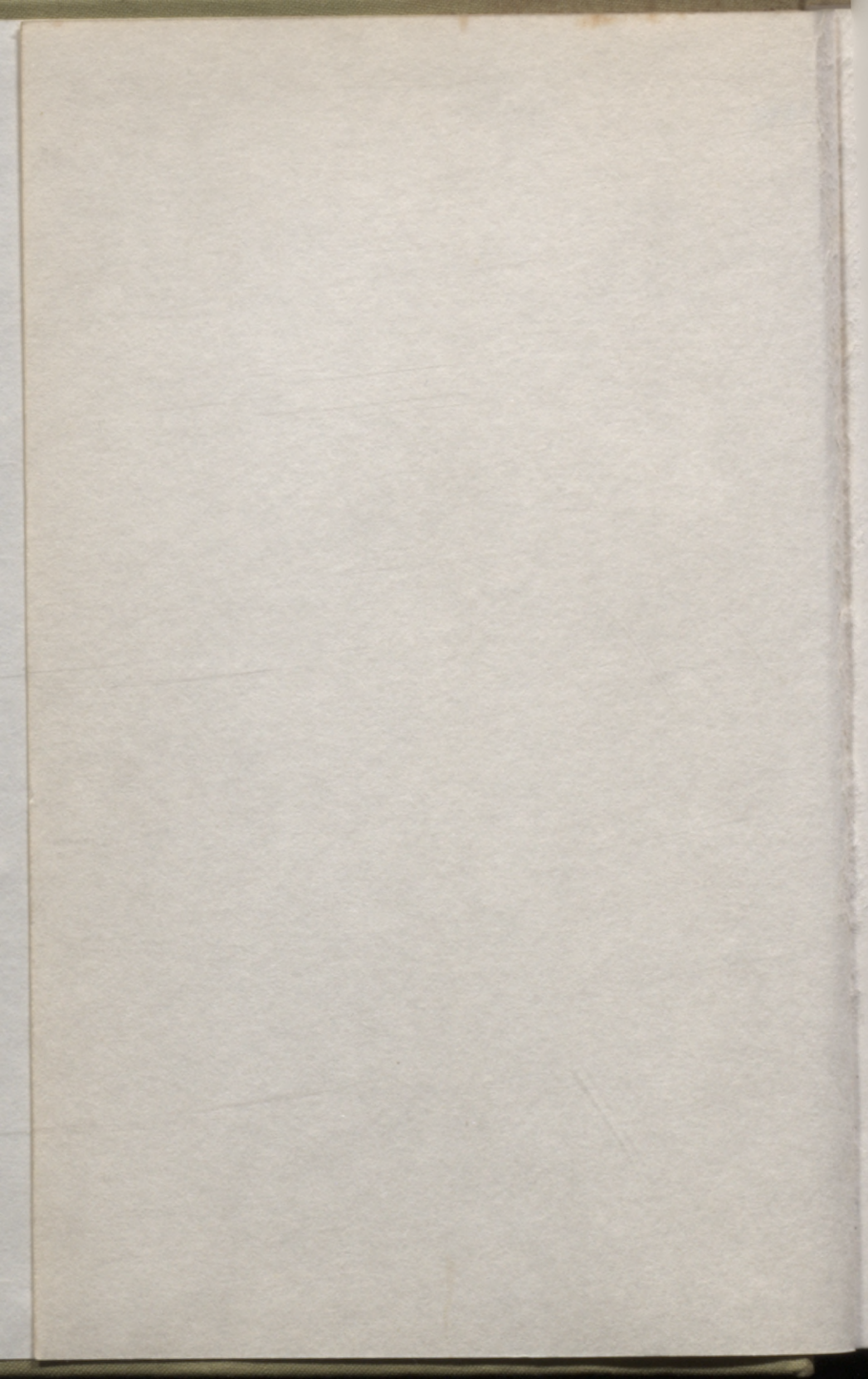
VILIS ČIKA
ARNOLDS ŠMITS

ZELTS
SUDRABS
BRONZA

1932

B, L

L 90-4
L 846

0461
Z
7A

VILIS ČIKA un ARNOLDS ŠMITS

*Zelts,
sudrabs,
bronza*

LATVIEŠU OLIMPIEŠI NO 1912. LĪDZ 1960. GADAM

1963

G R Ā M A T U D R A U G S

LATVIAN HOME

80

Vāku un apvāku zīmējis IVARS DALIŅŠ

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

91—

30.958

0304094093

Šī grāmata ir veltīta visiem latviešu olimpiešiem, kas aizstāvējuši Latvijas sarkanbaltsarkanās krāsas, gan nesdami tās lepni un atklāti, vai dziļi paslēptas sirdīs. 14 no viņiem aizvadītajos 48 gados sasnieguši olimpiskā kalna virsotni un izcīnījuši 20 medaļas sešās sporta nozarēs: basketbolā, grieķu-romiešu cīņā, paukošanā, peldēšanā, šaušanā un šachā.

Atcerēsimies, ka olimpiskajās spēlēs galvenā nav uzvara, bet pati dalība cīņā. Olimpiskajās spēlēs var vērot ne vien varonīgi izcīnītas uzvaras, bet arī varonīgi zaudētas cīņas, kur dalībnieki bijuši ar krietnu stāju. Taču olimpiskās uzvaras slavas vainags tiek labākiem no labākajiem.

Adolfs Plūms

NO STOKHOLMAS LĪDZ ROMAI

Raugoties pagātnē caur olimpisko tālskatu, pasaules sporta vēsturi vairs nevar uzrakstīt bez 14 latviešiem, kas 48 gadu gājumā — no 1912. gada Stokholmā līdz 1960. gadam Romā — sešos dažādos sporta veidos izcīnījuši 20 olimpiskās medaļas. Tās ir trīs zelta, vienpadsmit sudraba un sešas bronzas goda zīmes.

Šo olimpisko laureātu vidū ir 12 vīriešu un divas sievietes. Viņu panākumi, tuvāk kvalificējot, realizējušies basketbolā, grieķu-romiešu cīņā, paukošanā ar špagu, brīvā stila peldēšanā, māla baložu šaušanā, šachā, šķēpa mešanā un soļošanā. Latvieši visas medaļas ieguvuši vasaras sporta sacensībās, bet pagaidām bez tām palikuši ziemas olimpiskajās spēlēs.

Zeltu, sudrabu vai bronzu nav izdevies sasniegt arī neatkarīgās Latvijas kādreiz izcilajiem ātrslidotājiem, kaut 1924. gada ziemas olimpiskajās spēlēs Šamonī Alberts Rumba valstu klasifikācijā Latvijai izcīnīja ceturto vietu, Jānis Andriksone 1935. gadā St. Moricā kļuva studentu pasaules čempions un Alfons Bērziņš 1939. gadā Rīgā pabeidza Eiropas meistarsacīkstes ar uzvarētāja vainagu.

Vienu zelta un divas bronzas medaļas izcīnījis peldētājs Jānis Konrads (Austrālija), pa zelta medaļai — šachists

Hermanis Matisons (Latvija) un šķēpa metēja Inese Jaunzeme (PSRS), katrs pa divām sudraba medaļām — basketbolisti Maigonis Valdmanis, Jānis Krūmiņš un Valdis Muižnieks (visi PSRS), viena sudraba medaļa tika šachistam Fricim Apšeniekam (Latvija), soļotājam Jānim Daliņam (Latvija), cīkstonim Edvīnam Bietagam (Latvija), peldētājam Ilzei Konradei (Austrālija) un basketbolistam Cezaram Ozeram (PSRS), divas bronzas medaļas — paukotājam Bruno Habarovam (PSRS) un viena bronzas medaļa — soļotājam Adalbertam Bubenko (Latvija) un šāvējam Haraldam Blauam (Krievija).

Šie olimpiskie laureāti, kā redzams, formāli reprezentējuši trīs valstis — neatkarīgo Latviju, Austrāliju un Krieviju, pie tam pēdējo divos dažādos atveidos — zem cariskās un bolševistiskās varas.

Olimpisko uzvarētāju vidū ierindoti arī abi Latvijas šacha spēles ģeniji Fricis Apšenieks un Hermanis Matisons. Ja tagad šachistiem notiek atsevišķas sacensības, kas atgādina olimpiskās spēles, tad 1924. gadā Parīzē šacha turnīrs, kur abi latvieši izcīnīja zelta un sudraba medaļu, kaut neoficiāli, tomēr pilnīgi iekļāvās vispārējā olimpiskajā programmā, kā to toreiz izvērtēja arī pasaules prese.

Mūsu grāmata varbūt iznīcinās vienu otru līdzšinējo olimpisko „leģendu“ — jau gadu desmitiem iegājušos pieņēmumus, uzskatus un pat dažus „faktus“ par latviešu gaitām olimpiskajās spēlēs, ieskaitot dažas lietas arī abu šo autoru pirmajos kopīgajos darbos — Sporta Latvijā un Sporta Smaidā. Tas tādēļ, ka šīs grāmatas uzrakstīšanai materiāli ir vākti visā pasaulē šajā pusē dzelzs aizkaram vairākus gadus, cenšoties sasniegt visus iespējamus oficiālos avotus, lai tiktu patiesībai tik tuvu, cik vien iespējams.

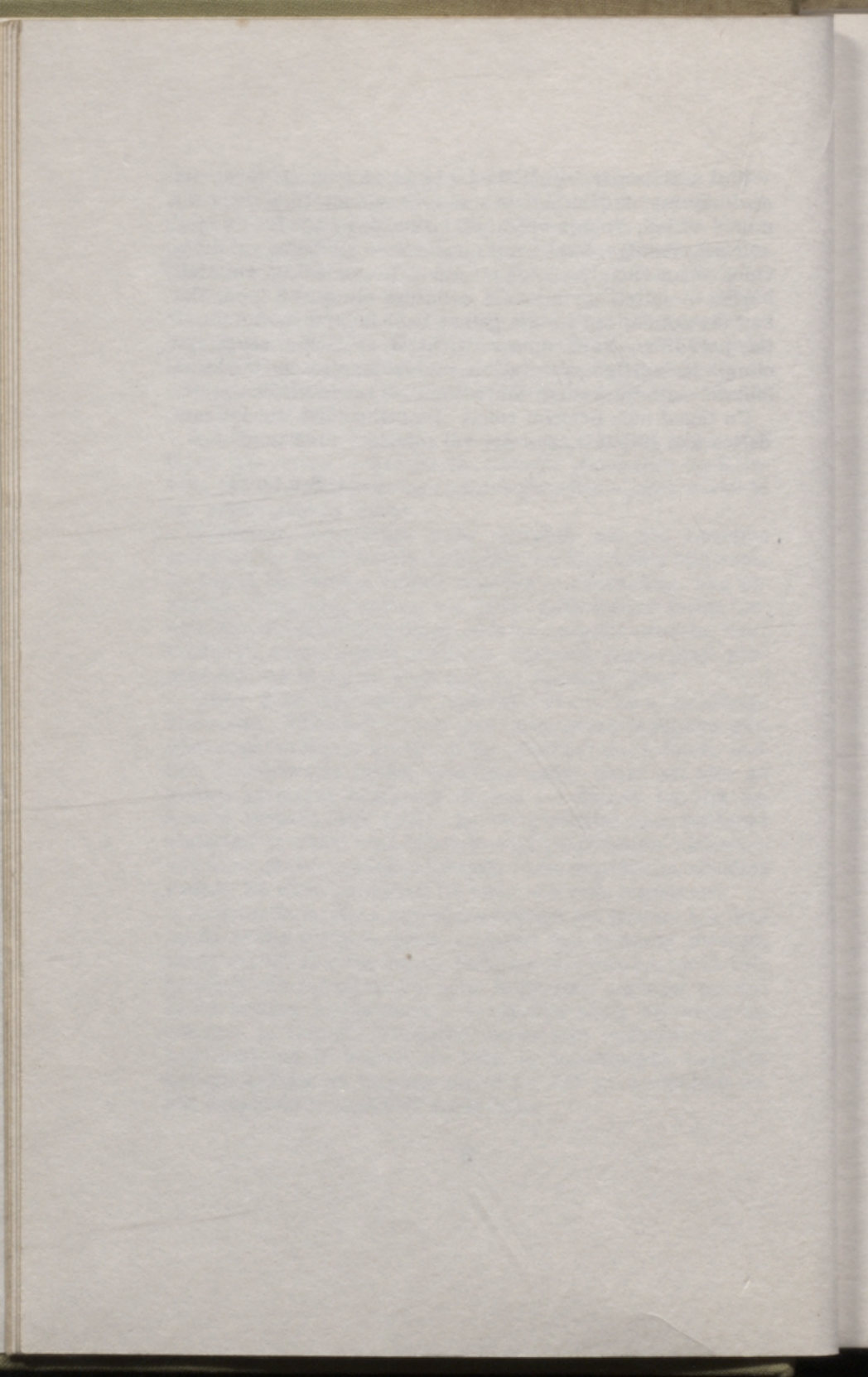
Rakstot šo latviešu olimpisko vēsturi un godinot tos, kas savās rokās turējuši zelta, sudraba vai bronzas medaļu, tāpat arī visus citus mūsu tautības olimpiešus, esam mēģinājuši, cik tas cilvēciski bijis iespējams, aizmirst tās dažādās izjūtas, kādās esam svārstījušies starp priekiem un asarām, jo latvieši olimpisko uzvarētāju godināšanas paugstinājumā ir kāpuši ne vien ar neatkarīgās Latvijas karoga krāsām uz tērpiem un sirdīs, bet arī ar svešām un pat atbaidošām nozīmēm uz krūtīm.

Viņi visi tomēr bijuši latvieši, kurus šī vārda un apzīmējuma dziļākajā izpratnē var vienot tikai vieni, mums visiem kopēji vārdi: Dievs, svētī Latviju!

Ir arī vienalga, kurā zemes puslodē — ziemeļos vai dienvidos — un vienalga, kādā pilsētā — Losandželosā vai Melburnā — spilgti un mistiski uzliesmo olimpiskā lāpa. Bet kad tas notiek, tad tiešām gribas ticēt lielajai parādībai — tai parādībai, kurā uguns dzirkstis atblāzmo sengrieķu olimpiešu mūžīgo nemirstību un savienojas ar modernā laikmeta olimpiskajiem laureātiem — arī latviešiem.

Un tagad mēs pemsim rokās olimpisko tālskatu, lai raudzītos gan ļoti tālā, gan arī vēl pavisam tuvā pagātnē.

Autori

SENĀS OLIMPISKĀS SPĒLES UN TO ATJAUNOŠANA

Laikā, ko vēsturnieki tagad apzīmē par 776. gadu priekš Kristus un mēnesī — 21. vai 22. jūlijā — kam toreiz bija Apollona vārds, notika liela skriešanās. Sacīkšu vieta bija plava Alfeuss upes malā pie Olimpijas, Grieķijā. Uzvarētājs kļuva kāds jauniets no Elisas vārdā Koroiboss, pēc profesijas pavārs. Pēc skrējiena viņa galvu rotāja ar olīvu zaru vainagu.

Tās ir pirmās olimpiskās spēles, par kurām vēstures arhīvos ir saglabājušās kaut kādas noteiktas ziņas. Bet šādi reliģiski sarīkojumi par godu dievam Zevam jau notika vairākus gadsimtus, iespējams pat tik senā pagātnē kā 1370. gadā pr. Kr. Par tiem sīkāk kaut ko tomēr stāsta vienīgi leģendas.

Grieķu nenogurdināmā izdoma ir radījusi neskaitāmus stāstus par olimpisko spēļu izcelšanos. Saskaņā ar vienu variāciju tās ierosinājis Herkules pēc Elisas karaļa Augija sakaušanas. Priekā par uzvaru viņš esot sarīkojis skriešanos starp brāļiem un uzvarētājs kronēts ar olīvu vainagu. Herkules pats esot noteicis distances garumu un nolēmis, ka tai jābūt 600 pēdu (192,27 m). Tas pēc tam arī kļuvis par olimpiskā stadiona garumu. Kāda cita leģenda savukārt stāsta, ka pirmās olimpiskās spēles sarīkojis Zevs, lai svinētu sava tēva Kronosa pieveikšanu cīņā par pasaules virskundzību.

Grieķi olimpiskās spēles rīkoja pārliecībā un ticībā, ka mirušo dvēselēm patīk tāda veida svinības, tāpat kā tās iepriecinājušas, viņiem dzīvojot zemes virsū. Šīs spēles uzskatīja par tik svarīgām, ka laiku mēroja ar četru gadu periodiem starp olimpiskajām sacensībām un šos starplaikus sauca par olimpiādēm.

Sākumā šiem sarīkojumiem bija izteikti vietējs raksturs, bet vēlāk tās kļuva panhellēniskas. Četri šādi svētki — olimpiskās, pitiāniskās, nemeāniskās un istmiāniskās spēles — izpelnījās ļoti plašu ievēribu, bet tās, kas notika Olimpijā, bija visievērojamākās. Ik pa četriem gadiem pārtrauca tirgošanos. Mazās patstāvīgās valstiņas, kas nepārtraukti atradās kara stāvoklī, nōlika ieročus, un visi grieķi olimpisko spēļu laikā sadzīvoja mierā, lai godinātu tautas vīrišķību. Kaut gadu ritumā aizvien lielāku uzmanību veltīja sporta sacensībām, senās olimpiskās spēles tomēr nekad nezaudēja pilnīgi savu reliģisko nokrāsu.

Pirmajās 13 olimpiskajās spēlēs sacensību daļā bija tikai viens vienīgs 192 m skrējiens, gandrīz stadiona garumā. Šo skrējienu sauca par „stade,” no kā arī atvasināts stadiona nosaukums. 14. spēlēs nāca klāt otrs skrējiens, ko pagarināja par vēl vienu stadiona garumu. 15. spēlēs pievienoja arī izturības skrējienu. Dalībniekiem bija jāveic 12 apļu, apmēram 4,5 km. Sportisti sacentās grupās pa četri izlozes kārtībā. Uzvarētājs pēc tam turpināja sastapties ar citu grupu uzvarētājiem, kamēr noskaidrojās labākais.

708. gadā pr. Kr. sacensības papildināja ar pieccīņu, kuņģa ietilpa skriešana, tāllēkšana, šķēpa un diska mešana un laušanās. Tāllēkšanā sacensoņi lietoja palīglīdzekļus atspēriena spara palielināšanai. Viņi turēja rokās atsvarus, ko atlēciena brīdī metā atmuguriskā virzienā. Šīs sacensības laikā skanēja flautu mūzika. Saskaņā ar pavisam neseniem atklājumiem spartietis Ksionis šādā veidā sasniedzis 7,05 m distanci. Nekas tomēr nav kļuvis zināms par spētajiem rezultātiem senajās olimpiskajās spēlēs tik ļoti iecienītajā diska mešanā. Ripas svars, kā tas konstatējams pēc mūzejos atrodamajiem rīkiem, svārstījies starp 3 un 9 mārciņām.

688. gadā nāca klāt dūru cīņa; 680. četrjūga kaujas ratu skriešanās; 648. pankratiāns (dūru cīņas un laušanās kombinējums) un zirgu skriešanās un 580. bruņotā sacensība, kur dalībnieki pilnā apbruņojumā veica divus stadiona garumus. Svarīga pārmaiņa notika 632. gadā pr. Kr., kad sāka rīkot atsevišķas sacensības jaunatnei, kas skrēja pusi stadiona garuma un meta daudz vieglāku disku.

Sākumā uzvarētājus apbalvoja tikai ar vienkāršu olīvzaru vainagu, bet, sākot ar 61. olimpiskajām spēlēm, atļāva uz-

varētāju godināšanai Olimpijā celt statujas. Atsevišķam sportistam tomēr bija jāklūst čempionam vairākas reizes, iekām varēja veidot statuju pēc viņa gīmja un līdzības. Vēlāk bieži vien pilsētu vaļņos izlauza spraugas, pa kurām tad atgriezās mājās daudz cildinātie un slavinātie uzvarētāji.

Olimpiskās spēles kulmināciju sasniedza 5. gadsimtā pr. Kr. un tai pašā laikā sāka parādīt arī jau pirmās dekadences pazīmes. Skatītāji sāka aizvien vairāk prasīt rekord-sasniedzumus, kas savukārt radīja nepieciešamību speciālizēties. No tā brīža līdz profesionālismam vairs bija tikai neliels solis un to arī pie pirmās izdevības bez kavēšanās spēra.

Stadiona izbūve kļuva aizvien plašāka un ērtāka. Īsts arhitektūras meistardarbs bija lielā vingrotava. Ēkās iebūvēja aukstas un siltas mazgāšanās iespējas, ieskaitot suta vannas un ļoti greznas atpūtas telpas.

Tā kā olimpiskās spēles bija regulārs sarīkojums, kur vienmēr pulcējās daudz grieķu, tās deva vienreizēju izdevību arī dzejniekiem, rakstniekiem, filozofiem un daiļrunātājiem sniegt atklātībai savu mākslu un darbus. Olimpiskajās spēlēs ieradās tādi grieķu kultūras milži kā Herodots, Georgiass, Lisiass, Apollonijs no Tiānas, Hipiass, Simonidess, Demostens un pat Diogens. Tā olimpiskajās spēlēs sākās kultūras un mākslas sacensības, kur tāpat vainagoja uzvarētājus.

Olimpisko sportistu sagatavošanās darbs bija ļoti strikts. Visiem dalībniekiem bija jāzvēr, ka viņi pirms sacensībām ir trenējušies 10 mēnešus. Ieradušies spēļu vietā, sacensopi sagatavojās vēl 30 dienas olimpisko instruktoru un pārstāvju uzraudzībā. Viņi vingroja un ēda saskaņā ar īpašiem priekšrakstiem. Kādā olimpisko spēļu sākuma periodā treniņa laika ēdienu kartē katrā maltītē nebija nekas cits, kā vienīgi svaigs siers un ūdens.

Daži seno olimpisko spēļu sacensības veidi bija ļoti brutāli. Kombinētā dūru cīņa un laušanās, resp. pankratians beidzās ar vairākiem nāves gadījumiem. Kāds dūru cīnītājs finālā apzinīgi nogalinājis savu pretinieku ar īpašu paņēmienu. Viņu izsludināja negodā, un tiesneši par uzvarētāju

vainagoja mirušo, ja tas viņam vēl deva kādu pēcnāves gandarījumu.

Lielisks seno laiku skrējējs bija Leonidass no Rodosas, kas kļuva uzvarētājs 12 reizes četrās olimpiskajās spēlēs. Astiloss no Krotonas bija olimpiskais meistars astoņas reizes, tāpat skriešanu disciplīnās. Otrs krotonietis Milons bija slavens lauzējs, un viņa spēks kļuva legendārs. No garo distanču skrējējiem atceras Ladasu no Spartas. Viņš uzvarēja 85. olimpiskajās spēlēs, bet piepūle izrādījās bija par lielu, un Ladass drīzi pēc skrējiena mira. Viņa veikums deva ierosinājumu tēlniekam Mironam, kas radīja vienu no savām labākām statujām. Slavens dūru cīnītājs un pankratiana speciālists bija Tegeness. Bet saglabājušies materiāli tomēr dod norādījumu, ka pats lielākais olimpisko spēļu dūru cīnītājs bijis Glaukuss no Ardeonas.

98. olimpiskajās spēlēs piedzīvots pirmais zināmais skandāls. Un ievērojot moderno laiku sporta notikumu attīstību, vērts atzīmēt, ka tam bijis sakars ar dūru cīņu. Tesālijas Eipolusu sodīja par to, ka viņš esot piekukuļojis trīs pretiniekus, lai tie ļauj sevi pieveikt. Tesālieti izsludināja negodā, un viņam bija jāmaksā soda nauda.

Cik olimpiskajās spēlēs bijis skatītāju, vēstures materiāli neko konkrētu nesaka. Vietas bija 40.000 līdz 50.000. Bet vai stadions bija kādreiz pilns vai arī pārpildīts, nav zināms. Sievietēm olimpiskās spēles bija liegtas, pat kā skatītājām. Tādēļ liels bija trācis, kad atklājās, ka Killip-teira no Rodosas ieradusies 96. olimpiskajās spēlēs, tērpusies vīrieša drānās. Viņas dēls piedalījies dūru cīņā un uzvarējis. Kad sajūsminātā māte vairs nav varējusi savaldīties un skrējusi dēlu apkampt, viltība atklājusies. Parasti sods par šādu pārkāpumu bija nāve, vainīgo nogrūžot no augstas klints stadiona tuvumā. Tajā reizē šo sodu tomēr neizpildīja un gala rezultātā, sievietēm beidzot atļāva ne tikai noskatīties sacensības, bet pat aktīvi piedalīties sacīkstēs. Divjūga kaujas ratu grupā 128. olimpiskajās spēlēs uzvarētāja kļuva sieviete — maķedoniete Belisiche.

Gadsimtiem ilgi olimpiskās spēles bija liels miermīlīgs civilizācijas notikums, kas centrējās ap Vidus jūru. Bet Grieķijai zaudējot varu un prestižu, tās pamazām zaudēja savu sākotnējo nozīmi. Seno dienu gars izzuda. Reliģiskā

atmosfera izgaista aizvien vairāk. Sacensību vidū parādījās svešinieki. Uzvarētāji vairs nebija apmierināti ar vienkāršu olīvu zaru vainagu. Viņi sāka prasīt dāvanas un naudu. No patriotiskām un reliģiskām svinībām olimpiskās spēles pārvērtās par karnevālu, dzīrēm un cirku. Sākotnējo tiro amatierisma garu bija pārpēmis profesionālisms.

2. gadsimtā pr. Kr. Grieķiju pakļāva romiešu virskundzībai. Jaunie valdnieki atļāva olimpiskās spēles turpināt, bet paši par tām izrādīja niecīgu interesi. 211. spēlēs (67. g. pēc Kr.) kā aktīvs, bet ļoti plātīgs dalībnieks gan ieradās Romas imperators Nērons, kā kaujas ratus vilka desmit zirgu. Neviena pretinieks, protams, viņam neradās. Brauciena laikā Nērons no ratiem izkrita. Un kaut arī viņu iecēla atpakaļ, mērķa līniju sasniegt neizdevās. Tiesneši tomēr viņu pasludināja par uzvarētāju, kā bija pavēlēts. Zirgu un kaujas ratu īpašnieki reti kad paši piedalījās sacensībās. To darīja īpaši braucēji un zirgu kopēji. Vainagu saņēma īpašnieks, bet kalpam tika kokvilnas galvas lente. Šī, starp citu, bija vienīgā disciplīna, kurā varēja piedalīties vergi. Visās pārējās sacentās vienīgi brīvdzimtie.

Spēles turpinājās, bet kad bija jau izbālējušas gandrīz pavisam, Teodosijs I tās 394. gadā pēc Kristus aizliedza. Olimpiskos tempļus izlaupīja barbaru iebrucēji. Teodosijs II 426. gadā pavēlēja nojaukt olimpisko spēļu vietā vecos robežvaļņus. Apmēram gadsimtu vēlāk zemes trīce pabeidza šīs vēsturiskās vietas iznīcības darbu, un Alfeuss upe pārludināja līdzenumu, kur bija sākušās olimpiskās spēles.

Pašu pēdējo sacensību rezultāti ir gājuši bojā. Var jau būt, ka tos arī nebija nemaz vērts glabāt. Īstais olimpiskais gars jau sen bija izzudis, palikusi vienīgi čaula. Pēdējā uzvarētāja vārds, kas vēl saglabājies, ir kāds armēņu princis Varasades, kurš bija triumfējis dūru cīņā.

Olimpiskās spēles tomēr bija pārdzīvojušas apmēram 1200 gadu vai gandrīz 300 olimpiādes.

Visi nopelni un atzinība par moderno olimpisko spēļu atjaunošanu piekrīt franču izglītības darbiniekam un audzi-

nātājam baronam Pjēram Dekubertēnam, kas bija dzimis Parīzē, 1863. gada 1. janvārī un mira Ženēvā, 1937. gada 2. septembrī.

Jau agrā jaunībā Dekubertēns parādīja lielu interesi par literatūru, vēsturi un audzināšanas un socioloģijas problēmām. Kad Francijas valdība viņam uzdeva iepazīties ar fiziskās kultūras attīstību pasaulē, Dekubertēns drīzi vien konstatēja, ka 19. gadsimta sports atradās visai nožēlojamā stāvoklī. Gandrīz nevienā nozarē nebija vienveidības. Visur valdīja domstarpības un notika strīdi. Arī profesionālisms jau atkal bija pacēlis galvu.

Kad Pjērs Dekubertēns reiz mēģināja noorganizēt angļu airētāju viesošanos Francijā un franču airētāju piedalīšanos Henlejas regatā, viņš atklāja, ka abu valstu amatierisma principi nebija vieni un tie paši. Tas deva viņam ideju par audzinātāju, diplomātu un sporta vadītāju sapulcēšanu, ar nolūku izstrādāt kopējus amatierisma noteikumus, lai sportisti no visām zemēm varētu sastapties uz vienlīdzīgiem pamatiem.

Dekubertēns saprata, ka intereses izraisīšanai ir jārada kaut kas sevišķi iespaidīgs. Un viņš sāka sapņot par seno olimpisko spēļu atjaunošanu. 1892. gada 25. novembrī šis franču ideālists kādā sporta sanāksmē Parīzē publiski darīja zināmu savu ideju. Klātesošie klausījās ļoti uzmanīgi, beigās pat uzgavilēja, bet praktiskas atsaucības tomēr nebija gandrīz nekādas.

Nākamā izdevība Pjēram Dekubertēnam radās divus gadus vēlāk atkal kādā starptautiskā sporta kongresā. Sorbonnas universitātes Zinātņu zālē bija pārstāvētas 34 valstis. Šoreiz Dekubertēnam padevās ar savu entuziasmu nākt klajā tik pārliecinoši, ka 1894. gada 23. jūnijā visi vienprātīgi nolēma, atjaunot olimpiskās spēles. Tūlīt arī nodibināja starptautisku komiteju, kas raudzītos par šī pasākuma organizēšanu.

Divus gadus vēlāk, t. i. 1896. gadā, Grieķija svinēja atjaunotā Atēnu stadionā pirmās modernās olimpiskās spēles, līdz ar to radot pirmsākumu pasaules lielākajam un grandiozākajam sporta sarīkojumam. Vienīgi pateicoties Dekubertēna entuziasmam un nenogurstošajam darbam, olimpiskā ideja turpināja pastāvēt un veidoties tālāk. Patiesībā,

par cik tas attiecas uz spēļu formu un raksturu, olimpiskajiem statūtiem un protokolu, tas viss ir viens vienīgs Pjēra Dekubertēna darbs. Viņš ir sportistu zvēresta teksta autors. Tāpat viņa izdomātas ir olimpisko spēļu atklāšanas un slēgšanas ceremonijas. Līdz 1925. gadam Dekubertēns bija Starptautiskās olimpiskās komitejas (IOC) priekšsēdis, vienpersoniski kārtodams arī visu komitejas administratīvo un finansiālo darbu.

Dekubertēna lielais darbs principā bija veltīts mieram. Bet te tūlīt jānorāda uz kādu pamatfaktu, kas ir pārprasts gandrīz visā pasaulē. Un proti — olimpisko spēļu galvenais mērķis nav miers.

„Olimpiskās spēles,“ cerēja un ticēja Pjērs Dekubertēns, „veicinās mieru, bet miers var būt vienīgi labākas pasaules gala rezultāts; un labāku pasauli var panākt tikai tad, ja labāki kļūst individuālie cilvēki; un labākus cilvēkus var izveidot vienīgi savstarpēji piekāpjoties, atvairoties un uzbrūkot, piepūloties un piespiežoties sīvā sacensībā.“

Tādēļ par olimpisko spēļu oficiālo devīzi arī izvēlēti šādi Dekubertēna vārdi:

„Nav svarīgi olimpiskajās spēlēs uzvarēt, bet piedalīties; dzīvē nav svarīgs triums, bet pati spēkošanās; galvenais nav iekārot, bet labi cīnīties.“

Olimpiskais moto ir „Citius, altius, fortius,“ kas nozīmē „Ātrāk, augstāk, tālāk.“

Iespējams, ka viskrāsainākā un drāmatiskākā moderno olimpisko spēļu sacensība ir maratona skrējieni. Senajās spēlēs tāds skrējieni nevarēja būt un arī nenotika. Tomēr tā pamatā ir kāds liels un svarīgs notikums grieķu vēsturē.

Ideja par maratona skrējieni pieder franču valodniekam Mišelam Brēalam. Kad konference Parīzē nolēma atjaunot senās olimpiskās spēles, Brēals Dekubertēnam rakstīja:

„Ja Atēnu olimpisko spēļu organizācijas komiteja būtu gatava atjaunot un ietilpināt spēļu programmā slaveno Maratonas kareivja skrējieni, es ļoti labprāt dāvinātu goda balvu šim jaunajam maratona skrējienam.“

Pjērs Dekubertēns šo piedāvājumu nosūtīja grieķiem, kuri tam tūlīt arī piekrita. Un tā šī olimpiskā sacensība tagad kļuvusi par pastāvīgu godinājumu Feidipīda slavenajam skrējienam no Maratonas kaujas laukiem uz Atēnām 490. gadā pr. Kr. Viņš atēniešiem nesa priecīgo vēsti par Miltiāda visai negaidīto uzvaru pret Dāriusa vadītiem, daudz lielākiem persiešu iebrucēju spēkiem. Kad pārgurušais Feidipīds bija izdvesis:

„Gavilējiet, mēs uzvarējām!“ viņš turpat arī pie Akropole pakrita un mira.

Olimpiskās spēles ir olimpiādes jeb četru gadu perioda svētki un tiem jānotiek katras olimpiādes pirmajā gadā. Nekādā gadījumā tās nav atliekamas uz citu gadu. Laiks, kad spēlēm jānotiek, nav strikti noteikts, bet tās nedrīkst pārsniegt 16 dienas, ieskaitot atklāšanas svinības.

Pirmās modernās olimpiskās spēles notika 1896. gadā Atēnās, Grieķijā, un numurēšanu izdara tālāk ik pa četri gadu periodu arī tad, ja spēles nav nemaz notikušas.

Kopš 1924. gada, tāpat ik pa četriem gadiem, notiek atsevišķas ziemas olimpiskās spēles. Tās pirmo reizi rīkoja Šamonī, Francijā. Šajā sarīkojumā sacenšas vienīgi ziemas sporta veidos, kaut agrāko olimpisko spēļu programmā dažkārt bijušas arī viena vai pāris ziemas sacensības. Ziemas spēles numurē pēc kārtas, kā tās ir notikušas, kaut arī bijuši pārtraukumi.

Lielo godu, rīkot olimpiskās spēles, uztic tikai pilsētai un nekad valstij. Sacensību vietas izvēle piekrīt vienīgi Starptautiskajai olimpiskajai komitejai, kas arī nosaka sacīkšu datumus. Spēļu organizēšanu uzdod tās valsts olimpiskajai komitejai, kur atrodas izraudzītā pilsēta. Olimpiskā komiteja savukārt var nodot šo uzdevumu īpašai organizācijas komitejai, kas tad kļūst padota Starptautiskajai olimpiskajai komitejai un nevis vairs savas valsts olimpiskajai komitejai.

ATĒNAS, PARĪZE, ST. LUISA UN LONDONA

I Olimpisko spēļu atklāšanas dienā, 1896. gada 5. aprīlī Grieķijas karalis Georgs I ar Spartas hercogu pie labās rokas un ar lentēm un ordeniem izrotātu diplomātisko korpusu visapkārt stāvēja atjaunotā un modernizētā Atēnu stadiona karaliskajā ložā. Viņš oficiāli atklāja moderno laiku pirmās olimpiskās spēles, kurās piedalījās 13 valstu ar 285 dalībniekiem, kas sacentās pavisam 43 disciplīnās.

Laika ritumā olimpisko spēļu programmā ir bijušas pat tādas sacensības kā golfs, kalnā kāpšana, korāļu dziedāšana, ritmoplastika, militārā jāšana, makšķerēšana, bumbošana uz mauriņa, tauvas vilkšana un vēl citas mazāk parastas nozares. Bet caurmēra cilvēka galvenā interese olimpiskajās spēlēs ir bijusi un palikusi par vieglatlētiku.

Kaut arī ASV Atēnās patiesībā nebija oficiālas vienības, tas tomēr nekavēja amerikāņu vieglatlētus izcīnīt deviņas zelta medaļas no 12 disciplīnām, sagādājot vislielāko vilšanos pašiem sacensību rīkotājiem. Visrūgtākais malks grieķiem bija jānoriņ diskā mešanā, ko viņi uzskatīja pilnīgi par savu speciālitāti. Uzvarēja jauns amerikāņu students no Prinstonas vārdā Roberts Garrets ar 29,15 m raidījumu, kaut šo metamo rīku īstā svarā un veidojumā redzēja un turēja rokā pirmo reizi Atēnās. Pārspēts palika arī grieķu „neuzvaramais“ diskabols Panagiotiss Paraskevopoloss (28,955 m).

Uzvarētājs 100 m (12,0 sek.) un 400 m (54,2 sek.) Tomāss Berke bija vienīgais, kas jau toreiz lietoja moderno startēšanas veidu ar pietupšanos. Daudzi par to smīnēja. Bet kad amerikānis izrādījās pārākais, zobgalības aplusa un drīzi vien šo starta veidu pārņēma visā pasaulē.

Lielu gandarījumu mājinieki tomēr guva dienā, kad notika maratona skrējienš. Tas virzījās aptuveni pa to pašu ceļu, ko savā laikā bija veicis Feidipīds no Maratonas kaujas laukiem uz Atēnām. Apmēram 40 km garo distanci visātrāk veica Marusi ciema pasta kantoņa izsūtāmais zēns, grieķis Spiridons Luiss (2 st. 58:50 min.). Ilggadīgais Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis ungārs Dr. Ferenčs Mezo savā rūpīgajā darbā Modernās olimpiskās spēles, kas izdots Starptautiskās olimpiskās komitejas uzdevumā, norāda, ka, sporta literatūrā visbiežāk atzīmētā, Luisa nodarbošanās „aitu gans“ vai dažreiz arī „leitnants“ ir abos gadījumos aplama.

Stadionā bija saspiedušies vairāk nekā 60.000 skatītāju un tūkstošiem vēl gar skrējiena ceļu. Kad starteris Maratonas ciemā izšāva savu pistoli, grūtajā sacensībā devās 25 dalībnieki, to vidū 21 grieķis. Startera vārds ir tik iespaidīgs, ka to nevar atstāt neatzīmētu: grieķu armijas pulkvedis M. Papadiamantopuloss. Vadībā skrējiena lielāko daļu atradās francūzis Lemursjo (Lemursiaux), bet 7 km pirms gala mērķa galvgalā izvirzījās Spiridons Luiss. Kad viņš sasniedza stadionu, uzvarētājam vienā pusē pēdējos metrus skrēja Grieķijas princis Konstantīns, bet otrā princis Georgs. Arī otrā vietā ierindojās grieķis, bet trešajā ungārs, kad kādu grieķu skrējēju diskvalificēja.

Tautā valdīja lepnums un pacilātība. Šai senajā kultūras zemē, acīm redzot, vēl bija dzīvība. Pats Spiridons Luiss bija sappotājs, kas bija iedomājies, ka tā ir viņa misija, piedalīties un uzvarēt maratona skrējienā, lai spodrinātu Grieķijas slavu pāri tās robežām. Pjērs Dekubertēns vēlāk stāstīja, ka divas dienas pirms skrējiena Luiss pavadījis uz ceļiem lūgšanās pie svētbildēm. Dienu pirms sacensības viņš gavējis. Ja tas varbūt vājināja viņa organismu, tad katrā ziņā nostiprināja garu. Lielos godinājumus un dāvanu kalnus pats Spiridons Luiss uzņēma un pieņēma filozofiskā mierā.

Vispārējā neoficiālā kopnovērtējumā Atēnās vislabākos panākumus guva pati spēļu rīkotāja Grieķija. Franci izcēlās riteņbraukšanā, bet vācieši vingrošanā.

II

Olimpiskās spēles notika 1900. gadā Parīzē. Bet amerikāņi to atklāja vienīgi pēc tam, kad saņēma uzvarētāju medaļas. Viņi domāja, ka piedalās tikai kādās starptautiskās sacīkstēs, kas ir daļa no plašās sarīkojumu virknes Pasaules izstādes laikā. Tādi stāsti vismaz parādījās presē, kaut saglabāties šo sacensību programmas eksemplārs patiešām nesaka ne vārda, ka tās būtu bijušas olimpiskās spēles.

Parīzē piedalījās 20 valstu ar 1066 sportistiem, kas sacentās jau 60 disciplīnās. Sacīkstes bija organizētas ļoti vāji. Daļa amerikāņu atlētu atteicās startēt svētdienā reliģisku motīvu dēļ, pazaudējot pat vienu otru medaļu. Skatītāju sacensībās tikpat kā nebija. Kā praktiskas piemiņas uzvarētāji Parīzē saņēma spieķus un lietūs sargus.

Vieglatlētikā atkal pārākie bija ASV pārstāvji. Vācu izcelsmes amerikāņu sportists Alvins Krenkleins viens pats izcīnīja četras uzvaras (60 m, 110 un 200 m barjērās un tāllēkšanā). Gandrīz vai par fantastisku jau uzskatāma amerikāņa Maksija Longa uzvara 400 m skrējienā 49,4 sek. Šajās spēlēs pirmo reizi startēja arī Rejs Jurijs (Ewry), kas bija speciālists visās lēkšanās no vietas, kurās tai laikā bija ļoti populāras. Parīzē viņam jau bija 27 gadi, bet Jurijs piedalījās vēl divās olimpiskajās spēlēs un kopsummā izcīnīja pavisam astoņas individuālās zelta medaļas, kas palicis nesasniegts līdz pat šodienai (soms Pāvo Nurmī ieguva pavisam septiņas individuālās un divas vienības sastāvā izcīnītas zelta medaļas).

III

Olimpiskās spēlēs, kas sākumā bija piešķirtas Čikagai, bet galu galā notika 1904. gadā St. Luisā, ASV, lielā attāluma dēļ samērā maz pārstāvju bija no Eiropas. Pavisam piedalījās 11 valstu ar 496 sportistiem.

Līdzīgi Parīzei arī šīs spēles bija organizētas Pasaules izstādes ietvaros, kas tāpat atstāja ļoti nelabvēlīgu ietekmi. Pat vissaistošākās sacensības nekad nenoraidzījās vairāk par 2000 cilvēku.

Kaut sacīkstēm nebija īpaša olimpiskā stadiona un pel-dēšana notika mākslīgi un visai pavirši iekārtotā ezerā iz-stādes teritorijā, sportiskie sasniegumi bija negaidīti labi. Vieglatlētikā amerikānis Rejs Jurijs atkal izrādījās nepār-spējams. Tāpat trīs zelta medaļas katrs izcīnīja viņa tau-tieši Arčijs Hāns (60, 100 un 200 m), Džēmss Laitbodijs (800, 1500 m un 2500 m šķēršļu skrējienā) un Harijs Hill-mans (400 m, 110 un 200 m barjērās).

Maratons beidzās ar skandālu. Amerikānis Freds Lorzs, laikam, bija iedomājies pastrādājam varenu joku. Krampju dēļ pēc 15 km viņš iesēdās auto mašīnā. Kādus 8 km pirms stadiona auto sabojājās, un Lorzs atkal atjaunoja skrējienu, it kā nekas nebūtu noticis. Sporta laukumā, protams, par to nekā nezināja un apsveica viņu kā uzvarētāju. „Lielais joks“ tomēr drīzi vien atklājās un Lorzu diskvalificēja uz visu mūžu.

Kā kuriozitāte atzīmējams, ka ar amerikāņiem raksturīgo vērienu un izdomu St. Luisā sacensības sākās jau 1904. gadā agrā pavasarī un turpinājās līdz rudenim, rīkojot dažādas jaunatnes un vietējās sacīkstes, pat ar priekšā došanu, no-saucot arī tās visas par „olimpiskām.“ Kopsummā sanāca apmēram 390 disciplīnu, kaut patiesībā oficiāli olimpiskajā programmā ietilpa tikai kādas 85, bet pavisam drošas skaid-rības tā nav arī vēl šodien (piemēram, par basketbolu un airēšanu).

Kopnovērtējumā ļoti nospiedošā pārākumā bija ameri-kāņi, vāciešiem izceļoties vingrošanā un kubiešiem pau-košanā.

IV

Olimpiskās spēles 1908. gadā sākotnēji bija pa-redzētas Romā. Bet itāļiem atsakoties, tās apņēmas sarīkot Londonā. Apmēram gada laikā angļi uzcēla pilnīgi jaunu stadionu ar 70.000 vietām. Saskaņā ar britu tradīcijām at-klāšanas parāde bija iespaidīga, un sporta laukumos reāli-zējās viens pasaules rekords pēc otra. Jauns rekords droši vien bija arī iesniegto protestu un pretprotestu skaits, se-višķi izceļoties amerikāņiem un pašiem mājiniekiem, kas ne vienmēr ievēroja nepieciešamo taktu un objektivitāti.

Rezultāts bija tas, ka Londonā pēdējo reizi par sacensību norisi un kārtību bija noteicēji vienīgi spēļu rīkotāji. Turpmāk galveno atbildību nodeva katras attiecīgās sporta nozares starptautiskajām savienībām.

Vieglatlētikā no 25 disciplīnām ASV sportisti atkal uzvarēja 15 gadījumos. 400 m skrējiena finālā pirmie divi bija amerikāņi un trešais angļu leitnants Vidams Holsvels. Bet kad rīkotāji skrējienu lika atkārtot, amerikāņi atteicās, un zelta medaļa tika mājinieku favorītam Holsvellam bez kādas konkurences.

Lozannā, Šveicē, Starptautiskajā olimpiskā mūzejā atrodas kāds uzņēmums, kur redzams šo sacensību uzvarētājs 110 m barjērās, amerikānis Forests Smitsons, skrienam ar labajā rokā cieši satvertu Bībeli. Finālskrējieni notika svētdienā, un Smitsons tādā veidā mēģināja rast kompromisu starp viņa sporta gaitām un reliģisko pārliecību, kas aizliedz šai dienā jebkāda veida nodarbības.

Vēl nepiedzīvoti drāmatiski beidzās maratons. Stadionu pirmais sasniedza itaļu saldumu gatavotājs Pietri Dorando. Bet viņš pagriezās aklamā virzienā, vairākas reizes pakrita un pēdējos 80 m vairs nespēja veikt pats saviem spēkiem. Tiesneši praktiski pārnesa Dorando mērķa līnijai. Pēc lielām runāšanām, debatēm un strīdiem italieti divkvalificēja. Zelta medaļu ieguva Ņujorkas kantoņa darbinieks Džonijs Heijess, bet lielāko slavu, ievērību un līdzcietību tomēr saņēma Dorando. Karaliene Aleksandra dāvināja viņam pat īpašu zelta kausu, secen gājušās zelta medaļas vietā.

Londonas spēļu kopnovērtējumā vislabākos panākumus guva Anglija, kas tad vēl savā kontā ieskaitīja arī Īrijas sportistu panākumus. Pavisam 1908. gadā startēja 22 valstis ar 2059 dalībniekiem.

Kaut pirmās olimpiskās spēles bija organizējis Pjērs Dekubertēns, pats tās vēsturiskās cieņas dēļ piešķīris Atēnām, grieķi tomēr pēc tam vairs negribēja tās „atdot” citiem. Viņiem, lūk, tās pienākoties vēsturiskas mantošanas

ceļā. Grieķijas laikraksti sāka lielu kampaņu, aicinot parlamentu pieņemt likumu, kas nodrošinātu regulāru olimpisko spēļu rīkošanu Atēnās. Šai idejai nebija lemts piepildīties.

Nespēdami gūt virsroku, grieķi sarīkoja paši savas spēles 1906. gadā. Olimpiskie klasiķi tās tomēr neatzīst, jo nav notikušas saskaņā ar noteikto četru gadu atstarpi. Bet ir autori, kas tās vēl vienmēr atzīmē, dažkārt izraisot arī neskaidrības. Piemēram, pēc vienas versijas Rejs Jurijs izcīnījis pavisam astoņas zelta medaļas, bet pēc otras — desmit. Pēdējā gadījumā pieskaitītas divas uzvaras 1906. gadā Atēnās, ko Starptautiskā olimpiskā komiteja neatzīst.

Atēnās bija pārstāvētas 12 valstis, un ASV pirmo reizi bija sūtījusi oficiāli organizētu vienību. Vieglatlētikā atkal pārākie bija amerikāņi, bet kopnovērtējumā vislabākos panākumus guva Francija. Jaunas disciplīnas Atēnās bija šķēpa mešana un pieccīņa, kurās 'riumfēja zviedri. Pirmo reizi programmā bija arī soļošana. Ļoti aktīvs tiesnesis bija Grieķijas princis Georgs, kas vairākus dalībniekus arī diskvalificēja par „skriešanu.“ Ja kāds viņu negribēja klausīt, vai izlikās nesaprotam, princis tad nostājās skrejceļa vidū ar savu 1,96 m lielo augumu, izplēta rokas un sodītajam sportistam cits nekas neatlika kā apstāties.

Distance bija 1500 m gara, un uzvarētājs kļuva ASV pārstāvis Džordžs Bonhegs, kas ne tikai piedalījās šādā sacensībā pirmo reizi, bet pirms tam vispār vēl nekad nebija soļojis. Amerikānis bija palicis ceturtajā vietā 5000 m skrējienā un soļošanai pieteicās, lai pamēģinātu varbūt izcīnīt olimpiskos laurus kādā citā disciplīnā. Tīri no sportiskā viedokļa 1906. gada sacensības visumā izvērtās pārākas par iepriekšējām oficiālajām olimpiskām spēlēm.

Tajā pašā gadā Parīzē Starptautiskā olimpiskā komiteja nolēma oficiālajā spēļu programmā iekļaut arī sacensības mākslā un gara kultūrā šādās nozarēs: arhitektūrā, tēlniecībā, glezniecībā, literātūrā un mūzikā. Darbiem vajadzēja būt vai nu tieši par sporta tēmatu, vai radītiem sporta ietekmē.

STOKHOLMA, 1912

V Olimpiskās spēles Stokholmā zviedri rīkoja jau pavisam citādi nekā franči, amerikāņi un angļi. Kaut arī bija sākušas izpausties pirmās domstarpības ne tikai sporta laukā, bet arī tīri politiski, zviedri ķērās pie darba ļoti metodiski un apzinīgi. Daži gan domāja, ka olimpisko spēļu rīkošana ir jāizbeidz, jo tās neizraisot draudzību, bet drīzāk naidu. Stokholmas sacensības tomēr pierādīja, ka šie pesimisti bija kļūdījušies.

Somi pieprasīja, ka viņi vēlas startēt neatkarīgi no Krievijas. Tāpat čehi vairs negribēja solīt kopā ar austriešiem. Te savas diplomāta dāvanas pierādīja Pjērs Dekubertēns. Viņš atrisināja kā vienu, tā otru jautājumu, norādīdams, ka „Viskrievijas caram“ ir arī „Somijas lielkņaza“ tituls. Līdzīgu atbildi Dekubertēns atrada arī otrā gadījumā. „Austrijas imperators“ taču bija arī „Bohēmijas ķeizars.“

Zviedri uzcēla pilnīgi jaunu skaistu stadionu ar 22.000 vietām un lielisku peldbaseinu, bet atteicās no riteņbraukšanas treka būves, ko vēlāk nožēloja. Stokholmas olimpiskajās spēlēs pirmo reizi darbojās skaļruņu sistēma skatītāju informēšanai, tāpat lietoja arī elektriskās laika noteikšanas ierīces un fotografēja katru finišu.

Kaut sacensību programma bija ļoti plaša, Stokholmā nebija boksa, kas Zviedrijā tajā laikā bija aizliegts. Pirmo reizi olimpiskajās spēlēs bija ietilpināta modernā pieccīņa, kur triumfēja paši mājinieki, bet piektajā vietā ierindojās jauns amerikāņu leitnants Džordžs Petons, kas vēlāk kļuva par ģenerāli un vēl ievērojamāks cīnītājs kara laukā visas pasaules pēdējā militārajā sadursmē.

No sportiskiem sasniegumiem vispirms atzīmējamas Oklahomas indiāņa Džima Torpa pārliccinošās uzvaras piecīņā un desmitcīņā. Tomēr viņa vārds nav atrodams ne-

vienā olimpisko spēļu oficiālajā pārskatā. Gadu vēlāk, pamatojoties uz pašu amerikāņu iesnieguma, Džimu Torpu atzina par profesionāli, jo viņš pirms olimpiskajām spēlēm bija saņēmis dažus dolarus, spēlējams bēzbolu kādā, tā sauktajā, pusprofesionālā vienībā. Indiāņu sportists, protams, nezināja baltā cilvēka noteikumus, ka amatierim tas nav atļauts. Torpam atņēma iznīcinātās zelta medaļas, Krievijas cara Nikolaja II speciālo balvu — sudrabā kaltu vikingu kuģa modeli un svītroja no uzvarētāju sarakstiem.

Pieccīņā, kas tāpat kā desmitcīņā bija pirmo reizi olimpisko spēļu programmā, Džims Torps bija pārākais četrās disciplīnās, sasniedzot tāllēkšanā 7,07 m, 200 m veicot 22,9 sek. un 1500 m skrienot 4:44,8 min. Desmitcīņā viņa labākie rezultāti bija augstlēkšanā — 1,87 m un 110 m barjērās — 15,6 sek., savācot kopsummā turpat 700 punktu vairāk nekā nākamais labākais secensonis.

1950. gadā Džēmsu Frensisu Torpu plašā aptaujā ASV izraudzīja par pēdējā pus gadsimta izcilāko vīriešu sportistu pasaulē vispār, par labāko amerikāņu paveida futbola spēlētāju, un speciāli vieglatlētikā viņš sekoja tūlīt otrā vietā pēc Džesija Ovena. Torps mira 1953. gadā.

Viņa lieliskie rezultāti 1912. gadā Stokholmā izraisīja visas sporta pasaules ievērību un apbrīnu, un Zviedrijas karalis Gustavs V parādīja viņam īpašu pagodinājumu, publiski pasludinot par labāko sportistu. Pieccīņā un desmitcīņā Stokholmā startēja arī pašreizējais Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis amerikānis Averijs Brandedžs, gan ierindojoties tikai 5., resp. 15. vietā. Par sekmīgāko vieglatlētu kļuva soms Hanness Kolehmainens, kas izcīnīja trīs zelta medaļas — 5000 m, 10.000 m un 8000 m šķēršļu skrējienā.

Havajietis Djūks Paoa Kahanamoku atveda uz Eiropu tagad tik populāro kraula peldēšanas veidu, viegli uzvarēja 100 m brīvā stila peldējumā un sasniedza arī jaunu pasaules rekordu — 1:02,4 minūte.

Pavisam piedalījās 27 valstis ar 2541 dalībnieku.

Liekas, ka Stokholmā pirmo reizi olimpisko sacensību vidū parādījās arī latvieši. Cariskā Krievija, neskaitot vingrotājus, kas piedalījās vienīgi demonstrējumos, startēja ar 169 sportistiem, kuŗu vidū nebija nevienas sievietes pārstāves. Lielākas vienībās vēl bija tikai mājas tēviem zviedriem, angļiem un vāciešiem, bet skaitliski ļoti līdzīgas norvēģiem un amerikāņiem.

Kad tvaikonis Birma, kas veda sportistus uz Stokholmu, pietāja pa ceļam arī Rīgā, uz kuģa klāja uzkāpa aptuveni 40 cilvēku. Tā, protams, nebija pirmā reize, kad krievu imperiālisms nemaz nekautrējās lepoties ar svešām spalvām un nav palikusi arī pēdējā, kad tas izmanto ar varu pakļautas tautas savu propagandas mērķu īstenošanai un prestiža celšanai.

Lielā ekipa, kuŗas pavadītājos vien bija 40 oficiālo pārstāvju, guva ļoti pieticīgus panākumus. Ar divām sudraba un divām bronzas medaļām Krievija ierindojās 15. vietā. Un pusi šī guvuma pie tam izcīnīja Igaunijas un Latvijas sportisti. Pavadoņu vidū bija arī toreizējais Rīgas ritenbraucēju biedrības Marss priekšnieks Jānis Plūme, vēlākā Latvijas olimpieša Roberta Plūmes tēvs.

Šodien vairs nav iespējams restaurēt pilnīgi neklūdīgi Latvijas olimpiešu sarakstu. Vārdu un uzvārdu rakstība pat oficiālajos zviedru dokumentos ir visai nenoteikta un dažkārt pat dīvaina. Tāpat par dažiem, neatkarīgi no rakstības, nav pilnīgas drošības, vai viņi bijuši latvieši, vai arī Baltijas vai Pēterburgas vācieši. Un tomēr, vispārējo ainu ir izdevies atjaunot visai pilnīgi, un tā izrādās ļoti iespaidīga, ja arī ne citādi, tad vismaz skaitliskā ziņā.

Latvijas sportisti 1912. gada olimpiskajās spēlēs bija pārstāvēti vieglatlētiskā, ritenbraukšanā, grieķu-romiešu cīņā un šaušanā.

200 m vienā no 18 priekšskrējieniem startēja H. Baumanis. Šī kvalifikācijas skrējiena uzvarētāja amerikāņa D. Kortnija laiks bija 22,7 sekundes.

1500 m 45 dalībnieku vidū bija R. Vītols, A. Indriksons, A. Rukss un A. Krūkliņš. Neviens tomēr tālāk par priekšskrējieni netika. Vītols, tāpat kā viens ungārs un krievs,

savā grupā nepabeidza distanci. Finālā, kur iekļuva no katra priekšskrējiena (pavisam tādu bija septiņi) divi labākie, uzvarēja angļa Arnolda Džeksona laiks 3:56,8 min. bija jauns olimpiskais rekords. Alfreds Rukss 1924. gada olimpiskajās spēlēs Parīzē reprezentēja neatkarīgās Latvijas krāsas soļošanā.

Maratonā, ko iesāka 68 sportisti, bet pabeidza vienīgi 34, Krievija bija pieteikusi 10 dalībnieku. Startēja tomēr tikai pieci, to vidū Andrejs Kapmāls, Andrejs Krūkliņš, kas skrēja arī 1500 m, Aleksandrs Upmāls un igauņi Elmārs Reimāns. Skrējiens notika pa ļoti smagu, kalnainu un putekļainu ceļu. Un kā zviedri paši saka, „nepiedzīvoti karstā un tveicīgā dienā.“ Pirmajā kontroles punktā Krūkliņš bija 11. vietā, bet oficiāli distanci nepabeidza neviens Krievijas pārstāvis. Čīna galā bija jāuzdod arī skrējiena uzvaras favorītam somam Tatu Kolehmainenam (Hannesa Kolehmainena brālim), bet portugālis Francisko Lazāro pēc saules dūriena otrā dienā slimnīcā mira. Zelta medaļu ieguva Dienvidāfrikas sportists Kenets Mekartūrs 2 st. 36:54,8 min. Labākais eiropietis bija zviedrs Sige Jākabsons, kas ierindojās sestajā vietā, veicot 40,2 km 2 st. 43:24,7 minūtēs.

Igaunu maratonistu Elmārs Reimāns, redzēdams, cik grūti klājas daudziem sacensotiem, ievērojami samazināja sava skrējiena tempu. Bet kad upuru skaits ceļa malās kļuva aizvien lielāks, Reimāna samarieša dvēsele to vairs neizturēja. Viņš sāka aprūpēt 45 Celsija grādu karstuma pievarētos skrējējus un dažos gadījumos palīdzēja viņus pat aiznest līdz ambulances ratiem. Reimāns stadionā atgriezās tad, kad tur vairs nebija ne skatītāju, ne tiesnešu. Viņīgi daži skauti varēja apliecināt, ka igauņu maratonists distanci tiešām beidzis.

Vēlāk zviedru satīriskais žurnāls Sondags Nisse ar labirdīgu humoru aizsūtīja Reimānam uz Tartu sudraba kausu par vislētāk veikto maratonu Stokholmas olimpiskajās spēlēs, izceļot viņa sporta garu un neatlaidību. 1914. gada Viskrievijas olimpisko sacensību maratonā, kas bija jāveic Rīgas Hipodromā, uzvarēja Aleksandrs Upmāls, bet ceturtais bija Reimāns. Elmārs Reimāns dzīvo svešumā

Zviedrijā, un 1962. gadā viņš bija goda viesis Stokholmā 1912. gada olimpisko spēļu 50 gadu atceres sarīkojumā.

10 km soļošanā otrā priekšsacīkšu grupā 13 dalībnieku vidū bija latvietis A. Aide, kas palika devītajā vietā, veicot distanci 59:24,2 min. Uzvarēja anglis V. Jēts 49:43,6 min. Finālā, kurā iekļuva pieci labākie no divām kvalifikācijas grupām, zelta medaļa tika Džordžam Gūldingam (Kanada) 46:28,4 min. Soļoja arī igauņis Karls Luks, bet viņš savā priekšgrupā distanci nepabeidza.

Vispār tā laika soļošanā netrūka arī viens otrs komisks elements. Dažas valstis par moderno soļošanu vēl neko nebija dzirdējušas. To pārstāvji bija apmācīti „iet ļoti ātri“ militārā solī. Bet redzot, ka tie, kas soļo tādā pavisam jocīgā un neparastā stilā, virzās uz priekšu nesalīdzināmi ātrāk, daži turpat sacensības laikā mēģināja pārslēgties uz šo dīvaino soļošanas veidu. Parasti tas beidzās ar nekavējošu diskvalifikāciju.

Lodes grūšanā (22 dal.) E. Vanags bija 20. ar 10,44 m, bet A. Ozols-Bernē 21. vietā ar 10,33 m, pārspējot vēl tomēr francūzi Š. Lagardu, kas sasniedza 9,41 m. Zelta medaļu izcīnīja amerikānis Patriks Mekdonalds ar jaunu olimpisko rekordu — 15,34 metri.

Diska mešanā (39 dal.) E. Vanags palika 38. vietā (31,34 m), pieveicot vienīgi zviedru O. Nilsonu (31,07 m). Olimpisko meistarnosaukumu ieguva Armass Taipale (Somija) ar jaunu pasaules un olimpisko rekordu — 45,21 metrs.

Šķēpa mešanā (25 dal.) N. Švedrēvics ierindojās 20. vietā ar 43,21 m tālu raidījumu. Uzvarēja Ēriks Lemmings (Zviedrija) ar 60,64 m, kas bija jauns olimpiskais rekords. Nikolajs Švedrēvics divus gadus vēlāk sasniedza Viskrie-vijas rekordu ar 52,98 metriem.

Desmitcīņā startēja 29 sacensotņi. Rīdzinieks A. Alslēbens ierindojās 11. vietā, savācot 5294,615 punktu kopsummu, pie tam kārtslēkšanā viņš palika pie nulles atzīmes. Alfreda Alslēbena atsevišķie rezultāti bija šādi: 100 m — 12,2 sek.; tāllēkšanā — 6,27 m; lodē — 8,48 m; augstlēkšanā — 1,70 m; 400 m — 59,0 sek.; diskā — 29,21 m; 110 m barjērās — 19,5 sek.; kārtslēkšanā — nav rezultāta; šķēpā — 37,34 m; 1500 m — 5:08,6 minūtes.

Pēc Džima Torpa diskvalificēšanas visas trīs pirmās vietas ieguva zviedri, pie kam zelta medaļa tika Hugo Vislanderam ar 7724,495 punktiem.

Riteņbraukšanā sacensība notika 320 km distancē individuāli un vienībām apkārt Melāras ezeram. No 151 pieteikta dalībnieka pie starta ieradās 123, kas sāka spēkošanos tūlīt pēc pusnakts svētdienas rītā (pl. 2), startējot pa vienam, ar divu minūšu atstarpi. Laiks bija labs, kaut pusdienas laikā saule dedzināja ļoti stipri. Visvairāk riteņbraucēji cieta no smacējošiem putekļiem. Ceļš bija smags un kalnains. Negadījumu tomēr bija pavisam maz un tikai divi nopietnāki.

Krievija bija pieteikusi 12 riteņbraucēju, no kuriem nēstartēja divi, starp tiem Ansis Pole jeb Pols. Atlikušo vidū bija tikai divi krievi. Sacensību sāka brāļi Augusts un Kārlis Kepke, Edgars Richters, Andrejs Apsītis, Fridrichs Bošs, Jānis Prātnieks, Jochans Līvens un Jēkabs Bukse. Pašā sākuma posmā Richters uzrādīja otru labāko laiku, veicot pirmos 33 km 58 minūtēs. Gala rezultātā, no visiem Krievijas pārstāvjiem grūto braucienu pabeidza vienīgi latviešu maiznieks Apsītis, kas ierindojās 60. vietā ar laiku 12 st. 18:20,6 min. Zelta medaļas ieguvēja Rūdolfa Luisa (Dienvīdāfrika) rezultāts bija 10 st. 42:39,0 min. Mērķi sasniedza 94 riteņbraucēji.

Vienību sacensībā, ko uzvarēja Zviedrija, mērķi sasniedza 12 izlases, kamēr Krievija līdzīgi Bohēmijai un Norvēģijai palika bez novērtējuma, jo distanci nebija beiguši vismaz četri riteņbraucēji.

Andrejam Apsītim, kas 1924. gadā pārstāvēja neatkarīgo Latviju Parīzes olimpiskajās spēlēs, par šo veikumu Stokholmā kā vienīgajam latvietim piešķīra nopelnu diplomu (Diploma of Merit). Pavisam Krievijas ekipa, neskaitot vingrotājus, saņēma deviņus šādus diplomus, no kuriem viens vēl tika iegaunā cikstonim Oskaram Kapluram.

Grieķu-romiešu cīņā Aleksandrs Miezītis spalvas svarā (38 dal.) zaudēja dānim V. Hetmaram 11. minūtē un anglim G. Mekkenzijam 30. min. Zelta medaļu izcīnīja Kalle Koskela (Somija). Mekkenzijs, kas lauzās jau 1908. gada olimpiskajās spēlēs Londonā, bija aktīvo dalībnieku vidū arī vēl 1920., 1924. un 1928. gadā. Miezītis neatkarīgās Latvijas laikā kļuva par džiu-džitsa (džūdo) autoritāti un vingrošanas speciālistu, vadot rīta vingrošanu Rīgas radiofonā.

Vidējā svarā (38 dal.) startēja toreiz vēl tikai 19 gadus vecais Jānis Polis, kas 1924. gadā Parīzē pārstāvēja neatkarīgo Latviju. Polis zaudēja austrietim P. Kokotovičam 23. min., uzvarēja angli S. Bēkonu 22. min. un zaudēja somam A. Jokinenam 6. min. Polis vēlāk vienu brīdi trenēja arī Latvijas izlases cīkstoņus un kļuva itin sekmīgs profesionāls lauzējs ar „mazā Jāņa“ pavārdu, atšķirībā no „lielā Jāņa“ — Leskinoviča.

Šajā svarā sudraba medaļu Krievijas krāsām izcīnīja igauņu lauksaimnieks Mārtins Kleins, kļūstot pie tam dalībnieks vienam no neparastākajiem notikumiem visā olimpisko spēļu vēsturē. Viņš lauzās otras vietas dēļ ar somu Alfredu Asikainenu ilgāk nekā 11 stundu. Spēkošanās sākās pulksten 9 rītā stadionā zem klajas debess ar minūti ilgiem pārtraukumiem pēc katras stundas, kad cīkstoņi varēja mazliet atvilkt elpu un atspirdzināties. Uz paklāja, izrādās, bija sastapušies vēl nepieredzēti līdzvērtīgi pretinieki. Soms galvenokārt balstījās uz savu lielo pieredzi, kamēr igauņis bija vienreizējā fiziskā gatavībā, kam bija rūdījies intensīvos treniņos trīs gadus. Pēc astoņu stundu cīkstīšanās tiesneši izlēma, ka atļaus vēl spēkoties ilgākais trīs stundas, bet nu jau bez atpūtas. Kad arī tās nedeva rezultāta, atļāva vēl pēdējās 15 minūtēs. Šajā laikā Kleins nogāza somu parterī, kur viņu noturēja, un igauņu cīkstoni pasludināja par uzvarētāju.

„Mēs abi bijām tā piekusuši, ka mazs bērns būtu varējis mūs apgāzt,“ vēlāk izteicās pats Mārtins Kleins.

Abi sacensoņi karstajā un spožajā saulē bija smagi apdedzinājušies un ādu nobrāzuši asiņainu. Kleins naktī nespēja aizmigt ne mirkli. Otrā rītā tikai ar lielām grūtībām viņš tika laukā no gultas, un ikviens loceklis pie vismazākās kustības nežēlīgi sāpēja. Kaut stipri saguris un juzdamies

pavisam nelāga, Kleins tomēr vēl bija gatavs stāties pretim svaigajam fināla pretiniekam, gan pats jau labi apzinādamies, ka nekāds nopietns cīnītājs nebūs, jo bija zaudējis iepriekšējā dienā vairāk nekā astoņus kilogramus svara. Krievijas cīkstonu pārstāvis Kleinam tomēr aizliedza cīnīties. Zelta medaļu piešķīra zviedram Klāsam Johansonam. Kleins šīs spēkošanās sekas izjuta vēl pēc diviem mēnešiem.

Izcilais igauņu cīkstonis pēdējo reizi nopietni laužās Igaunijas meistarsacīkstēs 1930. gadā, kad viņš spēja pat vēl pieveikt Amsterdamas olimpisko spēju bronzas medaļas ieguvēju Albertu Kusnetsu. Mārtins Kleins mira 1947. gadā Igaunijā.

Grieķu-romiešu cīņā piedalījās vēl šādi igauņu spēka vīri: O. Kaplurs, G. Baumanns, A. Kipasto un A. Pikers. Oskars Kaplurs 1912. gadā Vīnē kļuva Eiropas meistars vieglaajā svarā, bet Georgs Baumanns 1913. gadā Breslavā pasaules meistars vidējā svarā.

Smagajā svarā (18 dal.) Stokholmā startēja rīdzinieks Nikolajs Farnasts, kas pirmo cīņu pēc 60 min. zaudēja vācietim J. Nēzeram, bet otru bez spēkošanās padevās anglim E. Baretam.

1912. gada olimpiskajās spēlēs atsevišķas cīņas ilgums principā bija 60 minūtes, bet tiesnešu nevienprātības gadījumos to varēja arī pagarināt. Pēdējo trīs finālistu savstarpējo cīkstišanos toties varēja izšķirt vienīgi ar nepārprotamu plecu uzvaru, kas arī izskaidro, kādēļ tā varēja ieilgt Kleina un Asikainena spēkošanās.

Māla baložu šaušanā rīdzinieks Haralds Blaus 61 dalībnieka konkurencē izcīnīja bronzas medaļu, sašaujot no 100 iespējamiem „baložiem“ 91. Uzvarēja Džēmss Grēms (ASV) ar 96 punktiem, bet sudrabs tika Alfredam Geldelam (Vācija) ar 94 punktiem. Šajā disciplīnā piedalījās vēl četri Rīgas studenti, kas līdzīgi Blauam bija biedri Āgenskalna šaušanas biedrībā. Leons Suitins jeb Suitiņš ierindojās 23. vietā ar 81 punktu, Valters Bodnieks bija 36., Pauls Līts (Lieth) 52. un Boriss Pertels 55.

Haralds Blaus startēja arī šaušanā kustošos mērķos (brieža figūra) ar vienu šāvienu 100 m distancē, paliekot 34 dalībnieku konkurencē 20. vietā ar 29 punktiem. Pēdējais

bija rīdzinieks Pauls Līts (10 p.). Uzvarēja zviedrs Alfreds Svāns ar 41 punktu. Tāpat Blaus bija iedalīts šīs pašas disciplīnas četru vīru Krievijas izlasē, kas palika pēdējā piecu vienību sacensībā ar 108 punktu kopsummu. Uzvarēja Zviedrija ar 151 punktu.

100 m skrējienā Stokholmā piedalījās arī žīdu tautības Rīgas ģimnazists Leopolds Lēvenšteins, kas sastāvēja vācu sporta biedrībā Unions. Viņš startēja 6. priekšskrējienā sešu dalībnieku vidū un starpskrējenam nekvalificējās. Pirmais šai grupā bija vācietis R. Raus 11,5 sek. Amerikānis Ralfs Kreigs, kas Stokholmā uzvarēja kā 100 m skrējienā (10,8 sek.), tā 200 m (21,7 sek.), pēc 36 gadiem pārstāvēja ASV burāšanā Londonas olimpiskajās spēlēs.

Bez jau pieminētiem igauņiem Stokholmā vēl piedalījās airētājs Mikels Kūsiķs, kas vieninieku laivā nokļuva līdz pusfinālam. Bet tā kā toreiz bronzas medaļas dēļ sacensība nenotika, viņš palika dalītā trešā un ceturtā vietā. Oskars Vilkmans savukārt startēja modernajā piecīņā.

Nākamo sporta vēsturnieku interesei un varbūtējiem tālākiem pētījumiem var atzīmēt vēl šādus vārdus: H. Švarcs (100 m), H. Hāns (200 m), A. Švarcs (augstlēkšanā no vietas), A. Šulcs (tāllēkšanā un desmitcīņā, kur viņš ieguva 10. vietu ar 6134,470 p.), J. Vilhelmsons (800 m), J. Šumachers, Braže, Štrauchs (burāšanā).

Vispār Krievijas ekipā bija ļoti daudz vāciešu, bez tam arī somu, poļu (jāšanā) un puslīdz droši vēl citas izcelsmes sportistu.

„Krievu“ vienības savdabīgo sastāvu vislabāk tomēr varbūt raksturo Stokholmas olimpiskajās spēlēs akreditēto avīžnieku saraksts. No 15 žurnālistiem pieci pārstāvējuši Rīgas laikrakstus: A. Hāgens Rigasche Zeitung, A. Kīns Rigasche Rundschau, A. Lindemūts Rigaer Tageblatt, bet latviešu rakstnieks un romāna Dzimtene autors Jēkabs Janševskis Rīgas Avīzi un redaktors Jēkabs Stumbergs Dzimtenes Vēstnesi. Dr. A. Lindemūts neatkarīgajā Latvijā,

pārstāvēt Rīgas sporta biedrību Unions, sākuma gados bija ļoti aktīvs sporta vadības darbā.

Igauniju par notikumiem Stokholmā informējis Dr. Oskars Kallas no Postimees (Tartū) un Leopolds Tonsons no Tallinna Teataja. No pārējiem astoņiem laikrakstiem viens bija poļu, divas Pēterburgas vāciešu avīzes un tikai atlikušie pieci bija pašu krievu izdevumi.

Krievijas olimpiskajai komitejai toreiz bija sava īpaša Baltijas olimpiskā apakškomiteja ar priekšnieku Hugo Grotkiju un sekretāru Karlu Reimeru vadībā. Abi Baltijas vācieši un Rīgas airētāju kluba aktīvi darbinieki. Grotkijs vēlāk vairākus gadus bija Latvijas sporta organizāciju apvienības (LSOA) valdes loceklis.

Latvijā un Igaunijā tajā laikā sports bija vēl samērā uz zemas pakāpes, bet ap 150 miljoni iedzīvotāju lielās Krievijas impērijas olimpiskajā vienībā no abām šīm zemēm tomēr bija ap 40 dalībnieku. Latvijas un Igaunijas iedzīvotāju kopskaits tolaik nepārsniedza trīs miljonus. Tātad — 2 proc. deva turpat ceturto daļu pašu labāko sportistu.

Arī tagad, kad baltiešiem dzimtēnē atkal jāsoļo aiz komunistiskā krievu imperiālisma karoga, PSRS olimpiskajā vienībā baltiešu skaits un panākumi vienmēr pārsniedz viņu proporcionālo daļu no visas milzīgās vergu valsts iedzīvotāju kopskaita.

HARALDS BLAUS

BRONZAS MEDAĻA MĀLA BALOŽU ŠAUSANĀ — 1912. GADĀ STOKHOLMĀ

Kad skaitliski lielā cariskās Krievijas olimpiešu armija atstāja Stokholmu, tad šo atlētu ieguvumā bija tikai divas sudraba un divas bronzas medaļas. Vienu no tām — bronzas medaļu māla baložu šaušanā — uz mājām veda Latvijas sportists, Rīgas politehniskā institūta arhitektūras fakultātes 27 gadus vecais students Haralds Blaus.

2. jūlija pēcpusdienā, beidzoties māla baložu šaušanas sacensību pirmajam posmam, gan nebija pat vismazāko cerību, ka rīdzinieks vairs varētu izcīnīt vienu no pirmajām trim vietām.

Šajā pirmajā posmā, lai kvalificētos tālākām sacensībām, divās šaušanas kārtās vajadzēja sašķaidīt vismaz 15 baložu. Tieši tik daudz Blaus arī spēja, bet ne vairāk un ne mazāk. Par viņu labāku rezultātu sasniedza 25 dalībnieki, kamēr 15 vīru, ieskaitot rīdzinieku, „ielika maisā” 15 baložu. Bet 21 dalībnieks nespēja pat to un tādēļ viņiem vairs sacīkstes neļāva turpināt.

Konkurence bija ļoti spēcīga. Startēja 11 valstu 61 šāvējs. Olimpiskajos pieteikumu dokumentos māla baložu šaušanā varēja lasīt pat 83 dalībnieku vārdus, bet 22 šādu vai tādu iemeslu dēļ nestartēja. 61 šāvējs reprezentēja Krieviju, kuras krāsās bija arī Blaus, ASV, Vāciju, Angliju, Grieķiju, Somiju, Holandi, Kanadu, Zviedriju, Norvēģiju un Franciju.

Sacensības notika 2., 3. un 4. jūlijā. Šāvēji olimpiskās medaļas izcīnīja Ellenhillā, ne visai tālu no Stokholmas pie Rastasjona ezera, kur Zviedrijas kroņprincis bija atļāvis izmantot daļu sava golfa kluba platības. Vajadzēja šaut pavisam uz 100 baložiem trijos posmos. Pirmajā posmā

divās kārtās šāva 20 baložus, pēc tam divās kārtās 30 un beidzot 50 četrās kārtās.

Jāzina, ka nekādus baložus jau nu gan nešauj, bet šķīviem līdzīgas ripas, kuŗas izmet gaisā ar speciālām mašīnām. Olimpiskajās spēlēs gadu ritumā, tāpat kā gandrīz visos citos sporta veidos, arī māla baložu šaušanā noteikumi ir mainījušies. Piemēram, 1912. gadā Stokholmā baložus izmeta tikai desmit dažādos virzienos, bet vēlāk 30 virzienos. 1908. gada olimpiskajās sacensībās Londonā savukārt šāva mazāk baložu nekā četrus gadus vēlāk Stokholmā, kādēļ grūti arī salīdzinājumi. To var izdarīt vienīgi procentos.

Zviedrijas olimpiskās komitejas oficiālajā pārskatā salīdzinājums ir šāds: zelta medaļas ieguvējs 1908. gadā Londonā spējis 90 proc. un 1912. gadā Stokholmā 96 proc., sudraba medaļas saņēmējs 75 proc. un 94 proc., bet bronzas medaļas īpašnieks 71,25 proc. un 91 proc. Pēdējo rezultātu sasniedza Haralds Blaus.

Iemīļojot māla baložu šaušanu, Blaus bija pievērsies vienam no vecākajiem sporta veidiem, kas ir vēl lielā cieņā arī šodien modernajos laikos. Pamatprincipi palikuši tie paši, kādi bija pirms vairāk nekā 200 gadiem, kad Londonā izdots angļu sporta izdevums publicēja šī, turīgo cilvēku piekoptā, šaušanas veida noteikumus un aprakstīja labi iekārtotās šautuves.

Mazliet vēlāk, ap 1800. gadu, šo sporta dēvēja par „spēli ar vecām cepurēm.“ Šāvēji toreiz rīkojās visai nežēlīgi un šodien saceltu kājās visas brīvās pasaules dzīvnieku aizsardzības biedrības. Viņi izraka zemē piecas bedrītes, kuŗās ievietoja dzīvus baložus. Lai putni neaizlaistos, caurumus apklāja ar vecām cepurēm. Kad šāvējs bija nostājies pozīcijā, viņa kollēga, stāvot aiz muguras, pavilka kādu no auklām, kas bija piestiprinātas cepurēm, un balodis varēja brīvi pacelties gaisā.

Vēlāk atzina, ka, šaujot dzīvus baložus, šāds sportošanas veids tomēr iznāk par dārgu, kādēļ izdomāja mākslīgus mērķus. Piemēram, baložu vietā meta gaisā stikla bumbiņas, dažreiz tās piepildot ar gāzi, kas tomēr saskarē ar gaisu radīja nelabi kodīgus dūmus. Citreiz šīs stikla bumbas piepildīja ar vistu spalvām. Kad šāvējs ķēra šādu

mērķi, tad spalvas vien pajūka, radot dzīves īstenībai jau visai tuvu pārdzīvojumu.

Pamazām tomēr sāka izgudrot cita veida baložu atvieto-tājus. ASV patentēja cementa un māla maisījumu, kas, skrošu skarts, skanēja kā zvans. Tagad lietotās dedzinātā māla šķīvjiem līdzīgās ripas ir ap 4,5 collas diametrā. Tās izsviež gaisā ar īpašām ierīcēm. Māla baloži lido ar vienas jūdzes ātrumu minūtē un lai tos labāk varētu saskatīt, tad ripām mēdz uzkrāsot dzeltenu apli.

Un tā nu modernā sporta vecmāmiņa — māla baložu šaušana — dzīvo vēl šodien. Bet atgriezīsimies kopā ar Rīgas studentu Haraldu Blauu atkal Stokholmā.

Savu pirmās dienas startu Blaus uzskatīja par ļoti nelai-mīgu, kādēļ naktī gulēja pavisam nemierīgi un murgai-najos sapņos apņēmīgi centās „uzlabot” savu rezultātu.

3. jūlija rītā, sākoties otra posma pirmajai kārtai, bija jau divi galvenie uzvaras favorīti — amerikānis Džēmss Grēms, kas pirmajā kārtā bija ieguvis 19 punktu un vā-cietis Alfreds Geldels ar 18. Viņi abi izrādījās sekmīgākie šāvēji arī otrā dienā, sasniedzot vienādu rezultātu — 29. Tūlīt pēc tam, atkal ar līdzīgām sekmēm, ar 27 no iespē-jamiem 30 punktiem katrs, šajā sacensību dienā sekoja Haralds Blaus un amerikānis Edvards Glīsons. Pēc šī posma no tālākas konkurences vajadzēja izstāties vēl 12 šāvējiem.

4. jūlijā Blaus karaliskajā golfa laukumā šāva tiešām karaliski. Viņš no iespējamiem 50 baložiem sašķaidīja 49, gluži tāpat kā Grēms, kamēr Geldelam tika 48 punkti.

Gala iznākumu tomēr, izrādījās, jau bija izšķīrusi sacen-sību pirmā diena. Vienīgi apbrīnojama koncentrācija un apņēmība Blauam vēlāk vairs jāva vēl nokļūt līdz treša-jai vietai: pirmais Latvijas sportists olimpisko spēļu vēs-turē bija ieguvis vienu no trijām medaļām — bronzu.

Uzvarēja Grēms ar 96 punktiem, otrs bija Geldels ar 94 punktiem, bet trešais Blaus ar 91 „balodi.” Viņi visi trīs bija tālu priekšā pārējiem labākajiem šāvējiem. Nākamie pieci katrs ieguva 88 punktus: 4. anglis H. Hambijs, 5. vā-cietis A. Preiss, 6. grieķis A. Metaksas, 7. vācietis Zeidlics-Leipe, 8. soms G. Šnits. Nākamajiem trim bija 87 punkti.

Oficiālie pārskati dažreiz nav nemaz tik oficiāli pareizi — zviedri Haralda Blaua vārdu ierakstījuši Harry Blau

Tas nav vienīgais gadījums. Turpat 1912. gadā Stokholmā lielu populāritāti guvušais igauņu cīkstonis Mārtins Kleins ir kļuvis par Max Klein.

Lai latvieši tagad iekļūtu PSRS olimpiešu vidū, viņiem dažādās krievu pilsētās jāpierāda savas spējas pārbaudes sacīkstēs. Tāpat kā šodien rīkojas sarkanā vergu lielvalsts savā laikā darīja arī krievu melnā impērija.

Krievijas olimpisko kandidātu pārbaudes sacīkstēs māla baložu šaušanā 1912. gadā Pēterpilī bija 50 dalībnieku. Pirmo vietu un drošu ceļu karti uz Stokholmu šajā pus-simtniekā izcīnīja Haralds Blaus. Dažas pieejamās liecības liek domāt, ka viņš pārbaudē reālizējis 93 punktus, bet tas nav oficiāli zināms rezultāts. Nezināmi palikuši arī iemesli, kādēļ Stokholmas olimpiskajās spēlēs Krievija pēkšņi at-sauca piedalīšanos māla baložu šaušanā vienībām, kaut šajā konkurencē bija pieteikta.

Haralds Blaus piedzima Latvijas laukos ārsta ģimenē 1885. gada 5. februārī, Liezerē. Tur viņš guva pirmo in-teresi arī par šaušanu, jo zēns allaž bija mežā mednieku vidū. Tāpēc nākamais olimpietis ne visai jūsmoja, kad va-jadzēja izpildīt tēva izvēli un doties uz Igauniju, lai Tēr-batā apmeklētu reālskolu.

Studenta gadi aizritēja Rīgas politechniskajā institūtā, ko viņš beidza gadu pēc sekmīgā olimpiskā starta Stok-holmā. Pateicoties mednieka gaitām jau kopš bērna dienām, Blaus šaušanas sportā progresēja neticami ātri. Viņš pirmo reizi sacensībās piedalījās tikai 1910. gadā, bet jau divus gadus vēlāk bija bronzas medaļas ieguvējs olimpiskajās spēlēs.

Pirmo pasaules karu Blaus aizvadīja cariskās Krievijas armijā Somijā. Latvijā viņš atgriezās 1918. gadā un sāka strādāt apdrošināšanas sabiedrībā Rossija, kas vēlāk pār-dēvējās par Latviju.

Haraldu Blauu ļoti labi atcerās daudz mūsu vecākās paaudzes tehniķu, jo viņš bija skolotājs arhitektūrā un matēmatikā valsts tehnikumā Rīgā. Cienījamais sportists mira 1944. gadā Augsburgā, Vācijā. Viņš tad bija šajā planetā pavadījis tikai 59 mūža gadus.

Blaus vēl šodien ir mūsu vidū ne tikai tādēļ, ka atceramies viņa sportiskos sasniegumus. Krietrnā olimpieša dēls, arī Haralds Blaus, dzīvo Ņujorkā un ir viens no teicamākajiem latviešu tenisistiem visā Ziemeļamerikas kontinentā. Arī neatkarīgās Latvijas armijas populārie virsnieki Blauī, atbrīvošanas cīņu dalībnieki, bija olimpieša Blaua radinieki. Latvijas armijas stāba plkv.-ltn. Andreju Blauu boļševiki tūlīt apcietināja un 1942. gadā cietumā nošāva. Izcilais lidotājs, Harmona starptautiskās aviācijas balvas ieguvējs, kapt. Kārlis Blaus paglābās un tagad dzīvo Milvokos, ASV.

Haralds Blaus ir daudz lielāks un vispusīgāks sportists nekā tas dažkārt saglabājies mūsu atmiņās. Viņš aktīvi piedalīdamies šaušanas, daļslidošanas un tenisa sacīkstēs, sportam nokalpoja gandrīz 40 gadu un vēl pēc 50. mūža vasaras pārsniegšanas tika neatkarīgās Latvijas vislabāko šāvēju izlasē. Sportam viņš atdeva visas savas brīvās stundas. Šodien vairs nav viegli restaurēt to, kas noticis pirms pussimt gadiem. Ja tas par Blauu tomēr iespējams, tad sirsnīga pateicība pienākas viņam pašam. Līdz pat šim brīdim Haraldam Blauam jun. saglabājies albūms, kurā viņa tēvs par savām sporta gaitām savācis izgriezumus no dažādiem periodiskiem izdevumiem latviešu, vācu un krievu valodā. Atzīmes sākas 1912. un pārtrūkst 1938. gadā.

Latvijas neatkarības laikā Blaus bija Ķiguļu māju īpašnieks Kauguru pagastā, kur viņš sevišķi daudz laika pavadīja vasarā. Tur arī atklājās vēl viens viņa talants — suņu audzēšana. Ap 1937. gadu Blauam bija labākie putnu suņi Latvijā, kurus pat pārdeva medniekiem citās zemēs. Viņa spalvainie mīluļi godalgoti gan Latvijā, gan ārpus tās robežām. Jau 1929. gadā Ikšķilē godalgoja viņa angļu seterī Džimu. Toreiz bija izstādīti seši putnu suņi no Rīgas, Jelgavas un Daugavpils.

Parallēli šaušanai Haralds Blaus jau 1912. gadā, pārstāvēdams Āgenskalna šaušanas biedrību (Hagensberger Schuetzenegellschaft), sāka startēt arī daiļslidošanā un tā paša gada 29. janvārī sacīkstēs Rīgā izcīnīja Baltijas provinču meistartitulu (Meister der Ostseeprovinzen). Otru vietu ieguva Uniona sportists A. Grudzinskis un trešais bija H. Heidingers. Blaus tajos laikos āgenskalniešu klubu reprezentēja arī šaušanā. Vēlāk viņš bija Latvijas mednieku biedrības, 1. Rīgas riteņbraucēju biedrības un beigās — Latvijas aizsargu organizācijas sportists.

Pirmās daiļslidošanas sacīkstes neatkarīgās Latvijas laikā risinājās tikai 1926. gada janvārī. Senioru grupā, kur bija divi dalībnieki, uzvarēja Blaus, pārspējot Eduardu Tubeli. Laikraksts Jaunākās Ziņas, kur Tubelis bija sporta nodaļas līdzstrādnieks, pēc tam rakstīja:

„Uzvaru piešķīra Blauam ar 170,5 punktiem (no iespējamajiem 200), atstājot Tubeli ar 127,5 p. otrā vietā. Tiesnešu lēmums daudzus neapmierināja, jo obligāto daļu, kas bija ļoti vienkārša un viegla, abi konkurenti veica apmēram vienādi labi, bet individuālajā daļā Tubeļa skrējieni šķita vieglāks, arī figūras zīmējumā noteiktākas.“

Vāciešu avīze Rigasche Rundschau norādīja, ka Tubelim bijusi savainota kāja — viņš nespējis būt labākajā sniegumā, kādēļ visgrūtākās figūras, kuras novērtē visaugstāk, nav padevušās visā pilnībā. Tubelis tomēr skrējienus esot veicis milzīgi „švuncīgi“ un ielicis daudz vairāk plastikas, kādēļ licies, ka brīvā slidojuma daļā viņš bijis nedaudz pārrāks par Blauu.

Arī pirmais oficiālais Latvijas meistars daiļslidošanā bija Blaus. Viņš uzvarēja arī meistarsacīkstēs 1928. gada ziemā Esplanādes slidotavā, vēlākajā Vienības laukumā Rīgā: 1. Haralds Blaus, 2. Eduards Tubelis, 3. Verners Auls.

Kādus pāris mēnešus iepriekš Latvijas daiļslidotāji pirmo reizi pārbaudīja sevi starptautiskā konkurencē. Tāru kalnos, Slovaikijā, jauno sildotāju sacensībā uzvarētājs bija A. Morozovs (Latvija), 2. Englišs (Čehoslovakija), 3. P. Lejiņš (Latvija), 4. Barāņins (Čehoslovakija). Dažas dienas vēlāk Slovaikijas meistarsacīkstēs rezultāti bija šādi: 1. inženieris J. Sļīva (Čehoslovakija), 2. un 3. vietu arī

ieguva čechi, 4. H. Blaus, 5. V. Auls, 6. H. Volfs (visi Latvija). Skolas figūrās Blaus izrādījās viens no labākajiem.

Blaus bija Latvijas meistars daiļslidošanā piecus gadus pēc kārtas. 1930. gadā gan viņa vienīgais konkurents bija Volfs. Tubelis nestartēja. 1932. gadā uzvarēja Auls, bet 1933. Lejīņš.

Ap 1930. gadu Rīgā ļoti centās apkarot dzeršanu. Un viens no šīs žūpības apkaršanas kuratoriem bija striktais pretalkoholiķis Eduards Tubelis. Par viņa nestartēšanas iemesliem Rīgas presē varēja lasīt:

„Tubelis slidotavā ir vai katru dienu. Trenējas tomēr maz — tā paša laika trūkuma dēļ, jo tiesājas ar visiem Rīgas dzērājiem. Nosēž tiesā bieži vien no rīta līdz vakaram.“

Daiļslidošana Blauam pašķīra arī tādu panākumu, ka viņš un Latvijas čempione Alise Dzeguze mūsu valsts 15 gadu neatkarības atceres gadījumā 1933. gadā bija vienīgie daiļslidotāji, kurus ierindoja starp tiem 106 aktīvajiem un labākajiem sportistiem, kam Latvijas sporta organizāciju apvienība piešķīra īpašu nopelni nozīmi, paredzot apbalvotajiem tiesību apmeklēt bez maksas visas sporta sacensības.

Haralda Blaua sportisko sasniegumu ierakstos tomēr vispārākie ir veikumi šaušanā. Bronzas medaļa 1912. gadā Stokholmas olimpiskajās spēlēs, liekas, viņu savīlņoja visu mūžu. Tāpēc Blauam var pierakstīt tādus panākumus kā Latvijas meistara godu pat sešus gadus pēc kārtas un reizi — vienā gadā — viņš bija arī trīskārtējs čempions.

Tāpēc dažkārt notika, ka Blaus „izšāva“ pat visu savu naudu. Divdesmitajos gados, kad Latvijā vēl nebija lati, bet rubļi, kādā Rīgas laikrakstā varēja lasīt, ka viņš „treniņos izšāvis ne vien savu, bet arī kundzes nopelnīto algu.“ Avīzē bija aplēsts, ka Blaus tajā laikā šaušanas sportam izdevis 18.000 rubļu mēnesī.

Ja griham runāt par eleganci vai stilu, tad atkal Blaus varēja lepoties. Taču arī viņš nebija spējis tikt valā no vispārējās slavenību „slimības“, kurai ir labi pazīstams no-

saukums — nervozitāte. Redaktors Ādolfs Plūms 1933. gadā Rīgas laikrakstā *Latvis* rakstīja:

„Mūsu vecmeistars Blaus ir jāskaita pirmā vietā ar savu nevainojamo stilu un šaušanas tehniku. Viņu līdz šim vēl nevienam nav izdevies šajā ziņā pārspēt. Jāsaka, ka viņam ir gan cītīgi skolnieki, sevišķi jaunāko sportmeņu aprindās, kas elastīgāki savā uztverē un tehnisko paņēmienu priekšrocību novērtēšanā. Un tiešām jāsaka, ka ne galvenais ir sasniegtais rezultāts sportā, bet veids, uzstāšanās un stils, kādā to sasniedz. Ar vārdu sakot, katram sportam ir sava daļa puse, ko nevar nekad ignorēt. Blaus ir pratis šo daļo pusi piesavināties un to var vērot ar patiesu prieku pie viņa uzstāšanās. Pēc neizdevībām Blaus gan nervozē un ar to stipri iespaido nākošos šāvienus. Viņam vajadzīgs ilgāks laiks, lai atkal nomierinātos. Tā laikam ir nelaime, no kuras retais kāds šāvējs necieš.“

Maz bijis tādu Latvijas sportistu, kas spējuši būt tik lieli kā Blaus māla baložu šaušanā. 1927. gadā viņš sasniedza jaunu Latvijas rekordu, sašaujot 74 baložus pēc kārtas, gandrīz divkārt pārsniedzot iepriekšējo labāko sasniegumu, kas bija 39 baloži pēc kārtas.

Ar savu izcilo operdziedoni Kipru Petrausku ierindā, Lietuva māla baložu šaušanā 1932. gadā uz latviešu zemes absolvēja pirmo valstu sacīksti pret Latviju, zaudējot mūsu sportistiem 152-218. Arī individuāli visu trīs pirmo vietu ieguvēji bija latvieši: 1. H. Blaus ar 76 no iespējamiem 100 punktiem, 2. J. Kritners 74 un 3. E. Indriksons 68.

1934. gadā Latvijas meistarsacīkstēs Blaus ar 92 trāpījumiem no 100 iespējamiem sasniedza jaunu Latvijas rekordu. Mārtiņa Birkena iepriekšējais rekords bija 88. Šis gads nozīmēja īstu triumfa laiku jau 49 gadus vecā Blaui sacīkšu šāvēja karjērā. Tieši viņš bija tas, kas Baltijas meistarsacīkstēs Rīgā izšķirēji palīdzēja Latvijai gūt uzvaru, jo izrādījās individuāli labākais sacensonis visu pārējo dalībnieku vidū, par ko viņu godināja ar Rīgas pilsētas lielvecākā Hugo Celmiņa dāvināto balvu. Uzvarēja Latvija — 257 p., 2. Lietuva — 236 p., 3. Igaunija — 209 punkti.

Arī 1935. gadā Kaunā Latvijas māla baložu šāvējiem nebija grūtību valstu sacīkstē pārspēt Lietuvu. Kas izrādījās labākais? Atkal Blaus ar 86 trāpījumiem.

Dažreiz šķita, ka arvien vairāk aizvadītās dzimundienas tomēr nepavisam nemazināja Blaua spējas un aso skatu. Tieši otrādi. Tas jo sevišķi pierādījās 1936. gada Berlīnes olimpisko spēļu gaidās, kad kopš bronzas medaļas saņemšanas Stokholmā bija pagājuši jau 23 gadi, bet Blaus pats sasniedzis savas dzīve 50 gadus.

Tieši šajā laikā parādījās jauna, spilgta spožuma zvaigzne mūsu māla baložu šāvēju vidū — Juris Benjāmiņš, taču vēl dominēja vecie čempioni. Pasaules klases sasniegumi reālizējās Lietuvas-Latvijas valstu sacīkstē 1936. gadā. Kad Benjāmiņš bija sasniedzis jaunu Latvijas rekordu — 97 punktus, tad ne skatītāji, ne paši dalībnieki vairs nešaubījās par viņa uzvaru. Tomēr šī rekorda mūžs ilga tikai pusstundu. Blaus ar izcilāko panākumu visā savā šāvēja karjērā notrieca 99 no 100 gaisā izsviestajiem baložiem. Vecais sportists atkal bija jaunais Latvijas rekordists.

Latvieši šajā valstu sacīkstē sarindojās visās trīs pirmajās vietās: 1. Blaus, 2. Benjāmiņš, 3. Birkenš. Mūsu šāvēji gan kapitulēja 1936. gadā Berlīnē, kur neatkarīgi no olimpiskajām spēlēm notika arī pasaules un Eiropas meistarsacīkstes māla baložu šaušanā. Latvijas vienība neierindojās pirmajās vietās. Latviešu labākais šāvējs bija J. Benjāmiņš, tad H. Blaus un pēc viņa A. Krūmiņš.

1937. gadā mūsu šāvēji ceļoja uz ziemeļiem. Mērķis: Helsinki. Notikums: pasaules meistarsacīkstes šaušanā. Tur Latvijai lielo dienu sagādāja mūsu nacionālās armijas virsleitnants, vēlāk boļševiku nomocītais Kārlis Kļava. Latvijas himna — Dievs, svētī Latviju — godināja viņa uzvaru un pasaules meistartitula iegūšanu sevišķi grūtā disciplīnā — šaušanā ar automatisko pistoli, kur distance ir 25 metri un jāšauj sešas normāla auguma cilvēka figūras. Šīs figūras beigās pie tam parādās tikai divas sekundes.

Ne gluži tā veicās māla baložu šaušanā. Toreiz nestartēja Benjāmiņš, un Latvijas izlasē 54 dalībnieku konkurencē veiksmīgākais bija vecmeistars H. Blaus, iegūstot 276 no iespējamiem 300 punktiem un 24. vietu. M. Birkenš bija 38., J. Jansons 42. un A. Krūmiņš 45. Latvijas vienība tomēr ieguva samērā augstu — sesto vietu pasaulē.

Pēdējais lielais panākumu uzliesmojums Blauam pie-
rakstāms 1938. gadā, kad viņš spēja atgūt 1937. gadā Ju-
rim Benjāmiņam zaudēto Latvijas meistarnasaukumu.
Meistarsacīkšu rezultāti: 1. H. Blaus 73 p., J. Jansons 66 p.,
3. J. Benjāmiņš 63 punkti. Tā bija neapšaubāma uzvara,
bet reizē arī skaista izskaņa šāvēja, daiļslidotāja un teni-
sista Haralda Blaua vai neticami ilgajai sportista karjērai
mūsu sporta vēsturē — cauri gandrīz visam Latvijas valsts
neatkarības laikam, ar lielu sākumu jau sen pirms tam —
bronzas medaļu olimpiskajās spēlēs 1912. gadā Stokholmā.

Latviešu vecās paaudzes sporta ļaudis Blaua sportisko
un garīgo portretu laikam vēl šodien uzzīmēs ļoti ātri. Re-
dzamākās svītras šajā attēlā būs ievilkta viņa augstās in-
telligences, fiziskā sīkstuma un lielās smalkjūtības akcen-
tēšanai.

Jo spilgti šo raksturojumu atbalso arī Blaua kādreizējais
sāpēnsis daiļslidošanā, tagad socioloģijas profesors Meri-
lendas universitātē, Brīvās pasaules latviešu apvienības un
Amerikas latviešu apvienības priekšsēdis Dr. Pēteris Le-
jiņš, Vašingtonā. Viņš jau 1928. gadā kopā ar Blauu star-
tēja ārzemēs — Tātru kalnos, 1933. gadā bija Latvijas meis-
tars un studentu pasaules meistarsacīkstēs Helsinkos izcī-
nīja otru vietu, ko pats uzskata par savu ievērojamāko sa-
sniegumu sacensībās uz spoguļgludā ledus. Lejiņš saka:

„Blaua stiprā puse daiļslidošanā bija obligātās skolas fi-
gūras, bet vājums — brīvais slidojums, ko viņš pats arī labi
apzinājās. Kamēr Blaus startēja daiļslidošanā, viņam Lat-
vijā nekad nenācās zaudēt. Mūsu daiļslidošanas sports to-
laik gan ne tuvu nebija tik augstā līmenī kā Blaua otra
mīlestība — šaušana. Blaus bija īsts džentlmenš kā sporta
laukumā, tā ārpus tā. Viņš bija pati pieticība un iecietība,
bez kādām pretenzijām vai iedomības. Vienu gan var teikt:
to sporta nozari, ko viņš bija pasācis, tai pieķērās no sirds,
strādājot ļoti daudz un smagi, lai sevi izkoptu un vienmēr
būtu augstākā sportiskā gatavībā.

Architekta Haralda Blaua personīgo draudzību manos
aktīvā sportista gados es vērtēju ļoti, ļoti augstu. Par viņu
man palikušas tikai vislabākās atmiņas,” saka profesors
Pēteris Lejiņš.

ANTVERPENE, 1920

VII Olimpiskās spēles bija pirmās pēc tikko aizvadītā pasaules kara. Mieru parakstīja pirms kādiem 18 mēnešiem, kādēļ sagatavošanās laiks lielajam sarīkojumam bija palicis vairāk nekā pieticīgs. Tomēr sajūsma, ka olimpiskais gars spējis pārdzīvot astoņus ilgus gadus, bija liels. Ka par spēļu vietu izraudzīta Antverpene, oficiāli paziņoja tikai 1919. gada aprīlī. Un ievērojot stāvokli kara seku piemeklētajā Beļģijā, jābrīnās, ka beļģi vispār spēja šīs sacensības noorganizēt.

Olimpiskās spēles formāli atklāja 14. augustā ar dievkalpojumu iespaidīgajā Antverpenes katedrālē, kur pieminēja karā kritušos sportistus. Pēc tam atklāšanas ceremonija, kā parasti, turpinājās stadionā. Parādi, kurā soļoja sākot ar 12 gadus vecu amerikāņu daillēcēju līdz 70 gadus vecam zviedru vienības šāvējam, pieņēma Beļģijas karalis Alberts. Jauninājums bija kopējais sportistu zvērests, un pirmo reizi mastā uzvijās tagad tik pazīstamais baltais olimpiskais karogs ar pieciem savītiem dažādu krāsu apliem. Šis karogs atklātībā gan bija redzams jau 1916. gadā Parīzē, kad tur atzīmēja moderno olimpisko spēļu atjaunošanas divdesmito gada dienu, bet sacīkstēs tas plīvoja pirmo reizi Antverpenē.

Karoga pieci apli — zilā, dzeltenā, melnā, zaļā un sarkanā krāsā — sākotnēji simbolizēja piecus galvenos kontinentus: Eiropu, Āziju, Afriku, Austrāliju un Ameriku (Ziemeļu un Dienvidu). Tomēr patiesais saturs tagad ir kļuvis tāds, ka savītie gredzeni reprezentē sportisko draudzību visā pasaulē neatkarīgi no ticības un rases. Minētās krāsas izvēlētas tādēļ, ka vismaz viena no tām atrodama ikvienas valsts karogā.

Stadionā bija 30.000 vietu, bet sacīkšu laikā lielāko daļu lija, kas nepalika arī bez ietekmes uz rezultātiem. Arī ska-

tītāju bija samērā maz, izņemot vienu dienu, kad rīkotāji atļāva skolēniem sacensības apmeklēt bez maksas. Patiesība bija tā, ka beļģi toreiz vēl pavisam maz interesējās par vieglatlētiku, un kaut arī ieejas maksa amerikāņu valūtas vērtībā nepārsniedza 30 centu, tūlīt pēc kaŗa naudas visumā ļoti trūka. Financiāli Antverpenes spēles cieta zaudējumu, kas bija jāsedz valdībai.

Vieglatlētikā no 27 disciplīnām ASV atkal izcīnīja astoņas zelta medaļas, tomēr Somija nostājās blakus ar tādu pat uzvaru skaitu. Pa divām zelta medaļām ieguva trīs sportisti: jau 36 gadus vecais anglis Alberts Hills, kas pavisam negaidīti uzvarēja 800 un 1500 m skrējienā; jaunais daudzsološais soms Pāvo Nurmī, kas kā pirmais šķērsoja mērķa līniju 10.000 m un 10 km apvidus skrējienā (cross-country) un vienmēr smaidīgais un dzīves priecīgais itaļu soļotājs Ugo Fridžerio, olimpiskais meistars 3000 m un 10.000 m soļošanā.

Fridžerio, kas vēlāk viesojās arī Latvijā un bija viens no Jāņa Daliņa pretiniekiem, mīlēja soļojot klausīties mūziku. Antverpenē pirms sacensībām viņš pats iedeva orķestrim sarakstu, kas jāspēlē. Ja mūzikanti palika kūtri, Fridžerio, ejot garām, viņus pamatīgi sabāra, un ja skatītāji galvenajā tribīnē pēc katra veikta apļa neuzgavilēja, itālietis pats ievadīja uzmudinājumus ar spēcīgu „Viva!” Ugo Fridžerio neapšaubāmi kļuva par Antverpenes olimpisko spēļu skatītāju un aktīvo dalībnieku mīluli un populārāko sacensoni.

Sentimentāls favorīts toties bija franču gargabalnieks Žosefs Gijemo (Guillemot), kaŗa veterāns, kas frontē bija smagi saindējies ar gāzēm. Skriešanai ir vajadzīgas veselas plaušas un stipra sirds. Un francūža veselībai it kā vajadzēja būt smagi bojātai. Viņš tomēr 5000 m uzvarēja pašu Nurmī un 10.000 m ierindojās otrā vietā. Stokholmas olimpisko spēļu varonis soms Hanness Kolehmainens uzvarēja maratonā, bet tikai pēc tam, kad pašos pēdējos metros bija pārspējis igauņu skrējēju Juriju Losmanu par 12,8 sek. Kolehmainena laiks bija 2 st. 32:35,8 minūtes.

Antverpenē gadījās arī tā, ka pēc šķēpa mešanas pirmo reizi visos trijos uzvaras mastos plīvoja Somijas karogi. Pirms tam to bija spējuši tikai ASV vieglatlēti. Desmitcīņā rezultātu izvērtēšana bija tik komplicēta, ka norvēģi Helgi

Lovlandu par uzvarētāju pasludināja četras dienas pēc sacensību pabeigšanas.

Viens pats piecas zelta medaļas šajās spēlēs izcīnīja italiešu paukotājs Nedo Nadī. Viņš uzvarēja individuāli paukošanā ar floreti un zobenu, un bija dalībnieks visu trīs ieroču Itālijas vienībās, kas arī ieguva pirmās vietas.

Pavisam 7. olimpiskajās spēlēs piedalījās 29 valstis ar 2606 dalībniekiem, iztrūkstot Vācijai un Austrijai, kas nebija aicinātas kā rietumu sabiedroto pretinieces karā. Visumā kopējā sacensību novērtējumā ASV atkal ievērojami pārspēja pārējās valstis.

Ne Latvija, ne Lietuva Antverpenes olimpiskajās spēlēs nebija pārstāvēta. Bija gan doma arī par latviešu sportistu piedalīšanos, kādēļ Armijas sporta savienība, kurā bija apvienoti 30 atsevišķu karaspēka daļu sporta klubi un pulciņi, 1920. gada jūlijā pat sarīkoja olimpisko kandidātu pārbaudes sacīkstes. Tās pašas Armijas sporta savienības ierosinājumā radās arī kaut kas līdzīgs olimpiskajai komitejai ar kapt. Dzeni priekšgalā.

Latvijas sportisti tomēr līdz Antverpenei nenokļuva, un aktīvais sportists un sporta darbinieks Alfreds Rukss kādā protokolā šajā sakarībā bija ierakstījis:

„Sportsmeņu rūgtums bija sevišķi liels. Valdība galīgi atraidīja lūgumu pēc 300 angļu mārciņām un beidzot no Beļģijas tapa paziņots, ka Latvija nesastāv Starptautiskajā olimpiskajā komitejā, kādēļ sacīkstēs nevar piedalīties.“

Visas formālītātes tomēr bija izdevies nokārtot Igaunijai, un tā bija ne tikai kupli pārstāvēta, bet guva arī ļoti teicamus panākumus. Bez Losmana izcīnītās otras vietas maratonā, zelta medaļu svāra celšanā ieguva rīdzinieks Alfreds Neilands vieglajā svarā un Alfreds Šmits sudraba medaļu spalvas svarā. Vēlākais pasaules rekordists desmitcīņā (1922. gadā) Aleksandrs Klumbergs-Kolmpere šķēpa mešanā ierindojās piektajā vietā (62,39 m), un lodes grūšanā Haralds Tammeris tāpat iekļuva finālistos, paliekot sestais (13,60 m).

LATVIEŠU OLIMPISKIE DARBINIEKI

JĀNIS DIKMANIS - ROBERTS PLŪME - MARGĒRS
SKUJENIEKS - ALFREDS BĒRZIŅŠ

Sajūsmā par lielajiem notikumiem 1920. gada olimpiskajās spēlēs Antverpenē un gaidot olimpisko startu 1924. gadā Parīzē, 1922. gadā Rīgā nodibinājās Latvijas olimpiskā komiteja (LOK). Mēs tūlīt arī iekļāvāmies Starptautiskajā olimpiskajā komitejā — IOC. Tas bija nepieciešams pamats, kas neatkarīgās Latvijas sportistiem deva tiesības piedalīties olimpiskajās spēlēs.

Par LOK pirmo priekšsēdi, ko svešajās valodās lepnī dēvē par prezidentu, ievēlēja Jāni Dikmani. Pēc 11 gadiem Latvijas sporta organizāciju apvienības sanāksmē 1933. gada sākumā viņš no šī nozīmīgā amata atteicās.

Dikmanis ir arī vienīgais latvietis, kas izpelnījās godu būt Starptautiskās olimpiskās komitejas locekļu vidū. Tur viņu ievēlēja komitejas kongresā 1926. gadā Lisabonā, Portugālē, ar tiesībām palikt Starptautiskās olimpiskās komitejas sastāvā visu mūžu. Latvijas neatkarības un mūsu olimpiskās komitejas iznīcināšana šīs tiesības praktiskajā izpratnē pašreiz ir dzēsusi.

Dikmanis ir gan vienīgais latvietis, bet tomēr nav vienīgais baltietis Starptautiskajā olimpiskajā komitejā. Jau 1928. un 1932. gadā IOC sarakstos figūrēja pazīstama igauņu sabiedriskā darbinieka Dr. Fridricha Akela vārds, kas vienu brīdi bija arī Igaunijas ārlietu ministrs. Akels tomēr bija ļoti neaktīvs, un Dikmanis neatceras viņu redzējis pat vienā komitejas kongresā. Igaunu pārstāvis tādēļ pats no šī postņa atteicās. 1936. gadā IOC sastāvā ievēlēja Joachimu Puhku — izcilu sabiedrisku personību un kādreiz teicamu tenisistu neatkarīgajā Igaunijā. Boļševiki viņu 1941. gadā deportēja. Igauni paši domā, ka Puhks izsūtījumā miris.

1933. gadā LOK priekšsēža amatā nāca, 1956. gadā Kanadas trimdā mirušais, sporta darbinieks Roberts Plūme un bija komitejas vadītājs līdz 1934. gada sākumam. Tad ar Latvijas valdības īpašu likumu sporta un fiziskās audzināšanas lietu kārtošānu pārņēma valsts. Arī LOK priekšsēdis kļuva valdības izraudzītais Latvijas fiziskās kultūras un sporta komitejas vadītājs.

LOK priekšsēža pienākumus no 1934. līdz 1938. gadam izpildīja ministru prezidenta vietnieks Mārgers Skujenieks, bet ar 1938. gadu līdz Latvijas brīvības nolaupīšanai 1940. gadā sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš.

LOK vadībā šīs komitejas 18 gadu pastāvēšanas laikā bijuši četri vīri.

Olimpisko darbinieku pasaules mēroga sadzīvē Latvijai ļoti nozīmīgs notikums bija 1925. gadā Prāgā, kad Čehoslovākijā, lai piedalītos starptautiskajā olimpiskajā kongresā, pirmoreizi ieradās mūsu pārstāvis. Tas bija Jānis Dikmanis.

Notika paplašināts kongress, kādus pa laikam mēdza rīkot ar Starptautiskās olimpiskās komitejas locekļu, visu olimpisko sporta disciplīnu savienību priekšsēžu un nacionālo olimpisko komiteju vadītāju piedalīšanos. Tīkmēr, kamēr Dikmanis vadīja LOK, šādi paplašināti kongresi notika divas reizes — 1925. gadā Prāgā un 1930. gadā Berlīnē.

Prāgas kongresa uzdevums bija saskaņot pasaules visu vadītāju starptautisko amatiešu sporta apvienību darbību. Debatēja galvenokārt par to, kas bija daudz iztirzāts jautājums jau pirms tam un vēl vairāk vēlāk — par amatierismu. Rezultāts bija drūms. Amatierisma jēdziens kļuva vēl sarežģītāks, nekā bija šo kongresu iesākot. Debates nemaz neritēja olimpiskajā mierā, bet tuvojās pat asumiem.

1925. gadā Prāgā toreizējais Beļģijas olimpiskās komitejas vadītājs un vēlākais Starptautiskās olimpiskās komitejas prezidents Henrijs Bajē-Latūrs teica savus vēsturiskos vārdus:

„Es nomiršu, bet amatierisma jautājums vēl nebūs atri-
sināts.“ Cik, diemžēl, pareizs pareģojums.

Kongresa beigas izrādījās pat negaidīti drāmatiskas, jo turpinājums notika Starptautiskās olimpiskās komitejas slēgtā sēdē, kur moderno olimpisko spēļu tēvs Pjērs Dekubertēns, kas allaž bija visdedzīgākais aizstāvis amatierisma lietai, atteicās ne vien no Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēža amata, bet arī pavisam izstājās no komitejas.

Tas jau bija par daudz! Ko nu darīt? Stāvokli mazliet saglāba tā, ka Dekubertēnu ievēlēja par IOC goda priekšsēdi, bet gan ar noteikumu, ka nevienam citam olimpiskajam darbiniekam vairs nekad šādu cildinošu titulu nepiešķirs.

Visādi citādi Prāgas kongresa dalībnieki jutās lieliski, ik vietā izbaudot čehu viesmīlību. Vajadzēja, piemēram, ierasties Čehoslovākijas valsts prezidenta Tomāsa Masarika pils dārzā, kur notika lieliska pēcpusdienas tēja. Prāgas Nacionālā opera, godinot olimpiskos viesus, sniedza svētku izrādi ar slavenā čehu komponista Smetānas operu *Prodana nevesta*, tātad — Pārdotā līgava. Jau gadu pēc šīs konferences Jānis Dikmanis bija Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis.

„Gratulēju — no visas sirds gratulēju,“ atskanēja tālruņa klausulē agrā rītā Dikmaņa mājā Rīgā. Tas bija jūnijs un 1926. gads.

„Par ko šī gratulēšana?“ jautāja Dikmanis. „Tu vakar Starptautiskās olimpiskās komitejas kongresā Lisabonā esi ievēlēts par šīs komitejas loekli.“ Tā Dikmanim bija pirmā ziņa par ievēlēšanu augstajā amatā.

Agrīnais gratulētājs izrādījās sporta redaktors Ādolfs Plūms, kas laikraksta *Latvis* redakcijā bija tikko saņēmis lielo vēsti no Portugales. Pēc dažām dienām sekoja Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēža Henrija Bajē-Latūra oficiāls paziņojums par ievēlēšanu un apsveikums.

Jādomā, ka Jānim Dikmanim, kas dzimis 1882. gada 10. jūnijā Rīgā, darbu bija izdevies pildīt apzinīgi, tā teikt — olimpiskajā garā. Par to atskaņas varēja manīt vēl 1936. gada olimpisko spēļu laikā Berlīnē. Toreiz Bajē-Latūrs oficiālā iepazīšanās apmeklējumā pieņēma Latvijas olim-

piskās komitejas priekšsēdi Marģeru Skujenieku. Viņš dzirdēja vārdus, ka Latvijas loceklis Starptautiskajā olimpiskajā komitejā Dikmanis vienmēr centies veicināt olimpisko sadarbību. Sarunā bija klāt arī laikraksta Sporta Pasaule atbildīgais redaktors un sirsnīgs sporta darbinieks, boļševiku 1941. gadā deportētais, admirālis Teodors Spāde.

Pavisam Jānis Dikmanis piedalījies Starptautiskās olimpiskās komitejas kongresos Prāgā, Parīzē, Berlīnē, Barselonā, Varšavā, Oslo un beidzamo reizi Londonā 1939. gadā divus mēnešus pirms otra pasaules kara sākšanās.

Mazliet citāda un neparastāka Latvijas pārstāvim iznāca piedalīšanās kongresā Barselonā 1931. gadā. Divas nedēļas pirms sanāksmes Spānijā bija noticis apvērsums un varu pārnēmuši revolūcionāri. Pie Spānijas robežas Sansebastiānā saimniekoja pusaudži veco rūdīto ierēdņu vietā. Tie Dikmani negribēja laist nemaz iekšā. Uzrādītais Starptautiskās olimpiskās komitejas oficiālais ielūgums, stāvokli tikai pasliktināja — tur bija minēts, ka paredzēta arī pieņemšana pie tobrīd gāztā Spānijas karaļa Alfonsa, kas patiesībā jau sen bija aizbēdzis uz ārzemēm.

Vienīgi kāds pavisam jauns zēniņš kaut ko sapratis no visas šīs lietas. „Olimpico!“ viņš priecīgi iesaucās, pamatīgi izgrozījis ielūgumu un stingri noprasīja Dikmanim:

„Vai jūs balsosit par Barselonu kā nākamo olimpisko spēļu vietu?“

Jānis Dikmanis to arī svinīgi apsolīja. Puišelis, protams, nevarēja zināt, ka viņam jau līdzī no Latvijas lēmums, balsot par Berlīni, kā tuvāku vietu. Tā arī notika un nākamās olimpiskās spēles — 1936. gadā — notika Vācijas galvaspilsētā.

Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis amerikānis Averijs Brandedžs personīgā sarunā reiz Jānim Dikmanim Ņujorkā teica:

„Ja Latvija šodien kļūtu brīva, tad jūs, Dikmaņa kungs, momentāli atkal automatiski pārņemtu savas funkcijas.“

Būtu loģiski, ka katrai tautai ir mūžīgas tiesības uz brīvību un neatkarību. Bet ja pat šī neapstrīdāmā patiesība tagad praksē anulēta, tad vairs nepārsteidz arī tādai norisei paralēla vardarbība — Jāņa Dikmaņa „mūžīgo” tiesību ignorēšana Starptautiskās olimpiskās komitejas locekļa amatā.

Dabiskais tālākais secinājums redzams šīs grāmatas turpmākajās lappusēs. Latvieši pēdējos gados ir olimpisko uzvaras medaļu ieguvēji un dalībnieki ne vairs neatkarīgās Latvijas vārdā, bet gan citu zemju vienībās, kas viņiem pērk ceļa kartes braucieniem uz olimpisko spēļu pilsētām.

PARĪZE, 1924

VIII Olimpiskajās spēlēs Parīzē pirmo reizi pļivoja neatkarīgās Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs. Tās bija iespaidīgākās, kādas līdz tam laikam bij notikušas. Vislielāko ievērību izpelnījās „lidojošais soms” Pāvo Nurmī, kas šajās spēlēs bija savas sportista karjeras pilnbriedumā. Viņš piedalījās četrās disciplīnās un visās uzvarēja, kaut starp 1500 m un 5000 m skrējiena fināliem bija tikai pusotra stunda ilgs atpūtas brīdis.

Savu dzelzs izturību un pārkumu Nurmī vislabāk nodemonstrēja 10.000 m apvidus (cross-country) skrējienā, ko sāka 39 sacensoni, bet pabeidza tikai 15. Sacensība notika ļoti lielā karstumā un daudzi jau nespēkā saļima pa ceļam. Daži, kas sasniedza stadionu, tomēr līdz mērķa līnijai nekad netika. Viens skrējējs pagriezās pat nepareizā virzienā un ietriecās mūra sienā. Par spīti šiem apstākļiem Nurmī bija turpat divas minūtes ātrāks par nākamo sacensoni, arī somu Villiju Ritolu, pie tam elpojot gandrīz tikpat viegli, it kā skrējiena sākumā.

Angļu triumvirāts Harolds Abrahams, Ēriks Lids un Dagless Lovs gan salauza amerikāņu blokādi 100, 400 un 800 m skrējienos, bet visumā ASV vieglatlētikā atkal palika nepārspētas. Visas pasaules apbrīnu tomēr izpelnījās mazā Somija, kuras pieci vīri panāca vieglatlētikā deviņas uzvaras.

Peldēšanā lieliskas sacensības izcīnīja amerikānis Džonijs Veismillers, zviedrs Arne Borgs un austrālietis Andrjū Čarltons, virsroku gūstot vēlākajam filmu Tarzānam Veismilleram. ASV vienībā bija arī peldētāja vārdā Gertrūde Ederle, kas ieguva bronzas medaļas 100 un 400 m brīvajā stilā un zeltu 4×100 m maiņas peldējumā. 1926. gadā Ederle kļuva pirmā sieviete, kas pārpeldēja Lamanša kanāli 14

stundās un 31 minūtē, pārspējot visus tā laika vīriešu sasniegumus.

Futbolā negaidīts pārsteigums bija līdz tam brīdim pavisam nepazīstamās Urugvajas uzvara. Parīzē pēdējo reizi olimpiskajās spēlēs notika sacensības tenisā. ASV pārstāvēja arī tādas slavenības kā Helēna Villsa un Vinsents Ričards. Visās sacensību grupās zelta medaļas izcīnīja amerikāņi. Pavisam ASV no Parīzes pārveda mājās 98 medaļas.

Kaut 1924. gada olimpiskās spēles jau sāka izskatīties pēc vispasaules sporta sarīkojuma un rezultāti bija lieliski, viens no vājākiem punktiem Parīzē tomēr izrādījās organizācijas jautājums. Tiesnešu lielākā daļa bija maz piedzīvojuši, un noteikumi arī vēl nebija pietiekami standartizēti, lai būtu ievērojami, cik necik, izlīdzināta mēraukla.

Viens no lielākajiem skandāliem notika soļošanā, kad visa tiesnešu kollēģija atteicās no tālākiem pienākumiem. Netiešais grēka āzis izrādījās austriešu soļotājs R. Kūnerts. Kad savā priekšgrupā viņš septītajā aplī jau bija izvirzījies kādus 100 m vadībā, viņu diskvalificēja. Vispirms amerikāņu tiesnesis un pēc tam arī vēl itālis. Austrietis tomēr turpināja tikai soļot un kvalificējās arī finālam.

Vēlāk, uzzinājis par diskvalifikāciju, Kūnerts paskaidroja, ka neesot sapratis ne angļiski, ne franciski. Apellācijas komisija atzina viņa protestu par pamatotu. Tiesneši atteicās, un nākamā kvalifikācijas sacensība notika tikai pēc divām dienām ar jaunu tiesnešu sastāvu. Šajā grupā atļāva vēlreiz startēt arī Kūnertam, bet tāpat kā iepriekšējā gadījumā viņu atkal diskvalificēja.

Raibas lietas notika arī boksā. Ringa tiesnesis neatradās kā parasti kopā ar cīnītājiem, bet ringa ārpusē. Tas bieži radīja neskaidrības un sajukumu, tā kā rezultātā vairākiem boksētājiem bija jācieš aplamu lēmumu dēļ. Kādu izcīlu franču vidsvāru diskvalificēja pēc tam, kad viņam jau bija piešķirta uzvara. Izrādījās, ka francūzis savam pretiniekam bija iekodis. Zobu atstātā rēta bija pamanīta tikai pēc cīņas.

Varētu teikt, ka pavisam traki brīžiem jau gāja grieķu romiešu cīņā, kur jo sevišķi izpaudās tiesnešu partejiskums. Visvairāk šai ziņā izcēlās paši franči, kaut daudz iepakaļ nepalika arī beļģi un holandieši. Cīņas ieilga līdz

vēlai rīta stundai, publika demonstrēja un bija pat jāiejaucas policijai. Vienu brīdi skandināvieši jau nopietni apsprieda izstāšanos no sacensībām, bet beigu beigās tomēr palika. Bija tomēr arī tādi, kuru nervi neizturēja un to vidū, diemžēl, arī latvieši, puslīdz droši atsakoties no iespējas izcīnīt vienu vai pat vairākas medaļas.

Pavisam 8. olimpiskajās spēlēs piedalījās 44 valstis ar 3092 dalībniekiem.

No Latvijas uz Parīzi kopā ar pārstāvjiem, pavadoniem un rezervistiem aizbrauca turpat 50 cilvēku. To vidū tomēr nebija neviena preses pārstāvja. Aktīvi startēja 37, piedaloties vieglatlētikā, riteņbraukšanā, grieķu-romiešu cīņā, svāra celšanā, boksā un futbolā.

Latviešu delegāciju vadīja Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēdis Jānis Dikmanis. Cīnoties ar līdzekļu trūkumu, komiteja sūtīja uz spēlēm tikai daļu sportistu, kamēr pārējo braucienam finansēja viņu sporta klubi. Valsts prezidents Jānis Čakste no viņa rīcībā izšķiramiem līdzekļiem deva 5000 latu. Ienāca nelieli ziedojumi arī no latviešiem ārzemēs — Ņujorkā, Bostonā, Čikagā, Briselē, Parīzē, Londonā. Valdībai pieprasīto 2000 latu aizdevumu ministru kabinets piešķīra tik vēlu un nelabprāt, ka tas galu galā palika neizmantots. Tai pašā laikā Igaunijā sportisti no valsts saņēma ceļa naudu braucienam uz olimpiskajām spēlēm bez kādām grūtībām.

Kolombas stadionā spēļu atklāšanas parādē Latvijas karogu nesa Arvēds Kibilds, bet plakātu „Lettonie“ Gvīdo Jekkals. Vienības dalībnieki bija tērpušies tumši zilos uzvalkos, gaišām salmenīcām galvā un nacionālām krāsām pie krūtīm.

Vieglatlētikā startēja 10 latviešu sportistu.

100 m, kur notika 17 priekšskrējieni (75 dal.), trešajā grupā bija tikai divi dalībnieki. Uzvarēja pasaules rekordists (10,4 sek.) Čarlijs Padoks 11,2 sek., bet otrs bija Otto Seviško (Latvija). 5. priekšskrējienā 1. Kurinči (Ungārija) 11,4 sek., 2. Jānis Oja (Latvija), kas tāpat kā Seviško ie-

kļuva starpskrējienā. 10. priekšskrējienā mērķa līniju pirmais šķērsoja Nikols (Anglija) 11,0 sek., bet Gvīdo Jekkals (Latvija) tālākām sacensībām nekvalificējās. Tāpat 16. priekšskrējienā, kurā uzvarēja spānietis Mendizals 11,4 sek., Latvijas pārstāvis Arturs Gedvillo palika ceturtais. Abos starpskrējienuos, kuos piedalījās latvieši, uzvarētāji distanci veica 10,8 sek., un Oja ar Seviško tālākām sacensībām vairs nekvalificējās. Zelta medaļu 100 m skrējienā izcīnīja anglis Harolds Abrahams 10,6 sekundēs.

200 m tāpat bija 17 priekšskrējienu. Pēdējā, ko uzvarēja Tīrds (Haitī) 23,6 sek., Oja bija otrs. Seviško un Gedvillo starpskrējienā netika. Starpskrējienā, ko uzvarēja amerikānis Padoks, Oja palika piektais. Jekkalam vieglatlētu pārstāvis Kārlis Brikmanis 200 m atļāva nestartēt, lai tautpītos desmitcīpai. Tā paša iemesla dēļ, redzot, ka izredžu nav nekādu, bet Jekkals bija labi sācis desmitcīpu (pēc pirmajām divām disciplīnām otrā vietā), latvieši 4×100 m stafetē neskrēja. 200 m uzvarēja amerikānis Džeksons Šolcs 21,6 sek., bet maiņas skrējienā ASV 41,0 sekundē.

5000 m, kur piedalījās 22 valstu 39 sportisti, notika trīs kvalifikācijas skrējieni. Vilis Cimmermans savā grupā, kurā uzvarēja soms E. Rastas (15:22,2 min.), palika 12., bet Arturs Motmillers 11. trešajā grupā, kurā ātrākais bija amerikānis J. Romigs (15:14,6 min.). Finālā zelta medaļu izcīnīja Pāvo Nurmī (Somija) 14:31,2 minūtēs.

10.000 m skrējienā (43 dal.) Cimmermans distanci nepabeidza. Latviešu sporta literātūrā ieviesusies informācija, ka Motmillers šajā sacensībā bijis desmitais. Redaktors Ādolfs Plūms apgalvoja, ka noticis pārpratums. Patiesībā Motmillers skrējienu neesot pabeidzis, bet apstājies tūlīt aiz mērķa līnijas, un daži franču sporta žurnālisti kļūdījušies. Francijas olimpiskās komitejas oficiālais pārskats atbalsta Plūma versiju. Olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja soms Villijs Ritola, kas dzīvoja un trenējās ASV, bet sportā aizstāvēja Somijas krāsas. Ritolas laiks bija jauns olimpiskais un pasaules rekords (30:23,2 min.).

Lodes grūšanā (42 dal.) Arvēds Ķibilds sasniedza 12,53 m un palika 19. Zelta medaļu ieguva Klarens Hauzers (ASV) ar 14,995 metriem.

Diska mešanā startēja 49 dalībnieki, to vidū arī Teodors Sukatnieks, kas gadu iepriekš bija jau spējis 45,16 m tā-

lumu, kādēļ Parīzē varēja kandidēt pat uz medaļu. Bet pāris dienas pirms sacensībām Sukatniekam kreisās rokas padusē iemetās audzējs. Par spīti sāpēm un paaugstinātai temperatūrai, sīkstais ventspilnieks tomēr devās laukumā, kur reālizēja tikai 35,98 m tālumu, ierindojoties 21. vietā. Te jāievēro, ka Sukatnieks bija „kreilis,” bet Parīzē viņš meta ar labo roku. Ķibilds ar 35,73 m palika 22. Uzvarēja Klarens Hauzers (ASV) ar 46,16 m, otrs bija Vilho Nitimā (Somija) ar 44,95 m un trešais Tomāss Lībs (ASV) ar 44,83 metriem.

Šķēpa mešanā (34 dal.) Ķibilds sasniedza 50,15 m un ierindojās 16. vietā. Zelta medaļu, tāpat kā Antverpenē, ieguva somis Jonni Mijra ar 62,96 metriem.

Desmitcīņā (36 dal.) startēja 20 gadus vecais medicīnas students Gvīdo Jekkals. Viņš kopsummā sasniedza 5981,67 punktus un ierindojās 14. vietā. Jekkala rezultāti atsevišķās disciplīnās bija šādi: 100 m — 11,4 sek.; tāllēkšanā — 6,48 m; lodē — 10,41 m; augstlēkšanā — 1,70 m; 400 m — 54,2 sek.; 110 m — 17,8 sek.; diskā — 32,25 m; kārtslēkšanā — 2,53 m; šķēpā — 43,02 m; 1500 m — 5:25,6.

Jekkala labākā disciplīna bija 100 m, kur viņš ierindojās otrā vietā. Pēc pirmās dienas piecām sacensībām Latvijas pārstāvis bija devītais (3494,60 p.). Uzvarēja Harolds Osborns (ASV) ar jaunu pasaules rekordu — 7710,775 punktiem, pievienojot otru zelta medaļu jau izcīnītajai augstlēkšanā (1,98 m). Otrs bija Emersons Nortons (ASV) ar 7350,895 p., bet trešais līdzšinējais pasaules rekordists (7481,69 p.) Aleksandrs Klumbergs-Kolmpere (Igaunija) ar 7329,36 punktiem. Izcilais igauņu sportists mira 1958. gadā Igaunijā. Gvīdo Jekkala panākums bija labākais, ko sasniedza Latvijas pārstāvji vieglatlētikā. Atgriežoties Rīgā, latviešu olimpiešiem rīkotajā pieņemšanā to savā runā atzīmēja arī valsts prezidents Jānis Čakste.

10 km soļošanā (23 dal.) bija divas priekšgrupas, finālā no katras iekļūstot pieciem labākiem. Starpgadījums ar austriešu soļotāju R. Kūnertu jau pieminēts. Bet tas nebija vienīgais, jo stila tiesnešu mērauklas bija ļoti dažādas un pretrunīgas. Diskvalifikāciju un protestu bija daudz. Pirmajā kvalifikācijas grupā, kurā startēja 11 soļotāju, no skrejceļa „nopēma” piecus. Arī Rīgā valdīja liela nesa-

prašana, kad pienāca ziņa, ka toreiz jau 34 gadus vecais Alfreds Rukss diskvalificēts, kamēr Alfreds Kalniņš distanci beidzis, kaut arī savā priekšgrupā palicis pēdējais. Ja varēja būt kādas šaubas par stilu, tad tāds bija Kalniņam, bet nekādā gadījumā Ruksam, kas drīzāk atgādina ielas gājēju un nevis sacīkšu solotāju. Savu jau 1920. gadā gūto uzvaru ļoti pārliecinoši atkārtoja itaļu meistars Ugo Fridžerio, kas finālā 10 km veica 47:49,0 minūtēs.

Francijas olimpiskās komitejas oficiālajā pārskatā sološanā minēts arī vēl trešais Latvijas sportists Arvēds Ķibilds, kas tāpat kā Rukss startējis pirmajā priekšgrupā, bet finālam nav kvalificējies.

Šai pārskatā Latvijas vieglatlētikas pārstāvju sarakstā atrodams arī ltn. Alfrēda Lukstiņa vārds. Viņš tomēr bija aizbraucis pats par saviem līdzekļiem un nekādu oficiālu pienākumu viņam nebija. Plkv. Mārtiņš Jeske, kas tai laikā Francijā apmeklēja militāro akadēmiju, bija piekomandēts Latvijas ekipai par olimpisko atašeju no rīkotāju puses.

Riteņbraukšanā Latvija startēja tikai uz treka ar pieciem sportistiem. 1 km sprintā (30 dal.) pirmās un otrās kārtas priekšbraucieni un starpbraucieni notika vienīgi 500 m garā distancē, kamēr pilnu kilometru brauca, sākot ar pusfināliem.

10. priekšbraucienā 1. Ž. Kigo (Francija), 2. G. Ovens (Anglija), 3. Arturs Zeiberliņš (Latvija). 200 m 12,8 sek.; 11. priekšbraucienā 1. Delgrosso (Itālija), 2. J. Lazarskis (Polija), 3. Roberts Plūme (Latvija). 200 m 12,8 sek. Zelta medaļu izcīnīja Lūsens Mišārs (Francija).

4 km vienību iedzišanas braucienā, piedaloties deviņām valstīm, Latvijas pirmais pretinieks bija Polija, kas uzvarēja 5:16 min. Latviešu izlasē brauca Roberts Plūme, Andrejs Apsītis, Fridrihs Ukstiņš un Aleksandrs Sinka. Olimpisko meistarnosaukumu ieguva Itālija (5:12 min.), otra bija Polija, trešā Beļģija.

Grieķu-romiešu cīņā piedalījās 22 valstis ar 146 cīkstoņiem. Latvija bija pārstāvēta visos sešos svaros. Cīņu ilgums 20 minūtes. No sacensībām bija jāizstājas pēc diviem zaudējumiem.

Gaiļa svarā (25 dal.) Alberts Krievs zaudēja pēc punktiem J. Vanmārenam (Holande) un pēc tam tāpat p. p. A. Mağaram (Ungārija). Zelta medaļu ieguva Eduards Pitseps (Igaunija), kas vēlāk kādu brīdi trenēja Latvijas cīkstoņu valsts vienību.

Spalvas svarā (27 dal.) startēja 21 gadu vecais Jānis Rudzītis. Viņš zaudēja pēc punktiem K. Mezulianam (Austrija) un P. Ēriksenam (Dānija) 8. min. Olimpiskais meistars kļuva Kalle Antila (Somija).

Vieglajā svarā (28 dal.) Rūdolfs Ronis pieveica ar punktu pārsvaru L. Kristofeli (Beļģija); meta uz pleciem 17:50 min. H. Fuadu (Turcija); pārspēja p. p. A. Praksu (Igaunija). Nākamā cīņa Ronim bija pret ungāru L. Kerestesu. Tā kā ap to laiku tiesnešu vidū jau bija izveidojušies dažādi nacionālistu ngrupējumi, kas centās viens otru atbalstīt, kur vien iespējams, latvietis visiem spēkiem mēģināja pretinieku mest uz pleciem, lai nebūtu nekādu pārsteigumu. Ungārs tomēr izrādījās stingrs vīrs, aizstāvējās ļoti prasmiģi, kaut zaudējums pēc punktiem bija acīm redzams pat jebkuŗam nespeciālistam. Tiesneši tomēr ar 2-1 balsi par uzvarētāju paziņoja Kerestesu. Latvieši iesniedza protestu, bet kad to noraidīja, Ronis no tālākas spēkošanās atteicās.

Par šo notikumu eksistē divas versijas. Viena, ka no tālākām sacensībām atteicies pats Rūdolfs Ronis, ar ko tad solidarizējušies Arnolds Baumanis un Jānis Polis. Otrā, ka cīkstopus atsaukuši Latvijas pārstāvji plkv.-ltn. Arnolds Paulockis un Pēteris Josts, kas darbojās arī par tiesnešiem. Pēc Latvijas delegācijas vadītāja Jāņa Dikmaņa informācijas, atsaukšanu izdarījuši pārstāvji bez sazināšanās ar viņu, kas pēc Dikmaņa domām bijusi „nepiedodama rīcība.”

Rūdolfs Ronis, kas 1922. gadā Helsinkos pasaules meistarsacīkstēs bija izcīnījis sudraba medaļu, arī šajā gadījumā ar savām trijām uzvarām ierindojās vēl starp sesto un devīto vietu. Zelta medaļu vieglajā svarā saņēma dānis Hanss Nilsens, bet sudraba Roņa pēdējais pretinieks ungārs

Lajošss Kerestess, kas četrus gadus vēlāk Amsterdamā kļuva olimpiskais meistars. Bronzu ieguva amerikānis Frederiks Boilstīns, bet ceturtais palika igauis Alberts Kusnetss.

Vidējā svarā (27 dal.) Kārlis Vilciņš uzvarēja ar punktu pārsvaru V. Dollu (Holande); zaudēja 8:02 min. R. Kristoferseņam (Dānija) un pēc punktiem N. Gurbičam (Jugoslāvija). Zeltu izcīnīja Edvards Vesterlunds (Somija), sudrabu Arturs Lindforss (Somija), bronzu Romans Šteinbergs (Igaunija).

Pussmagajā svarā (22 dal.) Arnolds Baumanis meta uz pleciem 14:00 min. F. Zaksu (Austrija), zaudēja S. Nilseņam (Dānija) 8:43 min. un pēc tam no tālākas spēkošanās atteicās, paliekot dalītā 12. un 13. vietā. Uzvarētājs kļuva Karls Vestergrens (Zviedrija).

Smagajā svarā (17 dal.) 31 gadu vecais Jānis Polis zaudēja pēc punktiem E. Larsenam (Dānija); meta uz pleciem 6:52 min. M. Čurju (Italija) un pārspēja ar punktu pārsvaru L. Potjēru (Beļģija). Nākamā cīņa Polim būtu bijusi pret ungāru Bado bronzas medaļas dēļ. Bet Polis tālāk vairs necīnījās. Olimpisko meistarnosaukumu ieguva francūzis Henrijs Deglāns, otrs bija somis Edils Rozenkvists, bet trešais ungārs Raimunds Bado. Jānis Polis ar divām uzvarām ierindojās starp piekto un septīto vietu.

Svara celšanā 16 valstu 107 dalībnieku vidū bija četri latvieši. Sacensības notika piecos paņēmienos: vienrocīgā raušanā un vienrocīgā grūšanā (ar pretējām rokām), abrocīgā spiešanā, raušanā un grūšanā. Par tiesnesi darbojās Arnolds Paulockis.

Vieglajā svarā (22 dal.) Ērichs Rauska, paliekot vienrocīgā grūšanā bez svara atzīmes (viņam neizdevās „fiksēt” ne sākumā pieteiktos 80 kg, ne arī vēlāk paaugstināto 85 kg svaru), ar 325 kg kopsvaru ierindojās 21. vietā, pārspējot vienīgi igauņi V. Normagi (295 kg), kas tāpat vienā paņēmienā bija pārvērtējis savas spējas. Zelta medaļu ieguva francūzis Edmonds Dekotinjē (Decottingnies) ar 440 kilogramiem.

Vidējā svarā (25 dal.) 28 gadus vecais Alberts Ozoliņš tāpat kļūdījās ar sākuma svāra noteikšanu abrocīgajā spiešanā (90 un 95 kg), kur nedabūja ieskaiti. Ar 340 kg kopsvāru četros papēmienos viņš palika pēdējais. Uzvarēja itālietis Karlo Galimberti ar 492,5 kg, otrs bija igāunis Alfreds Neilands ar 455 kg un trešais igāunis Jans Kikass ar 450 kilogramiem.

Pussmagajā svārā (20 dal.) Ērichs Reichmanis sasniedza 430 kg un ierindojās dalītā 14. un 15. vietā. Zelta medāļu ieguva francūzis Šārls Rigulo ar 502,5 kilogramiem.

Smagajā svārā (19 dal.) Kārlis Leilands piecos papēmienos uzcēla 497,5 kg, tieši tāpat kā igāunis H. Tammers un francūzis L. Dannū, kas nozīmēja dalītu trešo vietu. Lai noskaidrotu bronzas medālas ieguvēju, notika papildu sacensība abrocīgajā grūšanā, vislabāk paveicoties Haraldam Tammeram. Olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja itālietis Džusepe Tonāni ar 517,5 kg, otrs bija austrietis Francs Aigners ar 515 kg, trešais Tammers, ceturtais Dannū, piektais Leilands.

Latvijas svāra cēlāji fiziski visi bija ļoti spēcīgi, bet trūka tehniskā slīpējuma un smagi maksāja pārsteidzīgā pašpārlicība, sākot celšanu ar pārāk lielu svāru un pēc pirmās neveiksmes pat to vēl palielinot. Tā, piemēram, Ozoliņš, kas 1922. gadā pasaules meistarsacīkstēs un gadu vēlāk, tā sauktajās, Gēteborgas spēlēs bija izcīnījis otru vietu, sākot celšanu ar 5 kg mazāku svāru un to „fiksējot,” Parīzē viegli ierindotos starp pirmajiem desmit. Tas pats sakāms arī par Rausku.

Boksā Latvijai bija divi pārstāvji. Vieglaajā svārā (30 dal.) Ernests Gūtmanis zaudēja pēc punktiem pirmajā cīņā pret urugvajieti Nikolāresu un no tālākām sacensībām bija spiests izstāties. Bet pussmagajā svārā (21 dal.) Vilim Heincem sacīkšu vadība neļāva startēt sakropļota īkšķa dēļ. Dažos oficiālajos pārskatos kļūdaini atzīmēts, ka polis Gerbičs pieveicis Heinci ar punktu pārsvaru.

Gūtmanis vēlāk kļuva profesionāls boksētājs, cīnoties ar mainīgām sekmēm. Pēc aktīvo sporta gaitu izbeigšanas viņš Latvijā vairs neatgriezās, bet iekārtojās Francijā.

Olimpiskais futbola turnīrs notika apmēram mēnesi pirms spēļu oficiālās atklāšanas, piedaloties 22 valstīm. Latvija pirmajā kārtā bija brīva un nākamajā sastapās ar Franciju. Spēle notika 27. maijā, Parīzes stadionā, beļģu tiesneša H. Kristofera vadībā. Uzvarēja franči 7-0. Puslaiks 3-0.

Par šīs sacensības norisi nav saglabājusies tikpat kā nekāda informācija. Pat tā laika lielākais un ievērojamākais franču laikraksts *Le Temps* (tagad *Le Monde*) šai sacīkstei veltījis tikai dažas rindiņas. No šī rakstiņa uzzinām, ka franči bijuši ļoti apmierināti ar savu uzbrucēju darbību. Viņu labākais spēlētājs bijis Bonardels. Baumans savainots, un viņa vietā stāties aizsargs Krī (*Crut*), kas pēc zviedru informācijas otra puslaika 10. min. iesitis piektos vārtus. Par latviešiem teikts, ka viņi sevi parādījuši kā „pašaizliedzīgus cīnītājus, bet pagaidām vēl ar primitīvu tehniku” un nav spējuši ne reizi nopietni apdraudēt franču vārtus. Pēc kāda zviedru žurnālista vērojuma latvieši gan esot „mēģinājuši spēlēt futbolu, griba bijusi laba, bet trūcis varēšanas.”

Latvijas olimpiskajā futbola vienībā Parīzē spēlēja Arvīds Jurgens, Kārlis Ašmanis, Aleksandrs Roge, Česlavs Stančiks, Kārlis Bone (kapteinis), Pauls Sokolovs, Arkādijs Pavlovs, Valdis Plade, Edvins Bārda, Arvīds Bārda, Rūdolfs Bārda. Izlasē vēl bija izraudzīti Ādolfs Greble, Kurts Plade, Alfrēds Plade un Pēteris Kreicbergs. Vienību pavadīja veseli trīs pārstāvji: kapt. Juris Rēdlichs (vēlāk Raiskums), Bertolds Buzārovs un Dr. Emīls Elsbergs. Latviešu vārtsargs Jurgens bija otrs jaunākais dalībnieks olimpiskajā futbola turnīrā, ko šajā ziņā pārspēja vienīgi 16 gadus vecs turku futbolists.

Tā kā latviešiem Parīzē nebija sava preses pārstāvja, tad Latvijā bija jāpaļaujas uz ārzemju ziņu aģentūrām, kas ne vienmēr bija pietiekami precīzas. Tā, piemēram, latviešu sajaukšana ar lietuviešiem, vai igauņu ar somiem, bija parasta parādība. Un šīs kļūdas var atrast pat oficiālajos olimpiskos pārskaatos vēl līdz 1936. gadam. Tā par Latvijas un Francijas futbola sacīksti pirmā ziņa bija tāda, it kā latvieši uzvarējuši 2-0. Sporta redaktors Ādolfs Plūms jau sācis organizēt orķestri, lai no Latvijas sporta biedrības

(LSB) laukuma sāktu uzvaras gājieni pa Rīgas ielām, bet vēl laikā tomēr noskaidrojās, ka rezultāts ir pavisam citāds.

Igaunijas futbolisti sastapās pirmajā kārtā pret ASV un zaudēja 0-1, kamēr Lietuvai nācās liekties Šveicei 0-9. Olimpiskā futbola turnīra finālā sacentās Urugvaja pret Šveici, dienvidamerikāņiem uzvarot 3-0.

Kamēr neatkarīgās Latvijas sportisti savā pirmajā olimpiskajā startā palika bez godalgotas vietas, tikmēr igauņi Parīzē izcīnīja vienu zelta, vienu sudraba un četras bronzas medaļas. Lietuva bija pārstāvēta vienīgi futbolā, kaut sākotnēji bija pieteikusi dalībniekus arī citās sporta nozarēs.

1. Ziemas olimpiskās spēles pilnīgi atsevišķi pirmo reizi notika 1924. gadā Šamonī, Francijā, no 27. janvāra līdz 5. februārim. Līdz šim vienīgi 1908. un 1920. gadā olimpisko spēļu programmā bija uzņemts ledus hokejs un daiļslidošana, bet tagad tam pievienoja vēl citus ziemas sporta veidus — ātrslidošanu, slēpošanu, bobsleju un ķerlingu.

Kā jau varēja sagaidīt, labākos panākumus guva skandināvieši. Norvēģis Torleifs Haugs kļuva trīskārtējs uzvarētājs slēpošanā. Somija iepazīstināja pasauli ar izcilu ātrslidotāju vārdā Klāss Tunbergs, kas ieguva divas zelta un vienu sudraba medaļu. Zviedrijai Gillis Grāfstrēms patūrēja 1920. gadā izcīnīto meistarnosaukumu daiļsildošā.

ASV sagādāja pārsteigumu, ierakstot uzvarētāju sarakstā ātrslidotāja Čārlsa Džutrova vārdu 500 m slidojumā, kamēr Kanada arī Šamonī atkārtoja 1920. gadā izcīnīto uzvaru ledus hokejā.

Labākos panākumus guva Norvēģija, tad Somija, Anglija, ASV. Pavisam piedalījās 16 valstu ar 293 dalībniekiem.

Latvija Šamonī bija pārstāvēta ar diviem sportistiem, kas piedalījās slēpošanā un ātrslidošanā. Tie bija Roberts Plūme un Alberts Rumba, kas devās ceļā vieni paši bez kāda pārstāvja vai pavadona. Bez tam abus sūtīja viņu sporta biedrības — Marss un Armijas sporta klubs.

50 km slēpojumā bija nosprausta grūta distance Monblana pakājē ar augstuma starpību līdz 820 m. Uzvarētājs norvēģis Haugs pavadīja ceļā 3 st. 44:32 min. Plūme tik garā un kalnainā slēpojumā piedalījās pirmo reizi, un viņš pusceļā izstājās, sacensību nepabeidzis.

Tā kā latviešu preses pārstāvju olimpisko sacensību vietā nebija, tad Rumba telegrafēja uz Rīgu:

„Mūsu Roberts Plūme (Marss) turējās braši, bet bija par vieglu saģērbies, kādēļ apsaldējās un 25. km uzdeva.“

Ātrslidošanā 500 m (27 dal.) Alberts Rumba ierindojās 16. vietā (48,8 sek.); 1500 m (21 dal.) 10. vietā (2:32,0 min.); 5000 m (22 dal.) 11. vietā (9:14,4 min.) un 10.000 m (16 dal.) 11. vietā (19:14,6 min.).

Kopnovērtējumā, kur ieskaitīja tikai tos, kas bija beiguši visas četras distances, stāvoklis izveidojās šāds: 1. Klāss Tunbergs (Somija) ar 5,5 punktiem, 2. Roalds Larsens (Norvēģija) 9,5 p., 3. Juliuss Skutnabs (Somija) 11 p., 4. Haralds Stroms un Sigmunds Mūns (abi Norvēģija) 17 p. Sestais bija Kuaglia (Francija) 25 p., 7. Rumba (Latvija) 27 p., 8. Jucēvičs (Polija) 32 p., 9. Gego (Francija) 36 punkti.

Tagad uz Rīgu savukārt telegrafēja Plūme:

„Gods kapteinim Rumbam. Latvijas krāsas ir sekmīgi aizstāvētas. Rumbas panākumus ar sajūsmu uzņēma visa pasaule. Olimpisko sacīkšu dienā, kas sakrīt ar mūsu valsts de jure atzīšanu, esam atzīti de jure arī sportā. 1500, 5000 un 10.000 m Rumba sasniedza arī jaunus rekordus.“

HERMANIS MATISONS

ZELTA MEDAĻA ŠACHĀ — 1924. GADĀ PARĪZĒ

„Priecīgus Ziemsvētkus, jaunais cilvēks, un vislabākos panākumus nākotnē,“ mazliet nepatīkami piesarcis, bet savaldīgi, vēlākais pasaules čempions Kubas šachists Hozē Rauls Kapablanka teica 19 gadus vecajam latvietim, kas arī bija sasarcis, noliecis galvu un jutās it kā izdarījis kādu pārkāpumu.

Jaunais latvietis Hermanis Matisons, kaut šachu bija sācis spēlēt jau septiņu gadu vecumā, šai brīdī tomēr pirmo reizi guva panākumu, kas atbalsojās pasaules presē, sagādājot pats sev arī visskaistāko Ziemsvētku dāvanu. 1913. gada 25. decembrī Rīgā viņš bija vienīgais uzvarētājs starp 27 dalībniekiem simultānspēlē pret Kapablanku, kas šajā laikā ar šacha galdiņu un figūrām ceļa somā apbraukāja Eiropas pilsētas.

Vēsturiskā partija, kurā kubietis spēlēja, protams, ar balstajām figūrām un Matisons apkalpoja melno armiju, ar vēlākiem K. Knauta komentāriem bija šāda:

SPĀŅU ATKLĀTNE

1. e4	e5	13. Zd5	Dd8
2. Zf3	Zc6	14. Dh5? 1)	h6
3. Lb5	Zf6	15. Dd1 2)	Lg7
4. 0-0	Le7	16. c3	Ze5
5. Zc3	d6	17. L:d7	Z:d7! 3)
6. d4	e:d	18. f4	c6
7. Z:d4	Ld7	19. Ze3	Zc5
8. Zde2	0-0	20. Zc4 4)	d5
9. Zg3	Te8	21. e:d	T:e1x
10. Te1	Lf8	22. D:e1	c:d
11. Lg5	h6!	23. Ze5	Db6
12. L:f6	D:f6	24. Df2	Te8

25. Zf3	Db5	42. f5 8)	Db3x
26. Te1 5)	Zd3	43. Kg4	Dd1x
27. T:e8x	D:e8	44. Kh4	Dh5x
28. Dd2 6)	Db5	45. Kg3	d3
29. b4!	Db6x	46. Dd5	D:f5
30. Kf1	Db5	47. D:f5	g:f
31. Ze2	a5	48. Kf2	f4! 9)
32. b:a 7)	Db1x	49. Ke1	Kg6
33. Ze1	Z:e1	50. Kd2	Kf5
34. D:e1	D:a2	51. K:d3	Kg4
35. Zd4	L:d4	52. Kc4	h5
36. c:d	Dc4x	53. Kb5	h4
37. Kf2	D:d4x	54. Kb6	h3
38. De3	Db2x	55. g:h	K:h3
39. Kg3	d4	56. K:b7	f3
40. De8x	Kg7	57. a6	f2
41. De5x	Kh7	58. a7	f1D

Baltie padevās.

- 1) Priekšlaicīgs uzbrukums.
- 2) Uz Df3 sekotu Zd4 16. Zf6x Kh8 17. Dc3 Z:b5.
- 3) Labāk nekā D:d7, jo pēc f4 zirdziņam vajadzētu atkāpties.
- 4) Labāk būtu bijis Dc2.
- 5) Ja baltie Zd3 aizkavēšanai spēlētu Ze1, tad melnie ar Za4 iegūtu labāku stāvokli.
- 6) Ja D:a7, tad sekotu d4 ar spēcīgu uzbrukumu.
- 7) Baltie zaudē bandinieku, labāk bija a3.
- 8) Uz Df6 sekotu Db3x un d3.
- 9) Ar šo gājieni melnie nodrošina sev uzvaru galotnē.

Šajā pašā simultānspēlē panākumu pret Kapablanku, kaut mazāku, guva arī otrs jauns latvietis — Fricis Apšenieks, beidzot partiju neizšķirti. Tas notika tieši Kapablankas slavas plaukumā. Taču toreiz plauka arī jau Matisona un Apšenieka slava. Viņi abi reizēm uzskatīti it kā par „dvīņiem“ mūsu šacha dzīvē, tomēr Matisonam un Apšeniekam, kā vēlāk redzēsim, nebija absolūti nekā kopēja, atskaitot laikmetu, kurā dzīvoja un lielisko prasmi šacha mākslā. Citādi viņi bija katrs sava ceļa gājējs — gan ikdienā, gan šachā.

Par Kapablankas 1913. gada simultānspēli Rīgā Dr. M. Eives un L. Prīna sarakstītajā grāmatā Capablanka lasāms: „...in Riga gibt es zwei vorstellungen, gegen Teilnehmer wie Mattison der ihn zu ueberlisten wusste und Apscheniek, der remis machte.“

Pēc uzvaras simultānspēlē pret Hozē Kapablanku Matisonam arī vēlākajos gados bija „paradums“ pieveikt vīrus, kas izcīnījuši šacha pasaules čempiona titulu — vai nu pirms viņi šo godu ieguvuši, kā tas notika ar kubieti Kapablanku (pasaules meistars no 1921. līdz 1927. gadam) un vēlāk holandieti Dr. Maksi Eivi (no 1935. līdz 1937. gadam), vai arī tieši slavas kalngalā — pasaules meistara dienās, kad Matisona upuris kļuva Dr. Aleksandrs Alēchins.

Matisons ar Eivi spēlēja vairākkārt, arī 1928. gada otrās šacha olimpiskajās spēlēs Dr. Eives dzimtenē Holandē. Toreiz Hāgā Hermanis Matisons gan nebija Latvijas vienībā, kad 17 valstu konkurencē tā ierindojās tikai 14. vietā. Uzvarēja Ungārija. Mūsu sastāvā tad spēlēja Fricis Apšenieks, Vladimirs Petrovs, Augusts Strautmanis, Arvēds Taubertāļavs un Alberts Melnbārdis, bet Matisons turpat piedalījās lielajā individuālā turnīrā, kur pirmo vietu ieguva tieši Eive. Matisons bija trešais, kaut savstarpējā sacensībā viņš holandieti pieveica.

1928. gada 30. jūlijā Hāgā spēlētā Dr. M. Eives (melnās figūras) un H. Matisona partija bija šāda:

DĀMAS GAMBITS

1. Zf3	d5	13. Le4!	Z:c3
2. c4	Zf6	14. L:h7x	Kh8
3. c:d	Z:d5	15. b:c	Da5
4. d4	e6	16. Le2	D:c3
5. e4	Zb6	17. De4	g6
6. Zc3	Le7	18. Zg5!	Db4
7. Ld3	0-0	19. Z:f7x!	T:f7
8. 0-0	c5	20. D:g6	Tg7
9. d:c	L:c5	21. Dh5x	Kg8
10. e5	Le7	22. Lh6	Lf8
11. De2	Zc6	23. L:g7	L:g7
12. Td1	Zd5	24. Td3!	Melnie padevās.

Taču īstu triumfu un sensāciju pasaules meistaru sakāvē Matisons paveica ceturtajās olimpiskajās spēlēs 1931. gada jūlijā Prāgā, Čehoslovākijā. Tur uzvarēja ASV, otra bija Polija, trešā Čehoslovākija. 4. Jugoslāvija, 5. Vācija un 6. Latvija (Hermanis Matisons, Fricis Apšenieks, Vladimirs Petrovs, Movša Feigins, Dr. Volfgangs Hāzenfūss).

Turnīrs notika gadu pirms Matisona nāves. Francijas-Latvijas sacensībā viņš pārspēja pasaules meistaru Alēchinu, krievu emigrantu, kas šachā reprezentēja Franciju.

Kopš 1929. gada pasaules meistarnosaukuma mača pret otru emigrantu, ukraiņi Jefremu Bogolūbovu, bet kas bija kļuvis Vācijas pavalstnieks, Alēchinam šī bija pirmā zaudētā turnīra partija. Pasaules čempions, spēlējot ar melnajiem kauliņiem, padevās mūsu Matisonam pēc šādas cīņas, kurās gaitu te sniedzam ar latviešu šacha meistara, inženiera Leonīda Dreiberģa, tagad ASV, komentāriem:

ČETRU ZIRDZIŅU ATKLĀTNE

1. e4	e5	22. c3	Td5
2. Zc3	Zc6	23. Kf2	Tfd8
3. Zf3	d6	24. Ke3	h5 3)
4. d4	Ld7	25. Ke4!	h:g4
5. Lc4	e:d	26. Tg1	Td5-d7
6. Z:d4	Zf6	27. T:g4	Te7x
7. 0-0	Le7	28. Kf3	Td5
8. Zf5	L:f5	29. Tg2	b5
9. e:f5	0-0 1)	30. Tgd2	Kf7
10. g4	Zd7	31. h5	L:d4
11. f4	Zb6	32. T:d4	T:f5
12. Ld3	f6	33. Td5	Te-e5
13. a3 2)	d5	34. Td7x	Te7
14. h4	Zd4	35. T1d5 4)	T:d5
15. Le3	c5	36. T:d5	a6
16. L:d4	c:d4	37. Td6	Te5 5)
17. Ze2	Zc4	38. T:e6	K:e6
18. L:c4	d:c4	39. Ke4	Kd6
19. D:d4	D:d4x	40. Kf5	Ke7
20. Z:d4	Lc5	41. Kg6	Kf8
21. Tad1	Tad8	42. f5 6)	Melnie padevās.

1) Savu 8. gājienu Matisons neizdarītu, ja nebūtu pārliecināts, ka viņa lielais pretinieks neatradīs pareizo turpinājumu, kas pēc Bētiņa analizēm šeit ir: 9. ...Dd7; 10. g4, Ze5; 11. Le2,g5.

2) Vērsts pret Zb4, bet labāk būtu 13. Le4.

3) „Tagad es iegūšu iniciatīvu,” teica Alēchins mūsu Petrovam, kad bija izdarījis savu 24. vilcienu. Bet pasaules meistars par zemu novērtēja Matisona prasmi galotnēs.

4) Lieliski spēlēts! Baltie patura bīstamu iniciatīvu.

5) Alēchins ir arī laika trūkumā! Komentātori norāda, ka 37. ...Tel varbūt dotu neizšķirtu.

6) Vēl varēja sekot: 42. ...Kg8; 43. h6, g:h6; 44. K:h6, Kf7; 45. Kh7, a5; 46. Kh6, a4; 47. Kh7, Kf8; 48. Kg6, Ke7; 49. Kg7 ar vilciena spaidu.

Tā bija vienīgā reize, kad Matisons spēkojās ar Aļechinu. Šo latviešu šachista panākumu tūlīt pēc liktenīgā 42. gājiena radiofoni „izkliedza” visai pasaulei — arī līdz Latvijai. Redaktors Aleksandrs Liepnieks, kas vada mūsu žurnālu Šacha Pasaule, kurš iznāk Linkolnā, ASV, atceras:

„Man šajā vakarā gadījās tieši sēdēt pie radio tēva mājās Priekulē, kad Prāgas radiofons ziņoja par „sensacionojo pordžepi Matisona nad Aļechinim.” Tā kā pārvaldu krievu valodu, tad sapratu arī šos čehu ziņotāja vārdus. Ārkārtējā priekā un sajūsmā es nespēju aizmigt visu nakti.”

„Matisons uzvar pasaules meistaru.” Tāds virsraksts, ar iespējami lielākajiem burtiem, nākamās dienas pēcpusdienā parādījās Rīgas visvairāk lasītā laikrakstā Jaunākās Ziņas, kas mūsu šachista diženajam panākumam veltīja visu pirmo lappusi.

Šachists, mākslinieks un zinātnieks — tādi vārdi allaž pierakstīti Hermanim Matisonam. Tas varbūt tāpēc, ka H. fon der Lasa karalisko spēli raksturojis tā:

„Šachs būtībā ir spēle un formā — māksla, bet visdziļākajā izpratnē — zinātne.”

Matisons visos šajos trīs šacha elementos sasniedza virsotnes. Kad tuberkuloze 1932. gada 16. novembrī, tikai 38 gadu vecumā, mums atņēma lielo šacha meistaru, tad viņu atceroties, esam lietojuši arī tādus apzīmējumus kā „ģenijs” un „virtuozs.” Un tā tas tiešām arī bija.

Matisons šacha spēli studēja ilgi, smagi un pamatīgi. Dieva dotās spējas viņš izkopa tālāk ar darbu. Taču nedrīkst aizmirst, ka no viņa šacha karjēras šūpuļa līdz pat kamam tam klāt stāvēja īsts sargeņģelis — Kārlis Bētiņš.

Šo pirmo latviešu meistaru mēdz dēvēt arī par mūsu šachistu tēvu. Ar savām izcilajām spējām partiju analizēs viņš palīdzējis daudziem latviešu šachistiem. Taču visuzcītīgākais viņa audzēknis bija Matisons, kas Bētiņa skolu,

varētu teikt, absolvēja ar iespējami labākajām atzīmēm. Īsi un skaidri: Kārlis Bētiņš izaudzināja Hermani Matisonu.

Ja Matisona daudzo panākumu centrā gribam izvirzīt pašu lielāko notikumu — viņa sekmīgo startu 1924. gada olimpiskajā šacha turnīrā — tad atkal nav aizmirstams Bētiņš, kas arī toreiz bija Parīzē. Šacha olimpiskajās sacensībās Matisons ieguva zelta medaļu, reizē ar to kļūstot pirmais oficiālais amatiešu pasaules meistars. Šis fakts no šacha vēstures nekad nebūs izsvītrojams.

Kārlis Bētiņš piedzima 1867. gada 27. oktobrī, Bērzuīzas pagastā. Savas šachista gaitas viņš sāka ar problēmu komponēšanu un jau 1900. gadā izcīnīja pirmo vietu Rīgas šacha biedrības 10 gadu jubilejas turnīrā. Ar savām problēmām viņš ātri kļuva populārs ārzemēs. 1901. gadā Tartū, kur notika baltiešu 2. šacha kongress, Bētiņš izcīnīja Baltijas meistartitulu. Grandiozi bija viņa panākumi korespondences šachā. Ar uzvarām pret M. Čigorinu, E. Šifersu, A. Nimcoviču, L. Iljīnu-Žeņevski un citiem, Bētiņa vadītā, Rīgas vienība korespondences sacensībās apliecināja lielu spēku „šacha sarakstē“ ar ārzemju klubiem.

Bētiņš „nemirstīgs“ būtu kļuvis jau arī tikai ar atklātāni — Latviešu gambitu, kas publicēts visas pasaules šacha literatūrā. Bez viņa pētījumiem Latviešu gambits nopietnās partijās praktiski nemaz nav lietojams. Viņa plašās zināšanas un dziļā izpratne šacha atklātņu teorijā ir tālu pazīstama, tāpat lielā un objektīvā prasme pārtraukto partiju analizēs.

Hermanis Matisons piedzima 17 gadus pēc sava skolotāja Bētiņa — 1894. gada 16. decembrī Rīgā, iemācoties šacha spēli jau septiņu gadu vecumā. Vēl pēc septiņiem gadiem viņš pirmo reizi satika Bētiņu. 1913. gadā Matisons jau uzvarēja skolēnu turnīrā un pēc tam simultānspēlē Rīgā pieveica Kapablanku. Tajā pašā gadā publicētas arī Matisona pirmās šacha problēmas. Jaunā šachista tālāko progresu nelabvēlīgi iespaidoja pirmais pasaules karš, kad cīnīties sāka krievu un vācu ķeizari, bet šacha karaļiem vajadzēja iet atvaļinājumā.

Pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas Matisons tūlīt bija atpakaļ pie šacha galdiņa, un 1924. gada Lieldienās

viņš kļuva mūsu valsts pirmais meistars. Dažus mēnešus vēlāk — olimpiskajās sacensībās Parīzē — jaunās Latvijas jaunajam meistaram varēja pierakstīt vēl vienu titulu — pirmais amatieru pasaules čempions. Pēc tam vilciens no Rīgas dzelzceļa stacijas vai kuģis no ostas Matisonu arvien biežāk aizveda uz lieliem starptautiskiem šaha turnīriem.

Pavisam īsā panākumu reģistrī var atzīmēt, ka 1925. gadā Matisons uzvarēja Anglijas šaha savienības kongresa atklātajā turnīrā, 1926. gadā sekmīgi cīnījās lielā starptautiskā turnīrā Budapeštā, pieveicot Dr. S. Tartakoveru, A. Rūbinšteinu, E. Grīnfeldu un F. Jētsu. Tad Bartfeldā, Čehoslovākijā, dalīja pirmo vietu ar Tartakoveru un pēc tam izcīnīja otru vietu starptautiskā turnīrā Karalaučos. 1929. gadā viņu aicināja uz Karlsbadi, kur Matisons 22 dalībnieku vidū ieguva 50 proc. punktu, smagajā turnīrā pieveikdams G. Maroci, S. Tartakoveru, F. Zēmišu un citus.

Latviešu meistars tad jau bija slims. Tikai lielā griba un apzinība viņu piespieda turnīrā palikt līdz beigām. Šajā ārzemju sacensību seriājā vēl bija arī agrāk pieminētais starts 1928. gadā Hāgā. Matisona pēdējais starptautiskais šedevrs īstenojās 1931. gadā Prāgā — lielā uzvara pret pasaules meistaru Alēchinu.

Ja gribam runāt par šī panākuma priekšvēsturi, tad atkal jāpiemin Bētiņu. Viņš kopā ar Matisonu un citiem mūsu šachistiem sirsnīgi pētīja atklātnes — Latviešu gambitu, Rīgas variantu Spāņu atklātnē un arī Četru zirdziņu atklātni, ko Matisons spēlēja pret Alēchinu. Pētījumi izrādījās ļoti nozīmīgi. To smagi izjuta arī pasaules meistars un — zaudēja.

Kā tikt uz pirmajām šaha olimpiskajām spēlēm Parīzē, ja nav naudas? Tas bija grūts jautājums, kas 1924. gadā nodarbināja Latvijas šachistus. Sportistiem neklājās labāk, sevišķi pēc tam, kad valdība praktiski noraidīja līdzekļu pieprasījumu. Beigās sportisti tomēr atrada sev lielu draugu — mūsu pirmo valsts prezidentu Jāni Čaksti, kas izkārtoja

neatkarīgās Latvijas atlētu pirmo startu modernā laikmeta olimpiskajās spēlēs.

Ja sportisti daudz runāja, žēlojās un ar futbola turnīru, kurā piedalījās Rīgas futbola klubs, Latvijas sporta biedrība un Ķeizarmežs, Rīgā speciāli vāca līdzekļus braucienam uz Parīzi, tad šachisti rīkojās „pa klusam.“ Viņi labi zināja, ka tā laika ministru prezidents Voldemārs Zāmuels, finanču ministrs Ringolds Kalnings, zemkopības ministrs Arvēds Kalniņš un valsts kanceļijas direktors Dāvis Rudzītis ir „nelabojami“ iemīlējušies šachā. Rakstnieks Anšlavs Eglītis saka:

„Šacha spēlei piemīt īpašība savienot nesavienojamus cilvēkus. Šachisti savā starpā jūtas kā īpaša cilts, kā masopi vai rozenkreiceri.“

Tādēļ laikam arī latviešu šachistu braucienam uz Parīzi nauda radās daudz ātrāk nekā sportistu vajadzībām. Lielie palīgi bija šacha spēlei uzticīgie ministru kabineta locekļi, panākot saules spožumam un lielumam iespaidīgu pakalpojumu tikai sešus gadus vecajai Latvijas republikai.

Kad nauda bija sameklēta, šachisti bija varen lepni par „augsto pazīšanos valdības aprindās,“ un trīs vīri no Pēterā baznīcas torņa pilsētas Rīgas ceļoja uz Eifeļa torņa pilsētu Parīzi.

Viens no viņiem jau bija sirms kungs, ar 57 gadiem uz muguras, īsta ierēdņa paskatā un tiešām arī strādāja Rīgas pilsētas dienestā — „šacha zinātnes enciklopēdija“ Kārlis Bētiņš.

Otrs, varētu domāt, ir basketbolists, kaut tajā laikā Latvijā vēl nebija modē šai spēlei meklēt garos vīrus. Gadu gan viņam nebija vairāk par 28, bet basketbolam tomēr likās it kā fiziski mazliet par trauslu. Šauro seju simetriski pārdalīja pagaŗš, bet cienīgs deguns. Šis ceļotājs pauda lielu inteliģenci. Nopietnību tikai reizēm pārtrauca kāds smails. Viņa vārds — Hermanis Matisons.

Trešais vīrs likās jautrs, kas tikko kādā Rīgas restorānā varētu būt iemetis arī pāris glāzītes un piekodus lētās tauku maizītes. Ja viņam paprasītu pasi, tā apliecinātu, ka pases īpašniekam ir tikai 30 gadu, bet augumā nelielais vīrs likās

mazliet vecāks. Varbūt tas bija paplāno matu dēļ. Esiet pazīstami — Fricis Apšenieks.

Laimīgu ceļu!

1924. gada Parīzes olimpiskā šaha turnīra pasaules labāko amatieru sacensībās lielo notikumu drūzmā gan cildināms, bet it kā maz ievērots palika Čehoslovākijas panākums — uzvara vienību konkurencē, jo visa uzmanība bija pievērsta individuālajām meistarsacīkstēm, kurās startēja 54 dalībnieki. Tos sadalīja deviņās grupās, katrā pa seši. Nolēma, ka ik priekšsacīkšu grupas uzvarētājam būs tiesība spēlēt finālā, kurā tad sacentīsies deviņi labākie.

Kad kvalifikācijas beidzās un noskaidrojās finālisti, tad Latvija jau bija guvusi lielu panākumu, tāpat kā Ungārija, dodot finālam divus dalībniekus, kamēr pārējie pieci reprezentēja piecas dažādas citas zemes. Tur tad nu bija — divi latvieši, divi ungāri un pa vienam beļģim, holandietim, somam, spāņietim un argēntīnietim. No latviešu trijnieka līdz izšķirošajām spēlēm tika Matisons un Apšenieks, uzvarot katrs savā priekšgrupā.

Bētiņš turpretim finālā neiekļuva un kopā ar citiem spēlēja gandarījuma turnīrā, ko beidza ar sestās vietas ieguvumu. Viņš tomēr nebūtu Kārlis Bētiņš, ja neizstrādātu kaut ko speciālu. Mūsu vecmeistaram piešķīra skaistuma godalgu par klasiski uzvarētu partiju pret tā laika Rumānijas meistaru Gudju, pie kam latvietis viņu pārspēja, izmantojot balto figūru priekšrocību, lai teicami nodemonstrētu savu līdz sīkumiem izpētīto atklātnei — Latviešu gambitu.

Var jau būt, ka Bētiņš mazliet skuma, nekvalificējoties finālam, bet citādi viņš izrādījās latviešu šachistiem vienīgi milzu ieguvums, jo nu varēja būt pilnvērtīgs padomdevējs pārtrauktajās partijās abiem mūsu finālistiem.

Finālistu turnīrs ar katru spēļu kārtu izvērtās par aizvien noteiktāku abu latviešu savstarpēju cīņu zelta medaļas dēļ. Tā arī notika, ka mūsu šachisti sev un savai valstij sagādāja iespējami lielāko panākumu — abas pirmās vietas.

Par olimpiskā turnīra gala iznākumu Rīgu sasniedza šāda informācija: 1. Hermanis Matisons (Latvija) ar 5,5 punktiem, 2. Fricis Apšenieks (Latvija) ar 5 punktiem, 3. Edgars Kolls (Beļģija) ar 4,5 punktiem, 4.—6. M. Eive (Holande), J. Vajda (Ungārija) un A. Čepurnovs (Somija) ik 4 p., 7. L. Palaus (Argentīna) 3,5 p., 8. M. Galmajo (Spānija) 3 p. un 9. A. Havasi (Ungārija) ar 2,5 punktiem.

Matisonam bija četras uzvaras, trīs neizšķirtas spēles un tikai viens zaudējums — pret Eivi.

Šos mūsu šachistu panākumus nekas tomēr neraksturoja labāk kā populāra franču karikatūra, kurā latvieši Parīzi iekaŗo ar galvu, bet urugvajieši ar kājām, jo Urugvaja kļuva olimpisko spēļu futbola turnīra uzvarētāja, pirmo reizi pārējai pasaulei parādot Dienvidamerikas kontinenta futbolistu leģendāros sniegumus. Kopš tā laika šī leģenda turpinās vēl šodien.

●

Hermana Matisona un Friča Apšenieka panākumi Parīzē izraisīja lielu sajūsmu Latvijā. Nenotika varbūt gluži tā kā holandietim Eivem pēc pasaules čempiona titula iegūšanas, pārspējot 1935. gadā Aljēchinu. Toreiz, kad jaunais pasaules meistars naktī pārradās mājās, viņu sagaidīja simtiem cilvēku, kas sajūsmā dziedāja Holandes himnu.

Atbraucot Rīgā no Parīzes, Matisons savai zelta medaļai tūlīt pievienoja arī zelta pulksteni. To, laureātu sagaidot, viņam uzdāvināja draugi. Tā laika skaistu glezniņu par Hermani Matisonu devis arī bijušais rīdzinieks Bodo Dens Vācijas žurnālā *Der Schachspiegel*, 1947. gada maija izdevumā, rakstā *Uzvarētais pasaules meistars*:

„Tas notika tajās dienās pēc 1924. gada Parīzes olimpiskajām spēlēm, kad, diemžēl, agri aizsaulē aizgājušais latviešu šacha meistars Hermanis Matisons izcīnīja amatieru pasaules meistara titulu un ar triumfu atgriezās Rīgā. Visa tauta sumināja uzvarētāju. It sevišķi jaunatne izmantoja katru gadījumu, lai sarīkotu viņam ovācijas. Spontānākais sajūsmas izplūdums bija kādas „aklās“ simultānspēles be-

gās, kad Matisons nepilnās divās stundās pieveica visus desmit pretiniekus.

Pārsteidzoša bija Matisona spēles ietekme uz jaunaajiem Latvijas šachistiem. Daudzi sāka vingrināties aklajā spēlē, arī es nevarēju pretoties šim kārdinājumam. Kad šajā grūtajā šacha spēles veidā biju ieguvis diezgan pilnīgu gataību, uzvarēdams visus savus paziņas — šachistus, mani nepārtraukti pavadīja nodoms cīnīties ar Matisonu. Taču izdevība ar viņu satikties radās tikai pēc ilgāka laika.

Kādā jaukā dienā Strēlnieku dārzā Rīgā, pēcpusdienas koncerta laikā, pēkšņi pamanīju Matisonu dziļi nogrimušu domās, sēdot uz soliņa. Izšķīros viņu traucēt. Piegāju klāt un lūdzu neatteikt vienu aklo partiju. Matisons smaidīdams piekrita manam priekšlikumam. Man gadījās baltās figūras, un es partiju sāku ar kādu mežonīgu gambitu. Pūtēju orķestris atskaņoja dažādas jaunas melodijas, bet mēs bijām tā iedziļinājušies spēlē, ka pilnīgi aizmirsām pārējo pasauli.

Cīņa kļuva aizvien asāka. Biju ievadījis spraugu uzbrukumam un to arvien pastiprināju. Upurēju savu zirdziņu un pasaules meistaram stāvoklis šķita neglābjams. Vēl daži gājieni — un tiešām, pieteicu Matisonam matu. Draudzīgi smaidīdams, viņš lūdza izdevību kādreiz revanšēties, un mēs šķīrāmies.

Mājās pārgāju ļoti vēlu. Gāju gulēt, bet miegs lāga nenāca. Vai tas bija sapnis vai īstenība? Es biju pieveicis pasaules meistaru! Pēkšņi manu domu pavedienu pārtrauca spalga zvana skaņa pie dzīvokļa durvīm. Piecēlos un atvēru tās. Tur, tumšajā gaitenī, savā divainajā spokainā garumā stāvēja Hermanis Matisons. Pirms paspēju kaut ko jautāt, viņš pārmetumu pilnā tonī teica: „Bet jūs taču mani nomaņojāt ar zirdziņu g5, ko es jau biju nositis astotajā gājienā!“ Pēc tam viņš arī tūdaļ pazuda.

Hermanis Matisons bija aklā šacha pionieris Latvijā, spēlēja to labprāt, dodot pat simultānus. Te atcerēsimies, ka pirmais aklās spēles simultāns notika jau 1266. gadā. Sarasenas meistars Buzeka spēlēja, neskatoties uz galdiņiem, pret trijiem ekspertiem. Šādu rekordu vēlāk pārspēja tikai pēc 517 gadiem. Mūsu teicamais šachists Arturs Teteris, kas tagad dzīvo Melburnā, Austrālijā, atceras:

„Trīsdesmitajos gados Rīgas šacha klubā Matisons spēlēja aklo simultānu. Viņš atsēdās pret vienu pretinieku,

bet cīnījās četrās partijās reizē. Es, kopā ar studentu Enkuru, „kombinēju“ pie viena galdiņa, taču beigās Matisons uzvarēja mūs visus četrus.“

Citā reizē, kad Matisons, atkal bez galdiņa, spēlēja pret vairākiem pretiniekiem, viņš vienu partiju zaudēja. Uzvarētājs nebija neviens cits, kā Latvijas šacha savienības ilggadīgais vadītājs advokāts Alberts Melnbārdis, kas mira 1957. gadā ASV. Viņš toreiz pielietoja tomēr mazu kara viltību. Melnbārdis ar nolūku spēlēja pilnīgi pēc saviem ieskatiem un ignorēja teoriju, jo cerēja, ka cīnoties „chaotiski“, Matisonam gājieni sajuks. Un tā tiešām arī notika.

Kur slēpās Hermana Matisona milzīgais spēks šacha spēlē? Galvenokārt divos momentos: meistarīgajā pozicionālā izpratnē un lieliskajās galotnēs. Šacha redaktors Aleksandrs Liepnieks saka:

„Līdzīgi šacha pasaules meistaram krievam Vasiļijam Smislovam, kas čempions kļuva 1957. gadā, bet drīzi šo godu gan zaudēja, arī Matisons prata izmantot minimālās priekšrocības partiju beigu spēlē, novedot tās līdz uzvarām. Viņš bija galotņu lielmeistars.“

Arturs Teteris komentē:

„Hermana Matisona spēlē dominēja pozicionālā izpratne. Sevišķi liels meistars viņš bija galotnēs — viens no spēcīgākajiem pasaulē.“

Šacha redaktora un izcilā problēmu speciālista Laimoņa Mangaļa Adelaidē, Austrālijā, vērtējums ir šāds:

„Matisons jau savā dabā bija pedantiski kārtīgs. Tas izpaudās kā viņa ikdienas dzīvē, tā šacha spēlē. Darbu darot, viņš necieta steigu un paviršību, kādēļ neskatījās uz laika zaudējumu, bet visu veica ilgi un labi, lai sasniegtu iespējamo pilnību. Viņa mākslas galotnes ir tik rūpīgi apstrādātas un pārbaudītas, ka vēlākajos gados tikai pāris gadījumos izdevies atrast kādu defektu, ko nevar teikt par lielu daļu citiem galotņu un problēmu komponistiem. Matisona lielo rūpību apliecina arī viņa labi vadītās šacha nodaļas mūsu laikrakstos.“

Rīgas laikrakstu un žurnālu izdevēji Latvijas neatkarības laikā mūsu šacha zvaigznēm ļāva vadīt šacha spēlei vēltītas it plašas nodaļas. Vecmeistars Bētiņš bija tādas nodaļas redaktors žurnālā Aizsargs un Apšenieks krievu avīzē Sevodņa, bet Matisons sākumā laikrakstā Latvis (no 1921.-1927. g.) un vēlāk Jaunākās Ziņās un žurnālā Atpūta (1927.-1932. g.). Kad Matisons 1932. gadā mira, tad viņa šacha nodaļu vadību pārņēma Apšenieks. Latvī pirms 1934. gada 15. maija, kad šo nacionālo laikrakstu slēdza, grozījās arī Bētiņš.

Viens no Latvija redakcijas locekļiem advokāts Ādolfs Ozoliņš, kas tagad dzīvo ASV, labpatikā atceras šos vecos laikus:

„Matisona un Apšenieka lielās uzvaras Parīzes olimpiskajās spēlēs ierāva prieka skurbulī nevien latviešu šacha draugus, bet arī daudz vienaldzīgos, kas līdz tam šachu pazina tikai vārda pēc. Labi vairs neatceros, kas toreiz Latvī vadīja šacha nodaļu — Bētiņš vai Matisons, bet vēlāk tas noteikti bija pēdējais. Lai nu kā būtu, bet redakcijā visus mūs pārņēma šacha epidēmija. Vēl vairāk bija to, kas pulcējās aiz spēlētāju mugurām un deva „vērtīgus“ padomus, kaut tādus neviens neprasīja. Šachs nežēlīgi grāba arvien jaunus upurus — Ati Aizpurieti, Nikolaju Sarki, Fēlikšu Krusu, mani pašu un citus. Praktiski nespēlēja vienīgi izdevējs Arvēds Bergs un redaktors Hermanis Asars. Kādā skaistā dienā pie šacha galdiņa spēkus mērot atsēdās dzejnieks Kārlis Students un redakcijas mašīnrakstītāja. No spiestuves saliktuves redakcijā ienāca vienmēr klusais un cienījamais Kārlis Bētiņš. Viņš lēnām piegāja abu jauno šacha entuziastu kaujas laukam un, uzmetis skatu šacha galdiņam, palika izbrīnā stāvēt ar noliektu galvu. „Bet...“ pēc mirkļa iejautājās lielais latviešu šachists, „kur tad ir jūsu karaļi?“ — „Kas, karaļi?“ izbrīnā atjautāja Students un tūdaļ nopietni piebilda: „Tie krita jau pašā sākumā, bet cīņa iet tālāk.“ Kad Bētiņam pievienojās ziņkārīgo bars, Students, vai gluži aizvainots, izmeta: „Tad ta brīnums! Daudz ir tādu kauju, kur karaļi krīt, bet armijas uzvar.“

Daudz anekdotu palicis par Hermana Matisona personību, paturot cieņā viņa latviskumu, patriotismu, noteiktību,

lielo džentlmenismu un — mazrunību, jo allaž šķita, ka valodas traucē risināt kādu šacha domu. Atstāsta gadījumu, ka Matisons 1924. gadā Parīzē mazliet uztraucies. Viņš mīlējis pusstundu pirms katras partijas pastaigāties, pārdomāt un koncentrēties sevī. Kādu dienu šai gājienā viņam pievienojies jauns latviešu sportists, kas visā šai laikā izrunājis apmēram piecus vārdus, bet arī ne vairāk.

Nākamā reizē Matisons savā pusstundas pastaigā pirms partijas dodas atkal viens pats. Kāds olimpisko spēļu dalībnieks ievaicājas:

„Kur tad ir jūsu vakardienas pavādonis?“

„Ak, ar to jau nav iespējams staigāt, viņš pārāk daudz plāpā,“ ar skaidri jūtamu sašutumu atbildējis meistars.

Tautā populārais komponists Emīls Dārziņš mantojumā atstājis tikai kādas 16 koŗa dziesmas, bet gandrīz visas tās dzied un ir ļoti iemīļotas. Salīdzinājumā varētu teikt, ka arī šacha komponists Hermanis Matisons nav atstājis pārāk daudz savu galotņu, bet tās visas ir īsti mākslas darbi. Apmēram 20 gados viņš radījis 60 galotņu.

Viņa pirmais darbs publicēts 1911. gadā, kad jaunajam šacha komponistam bija tikai 17 gadu. Brīnišķīgs saturs, asprātīgas kombinācijas, viegla uzbūve un dzidra skaidrība, tās ir raksturīgākās īpašības ar pasaules slavu apveltītajām Matisona galotnēm. Viņš sastādījis arī problēmas, galvenokārt trīsvilčus un četrvilčus. Taču tās nespēj konkurēt ar meistara galotnēm.

Tieši ar šīm galotnēm Matisons šacha pasaulē nodrošinājis sev nemirstību. Starptautiskajā šacha literatūrā nav izdots gandrīz neviens darbs, kurā, analizējot ievērojāmākās galotnes, nebūtu arī kāda mūsu meistara kompozīcija.

Sevišķi jauks piemineklis Matisona piemiņai radies tieši pašā pēdējā laikā, kad Vācijā publicēts lielākais kapitāldarbs, kāds jebkad izdots šacha galotņu teorijā — Andrē Šerona Mācību un rokas grāmata galotņu spēlē. Šajā grā-

matā ir gandrīz puse Matisona atstāto galotņu — 28. Tur atrodamas arī Kārļa Bētiņa deviņas studijas.

Kopš savas nāves — jau vairāk nekā 30 gadu — Matisons nekad nav aizmirsts ne pašu tautā, ne lielajā šacha pasaulē visapkārt mūsu planētai. Lielāko godinājumu, kādu viņam veltījuši pēc otra pasaules kara ārpus dzimtenes izkaisītie latvieši, parādījuši mūsu šacha entuziasti Austrālijā. Tur Adelaidē, 1953. gada 27. janvārī, nodibinājās, tagad jau vairāk nekā 10 gadu mūžu nodzīvojušais, Hermaņa Matisona vārdā nosauktais, šacha klubs.

FRICIS APŠENIEKS

SUDRABA MEDAĻA ŠACHĀ — 1924. GADĀ PARĪZĒ

„Es padodos,” teica holandietis Dr. Maksis Eive ar mazliet sāpīgu smaidīnu lūpu kaktiņos un, noņēmis acenes, piecēlās un sniedzās pāri šacha galdinam, dodams roku Fricim Apšeniekam. 1924. gada olimpiskajā šacha turnīrā bija beigusies viņu partija, kas mūsu meistaram pilnīgi izšķīra sudraba medaļas ieguvumu.

Ko gan Eive vairs varēja darīt? Partija holandietim izvērtās neglābjama, jo Apšenieks kombinēja nepārskatāmi sarežģīti. Spēle sākās un beidzās šādi:

ČETRZIRDZIŅU ATKLĀTNE

Baltie: F. Apšenieks. Melnie: M. Eive.

1. e4	e5	16. Zf3	T:f3
2. Zf3	Zc6	17. g:f3	Df6
3. Zc3	Zf6	18. Ld3	Zge7
4. Lb5	Lb4	19. c4	Zg6
5. 0-0	0-0	20. c:d5	Zh4
6. d3	d6	21. De4	Lf5
7. Lg5	L:c3	22. D:h4	D:h4
8. b:c3	Ze7	23. L:f5	Tf8
9. Zh4	c6	24. d:c6	T:f5
10. Lc4	d5	25. c:b7	Tf8
11. e:d5	Zf:d5	26. Tab1	Tb8
12. Del!	Kh8	27. Tb4	Dd8
13. d4	f6	28. Le3	e4
14. Ld2	Zg8	29. Lf4	Df8
15. d:e5	f:e5	30. T:e4	Melnie padevās.

„Apdomājieties taču — nesteidzieties, jūs esat tikpat kā uzvarējis,” tā bieži lūdzās Kārlis Bētiņš, kad viņš turnīros vēroja Friča Apšenieka partijas. Taču Apšenieks nevarēja

nesteigties, jo tāds bija viņa spēles veids. Tāpēc viņu un amerikāni Sāmueltu Reševski savā laikā uzskatīja par veiksmīgākajiem šacha ātrspēles pratējiem pasaulē. Dīvaini tikai tas, ka parastajās partijās Reševskis bieži nonāca apdomas laika trūkumā. Tas gan nenotika ar Apšenieku.

Daudzkārt gadījās, ka Apšenieka pulkstenis rādīja notērētu tikai kādu pusstundu, kamēr pretinieks jau izmisīgi cīnījās ne vien pret viņu, bet arī ar laika trūkumu. Būdams straujš un nervozs, Apšenieks nemīlēja nodoties smagajām šacha analizēm, bet palāvās uz savu intuīciju un iedzimto pozicionālo izpratni. Viņš bija Dieva dots šachists ar lieliskām dabiskām spējām un viņu vislabāk būtu nodēvēt par šacha bohēmieti, kas mīlēja „uzdzīvi“ uz kvadrātos sadalītā galdiņa, tāpat kā ikdienā kafejnīcā vai restorānā. Meistars spēlē izdarīja asus uzbrukumus un veidoja efektīgas kombinācijas. Dažreiz šīs kombinācijas izrādījās arī nekorrektas, un tad sekoja zaudējumi.

Straujums, asums, pārdrošība, pat riskēšana, žilbinošas kombinācijas vidus spēlē un „mētāšanās“ ar upurētām figūrām, lūk, tāds bija Apšenieka šachs. Taču šajā spēlē nepieciešama arī izturība un tās nu viņam nebija. Tādēļ smagi klājās ilgos starptautiskos turnīros, kur, nepacietīgi gaidāms ārzemju meistarū gājienus, Apšenieks reizēm sāka pat snaust. Labi, ka tas nenotika 1924. gadā Parīzē.

Būdami laika biedri un abi lieli šachisti, Hermanis Matisons un Fricis Apšenieks gan dzīvē un raksturā, gan spēles veidā tomēr izrādījās pilnīgi pretpoli. Apšeniekam ārpus šacha citas dzīves nemaz nebija, kādēļ viņš bieži staigāja bez santīma kabatā. Varbūt lasīt arī filozofiskas grāmatas, bet tad gan grūti iedomāties, kas meistarū vēl interesēja. Un tomēr, ja viņa rokās kādreiz nonāca mando-līns, tad izrādījās, ka prot ar šo instrumentu gluži jauki mūzicēt.

Viņa materiālais stāvoklis bija atkarīgs no tā, vai bija gadījies kāds naidīgāks šacha entuziasts, kas vēlas „saspēlēt uz interesi.“ Uz Apšenieku var simtprocentīgi attiecināt Minkvica vārdus:

„Šacha meistari savā dzīvē bieži vien ir nožēlojami iesācēji.“

Izskatā atgādinādams zemnieku, paplukušu lauku saimnieku, kam tiešām arī bija zemnieka labā dvēsele, bez kādas iedomības vai uzpūtības, Apšenieka sirds tomēr pukstēja pilsētas ritmā. Piesmēķētā Reineru kafejnīca, Rudziņa vai Rīgas restorāns un šaha klubi bija viņa izvēlētie ģeogrāfiskie apgrozīšanās centri.

Apšenieka paviršība dažkārt izrādījās vienreizēja. Apliecināsim to tikai ar vienu konkrētu gadījumu. Tas notika tā, ka trīsdesmitajos gados bija izsludināta starptautiska šaha problēmu risināšanas sacensība, kurā startēja arī Latvijas vienība, jo tai šādos turnīros vienmēr padevās izcili panākumi. Sekmīgo risinātāju vidū bija arī Apšenieks.

Kad bija vairs atlikušas tikai divas dienas līdz uzdevumu nosūtīšanas pēdējam termiņam, otrs mūsu vienības dalībnieks, latviešu pasaules klases problēmists Pēteris Keirāns Rīgā saskrienas ar Apšenieku un jautā:

„Vai tu savus atrisinājumus esi nosūtījis?“ Uzrunātais atbild:

„Visus divdesmitčetrus uzdevumus gan pieveicu, bet nedomāju sūtīt projām. Pašreiz slikti — nav naudas pastmarkai.“

Keirāns tomēr neatlaižas. Viņš kioskā nopērk pastmarku, un Apšenieks izvelk no kabatas saburzītu vēstuli.

Vēlāk izrādās, ka viņš sasniedzis turpat maksimālo rezultātu, ņemot tikai vienu soda punktu. Latvijas vienība izcīnā pirmo vietu, pateicoties Apšeniekam. Bez viņa šāds panākums nebūtu iespējams. Jāievēro, ka šī sacensība, speciāli komponēto rafinēto uzdevumu un nepieciešamo retroanalīžu dēļ, prasīja nedēļām ilgu risināšanu, bet Apšenieks visu šo ieguldīto darbu un laiku būtu pametis tikai tādēļ, ka nebija naudas vienai pastmarkai...

Leģendas un leģendiņas par Frici Apšenieku dzīvo vēl līdz šodienai. Šachists Arturs Teteris atceras:

„Rīgas Lielā Vērmanes dārza ēkas augšstāvā Apšenieks reiz spēlēja simultānu pret 18 pretiniekiem. Viņš uzvarēja 17 partijas un zaudēja man. To meistars, izrādījās, atcerējās arī vēlāk, kad Rīgas šaha klubā notika, tā sauktais, Baltās un Sarkanās rozes bruņinieku turnīrs. Matisons vadīja Balto rozi un Apšenieks — Sarkanā. Viņi katrs iz-

vēlējās spēlētājus — pa vienam — savām vienībām. Es gribēju spēlēt kopā ar Matisonu, kas man labāk patika un viņu arī vairāk pazinu. Taču Apšenieks mani izvēlējās jau stipri ātri, kaut toreiz biju tikai 4. klases šachists, un savu kārtu vēl gaidīja daži 2. klases spēlētāji. Mana partija sacensībā palika pēdējā un izšķirējā. Es spēlēju remī. Apšenieks bija mazliet jautrā prātā un savu sarkano rozi iespraudis žaketes viszemākajā pogcaurumā — uz vēdera. Matisons piegāja viņam klāt, izņēma rozi un iebāza to svārku atloka pogcaurumā. Pie pirmā galdiņa cīnījās abi lielbruņinieki — Matisons un Apšenieks. Kaut pēdējais stingri vien izgaroja degvīna mākonīšus, viņš tomēr Matisonu uzvarēja.“

Reizēm Matisons un Apšenieks, pārmaiņus izdarīdami gājienus, deva kopējas simultānspēles pret ļoti daudz daļbniekiem. Pilnīgi pretējie raksturi tomēr viņus nesaistīja draudzībā, drīzāk gan otrādi. Tas radīja sarežģījumus pat visā Latvijas šacha dzīvē.

Matisonam sevišķi tuvs cilvēks bija Rīgas šacha kluba vadītājs Aleksandrs Kannenbergs, kas tagad ir turpat, kur viņa draugs — projām no šīs zemes. Šachisti sprieda, ka Kannenbergs nevēlas, lai Matisons spēlētu pret Apšenieku, baidoties, ka pēdējais uzvarēs. Apšenieks par to noskaitās, pievāca savus „līdzjutējus“ no Rīgas šacha kluba un nodibināja jaunu klubu — Dāma ar mītni Kaļķu ielā, Rīgā.

Šis apstāklis stipri traucēja šacha dzīves tālāko attīstību un nonāca pat tik tālu, ka Latvijas šachisti divus gadus pēc kārtas zaudēja valstu sacīkstēs Lietuvai. Lietuvieši par mūsu spēlētājiem sāka pat smieties. Kaimiņi labi zināja, ka skolēni pieveikuši skolotājus, jo pirms tam Latvija vienmēr uzvarēja.

Stāvokli gluži vai diktātoriski glāba Latvijas šacha savienības vadītājs Alberts Melnbārdis, kas šīs organizācijas galvgalā bija no 1933. līdz 1938. gadam. Pēc tam, pārpūlējies Ķemeru 1. starptautiskā turnīra organizēšanā, viņš aizgāja atpūtā. Melnbārdis LŠS sanāksmē pateica, ka visiem šachistiem pilnīgi jāpakļaujas viņa rīcībai. Tā vienā gadā izdevās atgūt vienprātību, un Latvijas vienība atkal bija labi sagatavota. Lietuvieši jutās pārsteigti, kad ieradās

Rīgā un, latviešiem pirmajā kārtā spēlējot ar melnām figūrām, zaudēja ar 2,5 pret 7,5 punktiem.

Tie bija Latvijas šacha dzīves lielie laiki ar divām zvaigznēm — Hermani Matisonu un Frici Apšenieku.

Reinera kafejnīca — tā bija Apšenieka svētnīca. Šī kafejnīca atradās Vecrīgā — Vaļņu un Zirgu ielas stūrī. Pusdienas laikā tur mudžēt mudžēja biržas māklēri. No piemēķētajām telpām dūmi spiedās laukā pa logiem. Īpatnējākā valstība bija trešajā stāvā. Tur spēlēja šachu, biljardu un domino. Salīdzinot ar Rīgas pārējām populārajām kafejnīcām — Operas kafejnīcu, Lunu vai Toriāni, pie Reinera maz gāja mīlas pāriši, bet vēl mazāk mākslinieki vai literāti.

Reinerā šķita it kā vāciska stila gaiss. Bet šacha dēļ Reinera kafejnīcu pazina arī Berlīnē, Parīzē, Londonā, Stokholmā un Helsinkos. Kafejnīcas adrese bija atrodama pat Raņeforta šacha kalendārā.

Pie Reinera šacha galdiņiem mainījās nauda. „Amatiņu“ tur bija maz. Daudzkārt izmēģināt laimi ieobrauca laucinieki ar pabieziem naudas makiem. Kā valzivs starp šiem šacha kazragiem jutās Apšenieks. Tur bija arī vēl citas, drusku mazākas valzīvis — Movša Feigins, Teodors Bergs, Jānis Zarumba un citi. Sarkanmatains, paapaļš un lielisks āzēšanās meistars, Zarumba iepazīstoties vienmēr teica abus savus kristītos vārdus: „Jānis Rūdolfs Zarumba.“

Tā viņi tur nīka un spēlēja šachu. Cigarešu gali mētājās visās malās, arī tukšajās kafijas tasītēs. Apšenieks nesmādēja arī domino. Šī kafejnīca noteica, vai Apšeniekam bija naudas vai ne, atkarībā no panākumiem spēlē „uz interesi.“

Fricis Apšenieks šūpojās dzīvē, kurā reizēm gāja šā, reizēm tā. Šo svārstīšanos labi raksturo viņa ļoti tuvs draugs, bijušais Latvijas armija stāba kapt. Roberts Kalniņš, tagad ASV:

„Bija labi, ja Apšeniekam trūka ko iedzert, bet slikti, ja nebija ko ēst. Tādās reizēs man nācās izpalīdzēt. Fricis bija

mīļš un jauks cilvēks, arī latvietis sirds dziļumos, bet ar vienu nelaimi — viņš neiederējās praktiskajā dzīvē.“

„Fušers! Pacers!“ Tā Apšenieks teica par Reineru kafejnīcas tādiem apmeklētājiem, kas tur katru dienu spēlēja šachu, bet neprogresēja. Tādi nejēgas, kam Apšenieks parasti deva kādas figūras priekšā, tomēr vēl ķeparojās arī skaidri redzami zaudētā stāvoklī. Tad Apšeniekam beidzot apnika, viņš piecēlās, izstāpījās un filozofiski pateica:

„Te atliek tikai nolaist priekškaru.“

Ļausim, lai žurnāls Šacha Pasaule mums atmiņās vēlreiz ļauj iet Reineru kafejnīcā un tur satikt Apšenieku. Tas, protams, ir trīsdesmitajos gados:

„Vai vēlaties spēlēt partiju šacha?“

„Nē, pateicos, neesmu lietpratējs.“

„Piedāvāju jums zirga handikapu — vai tomēr nespēlēsim?“

Uzaicinātais pamāj ar galvu un partija sākas. Drīzi tā beidzas ar aicinātāja uzvaru. Viņš ir turīgs Zemgales saimnieks — sava pagasta šacha meistars. Zaudētājs paliek Apšenieks.

„Es domāju, ka zirga priekšā devums ir priekšrocība devējam. Tā jūs varat ātrāk ievadīt spēlē dāmas spārnu torni, attīstīt strauju uzbrukumu. Atļaujiet spēlēt otrādi — es došu jums zirgu,“ saka Apšenieks. Abi vienojas, un Apšenieks uzvar. Viņš nu skaidro:

„Redzat, mans apgalvojums ir pareizs. Tagad, lūdzu, atkārtosim — jūs spēlējiet bez zirga.“

Trešajā partijā uzvar lauku meistars, bet ceturtajā priekšā devējs Apšenieks. Vēl pēc dažām partijām, kurās viens no spēlētājiem sāk cīnīties bez dāmas zirga, rezultāts nemainās — vienmēr uzvar materiāli vajākā puse, t. i. handikapa devējs. Apšenieka pretinieks beigās sadusmojas:

„Liekas, kungs, ka jums taisnība — spēlēt bez zirga nozīmē priekšrocību. Tiksimies rīt. Tad vēlreiz pārbaudīsim.“

Nākošās dienas rītā lādzīgais lauku onkulis Rīgā nokārto savas saimnieciskās lietas — pārdod labību, iekasē naudu, un pusdienas laikā atkal sākas šacha spēle. Šoreiz tā ir

daudz nopietnāka, nosakot katru partiju lata vērtībā. Šo likmi drīzi vien paaugstina. Abi spēlētāji ir iekaisuši. Apšenieks konsekventi turpina uzvarēt ar zirga priekšā devumu, bet vairs reti zaudē arī otrādi — saņemot zemgalieša zirgu. Šādas partijas parasti ir neizšķirtas. Vēlā vakarā sacensība beidzas. Tuvāka iepazīšanās notiek Rudziša restorānā.

Nākamajā rītā, tā pavēlu, Apšenieks ierodas Reinera kafejnīcā gludi un glīti noskuvies, jaunās kurpēs un lētā Sporta vietā pašapzinīgi kūpina Rīgas aristokrātu papirosus Mokka.

Tā beidzas Šacha Pasaules pasniegtā mazā dzirkstelīte no lielā šacha ugunsgrēka, kāds pastāvīgi dega Reinera kafejnīcā.

Fricim Apšeniekam bija jau 30 gadu, kad viņš sāka gūt populāritāti un panākumus turnīros. Tas viss sākās tieši ar 1924. — Parīzes olimpisko spēļu gadu.

Spožs izvērtās 1927. gads, kad Apšenieks kļuva ne vien Latvijas, bet arī Ungārijas čempions. Kopš 1924. gada sekoja turnīrs pēc turnīra. Starplaikos viņš pa reizei nodarbojās arī ar problēmu komponēšanu. Līdz mūža beigām viņam sakrājās apmēram 120 problēmu un galotņu.

Starp veiksmēm bija arī neveiksmes. Piemēram, neatkarīgās Latvijas grandiozākajā šacha sarīkojumā — Ķemeru 1. starptautiskajā turnīrā 1937. gadā — Apšeniekam 18 vīru konkurencē pietrūka izturības un viņš ar 7,5 punktiem ierindojās tikai dalītā 11. līdz 13. vietā kopā ar somu E. Beku un vācieti L. Rellštabu. Toreiz no pirmās līdz trešajai vietai izcīnījās kopīgi amerikānis Reševskis, mūsu Petrovs un Čehoslovākijas pārstāvis Flors, kas toreiz vēl nebija pārcēlies uz PSRS un kļuvis tās pilsonis. Puspunkts mazāk bija ceturtās un piektās vietas dalītājiem, tai brīdī pasaules eksčempionam Dr. Aleksandram Alēchinam un igaunim Paulam Keresam. Lielmeistara Dr. Hansa Kmocha vadītajā Ķemeru starptautiskajā turnīrā Latvija ieguva savu pirmo šacha lielmeistaru, vēlāk boļševiku apcietinātā, Vladimira Petrova personā.

Kad 1937. gada 10. jūlija brīnišķīgā vasaras vakarā Ķemeru greznās viesnīcas apakšstāva zālē notika turnīra dalībnieku apbalvošana, tad paudās patriotiska sajūsma par šo Petrova panākumu, kaut viņa dzīslās ritēja krievu tauktības asinis. Visu mūžu tomēr dzīvodams Latvijā, Petrovs īstenībā un no sirds to skaitīja par savu zemi.

Kad bijušais pasaules šacha meistars Dr. Maksis Eive pēc otra pasaules kara reiz viesojās Maskavā, viņš apvaicājies arī par lielmeistara Petrova likteni. Čechu meistars K. Opočenskis uz to atbildējis:

„Ja jau krievi tik plaši pazīstamu šacha lielmeistaru likuši cietumā, tad jau nu pavisam skaidrs, ka Petrovs bijis kaut ko nogrēkojies.“ Eive uz to bez vilcināšanās atcirtis:

„Man šķiet, ka vienīgais Petrova grēks bija viņa piederība latviešu tautai.“

Šajā Ķemeru turnīrā, kaut arī ne savā labākajā sniegumā, Apšenieks tomēr atņēma pa puspunktam arī dažiem visspēcīgākajiem dalībniekiem (Floram, Alēchinam, Keresam). Arī divus gadus vēlāk Ķemeru 2. starptautiskajā turnīrā, kas 1939. gadā risinājās jau otrā pasaules kara ēnā, Apšenieks atkal spēlēja ar Salo Floru neizšķirti, kas tajā laikā bija viens no vadošajiem lielmeistariem šacha pasaulē. Šajā turnīrā, tāpat neizšķirti, viņš cīnījās arī ar mūsu pašu aizvien mierīgo, simpātisko un džentlmenisko meistaru Leonīdu Dreibergu. Tā bija partija siciliešu atklātnē. Apšenieks izrādījās ļoti satraukts un nervozs. Beigās viņš pat eksplodēja un uzkliedza Dreibergam:

„Es šo partiju nospēlēju kā zābaks, bet jūs vēl vājāk!“

Kad abi meistari partiju pēc tam sāka analizēt, izrādījās, ka tā tik vāja nemaz nebija. Apšenieka daudzas partijas paliks pasaules šacha literatūras mūžīgs zieds.

Bijušais Latvijas senātors un ilggadīgs Rīgas šacha kluba priekšnieks Jānis Balodis ASV, piemēram, saka:

„Mīnēāpoles pilsētas bibliotēkā nejausi dabūju kādu izdevumu, kurā sakopotas 1000 šacha miniatūras, t. i. īsas, bet ar raksturīgām kombinācijām no 1837. līdz 1955. gadam spēlētas partijas, gan turnīros, gan korespondējot un citādi. Krājumā ir arī četru Latvijas šachistu sešas partijas. Tur reprezentējas H. Matisons, F. Apšenieks, M. Feigins un A.

Strautmanis. Dažas šīs partijas absolvētas handikapa stilā, dodot pretiniekam kādu priekšrocību.“

Vienu no šīm partijām Apšenieks spēlējis 1934. gadā. Rīgā un tā ir šāda:

Baltie: F. Apšenieks (spēlē bez dāmas). Melnie: Amatieris.

1. b3	e5	14. Tdg1	d5
2. Lb2	d6	15. Zf5	L:Z
3. Zc3	Le7	16. L:L	Df6
4. 0-0-0	Zf6	17. L:d7	d4
5. f3	0-0	18. e:d	e:d
6. e3	c6	19. Ze2	De7
7. g4	h6	20. Z:d4	D:d7
8. Zge2	Le6	21. T:h6	Ta8d8
9. Zg3	Zbd7	22. T:g7x	K:g7
10. h4	Zh7	23. Zf5xx	Kg8
11. g5	h:g	24. Tg6x	f:g6
12. h:g	L:g5	25. Zh6	Mats.
13. Ld3	Lh6		

Friča Apšenieka dzīvei nevarēja piemērot vāciešu lielmeistara Friča Zēmiša vārdus, ka „šachs pagarina cilvēka mūžu.“ Drīzāk tad varbūt aptuveni taisnība Krausam:

„Šacha meistarū nāves brauciens ved caur slimnīcām, nervu dziedināšanas iestādēm un trako namiem.“

Apšenieks mira sanatorijā. 1894. gada 7. aprīlī dzimušais Teteles pagasta strādnieka dēls arī elpot beidza sulu mēnesī. Tas notika 1941. gada 25. aprīlī, kad Apšenieks tikai mazliet pārsniedza 47 gadu vecumu.

Reinera kafejnīcas dūmi bija saēduši meistara plaušas. Mēs tomēr zinām, ka viņš šo kafejnīcu mīlēja ar visiem dūmiem, bet 1941. gadā Rīgu jau bija okupējuši krievi, kādēļ arī pie Reinera pazuda šacha bohēma un romantika. Tajā ziņā Apšeniekam bija vīglāk mirt, jo īstenībā nomirusi nu izrādījās arī viņa kafejnīca, kurā viesi tagad bija sarkanarmieši un čekisti.

Gandrīz vairs tikai mēnesi pirms nāves Apšenieks absolvēja savu pēdējo šacha turnīru — okupētās Latvijas meistarsacīkstes 1941. gadā no 2. līdz 30. martam Rīgā.

Neviens dalībnieks pat nenojauta, ka Apšenieka mūžā vairs atlikušas vienīgi dažas dienas. Viņš tomēr izcīnīja otru vietu. Meistars kļuva Dreiberģs, kaut Apšenieks viņu šajā turnīrā pieveica. Abi šie šachisti iepriekšējos gados jau bija izcīnījuši daudz partiju. Par viņu pēdējo cīņu 1941. gadā Latvijas meistarsacīkstēs Leonīds Dreiberģs dod šādu liecību:

„Fricis Apšenieks atkal spēlēja lieliskā formā. Man, gandrīz kā parasti pret viņu, arī šoreiz bija melnās figūras. Pārejot no atklātnes vidusspēlē, man bija jāatdod bandinieks, un beidzot es partiju zaudēju. Prieģīgi satraukts, Apšenieks stāstīja, cik rūpīgi viņš gatavojies šai spēlei, kā pētījis manas partijas un kā atradis kādu pastiprinājumu manā spēlē pret Floru 1939. gadā Ķemeru. Un tā es arī iekritu.“

Līdz šim skaistākais turnīrs, kas veltīts mirušā šaha bohēmieša Friča Apšenieka piemiņai, notika latviešu sarīkojumā 1946. gadā Oldenburgā, Vācijā. Plašā starptautiskā konkurencē pirmo un otru vietu dalīja lielmeistars F. Zēmišs un otrs vāciešu meistars H. Ahuess ar 11,5 punktiem, bet trešais bija latvietis Augusts Rapkis ar 11 punktiem. Ceturtais atkal bija Vācijas meistarspēlētājs L. Relštābs ar 10 p., 5. lietuvietis Kazis Šķema 9 p. Tālākās vietās ierindojās Lūcijs Endzelīns, Edgars Šneiders, lietuvieši Povilas Tautvaišs un Ramonas Arlauskas, Kārlis Ozols, Alfrēds Krūmiņš, Aleksandrs Liepnieks, Arturs Dārznieks, Valdis Zēmišs un citi.

Rakstot par Matisonu un Apšenieku, pēkšņi radās vēlēšanās aprunāties, gan tikai vēstules veidā, ar viņu kādreizējo sāpenci 1924. gadā Parīzē un citos turnīros, bijušo pasaules čempionu holandieti Dr. Maksi Eivi. Bet kāda ir viņa adrese? To nevajadzēja ilgi domāt. Uz aploksnes uzrakstījās:

„Bijušam pasaules meistaram šachā Dr. Maksim Eivem, Holandē, Eiropā.“

Nepagāja ne pilnas trīs nedēļas un atbilde bija klāt. Patiesībā uz Holandi sūtītā vēstule jau bija mazliet piemirsusies, kad pastnieks atnesa pelēki zilganu gaisa pasta vēstulīti, uz kuŗas bija iespiesta tumši zila pastmarka ar Holandes karalienes Juliannas galvas attēlu. Ar labi sala-sāmu rokrakstu vēstules otrā pusē bija nosūtītāja vārds un adrese: Dr. M. Eiwe, Joh. Verhulst St. 183, Amsterdam, Netherlands. Bijušais pasaules čempions rakstīja:

„Ir jauki, ka ar savu vēstuli esat atsaukuši atmiņā 1924. gada Parīzes olimpisko spēļu dienas, kad es tiešām spēlēju pret Matisonu un Apšenieku. Viņi bija ļoti simpātiski un godprātīgi, sportiski un korrekti. Bet jūs jau varbūt atcerieties, ka Matisons un Apšenieks parasti runāja ļoti maz. Tāpēc man jāatvainojas, ka nevaru pastāstīt nekādas spilgtākas personiskas atmiņas par abiem čempioniem.

Ar Hermani Matisonu es spēlēju arī 1928. gadā Hāgā un 1929. gadā Karlsbadē, bet ar Frici Apšenieku satikos vēl, laikam, 1937. gadā Stokholmā. Vai tas tā varētu būt? Iespējams, ka atmiņa mani vil.

Vienmēr viņi bija tie paši godprātīgie un patīkamie šachisti, kas 1924. gadā Parīzē. Es mēģināšu savos krājumos sameklēt kādu foto attēlu, kur esmu kopā ar Matisonu un Apšenieku. Atceros, ka man tādi ir. Šīs fotogrāfijas nosūtīšu jums pa parasto pastu. Ceru, ka drīkstu tā rīkoties.

Ar sirsnīgiem sveicieniem un vislabākai novēlējumiem, jūsu Dr. M. Eive.“

Vēlāk pastnieks atnesa arī vēsturiskus uzņēmumus no lieliem starptautiskiem turnīriem Parīzē, Stokholmā, Buda-peštā, Karlsbadē.

„Vienmēr viņi bija tie paši godprātīgie un patīkamie šachisti, kas 1924. gadā Parīzē“ — pedantiski kārtīgais Hermanis Matisons un vētrainais šacha bohēmielis Fricis Apšenieks.

AMSTERDAMA, 1928

IX Olimpiskajās spēlēs Amsterdamas jaunajā stadionā aptuveni ar 40.000 vietām piedalījās 46 valstis ar 3015 dalībniekiem. Pirmo reizi kopš 1912. gada bija atkal aicināta arī karu zaudējusi Vācija, bet pēdējo reizi olimpiskajās spēlēs, kā vēlāk izrādījās, startēja lieliskais somis Pāvo Nurmī.

Atklāšanas parādē nepiedalījās Francija, jo kāds holandiešu vārtu sargs nebija atļāvis frančiem iepriekšējā dienā apskatīt stadionu. Franči, saniknoti un aizvainoti, pieprasīja sodīt vainīgo. Bet otrā dienā sargs stāvēja savā vietā it kā nekas nebūtu noticis, kaut holandieši bija izlūgušies piedošanu un apsolīja viņu atlaist. Francijas sportisti nemaz neiegāja stadionā. Kāds bija vārtu sarga liktenis nav zināms, bet sacensībās franči tomēr bija pārstāvēti, kaut arī visu laiku tikai uz „pagaidu“ bāzes.

Tai pašā laikā somiem nebija nekādu iebildumu pret sargu, bet lai nenokavētu parādi, viņiem cits nekas neatlika, kā visai ekipai mesties pāri sētai, jo stadiona ārpusē bija divas reizes vairāk cilvēku nekā tas spēja uzņemt, un parastā ceļā iekļūšana vairs nebija iespējama.

ASV olimpiskās komitejas priekšsēdis ģenerālis Dagless Mekartūrs savā ziņojumā prezidentam Kalvinam Kūlidžam par amerikāņu ekipas panākumiem Amsterdamā (24 zelta, 21 sudraba un 17 bronzas medaļas) gan rakstīja, ka tie bijuši tikpat izcili kā agrāk. Amerikāņiem mājās tomēr likās, ka ASV šinīs olimpiskajās spēlēs pirmo reizi ir krietni vien zaudējušas no sava pārākuma un prestiža.

Amerikāņu favorizētie skrējēji 12 disciplīnās izcīnīja tikai trīs zelta medaļas un no tām pašām divas bija stafetēs. ASV vieglatlētikā galu galā atkal izrādījās pārākā (8 zelta medaļas, kamēr Somijai 5), bet to nodrošināja galvenokārt metēji un lēcēji. Bet tā kā parādē ASV karogs bija vienī-

gais, kas saskapā ar pašu jenkiņu pasāktu tradīciju nenolicās, lai sveiktu Holandes princi Hendriku, kurš atklāja spēles, tad skatītāju vidū bija daudz arī tādu, kas domāja, ka mazs trieciens amerikāņu lepnībai nemaz nekaitē.

Lielākā sensācija kļuva 19 gadus vecais kanadietis Per-sijs Viljams, kas pārtrauca gandrīz vai tradicionālo amerikāņu uzvaru sēriju kā 100, tā 200 m skrējienā. 32 gadus vecais Nurmi uzvarēja 10.000 m, bet palika otrā vietā 5000 m un 3000 m kavēkļu skrējienā.

Pirmo reizi olimpisko spēļu vēsturē Amsterdamā notika vieglatlētikas sacensības sievietēm, gan vēl ierobežotā disciplīnu skaitā. Spēcīgākās pārstāves izrādījās Kanadai un Vācijai.

Futbolā 1924. gadā panākto uzvaru atkārtoja Urugvaja, šoreiz finālā pārspējot Itāliju 3-2.

Latvija pēc pieredzes Parīzē šoreiz bija daudz skopāka savu sportistu izvēlē. Tikai 14 aktīvo dalībnieku grupu atkal vadīja Jānis Dikmanis, kas tagad jau bija kļuvis arī par Starptautiskās olimpiskās komitejas locekli. Vieglatlētu oficiālais pārstāvis bija Dr. Emīls Elsbergs. Parādē vienības priekšgalā soļoja advokāts Alberts Melnbārdis, plakātu nesa Jānis Jordāns, bet karogu Alberts Zvejnieks. Latvijas izlases tērps bija baltas bikses (dāmām svārkis) un, ar mazo valsts ģerboni un nacionālām krāsām rotāts, balts svīteris. Savos pamatos tas palika Latvijas vienības oficiālais parādes tērps olimpiskajās spēlēs arī turpmāk.

Latvija piedalījās vieglatlētikā, svara celšanā, grieķu-romiešu cīņā, riteņbraukšanā un buļļāšanā. Kā oficiālie olimpisko spēļu pārskaņi rāda, tad Latvija bijusi pārstāvēta arī mākslas sacensībā. Pirmo reizi olimpiskajās spēlēs plašāk piedalījās Lietuva (vieglatlētikā, riteņbraukšanā, boksā un svara celšanā), kamēr Igaunija startēja sešās sporta nozarēs.

5000 m skrējienā (36 dalībnieki) pirmajā priekšgrupā 15 sportistu konkurencē pirmais mērķa līniju šķērsoja L. Lermonds (ASV) — 15:02,6 min. Otrs bija Latvijas pār-

stāvis Staņislavs Petkēvičs (15:04,0 min.), trešais somis E. Purjē (15:04,1 min.) un ceturtais zviedrs K. Magnusons. Pavisam notika trīs priekšskrējieni, finālā iekļūstot no katra četriem labākajiem. Finālā bija reperzentētas piecas valstis, un zelta medaļu izcīnīja V. Ritola (Somija) 14:38,0 min. Sudrabs tika somam P. Nurmī, bet bronza zviedram E. Videm. 4. L. Lermonds (ASV), 5. K. Magnusons (Zviedrija), 6. A. Kinnunens (Somija), 7. St. Petkēvičs (Latvija) — 15:18,0 min. Vēl finālā skrēja E. Purjē (Somija), N. Eklefs (Zviedrija), B. Odijs (Anglija), D. Smits (ASV), H. Džonsons (Anglija).

10.000 m skrējienā (24 dal.) Staņislavs Petkēvičs ierindojās 15. vietā. Viņš pārpratuma dēļ apstājās aplī par ātru, bet sapratis pamudinājumus, atjaunoja skrējienu. Zaudēdams apmēram 30 sekundes, viņa laiks bija 32:48,6 min. Petkēviča paša jau 1927. gadā sasniegtais Latvijas rekords bija gandrīz 10 sek. labāks. Uzvarēja Pāvo Nurmī (30:18,8 min.), otrs bija Villijs Ritola, trešais Edvins Vide.

Vēlāk Petkēvičs pārcēlās uz Poliju, kļuva tās pavalstnieks un izveidojās par pasaules klases skrējēju. Jau 1929. gadā Varšavā viņš par plaukstas tiesu pieveica 3000 m skrējienā pašu Nurmī. 1930. gadā Petkēvičs startēja ASV populārājās telpu sacīkstēs, izcīnot piecas uzvaras. Tomēr šai laikā viņam jau bija sākušās nesaskaņas ar Polijas vieglatlētikas savienību, kas plaši atbalsojās arī Amerikā. Sadarbībā ar poļiem amerikāņu AAU aizliedza viņam startēt Knights of Columbus rīkotās sacīkstēs 2 jūdžu skrējienā Madison Square Garden'ā. Rīkotāji panāca tiesas spriedumu, kas atcēla AAU aizliegumu. Petkēvičs tomēr galu galā nestartēja, jo bija jau pārsniedzis Starptautiskās vieglatlētikas savienības atļauto viesošanās laiku ārzemēs. To visu atkal uzjandīja dienas gaismā sensāciju kārā amerikāņu prese, ka izcilais amerikāņu vidus distanču skrējējs Vess Sentijs, apsūdzēts par profesionālismu, 1956. gadā tiesājās ar AAU un pazaudēja.

Olimpiskajās spēlēs Staņislavs Petkēvičs, protams, vairs netika piedalījies, jo bija pārstāvējis jau Latviju. Drīzi vien kādreizējo Latvijas „mazo Nurmī“ arī izsludināja par profesionālu tieši tāpat kā pašu Pāvo Nurmī. Petkēvičs uzņēmas Polijas izlases vieglatlētu trenēšanu un pavadīja viņus uz 1936. gada olimpiskajām spēlēm Berlīnē.

Kad 1939. gadā vācieši okupēja Varšavu, Petkēvičs ar draugu palīdzību vispirms slepeni izkļuva uz Itāliju, bet vēlāk aizbrauca uz Argentīnu. Tur viņš atkal darbojās sportā un piecdesmito gadu sākumā uzcēla Buenosairesā pats savu ļoti modernu deviņu stāvu veselības kopšanas un sporta iestādi ar peldbaseinu, vingrotavu, dažādu sistēmu pirtīm (turku, romiešu, somu), masāžas telpām un daudz ko citu.

Bet tad pilnīgi negaidot, Staņislava Petkēviča visai vētrains un panākumiem bagāto dzīvi un ieceres pārtrauca spalgs šāviens. Viņa paša iestādē, kāds paša darbinieks nenozīmīga strīdus dēļ apstādināja ar lodi kādreiz tik daudzsološā Latvijas olimpieša spēcīgo, kaut dažreiz varbūt arī mazliet svaidīgo sirdi. Tā palika arī neizpildīta Petkēviča jaunākā iecere, izdot dienas sporta laikrakstu pēc franču L'Equipe parauga. Tragiskā notikuma gads — 1959.

Maratonā (69 dal.) Arturs Motmīllers bija 38. (2 st. 56:45,0 min.). 11 skrējēju distanci nepabeidza, to vidū arī otrs Latvijas pārstāvis Vilis Cimmermans un igaunis Karls Lāss. Zelta medaļu izcīnīja Francijas krāsu reprezentants alžīrietis A. B. El Uafī 2 st. 32:57,0 minūtēs.

Diska mešanā (33 dal.) Jānis Jordāns palika 12. vietā ar 42,78 m. Igaņu sportists Gustavs Kalkūns sasniedza 43,09 m, bet arī viņš netika starp sešiem finālistiem. Uzvarēja Klarens Hauzers (ASV) ar 47,32 metriem.

Pirmās latviešu olimpietes bija Elfrida Karlsona un Zinaida Liepiņa, kas startēja diska mešanā un 100 m skrējienā. Ne viena, ne otra netika pat tuvumā saviem caurmēra sasniegumiem. Sporta žurnālists Ādolfs Plūms pēc tam rakstīja, ka Latvijas pārstāves pārlietu uztraukušās un nervozējušās. Karlsona diskā sasniedza 30,60 m un netika finālā. 21 dalībnieces konkurencē viņa palika 14. vietā. Liepiņa startēja 100 m 9. priekšskrējienā, ko uzvarēja E. Smīte (Kanada) atkārtota olimpiskā rekorda laikā 12,6 sek. Otra bija M. Radido (Francija), 3. S. Veršūrena (Beļģija). Z. Liepiņa — 14,0 sekundes.

Svara celšanā smagajā svarā (17 dal.) Kārlis Leilands palika ceturtajā vietā ar 355,0 kg kopsvaru trijos papēmiēnos. Līdzīgu rezultātu sasniegja arī austrieši R. Šilbergs un J. Lepelts, kas izrādījās vēl masīvāki par 32 gadus veco un 115 kg smago Leilandu. Viņi dalīja piekto un sesto vietu. Zelta medaļu ieguva Jozefs Štrāsbergers (Vācija) ar 372,5 kg, sudrabs tika Arnoldam Luhaeram (Igaunija) ar 360,0 kg, bet bronza Jaroslavam Skoblam (Čehoslovākija) ar 357,5 kg. Kā tiesnesis svara celšanā darbojās Dr. Emīls Elsbergs.

Grieķu-romiešu cīņā pussmagajā svarā (19 dal.) Kārlis Pētersons pirmajā sacensībā zaudēja 14. min. ungāram E. Salajam; nākamajā meta 8. min. uz pleciem jugoslavu B. Juhasu, bet pēc tam zaudēja 6. min. somam O. Pellinam, kas vēlāk izcīnīja bronzas medaļu. Pētersons jau pašā cīņas sākumā pieskarināja soma plecus, bet ārpus paklāja. Zelta medaļu izcīnīja Ibrahims Mustafa (Ēģipte).

Smagajā svarā (19 dal.) Alberts Zvejnieks zaudēja austrietim E. Visbergeram pēc punktiem; pēc tam meta uz pleciem 9. min. argentīnieti J. Briolu, bet tad zaudēja 6. min. ungāram R. Bado. Olimpiskais meistars kļuva Rūdolfs Svensons (Zviedrija).

Igaņu cīkstoņi piedalījās piecos svaros. Voldemārs Vēlī izcīnīja zelta medaļu spalvas svarā un Alberts Kusnetss bronzu vidējā. Osvalds Keps ieguva zeltu brīvajā cīņā vieglajā svarā.

Riteņbraukšanā Latvija startēja vienīgi sacensībās uz treka, kamēr lietuvieši savukārt tikai šosejas braukšanā. 4 km iedzišanas braucienā, kurā piedalījās 12 valstu, Latviju reprezentēja Roberts Plūme, Roberts Ozols, Senons Popovs un Ernests Mālers. Jau pirmais pretinieks izrādījās vēlākā zelta medaļas ieguvēja Itālijas vienība. Zaudējums bija nenovēršams. 150 m pirms mērķa italieši latviešus panāca, ar ko cīņa bija izšķirta. Latvijas laiks līdz tam punktam bija 5:04 min. Pie kādas galvgaļa braucēja maiņas no grupas atkrita Mālers. Sudraba medaļu izcīnīja Holande, bet bronzu Anglija. Itālijas laiks finālā bija 5:01,8 minūtes.

1 km sprintā (17 dal.) 6. priekšbraucienā 1. J. Standens (Austrālija), 2. E. Severīnī (Itālija), 3. R. Plūme (Latvija), 4. H. Solanī (Spānija). 3. starpbraucienā 1. J. Košutskis (Po-

lija), 2. B. Donnelli (Īrija), 3. R. Plūme (Latvija). Zelta medaļu izcīnīja francūzis R. Bofrāns (200 m 13,2 sek.).

Buļāšanā starptautiskajā 12 pēdu „Dinghy“ klasē sacensības notika ar rīkotāju laivām un buļām, ko dalībniekiem izlozēja. Piedalījās 20 valstu, katra ar vienu laivu. Latviju pārstāvēja Vidzemes jachtkluba buļātājs Kurts Klāsens. Pēc pirmajiem četriem braucieniem, startējot divās grupās pa desmit, Klāsens izvadīja savu laivu uz 7., 3., 5. un 8. vietu, un Latvija iekļuva 10 finālistu vidū.

Nākamajos četros braucienos, kas nu jau notika pa divi dienā (priekšsacīkstēs viens dienā), Klāsens bija 8., 10., 7. un 8. vietā. Nav tomēr īstas drošības par viņa galīgo kvalifikāciju, jo vērtēšanas sistēma bijusi neparasti komplicēta. ASV olimpiskās komitejas oficiālajā pārskatā un citā amerikāņu literātūrā fināla gala rezultāts uzskaitīts šāds: 1. Zviedrija, 2. Somija, 3. Itālija, 4. Norvēģija, 5. Holande, 6. Vācija, 7. Latvija, 8. Anglija, 9. Dānija, 10. ASV. Ādolfs Plūms min Klāsenu kā desmito. Holandes olimpiskās komitejas oficiālais pārskats atbalsta šo versiju un min arī mazliet citādu valstu kārtību: zelts Zviedrijai (S. Torells), sudrabs Norvēģijai, bronza Somijai; 4. Holande, 5. Vācija, 6. Itālija, bet Latviju kaut kāda divaina iemesla dēļ ierindo 11. vietā.

Amsterdamā pirmo reizi olimpiskajās spēlēs bija pārstāvēta arī neatkarīgās Latvijas prese — Ādolfs Plūms (Latvis) un Eduards Tubelis (Jaunākās Ziņas). Plūms vēlāk sarakstīja itin plašu grāmatu Devītās olimpiskās spēles, kas bija pirmais šāda veida darbs latviešu valodā.

Latvijas vienībai, rīkotāju piekomandētais, olimpiskais atašejs bija Latvijas konsuls Amsterdamā Jānis Pētersons.

2. Ziemas olimpiskās spēles 1928. gadā rīkoja Šveicē, jo holandieši atzina, ka viņi nespēj radīt tām vajadzīgos apstākļus. St. Moricā atkal dominēja skandināvi, norvēģiem vieniem pašiem izcīnot septiņas pirmās vietas. Sekoja ASV, galvenokārt panākumu dēļ bobslejā, bet Zviedrija bija trešā.

Kanada jau trešo reizi pēc kārtas triumfēja ledus hokejā, pie tam šoreiz nezaudējot pat vienus vārtus. Trešo olimpisko

meistarnosaukumu ieguva izcilais zviedru daiļslidotājs Gillis Grāfstrēms, bet sieviešu sacensībās pirmo reizi uzvarētāju sarakstā ierakstīja savu vārdu toreiz vēl pavisam jauninā norvēģiete Soņa Henī.

Pavisam St. Moricā piedalījās 25 valstis ar 491 dalībnieku.

Latvija bija pārstāvēta ātrslidošanā ar vienu dalībnieku — Albertu Rumbu.

500 m slidojumā, kurā 33 dalībnieku konkurencē kopīgi uzvarēja somis Klāss Tunbergs un norvēģis Bernts Even-sens 43,4 sek., Rumba ierindojās 16. vietā ar laiku 46,3 sekundes.

1500 m (30 dal.) uzvarēja Tunbergs 2:21,6 min. Rumba bija 14., pavadot slidojumā 2:28,9 minūtes.

5000 m (33 dal.) zelta medaļu izcīnīja Ivars Balangruds (Norvēģija) 8:50,5 min. Rumba bija 15. ar laiku 9:17,7 minūtes.

10.000 m olimpiskās medaļas palika neizcīnītas, jo laika apstākļu dēļ spēkošanos nepabeidza. Amerikāņi par neoficiālo uzvarētāju tomēr gan visur konsekventi atzīmē savu ātrslidotāju Ervinu Džafi, kas bija sasniedzis labāko laiku (18:36,5 min.), kad sacensību pārtrauca. Distanci paspēja pabeigt tikai septiņi sportisti. Rumba nedabūja slidot.

Igauniju reprezentēja Kristfilds Burmeisters un Aleksandrs Mits, bet Lietuvu Ķestūtis Bulota. Izņemot 500 m sildojumu, ko Burmeisters veica par 0,1 sek. ātrāk nekā Rumba, ierindojoties 15. vietā, pārējās distancēs igauņu un lietuviešu ātrslidotāji palika aiz Latvijas pārstāvja.

Alberts Rumba mira 1962. gadā Rīgā 70 gadu vecumā.

KĀRLIS LEILANDS

PIEKTĀ UN CETURTĀ VIETA SVARA CELŠANĀ —
1924. GADĀ PARĪZĒ UN 1928. GADĀ AMSTERDAMĀ

Tikai daži draugi 1961. gada beigās Mineāpolē, ASV, pēdējā gaitā izvadīja 66 gadus veco kurzemnieku Kārli Leilandu. Daudz pavadītāju arī nevarēja nemaz būt, jo aizgājējs pēc sava ikdienas „dženitora“ darba mūža pēdējās dienas dzīvoja pavisam klusi un viņu maz redzēja arī latviešu sabiedrībā.

Tāds kluss, it kā nobažījies, lai tikai varbūt kādu neiztraucētu, viņš bija visu savu šīs zemes dzīves laiku — arī toreiz, divdesmito gadu vidū, kad pie mazliet lielākas veiksmes Leilands būtu pirmais neatkarīgās Latvijas sportists, kas izcīnītu vienu no trijām olimpiskām medaļām. Tā tomēr nenotika.

Latvijas kādreizējo pasaules klases svara cēlāju Kārli Leilandu ilgākam mūžam vairs nespēja glābt arī viņa pēdējo dienu latviešu ārsts — Dr. Visvaldis Nagobads, kas savam pacientam konstatēja kuņģa vēzi. Leilands uz ASV izceļoja no Vācijas, kur kādu laiku Kemptenē bija policists — iespējams, lēnākais un miermīlīgākais policists, kādu vien varam iedomāties.

Jādomā, ka svara celšanai viņu būs ierosinājuši lielie latviešu spēka vīri Jānis Krauze un Kārlis Mikulis, kas šo antīko sporta veidu piekopa jau pirms pirmā pasaules kara. Padomāsim tikai — cariskajā Krievijā svara celšanas sportā Rīgas atlētiem bija milzu loma, jo no Viskrievijas 35 rekordiem 16 piederēja rīdziniekiem, un 14 viņu sasniegumi bija pārāki par toreizējiem oficiāliem pasaules rekordi.

Šo rīdzinieku pašas lielākās zvaigznes bija Krauze un Mikulis. Pēdējais, piemēram, pārspēja septiņus pasaules

rekordus. Tagad tas izklausās jocīgi, bet tolaik cēla svarus arī gulus. Mikulja pasaules rekords abrocīgajā spiešanā no šī stāvokļa bija 363 krievu mārciņas. 1906. gadā Svētajā Pēterburgā Mikulis sāka cīkstoņa karjēru, uzstājoties ar Šteinberga vārdu, bet vēlāk Kijevā viņa pseidonims bija Šteinbachs. Tīfs viņu nolauza jau 24 gadu vecumā.

Kārlis Leilands nu bija „tiešs turpinājums“ šiem vecajiem čempioniem, bet jo sevišķi jau pirms Latvijas neatkarības pasludināšanas ar tuberkulozi un jaunībā mirušajam milzim un pasaules rekordistam Jānim Krauzem. Savas sportista karjēras labākajā laikā, no 1923. līdz 1929. gadam, Leilanda miesas svars svārstījās starp 110 un 115 kg. Toreiz katrs svara cēlājs, kas pārsniedza 82,5 kg, bija iedalīts smagajā svarā, tā kā Leilandu varēja tiešām uzskatīt par „īstu“ smagsvaru.

Kad šis varenais vīrs nostājās pie svara stieņa, reizēm uznāca šaubas, vai tikai viscaur melnais sporta triko maz saturēs viņa bagātos miesas apmērus. Lācīgs un stingri apaudzis spalvām, matiem mazliet uz pieres un apakšējo lūpu tā kā atkārušos — ar tādu skaistuma ziņā pieticīgu paskatu bija mūsu lielais un smagais Kārlis. Runāja viņš maz, bet darīja daudz — sportā. Grūti iedomāties, ka tajos laikos visā Latvijā būtu vēl kāds stiprāks vīrs par Leilandu, jo no visu triju smagatlētikas nozaru pārstāvjiem — boksētājiem, cīkstoņiem un svara cēlājiem, pēdējos mēdz uzskatīt par spēka galotni, kaut absolūtā stipruma noteikšanai nav ne mēru, ne svaru.

Toties kautrībā un godprātībā Kārlis Leilands bez kādām šaubām varētu nostāties blakus pat kādreiz famozaļam amerikāņu svara cēlājam — pussmagsvaram Stenlijam Stančikam, kā džentlmeniskā izdarība 1948. gada Londonas olimpiskajās spēlēs ir iegājusi pasaules sporta vēsturē.

Olimpiskajā trīscīņā viņš uzrāva jaunu olimpisko rekordu — 130 kg., t.i. 286,5 mārciņas, ar to tālu pārspējot visus konkurentus. Tad amerikānis pieteica, ka mēģinās labot arī pasaules rekordu un lūdza paaugstināt svaru uz 292 mārciņām. Stančiks šo smagumu uzcēla, skatītāji gaviļēja un tiesneši pasludināja jaunu labāko pasaules sasniegumu. Taču pats sportists pret lēmumu tūlīt protestēja. Viņš teica, ka raušanas laikā ar celi esot

skāris grīdu un tas nozīmē, ka cēlājs jādiskvalificē. Tiesneši tomēr aizrādīja, ka viss esot bijis pareizi, bet Stančiks neapmierinājās. Viņš lūdza savu pārstāvi, lai tas oficiāli protestē pret nepareizo cēlienu. Iebildumu beidzot ievēroja, un jauno pasaules rekordu neatzina.

Apmēram tāds pat raksturā bija arī mūsu lielais kurzemnieks.

Kārlis Leilands bija 28 gadus vecs un 110 kg smags, kad 1924. gadā Parīzē pirmo reizi startēja olimpiskajās spēlēs. Toreiz šīs sporta nozares atlēti bija sadalīti piecās svara kategorijās un vajadzēja arī celt piecos dažādos veidos, no kuriem divi bija vienrocīgi. Vēlāk svitroja visus vienrocīgos paņēmienus, pieņemot to kārtību, kāda ir šodien, kad, tā sauktajā, olimpiskajā trīscīņā ietilpst tikai abrocīgās nodarbes — spiešana, grūšana un raušana.

Spiešana ir galvenokārt spēka akts, kad svars no krūtīm jāuzspiež pilnīgi vienmērīgi — bez mazākās darbības pārtraukšanas. Šajā celšanas veidā, par „netīru“ veikumu, sportistiem tādēļ jāpiedzīvo sevišķi daudz diskvalifikāciju. Grūšanā svars no krūtīm strauji jāuzgrūž virs galvas, bet trešajā paņēmienā — raušanā, kas skatītājiem parasti šķiet visskaistākais un efektīgākais, sportists stieni, kā ņem no grīdas, tā vienā rāvienā paceļ gaisā.

Līdzīgi soļošanai tiesneši arī svara celšanā ir ļoti acīgi. Ja Leilandam viņa divos olimpiskajos startos — 1924. gadā Parīzē un 1928. gadā Amsterdamā — būtu padevies svaru celt tikpat tīri, cik Jānis Dalinš soļoja, tad Mineāpoles kapsētā tagad atdusētos divu olimpisko medaļu izcīnītājs.

Latviešu milzis Parīzē tika tik tālu, ka bronzas medaļa bija gandrīz jau kabatā. Viņš dalīja trešo vietu ar vēl diviem no 18 konkurentiem. Bet kad vienādu svaru uzcelušie atlēti bronzas medaļas ieguvēju noskaidroja papildu „mačā“ abrocīgā grūšanā, Leilands no šī trijnieka bija vājākais un palika piektajā vietā.

Parīzes laureātu saraksts smagajā svarā bija šāds: 1. D. Tonānī (Itālija) 517,5 kg (vienrocīgā raušanā 80 kg, vienr. grūšanā 95 kg., abrocīgā spiešanā 100 kg, abr. raušanā 112,5 kg un abr. grūšanā 130 kg), 2. F. Aigners (Austrija) 515 kg, 3. H. Tammers (Igaunija) 497,5 kg, 4. L. Dannū (Francija) 497,5 kg, 5. K. Leilands (Latvija) 497,5 kg (77,5, 87,5, 100, 100, 132,5 kg) un 6. F. Botino (Itālija) 495 kilogrami.

Leilandam gandrīz katrā celšanas veidā kādu no trijiem mēģinājumiem neatzina. Mūsu atlētu pazudināja vēlāk atmettie vienrocīgie papēmiņi, kas 1924. gadā Parīzē bija pēdējo reizi. Ja šādas veco laiku atliekas vairs nebūtu, bet sacensības notiktu tikai modernajā trīscīņā, tad Leilands Rīgā pārvestu bronzas medaļu, pārspējot Tammeru un Dannū, jo stāvoklis izveidotos šāds: 1. Tonānī 342,5 kg, 2. Aigners 337,5 kg un 3. Leilands 332,5 kg. Tammera kopsumma sanāktu 327,5 kg un tieši tāds pat būtu arī Dannū rezultāts.

Četru gadu olimpiādē starp Parīzi un Amsterdamu visā Eiropā saradās daudz jaunu svara cēlāju, bet Latvijā smagajā svarā vēl aizvien dominēja Leilands, turpinot arī vienrocīgo celšanu, un 1926. gadā viņš sasniedza divus jaunus Latvijas rekordus: raušanā ar kreiso roku, ko mēdza uzskatīt par vājāko — 85 kg un grūšanā ar labo roku — 95 kg. Var tomēr būt, ka kreisā roka stiprāka par labo, kādēļ vēlāk noteikumos minēja „ar spēcīgāko roku“.

Igauniem Haralda Tammera vietā toties izauga jauns starptautiskās klases smagsvars, latviešu raktniekam Pēterim Ērmanim skatā līdzīgais Arnolds Luhaērs. Tas bija mums liels un labvēlīgs notikums, kad Latvijas-Igaunijas valstu sacīkstē 1927. gadā divu milžu sacensībā Leilands trīscīņā, kopā uzceļot 365 kg, pieveica Luhaēru, kas spēja tikai 355 kilogramus.

Taču laime atkal nebija kurzemnieka pusē, kad nākošajā gadā olimpiskajās spēlēs Amsterdamā igauņš sa-

sniedza 5 kg vairāk (360), bet latvietis 10 kg mazāk (355), un tas kļuva izšķirējs olimpisko medaļu sadalē: Kārlis Leilands vēlreiz palika ārpus pirmā trijnieka un ierindojās ceturtajā vietā.

Amsterdamā 355 kg sasniedza arī R. Šilbergs un J. Lepelts, kas abi nāca no Austrijas. Tur Vīnē tolaik pagرابiņos dzēra ne tikai kafiju, vīnu un alu, bet pa visu pilsētu bija izmētāti arī svara cēlāju klubīni. Austrijā šis sports skaitījās lielā cieņā. Jau 32 gadus vecajam Leilandam ceturrtā vieta piekrita tādēļ, ka viņš ar visiem saviem 115 kg bija vieglāks par abiem austriešiem, un tā vietu kārtību izšķīra atlētu miesas svars.

Igaunis Haralds Tammers, ar Lāčplēša kara ordeni apbalvots Latvijas atbrīvošanas cīņu varonis, pēc bronzas medaļas iegūšanas Parīzē, pilnīgi atdeva savu vietu Arnoldam Luhaēram, tāpat kā igauņu cīkstoņu pasaulē pēc 1936. gada olimpiskajām spēlēm aizgāja divkārtējais uzvarētājs Kristjans Palusalū, lai pašķirtu ceļu Johannešam Kotkasam. Luhaērs pēc Amsterdamas vēl aizvien auga savos sasniegumos, kļuva Eiropas meistars un trīsdesmito gadu pirmajā pusē Leilanda vietā no Latvijas sagaidīja jaunu pretinieku — Arvīdu Jūrmalieti, kas vēlāk laboja visus lielā kurzemnieka Latvijas rekordus.

Ļoti inteliģentais Tammers Tallinā kļuva igauņu lielās dienas avīzes Paevaleht izdevējs, bet turpināja darboties arī sportā. Tādēļ Leilands savu 1924. gada konkurentu atkal satika četrus gadus vēlāk arī Amsterdamā. Šoreiz Tammers bija tiesnesis. Varbūt mazliet dīvaini, bet tieši Tammers bija tas, kas visvairāk neatzina Leilanda cēliešus, radot ne tikai sašutumu latviešu vidū, bet pilnīgi iznīcinot arī viņa cerības iegūt bronzas medaļu. Leilands jūta, ka Amsterdamā nu ir „šoreiz vai nekad”. Viņš zināja, ka tas droši vien būs pēdējais lielais starptautiskais starts, lai tad pēc tam pamazām sāktu aizmirst svara stieni.

Visai drāmatiskā cīņa starp 17 smagajiem olimpiešiem sākās tā, ka Latvijas pārstāvis uzspieda 105, tad 110 un trešo reizi 115 kg, bet pēdējo sasniegumu tiesneši, to skaitā Tammers, neatzina. Tā viņa rezultāts palika 110 kg. Kolosālu spēku, uzspiežot 122,5 kg, apliecināja bavārietis Štrāsbergers, tā jau ātri nodrošinot sev zelta medaļu.

Arī ne grūšanā, ne raušanā Leilands nespēja atkārtot savus labākos rezultātus. Viņš uzrāva 105 kg un pie tiem arī vajadzēja palikt, jo nākamo svaru — 110 kg, tiesneši abos mēģinājumos noraidīja. Grūšanā sākumā veidojās pat katastrofa. Latvietis sāka ar saviem spēkiem samērā niecīgiem 140 kilogramiem, bet ne pirmo, ne otru sniegumu tiesneši neatzina par tīru un akceptēja šo svaru tikai pēdējā — trešajā mēģinājumā.

Uzvarēja J. Štrāsbergers (Vācija) 372,5 kg (spiešanā 122,5, raušanā 107,5, grūšanā 142,5), 2. A. Luhaērs (Igaunija) 360 kg (100, 110, 150), 3. J. Skobla (Čehoslovākija) 357,5 kg (100, 107,5, 150), 4. K. Leilands (Latvija) 355 kg (110, 105, 140), 5. R. Šilbergs (Austrija) 355 kg (115, 105, 135) un J. Lepelts (Austrija) 355 kg (105, 110, 140).

Ja svara celšanā būtu tādi pat noteikumi kā olimpiskajās ziemas spēlēs ir ātrslidošanā, kur medaļas sadala ik distances uzvarētājam, tad Leilands Amsterdamā iegūtu bronzas medaļu vismaz abrocīgā spiešanā: 1. Štrāsbergers 122,5 kg. 2. Šilbergs 115 kg un 3. Leilands 110 kilogramu.

Viņam tomēr olimpiskajās spēlēs medaļa, acīm redzot, nebija lemta. Un droši vien nepalīdzētu pat Bībele, ko 1956. gada olimpiskajās spēlēs Melburnā visu laiku nēsāja līdz amerikānis Čārlss Vincī un ieguva zelta medaļu gaiļa svarā ar jaunu olimpisko rekordu — 342,5 kg kopsummu. Amerikānis teica, ka tikai lasot Bībeli un gremdējoties lūgšanās, viņam izdevies pārspēt sudraba medaļas izcīnītāju krievu V. Stogovu (337,5 kg).

Kad 1932. gadā uz olimpiskajām spēlēm Losandželosā aizbrauca Jānis Daliņš un Jānis Dimza, Kārlis Leilands palika mājās. Gadi jau bija sākuši iedarbotes uz viņa sportisko sniegumu. Notikumiem Losandželosā viņš tomēr sekoja ar lielu interesi, kur atkal cīnījās arī Amsterdamas dienu draugi un sāncenši. Šoreiz vietu kārtība gan

bija mazliet citāda. Uzvarēja čechs Jaroslavs Skobla ar 380 kg, otrs bija viņa tautietis Vaclavs Psenička ar 377,5 kg un trešais Jozefs Štrāsbergers ar tādu pašu svara kopsummu, kaut viņš spiešanā sasniedza pat vēl varenāku rezultātu nekā Amsterdamā — 125 kilogramus.

Kārlis Leilands pēdējo reizi aktīvi piedalījās sacensībās 1934. gadā Rīgas-Tartu pilsētu sacīkstēs. Rīdzinieki gan uzvarēja 3-2, un Leilands ar 330 kg kopsummu bija pārākais smagajā svarā, bet pēc tam viņu pie svara celšanas stiepa oficiāli vairs nekad neredzēja. Lielā latviešu spēka vīra ne visai laimīgā sporta karjēra bija beigusies.

Šodien svara celšanā nav vairs piecas svara kategorijas kā Leilanda laikos, bet septiņas. Taču tā ir tikai tīri tehniska pārmaiņa, kad, piemēram, smagajā svarā vairs nav agrāko dienu 82,5 kg robeža, bet tur tagad ietilpina vīrus, kas smagāki par 90 kg. Jau daudz lielāka pārmaiņa toties notikusi rezultātos. Ja kādreiz pāreģoja, ka svara celšana ir pārāk vecs sporta veids, ko modernisms pazudinās, tad noticis tieši otrādi — radies neticams progress pasaules rekordistu un olimpisko spēļu laureātu sasniegumos. Šīsdienu uzvarētājs viegli paceļ virs galvas vakardienas čempionu ar visu smago svara stieni.

Pasaules rekordi sportā nav Mocarta vai Bēthovena mūzika, kas dzīvo pāri laikmetiem. Taču reiz arī Kārlis Leilands bija liels pat visas pasaules mērogā, kaut arī viņš nāca no zemes, par ko dažam labam nebija īsta skaidrības pat vēl 1928. gadā. Amsterdamā olimpisko sacensību laikā kāds ārzemju svara celšanas tiesnesis viņam jautāja:

„Sakait, kā tad tas īsti ir — vai jūs esat Lettlands no Leilandes vai Leilands no Lettlandes?“

LOSANDŽELOSA, 1932

X Olimpisko spēļu laikā, kas notika Losandželosā, visa civilizētā pasaule pārdzīvoja smagu saimniecisko depresiju. Sacensības amerikāņiem tomēr izdevās noorganizēt un novadīt, ar maziem izņēmumiem, gandrīz nekļūdīgi. Nepiedzīvoti labs laiks, jauni rekordskaitļi skatītāju, rekordsasniegumi sporta laukumos un jauni rekordieņēmumi būtu īsumā vislabākais raksturojums 10. olimpiskajām spēlēm.

Losandželosā pirmo reizi ar ļoti labām sekmēm beidzot īstenoja ideju par olimpisko ciemu. Kaut kas līdzīgs jau bija mēģināts 1924. gadā Parīzē, bet izpildījums bija tik vājš un nevarīgs, ka pēc tam labu laiku vairs par to nerunāja. Amerikāņi uzcēla 530 savrūpmājiņu tieši pie lielās pilsētas robežām. Cik tas bija iespējams, visus sportistus izvietoja pēc tautībām. Sievietēm olimpiskais ciems bija liegts un viņas noņemināja kādā Loandželosas viesnīcā. Sportistiem ciema izkārtojums ļoti patika. Tur bija arī visiem kopējas sabiedriskās un lasāmtelpas, bibliotēka. Nodibināja pat ciemam īpašu pasta nodaļu, kuŗas adrese bija šāda:

„Olympic Village, California, USA“.

Lielais somis Pāvo Nurmī Losandželosā varbūt piedzīvoja pirmo un patiešām vienīgo nopietno zaudējumu savā vienreizīgajā sporta karjērā. Viņu izsludināja par profesionālu un neļāva startēt maratonā. Nurmī trijās olimpiskajās spēlēs bija izcīnījis septiņas individuālās zelta medaļas un divas vienībā. Bez tam vēl trīs otras vietas, kopā 12 medaļu.

Īsta dienvīdamerikāņiem raksturīga revolūcija notika olimpiskā ciema argentiniešu nometnē, kur sportisti atteicās palikt zem viena jumta ar savu vienības vadītāju.

Pavisam odisejiska izvērtās brazīliešu piedalīšanās. Vienībā bija izraudzīti 69 dalībnieki. Bet Brazīlijas valdībai, tāpat kā daudzām citām, nebija naudas savu sportistu atbalstam. Brazīlijai tomēr nekad nav trūcis kafijas. Ar 50.000 maisiņiem šī brūnā zelta kuģa kravā, brazīlieši devās ceļā. Sportisti paši pa ceļam kafiju ostās izkrāva un pārdeva. Tirdzniecība kaut kādu iemeslu dēļ tomēr neveicās. Sasniedzot Kaliforniju, izrādījās, ka 45 sportisti nevarēja tikt malā, jo viņiem pat nebija katram nepieciešamais dolars obligātajai nodevai izkāpšanai krastā. 24 laimīgie devās uz olimpisko ciemu, kamēr pārējie ar atlikušo kafiju gribēja vēl pamēģināt laimi Klusā okeana citās ostās. Tā bija pēdējā reize, kad par viņiem vairs kaut kas dzirdēts.

1932. gadā pirmo reizi olimpisko spēļu vēsturē 10.000 m skrējienā uzvarētājs nebija somš, bet Polijas pārstāvis Janošs Kusočinskis. Mazais korpulentais amerikāņu nēģeris Edijs Tolēns izpirka Amsterdamas „kaunu” un izcīnīja ASV atkal zelta medaļas 100 un 200 metros.

Tikai pateicoties amerikāņu taktam un viesmīlībai, somš Lauri Lēhtinens varēja stāvēt pakāpienu augstāk uzvarētāju godināšanas ceremoniālā, jo — vai nu apzinīgi vai neapzinīgi — viņš pēdējos metros aizkrustoja ceļu amerikānim Ralfam Hillam uz mērķa lenti un, iespējams, arī uz zelta medaļu. Amerikāņi neprotēja.

„Atcerieties, ka šie ļaudis ir mūsu viesi,” bija viss ko ziņotājs teica skaļrunī, lai nomierinātu satrauktos skatītāju tūkstošus.

Vairāk vai mazāk komiska nots ieskanējās 3000 m šķēršļu skrējiena norisē, kad kāda tiesneša kļūdas dēļ vajadzēja skriet apli vairāk. Uzvarētājam somam Volmarī Iso-Hollo tas nebija svarīgi, bet anglim Tomam Evensonam laikam sudrabs tomēr nebūtu ticis, ja veiktu pareizo distanci. Iso-Hollo rezultāts bija 10:33,4 min., bet laika ņēmēji vēlāk to aptuveni noteica 9:18,4 min., kas būtu arī jauns olimpiskais rekords. Veselais saprāts tomēr guva virsroku un šo aplēsto laiku aizmirs, kā tam arī bija jānotiek.

Pavisam 1932. gadā olimpiskajās spēlēs piedalījās 37 valstis ar 1408 sportistiem. Visvairāk dalībnieku bija,

protams, pašiem mājiniekiem, pāri par 500, kam sekoja Japāna ar 142 sportistiem. Pa vienam pārstāvim bija Haitī un Ķīnai. Tālā un dārgā ceļa dēļ pavisam mazas vienības varēja atļauties arī citas valstis.

Latvija sūtīja divus puslīdz drošus medaļas kandidātus, kas vēlāk pierādījās arī gandrīz pilnīgi pareiza kalkulācija. Pavisam citādi savu pārstāvību bija atrisinājusi Igaunija. Latvijas ziemeļu kaimiņam tāpat bija tikai divi dalībnieki, bet abi jau ilgāku laiku dzīvoja ASV, vienīgi viņi nebija kļuvuši vēl pavalstnieki. Viens bija 1928. gada olimpiskās zelta medaļas ieguvējs brīvajā cīņā Osvalds Keps, bet otrs vieglatlēts Alfreds Masīks, kas visai neparasti bija pieteicies maratona skrējienam un 50 km soļojumam. Keps 1930. un 31. gadā bija izcīnījis savā speciālitātē ASV meistarnosaukumu.

Latvijas ekspedīciju atkal vadīja Jānis Dikmanis, bet aktīvie cīnītāji bija soļotājs Jānis Daliņš un desmitcīņnieks Jānis Dimza. Pa ceļam uz Losandželosu Ņujorkā latviešiem pievienojās Latvijas vicekonsuls Vilberts Kalējs, kas palika kopā ar Daliņu un Dimzu arī olimpiskajā ciemā. Lāčplēša kara ordeņa kavalieris Kalējs 67 gadu vecumā mira Londonā, Anglijā, 1961. gada 15. jūlijā.

50 km soļojumā 15 dalībnieku konkurencē zelta medaļu izcīnīja 39 gadus vecais četru bērnu tēvs Tomass Viljams Grīns (Anglija), veicot distanci 4 st. 50:10 min., sudrabs tika Jānim Daliņam (Latvija) 4 st. 57:20 min., bet bronza olimpiskajam eksčempionam Ugo Fridžerio (Itālija) 4 st. 59:06 min. Igaunis Masīks palika desmitais (6 st. 19:00 min.), kamēr atlikušie pieci sacensoņi soļojumu nepabeidza.

Desmitcīņā (14 dal.) Jānis Dimza pirmajā sacensību dienā ar 4181,14 punktiem bija otrā vietā aiz amerikāņa Vilsona Čārlsa (4266,20 p.). Nākamā dienā, mēģinot veikt kārtsslēkšanā 3,60 m augstumu, Dimza savainoja kāju tik smagi, ka nevarēja sacensību vairs turpināt. Arī pēc šīs

disciplīnas latvietis bija vēl otrā vietā ar 6636,04 punktiem, kamēr vēlākajam zelta medaļas ieguvējam Džēmsam Baušam (ASV) tad bija 6918,35 p., sudraba medaļas izcīnītājam Akilesam Jervinenam (Somija) 6593,68 p., bet Volradam Ēberlem (Vācija), kas ierindojās trešajā vietā, 6352,93 punktu.

Jāņa Dimzas rezultāti atsevišķās disciplīnās bija šādi: 100 m — 11,3 sek.; tāllēkšanā — 7,22 m; lodē — 14,33 m; augstlēkšanā — 1,78 m; 400 m — 54,8 sek.; 110 m barjērās — 16,4 sek.; diskā — 40,76 m; kārtslēkšanā — 3,50 metru.

Latvijas pārstāvja labākās disciplīnas bija tāllēkšana, kur viņš ierindojās otrā vietā (Čārlss 7,24 m) un augstlēkšanā, dalot otru un trešo vietu (Čārlss 1,85 m). Pat nelaimīgajā kārtslēkšanā par Dimzu labāki bija tikai trīs sacensoņi (amerikāņi Baušs un K. Kofmans sasniedza 4,00 m). Vienīgi 400 m Dimzas laiks bija vājākais.

Baušs pavisam savāca 8462,23 p., Jervinens 8292,48 p., Ēberle 8030,80 punktu un ceturtās vietas ieguvējs Čārlss 7985,00 punktu.

Jānis Dikmanis vieglatlētikā darbojās tiesnešu kolleģijā.

3. Ziemas olimpisko spēļu vieta bija Lēk-Plēside, Ņujorkas pavalstī, ASV. Tās notika 1932. gada februārī un, ievērojot lielo attālumu, kas bija jābrauc eiropiešiem, piedalīšanās bija pietiekami kupla — 17 valstu ar 307 dalībniekiem.

Liela nepatika bija par to, ka ātrslidošanas sacensības notika pēc Ziemeļamerikā ierastās kārtības — ar masu startu. Ka eiropiešiem šāds spēkošanās veids ir pavisam svešs, bija skaidri redzams, tiklīdz sākās sacīkstes. Vienīgi norvēģiem Berntam Evensenam un Ivaram Balangrudam izdevās iegūt pa sudraba medaļai 500 m, resp. 10.000 m slidojumā. ASV pārstāvji izcīnīja visas pirmās vietas, kamēr kanadieši pa lielākai daļai ierindojās nākamajās.

Amerikāņi uzvarēja arī vēl bobslejā, bet slēpošanā pārākie bija skandināvieši. Kanada, kā parasti, ieguva zelta

medaļu ledus hokejā, kamēr daiļslidošanā austrietijs Karls Šēfers nomainīja zviedru Grāfstrēmu, kas palika otrā vietā, bet norvēģiete Soņa Henī kļuva uzvarētāja otru reizi.

Līdz tam neparasta parādība Lēk-Plēsidas sacensībās bija japāņu ziemas sportisti. Baltijas valstis nebija pārstāvētas.

JĀNIS DALIŅŠ

SUDRABA MEDAĻA 50 KM SOĻOŠANĀ
— 1932. GADĀ LOSANDŽELOSĀ

Ļoti dīvaini, pat mazliet komiski, sporta pasaulē iesoļoja valmierietis Jānis Daliņš. Te tomēr vairāk nekā jebkad der latviešu paruna: „Neskati vīru no cepures“.

Kad 1927. gada 27. maijā Valmierā pirmo reizi soļošanas sacīkstēs startēja nepilnus 23 gadus vecs puisis, viņam mugurā bija spilgti dzeltens kreklis, bet tik liels, ka šķita kā palags, kas uzkarināts pleciem. Platās bikses sniedzās līdz ceļgaliem un no caurajām karpēm līda laukā lielais pirksts. Apavi izrādījās arī stingri par lieliem un cilājās. Jaunajam vidēja auguma atlētam visus šos apgērba gabalus bija patapinājis valmieriešu vieglatlēts Vanags — kas lai šodien vairs atceras viņa kristīto vārdu.

Tas nebija tā, ka šim soļotājam — Jaunbrenģuļu mežsarga dēlam — nebūtu naudas, lai iegādātos pats savu sporta tērpu. Vaina bija tā, ka jauniešs patiesībā nemaz nebija domājis piedalīties šajās sacīkstēs, bet to darīja draugu pierunāts, lai būtu vairāk dalībnieku. Viņš gan jau iepriekšējā gadā bija sapazinies ar dažiem sporta zēniem, klusībā cerot arī pats reiz piedalīties sacīkstēs, kaut nezināja kādā sporta veidā. Tādēļ pirmajam pavisam negaidītajam startam tērpu turpat laukumā uz ātru roku vajadzēja aizņemties no drauga.

Jaunais puisis, sev un paziņām par lielu pārsteigumu, šajās pirmajās sacīkstēs uzvarēja. Sporta „inde“ pie tam izrādās bija iedarbojusies tik ātri, pamatīgi un dziļi, ka grūti nācās sagaidīt nākamās sacensības.

Taču drīzi bija klāt arī tās, pie tam jau Rīgā. Tajā pašā 1927. gadā viņš startēja Rīgas 2. riteņbraucēju bied-

rības 30 gadu jubilejas sacīkstēs 3000 m soļošanā un atkal uzvarēja, pie tam jauna Latvijas rekorda laikā — 13:47,0 minūtēs. Šajās sacensībās viņš jaunus Latvijas rekordus iespēja arī nākamajos gados: 1928. — 13:41,8 un 1929. — 13:37,8 minūtes. Tā jaunā soļotāja īpašumā pārgāja ceļojošs kauss, kam īpašnieki bija mainījušies jau kopš 1921. gada. Pirmajā izcīņā kausu ieguva A. Kalniņš (LSB) 15:09,4 min.; 1922. gadā — K. Skuja (Liepājas Olimpija) 14:46,0 min.; 1923. gadā — atkal A. Kalniņš 14:48,0 min.; 1924. gadā — A. Dūrens (Valmieras sporta biedrība) 14:04,3 min.; 1925. gadā — vēlreiz A. Dūrens 13:59,9 min. un 1926. gadā — A. Rukss (Marss) 15:35,0 minūtēs.

Tieši 20 gadus vēlāk — 1947. gadā DP meistarsacīkstēs Nirnbergā, Vācijā — Jānis Daliņš soļoja pēdējo reizi. Arī tad, tāpat kā pirmajās sacīkstēs Valmierā, Daliņš atkal uzvarēja. Tomēr sagadījās, ka šīm Nirnbergas un Valmieras sacensībām bija vēl kaut kas līdzīgs. Tas gan nebija šoreiz Daliņa apģērbs. Nirnbergas stadions jau bija grandiozs, bet viss pārējais „dīpiski“ nožēlojams. Daliņš no Hamburgas uz Nirnbergu, lai atvadītos no aktīvā soļotāja gaitām, bija ieradies tikai ar liesu Ziemeļjūras silķi un sacietējušu baltmaizes gabalu ceļā somā.

Starp divām komiskām situācijām — 1927. gadā Valmierā un 1947. gadā Nirnbergā — bija noritējis slavena Latvijas sportista mūža ievērojamākais posms. Noslēdzās Daliņa soļotāja gaitu 20 gadu aplis.

Šajā laikā Jānis Daliņš bija sešu pasaules rekordu īpašnieks, ieguva sudraba medaļu olimpiskajās spēlēs, izcīnīja Eiropas meistara titulu, uzvarēja lielās starptautiskās sacensībās Latvijā un citās zemēs tik daudz reižu, ka to nevienam vairs nekad nebūs iespējams saskaitīt un izpelnījās krietnu skaitu uzslavu un godalgu par sevišķi skaistu un pareizu stilu, galu galā, saņemot arī lielāko pateicību, kādu neatkarīgā Latvija deva saviem izcilākajiem dēliem — Tēvzemes balvu.

Ārkārtējā populāritāte un lielie panākumi, kādi bija Daliņam, uzliek grūtu pienākumu, ja visu to tagad griētu restaurēt. Tādēļ šis stāsts vairs spēj būt tikai kā ātrs paša Daliņa solis, ar ko pārstaigāsim mūsu sporta pa-

gātnes to laikmetu, kad viņš guva vienu uzvaru pēc otras, un mazā Latvija bija viena no lielākajām soļošanas sporta nācijām pasaulē.

Kāpēc Jānis Daliņš izvēlējās tieši soļošanu, bet ne kādu citu sporta veidu? Tie bija apstākļi. Gluži tādi pat apstākļi, kādi zināmi daudzos citos gadījumos, kad notikusi samīlēšanās ar vienu vai otru sportu.

Edvīns Bietags nebija peldētājs vai boksētājs tāpēc, ka reiz Rūjienā pavisam negaidīti ieradās latviešu lielais cīkstonis Rūdolfis Ronis un visus zēnus, arī Edvīnu, iejūsmināja par grieķu-romiešu cīņu. Ilze un Jānis Konradi peld, jo viņu tēvam bērns bija daudz vieglāk aizvest uz tuvējo baseinu Benkstaunā un nevis tenisa laukumu vai basketbola zāli. Latvijas futbola valsts vienības vārtsargs Harijs Lazdiņš nedomāja par neko citu, kā tikai futbolu, jo, ar viņa paša vārdiem runājot, „visi puikas Liepājā sita bumbu“. Eiropas čempionam ātrslidošanā Alfonam Bērziņam tēvs Ziemsvētkos uzdāvināja slidas, bet nevis slēpes, un Rūdolfis Jurciņš izauga par Latvijas pirmo lielo basketbolistu tādēļ, ka Rīgas pilsētas 1. ģimnazijā fiziskās audzināšanas skolotājs Jānis Bernsons visplašākās iespējas zēniem pavēra tieši basketbolā.

Bet kā Daliņš sāka soļot? Tas ir jau stāsts, kas sniežas atpakaļ līdz pirmajam pasaules karam.

Notika tā, ka Latvijas armijas (vēlākais) virsleitnants Alfrēds Lukstiņš nokļuva vācu gūstā, bet arī tur negribēja aizmirst sporta nodarbības. Lukstiņš, kas reiz bija skrējējs, soļotājs, ātrslidotājs, slēpotājs, futbolists, vieglatlētikas, ātrslidošanas, slēpošanas un futbola tiesnesis, sporta darbinieks un fiziskās audzināšanas skolotājs, piešķaitāms sava laika dinamiskākajiem, enerģiskākajiem, sīkstākajiem un īpatnējākajiem latviešu sporta ļaudīm, ko varētu vēl vienīgi salīdzināt ar Robertu Plūmi, kaut pēdējais visās šajās īpašībās vēl tālu pārspēja Lukstiņu un bija arī ar plašāku vērīenu.

Gūstekņu nometnē Vācijā, kur Lukstiņš pavadīja trīs gadus, arī visi pārējie iemītnieki bija latvieši. Tur izsnie-

dza ļoti plānu uzturu, taču Lukstiņam pietika arī ar to, lai katru dienu trenētos un izskrietu vismaz savus iemīļotos 1500 metrus.

„Tas Alfrēds ir traks,“ sūdzējās citi gūstekņi, galvenokārt bažās par to pašu ēdamo. Vecais vācu majors, klausoties nemitīgo sūdzēšanos par tukšajiem vēderiem, allaž norādīja uz Lukstiņu:

„Nu, redzat, ja tā var skriet, tad taču nedrīkst žēloties par sliktu pārtiku.“

Alfrēds Lukstiņš savu gūsta biedru labā skriešanu bija spiests pārtraukt, bet ne jau nu sportošanu vispār. Viņš sāka staigāt pa stiepli. Gūstekņi teica majoram:

„Nu ir tik tālu, ka pat Lukstiņš vairs nevar paskriet.“ Var jau būt, ka nometnes komandants arī tam ticēja, jo uzturs pēc tam noteikti uzlabojās.

Centīgais gūsteknis un fiziskās kultūras cienītājs pēc brīvības atgūšanas kļuva vingrošanas skolotājs Valmieras ģimnazijā, kur zēniem ne tikai pastāstīja, bet arī parādīja, ko var sasniegt ar neatlaidību un uzņēmību. Viņš Valmieras tirgotāju un rūpnieku biedrības dārzā starp diviem kokiem izvilka arī stiepli, kur tūlīt nodemonstrēja savu māku. Skolēniem, starp tiem arī Jānim Daliņam, tas bija liels brīnums.

Valmieras zēnus pārnēma sporta prieks. Stieple gan drīzi aizmirsās, bet puisi Lukstiņa vadībā sāka arī soļot ap laukumu. Šajā barīnā bija arī Daliņš, un tā viņš kļuva soļotājs.

1904. gada 5. novembrī dzimušā Jāņa Daliņa starptautiskie panākumi sākās ar Quer durch Berlin sacīkstēm. Vācieši tās iesāka rīkot 1921. gadā 25 km soļošanā un 20 km skriešanā, aicinot piedalīties visus Eiropas teicamākos gargabalniekus. Ievērojamais notikums parasti risinājās katru gadu maija pirmajā svētdienā, bet dažreiz arī aprīļa beigās. Berlīne tad nu sacensības pārbaudīja ar savu kaprizo pavasari. Dažkārt jau bija tik karsts, ka ielu cietie akmeņi svila saulē un pamīkstaīs asfalts kū-

pēja, bet citu gadu atkal soļotāju un skrējēju muskuļos koda aukstums, vai arī ielas lietū kļuva slidenas.

Sacensību centrs bija Berlīnes biezi apdzīvotās ziemeļu daļas plašais Moabita sporta laukums. No tā sportisti devās tālāk pa pilsētas ielām, slīdot gar daudzu tūkstošu skatītāju acīm. Uzvarētājus zināja visa lielā sporta Eiropa.

Latviešiem, kas brauca uz Berlīni, bija smagi jāgatavoja visu ziemu un dažreiz savās treniņu gaitās viņi bija apsniguši kā Ziemsvētku vecīši. Taču citādi nevarēja, lai cerētu gūt panākumus Berlīnes sporta kluba rīkotajās gadskārtējās cīņās, kur kā skriešanā, tā soļošanā allaž bija krietni vairāk par 200 dalībnieku no dažādām Eiropas zemēm.

Pirmie latvieši — skrējējs Vilis Cimmermans un soļotājs Alfrēds Rukss — Berlīnē startēja jau 1923. gadā. 1927. gadā pāris nedēļas pirms tam, kad Daliņš 27. maijā uzsāka savas sporta gaitas Valmierā, tālu no turienes — Quer durch Berlin sacīkstēs — latvieši guva savu pirmo uzvaru. 25 km skrējienā visātrāk mērķi sasniedza mūsu Arturs Motmillers un kopā ar pārējiem latviešu vienības dalībniekiem izcīnīja Rīgai pirmo vietu, izpelnoties lielā vācu sporta žurnāla Der Leichtathlet balvu — sudraba kausu. Mājās uzvarētājus sagaidīja ar ovācijām, ziediem, mūziku un apsveikumiem — mūsu „berlīniešu“ vārdi bija visu latviešu mutēs.

Motmillera uzvara un apstākļi, ka Daliņam Latvijā vairs nebija spējās līdzīgu pretinieku, pamudināja arī viņu 1929. gada pavasarī doties uz Berlīni. Tādēļ iepriekšējā ziemā Daliņš trenējās tik stingri, kā to nebija darījis vēl nekad. Valmierieši viņam sagādāja ceļa naudu uz Berlīni, un Daliņa iesaļošana pasaules slāvā varēja sākties.

„Par tiem panākumiem, kādus sportā esmu guvis sev un Latvijai, man jāpateicas valmieriešiem,“ tagad saka Jānis Daliņš, nekad neaizmirstot savas pilsētas ļaudis, kas vēlāk, cauri visām viņa sportista gaitām, apliecināja savu pateicību, mīlestību un atbalstu.

Daliņš 1929. gadā Berlīnē sacensībā ar vāciešu slaveņībām Karlu Hēnelu, Paulu Zīvertu un turpat Berlīnē dzīvojošo šveicieti Arturu Tellu švābu ieguva otru vietu. Uzvarēja švābs. Mūsu sportists pats ar šo panākumu

nejutās apmierināts un domāja, ka pēc nosojotajiem 25 kilometriem viņam vēl bija pietiekami „pulvera“, bet uzvaru zaudējis piedzīvojumu trūkuma dēļ. Sajūsminātiem valmieriešiem tomēr pietika arī ar Daliņa otru vietu. Viņi savam sportistam rīkoja tik jūsmīgu sagaidīšanu, kādu neviens cits valmierietis pirms tam nebija piedzīvojis. Vēlāk, kad Daliņa panākumi arvien auga, šie „valmieriski“ sirsnīgie suminājumi kļuva populāri visā Latvijā. Daliņu Valmieras stacijā, kad viņš atgriezās no ārzemēm vai Rīgas, sagaidīja nepārskatāmi daudz ļaužu ar puķēm un orķestri. Priecīgais gājiens tad katru reizi devās cauri visai pilsētai.

1929. gadā apsveicēju vidū bija arī īpatnējākais valmierietis un dēkainis — dīvainās „Šanas“ biedrības priekšnieks Miķelis Amālijas dēls Vanags. Pēc cēlas uzrunas, starp citām „šanām“ cildinot arī soļošanu, Amālijas dēls Daliņam pasniedza „balvu“ — kortelīti degvīna un mednieku desu.

1930. gadā Quer durch Berlin sacīkstēs bija pieteiktas arī divas izcilas soļošanas slavenības — itālietis Armando Valente un anglis Tomass Grīns. Viņi abi tomēr neierādās, kādēļ Daliņam, kas šoreiz devās uz Berlīni ar nodomu katrā ziņā uzvarēt, galvenie sāncenši atkal bija Švābs un Hēnēls.

Līdz 17 km viņi trīsi veidoja galvgala grupu, bet 18. km vadībā izvirzījās Švābs. Mūsu puisis centās neatlaisties, bet tūlīt atpalika, jo redzēja, ka Švāba sākotais temps nav izturāms. Viņš nebija arī maldījies. Pēc četriem kilometriem Daliņš šveicieti panāca, aizgāja garām un nu pats paātrināja gaitu. Pēdējos 3 km atstarpe starp Daliņu un Švābu palielinājās līdz kādiem 400 metriem.

Daliņš bija uzvarējis pasaules rekordistu Arturu Švābu un izcīnījis savu pirmo liela stila starptautisko uzvaru. Mūsu sportists saprata, ka Švābs par zaudējumu ir ļoti neapmierināts. Šveicietis tūlīt pēc sacensības piegāja Daliņam:

„Es labprāt vēlētos revanšu. Gribu jūs ielūgt nākamajā svētdienā startēt starptautiskās sacīkstēs Duisburgā, kur programmā atkal būs 25 km soļojums.“ Latvietis mazliet padomāja:

„Nē — paldies, es tomēr nevarēšu. Man mājās palika uzarta zeme un jāsteidzas atpakaļ uz Latviju dēstīt kartupeļus.“

Kad Jānis Daliņš Berlīnē uzvarēja 1930., 1931. un 1932. gadā — trīs reizes pēc kārtas — viņš izcīnīja arī lielu ceļojošu kausu. Mūsu rekordista starti Berlīnē turpinājās arī pēc tam, gandrīz bez pārtraukuma līdz pat otram pasaules karā. Daži pēdējo gadu braucieni Daliņam tomēr ir atmiņā ne tikai ar uzvarām, bet arī ar nepatīkamiem notikumiem.

1938. gadā berlīnieši savas sacīkstes rīkoja jau aprīlī. Bija ļoti auksts un lija. Daliņš soļoja, drebinājās un juta, slapjais krekls nepatīkami pielīpis mugurai. Pārbraucis Valmierā, viņš tūlīt saslima ar plaušu karsoni. Atskaitot 1936. gadā Berlīnes olimpiskajās spēlēs smagi savainoto kāju, šī bija vienīgā nopietnā slimība visā Daliņa sportista karjērā. Viņu steidzami nogādāja slimnīcā, kur jau gulēja soļotāja dzīves biedre Elza Daliņa, lai sagaidītu savu pirmdzimto dēlu Ivaru, kas ieradās pasaulē 1938. gada 29. aprīlī. Toreizējais mazais brēkulis tagad ir arhitektūras students Melburnā un šīs grāmatas vāka zīmējuma autors. Daliņa ģimenē vēlāk piedzima arī otrs dēls Jānis un meita Rudīte. Ivars 1956. gadā savā veidā kļuva arī par aktīvu „olimpieti“, jo bija viens no skrējējiem, kas veica jūdzi olimpiskās lāpas stafetē uz Melburnu.

Rūdītais sportists jau tomēr pēc trijām dienām bija laukā no slimnīcas, tā kā pat ārsti brīnījās par viņa ātro atveseļošanos. Slimība arī neatstāja nekādas sekas, jo tieši 1938. gads pēc tam iezīmējās ar sevišķiem panākumiem. Daliņš nezaudēja nevienu reizi, kaut piedalījās daudzās starptautiskās sacensībās.

Quer durch Berlin astoppadsmītās un pēdējās sacīkstes pirms otra pasaules kara notika 1939. gada maijā un atkal beidzās, tāpat kā iepriekšējā gadā, ar Daliņa uzvaru.

Negribētos aizmirst vēl kādu citu Jāņa Daliņa svarīgu startu ārzemēs viņa karjēras sākumā, kas notika 1930.

gadā Parīzē. Klasiskajā soļošanas sporta zemē Francijā jau 1924. gada olimpiskajās spēlēs bija piedalījušies citi latviešu soļotāji. Atmiņas nebija sevišķi patīkamas. Atcerēsimies kaut Alfreda Rukša diskvalificēšanu. Franču tiesneši vēlējās redzēt tikai patiešām franciski izsmalcinātu soļošanu.

Dalīņš Parīzē nestartēja populārajā gadskārtējā 110 km soļojumā, bet otrā parīziešu lielsarīkojumā — Criterium des marcheurs, kur jāveic 25 km. Mūsu sportists tur sastapa agrāk nepazīstamu vīru — itālieti Valenti. Runāja, ka viņš esot pasaules klases soļotājs, taču Dalīņš tādas valodas klausījās rezervēti. Par savu galveno sāncensi viņš uzskatīja Švābu, ar ko Parīzē tikās jau kā labi pazīnas. Šveicietis pie tam šoreiz bija sevišķi bravūrīgs un teica savam draugam no Latvijas:

„Es jums atklāšu, ka esmu šīm sacensībām speciāli gatavojies divus gadus un gribu uzvarēt.“

Sākumā vadībā atradās latvietis. Aiz viņa soļoja Švābs un tad Valente. Situācija tomēr drīzi mainījās: Valente aizsteidzās garām mūsu sportistam, ko arī Švābs atstāja aiz sevis. Pirmos 15 km Dalīņš bija absolvējis 1 st. 15:20 minūtēs, bet Valente divas minūtes ātrāk.

20. km itālietis bija 200 m priekšā šveicietim un 400 m latvietim. Taču pēc dažām minūtēm Dalīņš apsteidza Švābu un strauji tuvojās Valentem, bet panākt vairs nespēja. Cīņa beidzās: 1. Valente, 2. Dalīņš, 3. Švābs. Pēc tam sekoja divi francūži un vācietis. Spēkošanās visu laiku risinājās 500 m garā aplī laukumā.

Armando Valente bija spējis to, ko jau pirms starta iečukstēja Francijas soļošanas savienības priekšsēža Dž. Giljē ausī:

„Es gribu labot pasaules rekordu.“ Tā arī notika.

Dalīņš guva pirmās labās atsauksmes franču presē. Laikraksts L'Echo des Sports rakstīja:

„Latvietis Dalīņš, kas palika otrā vietā samērā tuvu aiz uzvarētāja, rādīja skaistu soļošanas stilu, kaut viņam vēl trūkst vingruma.“ Paša valmierieša komentārs bija pavisam īss:

„Esmu vēl mazliet par zaļu“.

Tomēr tagad bija redzēta arī viena no Eiropas soļošanas sporta Mekkām — Parīze.

Tas bija laiks, kad Jāni Daliņu vēl nevarējām skaitīt pasaules rekordistu vidū, bet viņš jau bija izaudzis tik liels, ka ar viņu sacensties uz Latviju traucās gandrīz visi pasaules klases soļotāji.

1931. gada 30. jūnijā Rīgā soļoja divi ārzemnieki — itālietis Valente un šveicietis Švābs. Tās bija Daliņa pirmās lielās starptautiskās cīņas pašu zemē. Rīgas LSB vecā laukuma jaunizbūvētajās tribīnēs šajā jūnija sestdienā sēdēja arī grāmatas Zelts, sudrabs, bronza abi autori, bet jo sevišķi kustīgs šķita viņu gados vecākais kolēģa no lielajām Jaunākām Ziņām — Eduards Tubelis.

Lai varbūt labāk izprastu toreizējo noskaņojumu un siltāk atsauktu „Daliņa laikmeta“ sajūsmu Latvijā, gribas ļaut, lai par šo pirmo pasaules rekorda soļojumu Rīgā, kura autors gala rezultātā gan nebija Daliņš, pastāsta Tubelis. Citēsīm viņa aprakstu burtiski, kā viņš to pats sniedza 1931. gadā:

„Rīgā sporta dzīve vēl nekad nebija piedzīvojusi tādu uzbudinājumu kā šoreiz, kad notika sengaidītā revanša cīņa starp Daliņu, Švābu un Valenti, kas iepriekšējā gadā spēkojās Parīzē. Tas arī saprotams: mums, latviešiem, reiz radies savs vīrs, kam pilnvērtīgs svars pasaules labāko sportistu spēju svaru kausā.

Vairāk nekā 12.000 skatītāju sanākuši skatīties šīs aizraujošās cīņas, kas risinās Latvijas sporta biedrības laukumā. Tas pirmo reizi ir par mazu, lai uzņemtu visus sacīkšu gaitas vērotājus. Saulainā un siltā sestdienas pievakare kā radīta sacensībām. Visas vietas publikas pārpildītas, bet ļaudis vēl turpina plūst un plūst.

Lielās starptautiskās sacīkstes ievada ar vingrošanas demonstrējumiem un sacensībām vieglatlētiskā. Neraugotie uz to, ka šīs sacensības rit visai dzīvi un saistoši, tomēr publika ar nepacietību gaida, kad sāksies soļošana.

Soļošanas sacensības noskatīties ieradušies cilvēki, kas vēl nekad sporta laukumā nav bijuši un sporta sacīkstes nav redzējuši. Visiem gribas redzēt, kā cīnīsies Daliņš pret slaveniem pasaules meistariem Valenti un Švābu, par kuŗu cīņām tie gan dzirdējuši un lasījuši, bet nu var redzēt paši savām acīm.

Sacīkstes sākas Daliņa triumfa zīmē. Viņam uznākot laukumā, šalc jūsmīgo skatītāju aplausu vētra. Ar skaistu sportisku žestu laukumā uznāk Valente, sava kluba — San Džordžio vārdā, pasniedzot Daliņam vērtīgu draudzības balvu — sudraba kausu. Sirsnīgs abu skūpstis zīmogo neliekuļotu simpatiju apliecinājumu.

„Iņemot vietas! Gatavi!“... un jau pirmos pāris desmit metros astoņu dalībnieku garā soļotāju virkne 5 km distancē izstiepjās stipri retinātā kolonnā.

„Uzber ogles! — Uzber ogles! — Nežēlo papēžus! — Velc, Daliņ!“ Jau pašā sākumā atskan no visām pusēm.

„Pirmais riņķis veikts 1 minūtē 17,5 sekundēs“, steidz ziņot skaļrunis. „Otrs riņķis — 1:21,5, trešais — 1:22,2 minūtēs.“

„Vai traks!“ nenociešas pat vecmeistars Alfreds Kalniņš, kas ar chronometru rokā seko Daliņa gaitai. „Viens kilometrs 4 minūtēs 13!“ kratot galvu, nervozē vecmeistars. „To viņš ilgi neizturēs!“

„Un kā vēl izturēs“, karsti iebilst Valmieras sporta biedrības sirmais priekšnieks Špilbergs, kuŗa skats kā pienaglots seko abu savu sporta dēlu — Jāņa Daliņa un Adalberta Bubenko cīņu gaitai.

Skatītāju tūkstoši, kas kā dzīvs mūris ieslēdz laukumu, ir tikpat elektrizēti kā tuvojošais pērkona negaiss.

„Ceturtais riņķis veikts 1 minūtē 22,6 sek. Joprojām ved Daliņš. Bubenko atkrīt. Švābs paātrina tempu. Valente iedzen Kavalu,“ nepārtraukti ziņo skaļrunis.

Pa to laiku risinās sīva cīņa starp Daliņu un Švābu. Pēc veiktā pusceļa, Švābs pāriet uz ļoti strauju tempu. Nākamajos divos riņķos viņš jau iedzinis Daliņu un mēģina aiziet garām.

Visvairāk par to uztraucas publika, kas tagad vienā taktī nepārtraukti sauc: „Da-a-liņ, Da-a-liņ!“

Daliņš arī nelaiž Švābu garām. Tad ar strauju izrāvienu astotajā riņķī Švābs beidzot tiek garām savam preti-

niekam, bet cīņas karstumā uzskrien ceļa nožogojuma stabīpam, līdz ar to strauji pasitoties sāpus un ar vienu kāju pakļūstot tieši zem Daliņa kājām, kas sparīgi trauc uz priekšu. Šīs mazās katastrofas sekas: Švābam norauta kurpe. Viņš noliecas, lai to sakārtotu. Arī Daliņš apstājas un grib savam pretiniekam palīdzēt. Par šādu Daliņa soli tuvāk stāvošā publika pavisam neapmierināta. Par to tomēr Daliņš neliecas ne zinis un turpina sacensību tikai tad, kad švābs atkal ir cīņas spējīgs.

Zaudētas vismaz piecas cīņai svarīgas sekundes, bet neievainots palicis Daliņa sporta godīgums. Cīņa kļūst arvien spraigāka. Drīz vien jau atkal ved Daliņš, kuņģam kā ēna uz papēžiem seko švābs. Publiku tas nervozē un kairina. Bet kas tad ir ar Valenti, kas jau pirmā riņķī izpelnījās visu klātesošo simpatijas ar savu izkopto stilu? Viņš pārāk tālu aizlaidis priekšā Daliņu un švābu un vairs nespēj atgūt abu divkaujā trīs riņķos zaudētos 30 metrus. Divos pēdējos riņķos vēl joprojām ved Daliņš. Velti švābs vairākas reizes mēģina aizrauties viņam garām. Līdz mērķim vēl atlicis tikai pusriņķis, un Daliņš sāk strauju finišu. Tūkstošu gaviļu sveikts, Daliņš ar katru soli pāātrina savu jau tā straujo spurtu, lai atkratītos no švāba, kas kā neatlaidīga ēna cieši seko aiz muguras.

Līdz mērķim atlikuši 120 metru. Spēcīgiem, tālu ejošiem soļiem, vēl joprojām priekšgalā Daliņš, rādot papēžus švābam, kuņa solis kļuvis drudžaini ātrs. Skatītāji jau sen izlēkuši no savām vietām. Kas sēdēja, visviens vai tribīnu pēdējā rindā, vai lepnākās ložās, tagad ir stāvus kājās, un viss laukums verd kā raganu katls. „D-a-a-liņ! D-a-a-liņ!“ nu jau skan drīzāk draudoši nekā mudinoši. Šajā nepārtraukto skaņu orkānā pat lielgabala šāviens izskanētu ne skaļāk kā pātagas cirtiens trakojošās vētras vai pērķona dārdoņa.

Kaut pagājušas tikai dažas sekundes, tās liekas kā mūžība. Visu skati pārmaiņus klejo gan no Daliņa uz švābu, gan no abiem uz mērķi, kuņģam Daliņš, šķiet, tagad tuvojas kā drošs uzvarētājs. Pie tam jauna pasaules rekorda laikā. Daliņam pat izdevies atrauties divus metrus no švāba, un vēl tikai 100 metru šķīr viņu no baltās mērķa līnijas, kuņu jau var saskatīt, izejot no līknes pēdējā taisnē.

Liekas, ka Dalipš ir jau drošs uzvarētājs, jo Švābs vēl joprojām metrus divus aiz viņa. Cīņa tagad risinās taisnā 100 metru celiņā, tribīnu priekšā. Vēl 80, tad 70 metru šķēršļi Dalipu no mērķa. Bet... izzudusi divu metru starpība. Ar nevienam nepamanītu rāvienu Švābs 20 metros izlīdzinājis starpību starp sevi un Dalipu.

Vēl tikai 40 metru, bet Švābs ar negaidīti strauju izrāvienu pagrūžas garām Dalīnam, kurš pa to laiku ir metrus 30 no mērķa.

Dalipš atpopas par vēlu un... zaudē!

Momentā, kad Švābs aizraujas garām Dalīnam, viņa seja it kā pārakmeņojas un nobāl. Viss, līdz šim spēcīgais stāvs, sašļūk.

Pa to laiku jauna pasaules rekorda laikā mērķa lenti rauj šoreiz revanšam labi sagatavotais Švābs. Viņa rezultāts ir 21:57,8 minūtes.

Dalipš, redzot cīņu zaudētu, redzami samazina tempu un mērķa līniju šķērso 21:59,1 minūtē, arī par 0,7 sek. pārspējot jau no 1918. gada pastāvošo pasaules rekordu, kas pieder dānim Rasmunsenam.

Valente atpalicis 40 metru un, tikai ceļa tiesnešu pamudināts, gausiem soļiem iziet caur mērķi — 23:24,8 minūtēs.

Publika, kas jau bija pietrūkusies kājās un arī pa ceļam uz mērķi, lai apsveiktu Dalipu, it kā apraujas. Policisti, kas tuvumā un kas dodas uz skrejceļa, lai savaldītu skatītāju masas, paliek bez darba.

Tā ir katras cīņas traģēdija — uzvarētājs var būt tikai viens.

Pirmā lielā cīņa beigusies. Pirmo reizi Rīgā sasniegts jauns pasaules rekords, kura realizēšanā lieli nopelni latviešu arāja dēlam — Dalīnam.

Šajā vietā Eduards Tubelis savā stāstā apraujas — tāpat kā publika 1931. gada 30. jūnijā.

Pirms tam, 7. jūnijā, Švābs, Valente un Dalipš jau soļoja Valmierā. Tur skaistu mirkli piedzīvoja Dalīna „atradējs” Alfrēds Lukstiņš, kas šajās sacīkstēs bija starteris un redzēja, ka 1927. gada 27. maija sacīkstēs dīvaini tērptais zēns, tagad četrus gadus vēlāk jau ir pasaules slavenība. Toreiz Dalīna pašu pirmo soļojumu vēroja tikai nedaudz skatītāju, bet tagad to bija apmēram 5000. Ieradās ne tikai

valmierieši un apkārtējo pagastu ļaudis, bet pat rīdnieki, cēsinieki un citi tālu ceļu braucēji.

10 kilometru soļojumā uzvarēja Daliņš 52:06,1 min. laikā. Tieši 14 sekundes vēlāk pāri mērķa svītrai pārsoļoja Švābs. Skaistās cīņas nepatīkams traips bija tas, ka Valente no konkurences izstājās. Vēlāk viņš to motīvēja ar diviem iemesliem — tiesneši esot nepareizi izteikuši piezīmi un pārējie latviešu soļotāji cīņas gaitā ļāvuši, lai Daliņš viņiem iet garām pa celiņa iekšējo pusi.

Valmierā vēlāk notika arī daudz citas starptautiskas soļošanas sacīkstes, tāpat Liepājā. Kad Daliņš Valmierā spēkojās ar angli Alfredu Henriju Popu, tad ieradās tieši tik daudz skatītāju, cik pilsētā bija iedzīvotāju — 10.000.

1932. gadā Losandželosā pirmo reizi olimpisko spēļu programmā bija 50 km soļošana, un pirmo reizi sporta vēsturē olimpiskajā stadionā mastā uzvijās mūsu sarkanbaltsarkanais karogs, jo pirmo reizi kāds neatkarīgās Latvijas sportists izcīnīja vienu no uzvaras medaļām — sudrabu. Šis latviešu atlēts bija Jānis Daliņš.

„Kad mēs — pārstāvis Jānis Dikmanis, desmitcīpnieks Jānis Dimza un es — 1932. gada jūlijā ieradāmies Losandželosā, tad mums, no klusajiem ziemeļiem atbraukušajiem latviešiem šķita, ka esam iemesti milzīgā un nepārskatāmā gada tirgū,“ stāsta Daliņš.

Latviešiem visvairāk dūrās acīs tās tonnas papīra, ko amerikāņi bija patērējuši karodziņiem un citiem olimpiskajiem „atribūtiem“. Bet šis un tas no visa tā reizēm pajuka arī zem gājēju kājām, tā kā Losandželosā dažu dienu atgādināja lielu papīru grozu. Pa ielām, savu automašīnu sirēnas kaucinādami, brauca policisti, un knada bija milzīga.

Šodien tas liekas neticami, bet pirms starta olimpiskajās spēlēs Daliņš tajā gadā jau bija izšķiedis savus spēkus daudz citās starptautiskās sacīkstēs mūsu pašu mājās un ārzemēs, pie tam dažādās distancēs, nemaz nespeciālizējoties 50 kilometriem. Tos viņš Losandželosā veica

pirmo reizi savā mūžā. Līdz tam laikam Daliņa noietais garākais sacīkšu soļojums bija 25 jūdzes, bet 50 kilometros ir 31 jūdze un 120 jardu.

Vēl 1932. gada jūnijā Daliņš aizbrauca uz Angliju, kur Londonā soļoja 2 jūdzes un 10 kilometrus, abās distancēs izcīnot otru vietu. 10 km uzvarēja itālietis U. Fridžerio un 2 jūdzēs — tikai īso distanci speciālists — anglis A. Kūpers. Pārbraucis mājās, Daliņš nopļāva sienu un tūlīt posās uz Losandželosu.

Pats Jānis Daliņš savu startu 1932. gada olimpskajās spēlēs atceras šādi:

„Ja es nebūtu bijis mazliet vieglprātīgs, bet tiešām mērķtiecīgi centies uzvarēt, man šķiet, nevarētu būt lielu šaubu par zelta medaļas iegūšanu. Pāri pusceļam biju starp vadošajiem soļotājiem un daudz neuztraucos, ka man priekšā vēl bija divi italieši — Ugo Fridžerio un Ettore Rivolta. Kļūdu, liekas, izdarīju 46. vai 47. kilometrā, kad pielaidu sev klāt angli Tomasu Grīnu. Es jutos pārāk drošs par savām spējām, kaut iepriekšējos kilometros reizēm arī mazliet paguru. Redzot sev klāt Grīnu un abus italiešus, es priecājos, ka tagad distances beigās viņus pārsteigšu ar ļoti ātru beigu spurtu. Taču tieši tad sāku just, ka trūkst elpas. Ļoti karstā diena laikam tomēr bija atstājusi savu iespaidu. Iecerētā paātrinājuma vietā, radās pilnīga apātija. Kājas likās kā izlauztas. Italiešus panācu, bet anglis no manis attālinājās aizvien vairāk. Distances beigās arī izjutu, ka esmu izvēlējis nepareizus apavus. Gumijas zoles savēlās kamolā, apgrūtinot iešanu. Kurpēs bija satecējis ledus aukstais ūdens, ko man ceļā uzlēja atsvaidzināšanai. Tikai tagad jāatzīst, cik tas laikam toreiz bija nepareizi darīts.“

Olimpisko spēļu vēstures grāmatās par 50 kilometru soļojumu 1932. gadā Losandželosā ir ierakstīti šādi vārdi un rezultāti:

1. T. Grīns (Anglija) 4 st. 50:10 min., 2. J. Daliņš (Latvija) 4 st. 57:20 min., 3. U. Fridžerio (Itālija) 4 st. 59:06 min., 4. K. Hēnēls (Vācija) 5 st. 6:06 min., 5. E. Rivolta (Itālija) 5 st. 7:39 min., 6. P. Zīverts (Vācija) 5 st. 16:41 minūte.

Startēja pavisam 15 pasaules labāko soļotāju, bet distanci pabeidza desmit. Pārējos pieveica lielais karstums.

Kad iznāca soļot garām mazam ezeriņam, tad daudziem dalībniekiem, arī Daliņam, vienīgā vēlēšanās bija vislabprātāk mesties vēsajā ūdenī un tur palikt.

Losandželosā toreiz jau dzīvoja ap 100 latviešu un Latvijas olimpiešu viesošanās viņiem nozīmēja lielus svētkus. Mūsu tautiete Alma Ozoliņa, kas ASV dzīvoja kopš 1918. gada, par šīm olimpiskajām dienām stāsta:

„Latviešu sportistus gaidījām ar vislielāko interesi. Ikviens vēlējāmies parunāties kaut pāris vārdu, jo viņi taču brauca no tālās dzimtenes un gribējās uzzināt par apstākļiem Latvijā. Godinot savus sportistus, rīkojām viņiem vairākus izbraukumus un vakariņas, kur visi Losandželosas latvieši centāmies būt klāt, jo toreiz dzīvojām kā liela ģimene. Ar interesi sekojām arī olimpiskajām cīņām un bijām lepnī uz saviem sportistiem. Kopīgi pavadītie brīži ar Jāni Dikmani, Jāni Daliņu un Jāni Dimzu bija jaukākie kopš Latvijas atstāšanas. Visi personīgi iepazīnāmies arī ar vēl vienu olimpisko viesi — Latvijas vicekonsulu Vilbertu Kalēju no Ņujorkas.“

Liela vakariņa ASV tautieši mūsu sportistiem rīkoja 1932. gada 10. augustā, Beverly Hills viesnīcas telpās. Olimpieši sēdēja goda vietās. Aicināja arī fotogrāfu, kas vēlāk visiem šī notikuma dalībniekiem izgatavoja neparasti lielus — 18 reiz 9 collas — uzņēmumus. Kaut stipri bojāts, Daliņam šis uzņēmums ir vēl tagad.

Agrā Latvijas rudenī mūsu olimpieši no Losandželosas jau atkal bija mājās dzimtenē.

Beidzot Jānis Daliņš kļuva pasaules rekordists, noejot 25 jūdzes 3 stundās 32 minūtēs un 26 sekundēs. Tas notika vēl tajā pašā olimpiskajā 1932. gadā, jau vēlā rudenī, konkurencē ar angli Albertu Plembu un pie tam savās mājās — Rīgas hipodromā.

Neteiksim, ka šis zirgu izmīpātais skrejceļš bija pasaulē klases soļotāju labākā sastapšanās vieta, taču tolaik Rīgā nebija citas vietas, kur uzņemt visus tos skatītājus,

kas pēc sekmīgā olimpiskā starta vēlējās redzēt savu Daliju. Sacīkstēs ieradās arī valsts prezidents Alberts Kviesis, kaut tieši tajā dienā izrādījās ļoti aizņemts savu svarīgo uzdevumu pildīšanā. Tādēļ prezidents bija klāt soļojuma pašā sākumā, tad kaut kur aizsteidzās, bet atgriezās atkal laukumā neilgi pirms tam, kad skatītāji pirmo reizi sumināja Daliju pasaules rekordista godā. Šīs sacensības izvērtās par vienām no krāsainākām, spilgtiem notikumiem un arī kurioziem atgadījumiem bagātākajām soļotāju parādēm Rīgā.

Daliņš šajā sacensībā šķita neuzvarams un tā arī bija. Kad pēc wairāk nekā trīs un pus stundu soļojuma iecienītā latviešu sporta masiere M. Dimza gatavojās „apstrādāt” otras vietas ieguvēju angli Plembu, viņš bija zaudējis tik daudz svara, ka masiere iesaucās:

„Bet te taču nav vairs nekā ko masēt!”

Neveiksmīgi šoreiz cīnījās Arturs Švābs, tomēr ierindojoties vēl trešajā vietā. Hipodroma garajā skrejceļā Daliņš traucās viņu apsteigt par pilnu apli, kad pēkšņi pamanīja, ka Švāba vairs nav. Lai izvairītos no nepatīkamā apriņķošanas skata, izrādījās, ka viņš it kā nepieciešamības dēļ aizsoļojis uz „mazo mājiņu”. Pēc tam Švābs atkal atgriezās laukumā un turpināja soļošanu.

Klavierēm vāks bija atvērts un nu varēja spēlēt: 1933. un 1934. gadā Daliņš sasniedza vēl piecus pasaules rekordus. Gan ārzemēs, gan Latvijā viņš veica vienu startu pēc otra un 1933. uzvarēja Rīgā arī zelta medaļas ieguvēju iepriekšējā gada olimpiskajās spēlēs Losandželosā — angli Tomasu Viljamu Grīnu.

Kad beidzās neatkarīgās Latvijas 15. jubilejas — 1933. gads, izglītības ministrs Atis Ķeniņš paziņoja, ka Jānim Dalīnam piešķirta Trijzvaigžņu ordeņa 5. šķira. Goda zīmi viņam 28. decembrī Latvijas sporta organizāciju apvienības telpās pasniedza Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēdis Jānis Dikmanis.

1934. gadā Daliņš kopā ar daudz citu valstu labākajiem atlētiem devās uz Turīnu Itālijā, lai piedalītos Eiropas meistarsacīkstēs. Mājās viņš atgriezās kā čempions 50 km soļošanā. Turīnā otrs aiz viņa palika anglis Harolds Vitloks, un trešais bija mūsu soļotāja vecu vecais sāncensis Arturs Švābs.

Šī uzvara Eiropas meistarsacīkstēs bija Daliņa grezna dāvana sev pašam pēc dažām nedēļām gaidāmajai 30. dzimunddienai. Pesimisti, kas runāja, ka Daliņš jau kļūstot vecs, bija alojušies.

„Es vairs nevaru“, 1936. gada Berlīnes olimpiskajās spēlēs 50 km soļojuma laikā Daliņš teica švābam, kas šajā mirklī pagāja viņam garām. Uzrunātais, sviedrus no pieres slaucīdams, izbrīnā un neticēdams vaicāja:

„Bet kāpēc? Kas noticis?“

Švābs aizsoļoja tālāk, bet Daliņš palika. Kreisā kāja vairs necēlās no zemes. Vīrs ceļgala locītavas kāja sāpēja un bija kā pamirusi. Satraukts mašīnā piesteidzās Latvijas sporta vadības ģenerālsekretārs Alberts Rumba un izmisis jautāja:

„Vai tev salst? Ja vajaga, es došu savas bikses.“

Laiks gan bija vasarai neparasti auksts, bet šoreiz arī siltās bikses vairs nelīdzētu. Berlīnes raidītājs un reizē skaļrunis galvenajā olimpiskajā stadionā pārtrauca informāciju par vienu no galvenajiem uzvaras favorītiem 50 km soļošanā — latvieti Jāni Daliņu. Viņš bija no konkurences izstājies. To piespieda darīt pēkšņās komplikācijas kājā.

Nekas vairs nelīdzēja — ne masāžas, ne citi visātrākie pirmās palīdzības mēģinājumi. Te laikam nederētu pat viskija un olīveļļas maisījums, ko savās kājās pirms lielām sacīkstēm katru reizi esot ierīvējusi divdesmito gadu ievērojamā tenisiste, francūziete Zuzanna Lenglene.

Daliņš Berlīnē, pretēji dažādiem vēlākiem nostāstiem un ticējumiem, soļojumu sāka pavisam rezervēti. Lielie dūži — Daliņš, anglis Vitloks un šveicietis Švābs turējās vidus grupā. Pēc 15 km vadībā atradās zviedrs Sēgerstrēms un čehs Storks. Tad norvēģis Brūns un divi vācieši — Bleiveiss un Prēns. Daliņš atradās sestajā vietā. Ēvalds Sēgerstrēms sagura un atkrita. Daliņš un Fricis Bleiveiss tuvojās galvgala pirmajam vīram Jaroslavam Storkam, viņu ātri panāca un tūlīt arī atstāja aizmugurē. Pusceļu — 25 kilometrus — Daliņš jau veica 43 sekundes

ātrāk par Storku. Trešajā vietā izvirzījās Vitloks un bija divas minūtes aiz Daliņa. Piecas vietas tālāk, maz ievērots, gāja latvietis Adalberts Bubenko.

Kaut Daliņš forsēja tempu, 30. km Vitloks vairs bija tikai minūti aiz viņa, un tuvojās arī Švābs. 34. km anglis pārņēma vadību. Tūlīn pēc tam Daliņu piemeklēja lielā nelaime. No soļotāja viņš kļuva par pasažieri olimpiskajā auto mašīnā.

Latvija bez panākumiem tomēr nepalika arī šai otrā 50 km soļojumā, jo tūlīt pēc Harolda Vitloka un Artura Švāba, trešais stadionā iesoļoja mūsu Bubenko.

1936. gadā Berlīnē gūto muskuļu savainojumu, kas nepavisam nebija tikai parastie krampji, Daliņš izjuta vairāk nekā gadu, kaut visu laiku mēģināja soļot. Viņš tā paša gada rudenī piedalījās arī Rīgas pilsētas stadionā rīkotās starptautiskās sacensībās, gan negūdam nekādus panākumus. Skatītāji vēl nesen „dievinātajam“ Daliņam veltīja pat svilpienus.

Šajā laikā, kamēr kāja vēl nebija vesela, Daliņam tādēļ atlika laika citam lielnotikumam viņa dzīvē. 1937. gadā latviešu pasaules rekordists nodibināja ģimenes dzīvi, nosvinēdams lielas un bagātīgas vidzemnieka kāzas.

1938. gadā kāja lika sevi manīt aizvien mazāk, un Daliņš soļošanas ceļā atkal kļuva liels. Viņš beidza sezonu bez zaudējuma, uzvarot visās starptautiskajās sacīkstēs — Zviedrijā, Norvēģijā un citur.

Bet tad jau drīzi sākās arī neatkarīgās Latvijas beigu filma: 1939., 1940. gads. No boļševikiem viņš paglābās mežos pie Gaujas. Daliņš bija iecerējis noteikti startēt olimpiskajās spēlēs arī vēl trešo reizi — 1940. gadā Helsinkos. Tās tomēr vairs nenotika. Pasaule karoja. Tas nozīmēja beigas arī Jāņa Daliņa sportista karjērai tai lielajā stilā, kādā mēs to bijām paraduši redzēt.

Viss tālākais vairs noritēja tikai epizodiskos un pēc aizbēgšanas uz Vāciju — „dīpiskos“ ietvaros.

Gandrīz visur Daliņa slavas gados viņam blakus soļoja šveicietis Arturs Tells Švābs — no sacīkstes uz sacīksti.

Ne ar vienu citu ārzemju soļotāju mūsu pasaules rekordists nav sacenties tik bieži. Švābs no Berlīnes ieradās Rīgā kā savās mājās. Kā šveicietīm arī Vācija nebija viņa istās mājas.

Tas Švābs, kas soļoja pēc otra pasaules kara un arī guva starptautiskus panākumus, nebija vairs „vecais Švābs“, bet gan viņa dēls Fricis. Viņš tomēr vairs nespēja izturēt tik apbrīnojami ilgu un prominentu sportista karjēru, cik tēvs.

Pats Dalinš, protams, atzīst Švābu par savu biežāko konkurentu, bet ne pašu labāko. Šo godu viņš piešķir anglim Alfredam Popam, kā kājas locījās priekšzīmīgā soļošanas stilā. Arī sacīkšu laikā, paturot vienmēr acenes, Pops šķita bezgala nopietns — kā jauns angļu profesors no Kembridžas vai Oksfordas universitātes.

Arturs Švābs ārēji prata būt ļoti pievilcīgs. Viņš sacīkstēs nēsāja melnas saules acenes, reizēm arī tad, kad lija lietus. Viscaur baltajam sporta tērpiņam uz krūtīm bija aplis ar lielu melnu burtu „C“, apliecinot, ka viņš reprezentē Berlīnē populāro sporta biedrību Charlottenburg. Soļotājs no Šveices bija pārcēlies uz Vāciju, kur Berlīnes tuvumā viņam piederēja vistu farma. Kad otra pasaules kara beigu posmā viņš meklēja no Vācijas posta atkal glābiņu Šveicē, tad līdz savai dzimtenei tomēr vairs netika. Sabiedroto lidmašīna viņam ceļā uzmeta bumbu. Arturs Tells Švābs bija miris.

„Švābs ir brīnišķīgākais taktiķis,“ teica rīdzinieki, jo viņš prata sacensību gaitā radīt īstus savīļojumus. Te Švābs gāja garām Dalinam, te atpalika un tad atkal „pievilka“. Tas sprindzināja skatītāju nervus. Īstenībā Švābs savā cilvēciskajā un sportiskajā stājā tomēr bija daudz mazāks nekā tas nezinātājam izskatījās.

Šveicietis bija ne tikai sportists — pasaules rekordists, bet arī veikalnieks. Soļošana viņam nozīmēja mazliet vairāk nekā tikai kalpot amatierismam. Tāpēc Švābs reizēm pirms sacīkstēm mīlēja sarunāt ar pretiniekiem, kā soļot — kas ies vadībā, kad kurš atpaliks utt. Šādām „stratēģiskām“ sarunām, vismaz Latvijā, viņam tomēr nebija piekritēju, tādēļ vajadzēja mēģināt kaut ko citu. Kad Dalinš soļoja pa celiņa iekšējo pusi, bet šveicietis

gāja garām vai ilgāku laiku turējās blakām, tad mūsu pasaules rekordista labā roka bija nodauzīta zili melna — Švābs nemitīgi bakstīja Daliņa elkoni.

Viņa iemīļotākā metode tomēr bija mēģināt pretinieku sanervozēt, ko tagad varētu saukt arī par auksto kaŗu. Šveicietis garajās distancēs „iesēdās“ Daliņam tieši aizmugurē un soļoja tik tuvu, ka kājas pinās gandrīz kopā. Švābs bija izpētījis, ka tas ir vienīgais veids, kā viņš Daliņa vislabākajos laikos varēja turēties līdzī. Tikko latvietis no savas ēnas atbrīvojās un sāka attālināties, Švāba pretestība arī parasti izbeidzās.

Tādu taktiku viņš varēja tomēr atļauties tikai jaunajā soļošanas nācijā Latvijā. Vispirms, tiesneši pret ciemiņiem bija ļoti džentlmeniski, šo to arī piedodot. Un otrkārt, bija tomēr kāds noteikumu sākumiņš, ko mūsu vēl samērā maz piedzīvojušie tiesneši arī tiešām nezināja, sevišķi lielo starptautisko sacensību sākuma posmā.

Švābs bija gudrs kā lapsa, kas ātri aptvēra, kādi ir tiesneši un kā katrā zemē var atļauties soļot. Piemēram, Anglijā viņš nekad nesoļotu tik tuvu Daliņam kā Rīgā. Kad Daliņš pirmo reizi aizbrauca uz Londonu, kur viņu tūlīt godalgoja par īpaši skaisto soļošanas stilu, arī tur viņam kāds anglis iesēdās „astē“. Bet angļu tiesneši tūlīt aizrādīja, lai iegem divu jardu distanci.

Švābs reizēm arī noriskēja, tā teikt, „par visu banku“ un nesoļoja, bet, diemžēl, skrēja. Šādu darvas pilienu viņa mucai viņš patiesībā piejauc arī vēsturiskajā 5 km soļojumā Rīgā 1931. gadā, kad sasniedza pirmo pasaules rekordu uz Latvijas zemes. Beidzamajā taisnē LSB laukumā Švābs aizskrēja Daliņam garām. To nepārprotami liecināja arī Otto Sprūdes foto uzņēmums, kas nekad atklātībā gan nekur neparādījās.

Be lai nu kā, arī ar visiem šiem melnumiņiem Arturs Tells Švābs paliek liela sporta personība, bez kuŗa daudz starptautisko soļošanas sacīkšu trīsdesmitajos gados Rīgā nebūtu tādas, kādas tās tagad dzīvo mūsu atmiņās un rakstos.

Jānis Daliņš nebija tikai Latvijas lokāls sporta ideāls. Noteikti arī tas, bet daudz, daudz kas vairāk starptautiskajā mērogā. Viņš ierindojams starp sportistiem, kas ievadīja visas Eiropas soļošanas sporta renesansi.

Sāka labot desmitiem gadu apsūņojušus pasaules rekordus. Dzima pilnīgi jaunas soļošanas nācījas — vispirms Latvija, tad Zviedrija un Norvēģija. Sākās nekad vēl nepiedzīvoti valstu sacīkšu cikli. Šveice gāja cīņā ar Latviju. Tas bija toreiz Rīgā, kad orķestris Šveices himnas vietā nezināšanas vai pārskatīšanās dēļ atskaņoja kādu tirolešu tautas dziesmu. No 1935. līdz 1939. gadam regulāri risinājās Zviedrijas-Latvijas valstu sacīkstes. Pirmajās sacensībās uzvarēja latvieši, nākamajās trijās zviedri, un pēdējā cīņa beidzās neizšķirti.

Kad Daliņš kāpa slavas tornī arvien augstāk, Zviedrijā sacīkšu soļošana vēl nemaz neeksistēja. Zviedriem ir slavens vīrs — visā valstī plaši lasītā sporta laikraksta *Idrottsbladet* izdevējs Torstens Tegnērs. Viņš tūlīt apjauca, ka arī Zviedrijai nekavējoties jāpievienojas Eiropas soļošanas sporta lielajam „koptirgum“. Un zviedri arī sāka soļot. No iesācējiem izauga pasaules rekordisti J. Mikaelsons, V. Hardmo un citi. TT, kā zviedri dēvē Torstenu Tegnēru, atkal ar vienu savu ideju bija uzvarējis. Nav aizmirstama viņa laimīgā seja, kad valstu sacīkstē Rīgā zviedri pirmo reizi uzvarēja, un viņa asie pārmetumi Zviedrijas ārlietu ministram Richardam Sandle-ram 1937. gadā, kas tai laikā bija Rīgā, bet neesot atradis par vajadzīgu ierasties sacīkstēs. Daliņš mūsu valstu sacīkstēs pret zviedriem tomēr nekad nav zaudējis nevienu soļojumu.

„Mani skaistākie un visvairāk gaidītie starti vienmēr bija Zviedrijā, tur es jutos kā mājās,“ saka Daliņš.

Soļošanas slimība drīzi vien pārmetās vēl tālāk uz ziemeļiem un šī sporta veida „slimnīcā“ varēja ievietot arī Norvēģiju. Tur radās viens no Daliņa vēlākajiem konkurentiem — ātrais pasaules rekordists Edgars Brūns. Norvēģi tūlīt bez apdomāšanās aicināja pie sevis latviešu pasaules rekordistu. Tāpat kā tajos pašos trīsdesmitajos gados mūsu ātrslidotājus ziemā, tā vasarā Daliņu ar lielu sirsnību Oslo sagaidīja Latvijas ģenerālkonsuls Arturs Vanags. Norvēģijā Daliņa starts tomēr nebija laimīgs.

„Šajās sacīkstēs man pirmo reizi mūžā griezās melns gar acīm,“ viņš atceras. Sportists nejutās labi. Sacīkšu laikā arī lija. Skrejceļš Oslo kļuva slidens. Daliņam atkal reiz, izrādījās, nebija atrisināta apavu problēma. Pie ādas zolēm visu laiku lipa klāt slapjā zeme. Gods tam, kas to pelnījis — šādos smagos apstākļos uzvarēja norvēģu pašu dēls Brūns. Daliņš bija otrs. Norvēģi gaviļēja, bet latvietis priecājās, ka vismaz beidzis distanci, jo tik grūtu soļojumu reti kad bija piedzīvojis.

Jāņa Daliņa magnētisms bija viņa izcila cīņas gars. Vai tās bija sacīkstes dzimtenē, vai arī aiz tās kalniem un upēm — ārzemēs, rekordists ik sacensībai posās ar lielāko nopietnību. Viņam bija tā dotība, ka spēja izspiest no sevis visas vēl palikušā spēka un enerģijas kripatiņas, kaut arī „melns griežas gar acīm.“

„Es laikam tomēr soļoju ļoti fiziski,“ tagad, atskatoties pagātnē, saka Daliņš. Var jau būt, ka fiziski, bet arī ļoti skaisti, tā kā tas pienākas vienam no Eiropas soļošanas sporta atdzimšanas radītājiem un vadītājiem. Tik acij tīkami un korrekti līdz šim vēl nav soļojis neviens latvietis. Tādēļ — vispirms mēs gājām skatīties pašu Daliņu un tikai tad soļošanu.

„Tagad es braucu atkal cīnīties,“ tā rekordists teica, sakot Latvijai ardievas un dodoties uz starptautiskām sacīkstēm. Un viņš arī cīnījās.

● LATVIAN HOME

Tagad mēs sakām, ka sports ir visur saprotama pasaules valoda. Šai valodai ir līdzīgs saturs — to runā pēc līdzīgiem likumiem un līdzīgā garā. Visu pasaules tautu neskaitāmi cilvēki labprāt uzklausa šo valodu, kaut ievērojama daļa par to arī nekā negrib zināt.

Pirmais vīrs, kas latviešiem un Latvijai sāka mācīt pasaules sporta valodu un par to iejūsmināt, izrādījās Daliņš, kaut mums jau arī pirms viņa bija daži ievērojamī sportisti, bet tie vēl nespēja aizraut tautu.

Jāņa Daliņa sasniegtie pasaules rekordi piedzīvotu daudz ilgāku mūžu, ja viņš būtu soļojis tieši šo rekordu dēļ. Tā nebija. Daliņš pat nekad nav oficiāli pieteicis, ka

kādās sacensībās mēģinās labot pasaules labāko rezultātu. To gan darīja Arturs Švābs vai Armando Valente. Visi Daliņa soļojumi bija vienīgi cīņa par uzvaru, bet ne pret pulksteni.

Daliņam tomēr piederēja šādi oficiāli pasaules rekordi: 20 km — 1:34:26,0 st. (1933. g.), 25 km — 2:00:46,0 st. (1933. g.), 30 km — 2:31:30,6 st. (1934. g.), 15 jūdzes — 1:56:09,8 st. (1933. g.), 25 jūdzes — 3:32:26,0 st. (1932. g.) un 2 stundās — 24.843 metru (1933. gadā).

Kaut kādu tehnisku iemeslu dēļ par pasaules rekordiņiem neapstiprināja vēl divus rezultātus — 15 km un 3 stundu soļojumā. Sākoties otram pasaules kaņam 1939. gadā, no 25 oficiāliem pasaules rekordiņiem Latvijai vienai pašai piederēja gandrīz trešā daļa — septiņi. Seši bija Daliņam un vienā jūdzē slaidajam un izskatīgajam Paulam Bernhardam (6:21,0 min.), ko viņš sasniedza Londonā.

Vēl viens latvietis, ko sportam tāpat iejūsmināja Daliņa laikmets, Ādolfs Liepaskalns, arī jau tajā laikā bija soļojis divus labākus laikus par pasaules rekordiņiem, bet nācās pagaidīt Starptautiskās vieglatlētikas savienības apstiprinājumu: 25 km — 2 st. 00:26,4 min un 30 km — 2 st. 31:00,0 min. Abus šos rezultātus Liepaskalns sasniedza 1938. gadā. Bernhards tagad mīt ASV, bet Liepaskalns palika Latvijā.

1944. gadā, kad vajadzēja atstāt Latviju, bija jau pārspēti vairums Daliņa pasaules rekordu. Tad šajā sarakstā dominēja kaņā neitrālie zviedri, kas savā laikā sporta soļošanu iemācījās no latviešiem.

Jāņa Daliņa slavas laikos V. Ķuzes saldumu rūpnīcā meitenes tina konfektes — Veltījums Daliņam. Uz papīriņiem gan bija iespiesti tikai divi burti VD — lai Starptautiskā vieglatlētikas savienība nesāktu meklēties tur, kur to nebija absolūti nekādas vajadzības darīt. Kupletists Jānis Āre sacerēja pat dziesmiņu Ak, kaut man Daliņ' kājas būtu! Meitenēm, pieminot Daliņu un redzot

viņu soļojam, dīvaini iekutējās sirdis, bet puikām sāpēja kājas, jo kas gan tolaik nevēlējās iet Daliņa soli? Sakarā ar viņa vārdu un izdarībām jaucās un krājās kuriozitātes.

Ar Daliņu gribēja tikties un runāt arī prezidenti un ministri. Trīsdesmitajos gados viņš bija ielūgts Rīgas Jūrmalā apmeklēt toreizējo Latvijas ārlietu ministru un vēlāko sūtni Anglijā Kārli Zariņu. Sportists „uzcirtās” un devās ceļā. Pie durvīm viņu sagaidīja skaista dāma. Daliņš galanti paklanījās un noskūpstīja roku. Viņa pasmaidīja. Pasaules rekordistam bija misējies. Iedomātā ministra kundze, izrādījās franču kalpotāja. Kad par to uzzināja ārlietu ministrs Zariņš, viņš pasmaidīja:

„Neuztraucieties, Daliņa kungs, jūs neesat pirmais, kam tā gadījies — dāma paliek dāma.”

Daliņa mājās pie Valmieras lēnām veidojās īsts sporta mūzejs — kausi, medaļas, diplomu un daudz tīri praktisku lietu. Vienu balvu šajā mūzejā tomēr nevarēja novietot. Tā bija lieliskā ķēve Maija, ko īsi pirms otra pasaules kara uzdāvināja viens no lielākajiem Jāņa Daliņa cieņtājiem — valsts prezidents Dr. Kārlis Ulmanis pateicībā par latviešu sportista dižajām uzvarām kā savā zemē, tā ārpus tās. Visas šīs balvas un piemiņas palika Latvijā un droši vien būs zudušas uz visiem laikiem.

Tomēr nekad neizzudīs latviešu tautas atmiņā Jānim Daliņam piešķirtais lielākais pagodinājums — Tēvzemes balva, ko viņš pagaidām kā vienīgais Latvijas sportists saņēma šīs balvas pēdējā pasniegšanas sarīkojumā — 1940. gada 15. maijā Nacionālajā operā, Rīgā. Reizē ar Daliņu tāpat godināja arī vēstures profesoru Augustu Tenteli, arhitektūras profesoru Eižēnu Laubi un Latgales sabiedrisku darbinieci Valēriju Seili. Latvijas neatkarības vēsturē pavisam iegājuši tikai 23 Tēvzemes balvas laureātu.

Balvas piešķiršanas motīvējumā, toreiz vēl tikai 36 gadus vecajam sportistam, Latvijas valdība vienpadsmit vārdos bija pateikusi visu, ko mēs šim pasaules klases soļotājam vislielākā atzinībā varam novēlēt:

Jānis Daliņš „ir cildināms paraugs jaunatnei” un Tēvzemes balvu viņam „piešķir par lieliem pakalpojumiem savas tēvijas labā.”

JĀNIS DIMZA

NELAIMĪGAIS KRITIENS —
1932. GADĀ LOSANDŽELOSĀ

Vai Jānis Dimza 1932. gadā Losandželosas olimpiskajās spēlēs būtu ieguvis desmitcīņā bronzas medaļu, ja nebūtu kārtslēkšanā piedzīvojis kritienu? Viņam vēl bija atlikušas divas disciplīnas — šķēpa mešana un 1500 m skrējieni — kas neapšaubāmi bija Dimzas visvājākās nozares.

Pēc 3,50 m pārvarēšanas kārtslēkšanā Dimza no tālākas spēkošanās izstājās. Viņa punktu kopsumma tomēr bija vēl tāda, ka latvietis pēc astoņām sacensībām atradās otrā vietā un pat vēl pēc devītās, t.i. šķēpa mešanas, kurā Dimza vairs nepiedalījās, viņš nebija noslīdējis zemāk par sesto. Tāds stāvoklis, pavirši vērtējot, daudziem latviešu sporta avižniekiem agrākos gados deva iemeslu apgalvojumam, ka Jānis Dimza, ja spētu veikt visu desmitcīņas sacensību ciklu, nekādā gadījumā nepaliktu bez bronzas medaļas. Šāds uzskats, diemžēl, neiztur nopietnas kritikas un izvērtējams vairāk par līdzjūtības reveransu mūsu lielajam atlētam. Kāpēc?

Vācietim Volradam Ēberlem, kas ierindojās trešajā vietā, pēc kārtslēkšanas bija 283,11 punktu mazāk nekā Dimzam. Bet šķēpu vācietis aizmeta 57,49 m tālu un 1500 m veica ne tikai tolaik, bet arī vēl tagad desmitcīņniekam lieliskā laikā — 4:34,4 minūtēs. Lēšot mūsu sportistam šajās disciplīnās pat viņa personisko rekordu atzīmes, (54,50 m šķēpā un 5:21,4 min. 1500 m skrējienā), arī tad uz uzvarētāju godināšanas platformas trešā pakāpiena stāvētu Volrads Ēberle un nevis Jānis Dimza. Somu Akilesu Jervinen, kas izcīnīja sudraba medaļu, šajā sakarībā pat nebūtu gandrīz nozīmes pieminēt, jo viņu pēc kārtslēkša-

nas no Dimzas šķīra tikai niecīgi 43,36 punkti, un soms abu atlikušo sacensību kopsummā bija pat vēl labāks par vācieti.

Tātad — „lēgendai“ par Jāņa Dimzas Losandželosā pazaudēto medaļu mēs šeit varam beidzot pārvilkt svītru. Un varbūt vēsturiskās patiesības labad tā arī ir labāk. Tas, protams, nepavisam nemazina viņa lielumu. Tolaik Dimza bija viens no pasaules klases desmitcīņniekiem, kas bija cienīgs saņemt arī olimpisko medaļu, ja vien liktenis būtu lēmis cīnīties kaut cik veiksmīgāk.

Dimzas starta Losandželosā bija nelaimīgs arī bez visa kritiena kārtslēkšanā: 100 m skrējienā viņš pamatīgi noka-vēja startu, 110 m barjērās ceļā pazaudēja naglu kurpi, lode nelidoja pāri 15 metriem. Tomēr jau pēc ceturtās sacensības — augstlēkšanas, kur Dimza spēja 1,78 m, viņš pārņēma vadību kopējā punktu vērtējumā. Aiz latvieša tad sekoja vācietis Hanss Zīverts, amerikānis Vilsons Čārlss, soms Akiless Jervinens, amerikānis Džēms Baušs un visi citi sacensoņi.

Latvietis pirmo dienu tomēr nepabeidza vadībā, bet desmitcīņas pusceļā ierindojās otrā vietā, jo piektajā sacensībā — 400 m skrējienā — viņš uzsāka savām spējām pārāk ātru gaitu un beigās „nolūza“. Dimzas pirmās dienas punktu kopsumma bija 4181,14 punktu un par viņu vairāk spēja vienīgi amerikānis Čārlss ar 4266,20 punktiem. Tālāk Jānis Daliņš stāsta:

„Pēc pirmās dienas piecām sacensībām Dimza nebija laimīgs, jo, atskaitot tāllēkšanu, kur viņš sasniedza 7,22 metrus, lielais Jānis visur citur atpalika no saviem Latvijā realizētiem rezultātiem. Dimza gaidīja sacensību nākamo dienu drūmā noskaņojumā.“

Otras dienas pirmajā disciplīnā — 110 m barjērskrē-jienā Dimzas laiks bija 16,4 sekundes. Tad sekoja viens no viņa parastajiem „spēka numuriem“ — diska mešana, bet šoreiz te pavisam neveicās, un disks aizlidoja tikko 40 metru. Dimza jutās satriekts un satraukts, jo zināja, ka

vairs palikušas tikai viņa vājākās disciplīnas — kārtslēcšana, šķēps un 1500 metri — kurās varēja drīzāk krist nekā celties. Gluži vai nāvējošs viņam allaž šķita 1500 m skrējieni, jo Dimza gan varēja lepoties ar ātrumu, sprāgumu, asumu un elastību, bet nekad ar izturību. Kā viņam būtu patiesībā veicies, vairs neizdevās noskaidrot. Mēģinot pārvarēt kārtslēkšanā 3,60 m augstumu, viņš savainoja kāju.

Atlētu atlēts Losandželosā kļuva D. Baušs (AVS) ar 8462,23 punktiem: 100 m — 11,7 sek., tāllēkšanā — 6,95 m, lodē — 15,32 m, augstlēkšanā — 1,70 m, 400 m — 54,2 sek., 110 m barjērās — 16,2 sek., diskā — 44,58 m, kārtslēkšanā — 4,00 m, šķēpā — 61,91 m un 1500 m — 5:17,0 min. Otrs bija A. Jervinens (Somija) 8292,48 p., 3. V. Ēberle (Vācija) 8030,80 p., 4. V. Čārlss (ASV) 7985,00 p., 5. H. Ziverts (Vācija) 7941,07 p. un 6. P. Irjola (Somija) 7688,09 punkti.

Dimzas 1931. gadā sasniegtais Latvijas rekords desmitcīņā bija 6861,5 punkti. Šodien šie rezultāti, protams, vairs nekā neizsaka, jo 1952. gadā Starptautiskā vieglatlētikas savienība radīja jaunu vērtēšanas sistēmu. Pēc tās Bauša Losandželosā sasniegtie 8462,23 punkti ir tikai 6590.

Ja Dimza nevēlējās sevi „mocīt” ar bargiem treniņiem, tad tas tikai nozīmē, ka viņš bija īsts veco labo laiku amatieru atlēts, kaut arī 1932. gada olimpiskajās spēlēs sportisti sevi uzskatīja jau par ļoti moderniem ļaudīm. Mūsu Jānis zināmā mērā ideālizēja to uzskatu, ko tik spilgti tagad izteicis viens no viņa kādreizējiem konkurentiem Losandželosā — īru vieglatlēts Roberts Tisdals. Viņš domā, ka modernā medicīna, zinātne un ārkārtīgie treniņi šodien sportistu gan varbūt padara apmierinātu, bet ne vairs priecīgu. Tisdals secina:

„Ja 1932. gada olimpiskās spēles grib salīdzināt ar tām, kas notiek tagad, tad toreiz, var teikt, Losandželosā tā bija tikai tāda tenisa partija. Bet kas par skaistu, baudāmu un neaizmirstamu tenisa partiju.”

Tisdals bija viens no sava laika ievērojamākiem vieglatlētikas daudzcīņniekiem un 1932. gadā izcīnīja zelta medaļu 400 m barjerskrējienā, bet desmitcīņā ierindojās astotajā vietā.

Pagriežot muguru visam tam, kas 1932. gadā notika Losandželosā, no kurienes Dimza neaizveda uz Rīgu kādu no olimpiskajām uzvaras medaļām, bet vienīgi cukurgailīšus draugiem, tomēr jāzina, ka viņš ir bijis viens no vislielākajiem vieglatlētiem kāds Latvijai jebkad piedzimis.

Dimzu vislabāk gribētos apzīmēt par daudzcīņnieku, bet ne speciāli desmitcīņnieku, jo pāris disciplīnu, kas ietilpst desmitcīņā, piemēram, šķēpa mešana un 1500 m skrējiens viņu parasti „nokāva” starptautiski vēl labākas punktu kopsummas sasniegšanai. Šī mūsu atlēta sava laika ievērojamākie individuālie rezultāti — 1,875 m augstlēcšanā (1930. gadā) un 15,19 m lodē (1931. gadā), tāpat kā 6861,5 punkti desmitcīņā (1931. gadā), Latvijas rekordu sarakstā palika nepārspēti ne tikai līdz pat mūsu valsts neatkarības beigām, bet arī vēl ilgi pēc tam.

Dimza bija mūsu atlētu atlēts un meistarū meistars, kas Latvijas čempiona godā savā laikā bija pavisam 34 reizes — tik, cik to nav spējis neviens cits latviešu sportists. Aiz viņa nākamais lielākais Latvijas meistarmedaļu ieguvējs vieglatlētikā bija 1944. gadā dzimtenē mirušais diskabols un vesera metējs Jānis Jordāns — 19 reizes, tad vidējo distanču skrējējs Voldemārs Vītols — 17, latviešu garo distanču skrējēju „tēvs” Vilis Cimmermans un daudzcīņnieks Dr. Gvido Jekkals — katrs 15, pirmajā baigajā gadā čekistu noslepkavotais daudzcīņnieks Ansis Kalniņš un šķēpa metējs Otto Jurgis — 14, sprinta rekordists Jānis Kīvītis un desmitcīņnieks Arnolds Bērziņš — 13 reizes. Arī abus pēdējos 1940. gadā pievēca boļševiki. Dimza Latvijas meistars bijis 11 dažādās disciplīnās. 1929. gadā uzvarēja godā viņš tika astoņās sacensībās.

Dimza sāka startēt Strādnieku sporta savienībā (SSS), bet redzot, ka sociāldemokrāti tur jauc sportu ar politiku, viņš ātri pārgāja nacionālo pilsoņu sporta nometnē, ikdie-

nas darbā kļuva policists un savos labākajos gados reprezentēja spēcīgo Rīgas policijas darbinieku sporta klubu, no kuŗa vēl startēja arī Jānis Oja, Jānis Ķīvītis, Otto Jurgis, Arnolds Rudzītis un citas slavenības.

Rīgas prefektūra, kur galvenokārt strādāja šie vieglatlēti, reizēm bija itin dzīva sportistu pārrunu un satikšanās vieta. Dimza sēdēja prefektūras ēkas apakšējā stāvā, dažkārt savas garās kājas arī uzliekot „amerikāniski“ uz galda. Turpat uz galda bija pelnu trauks ar iecienīto papirosu Rīgas galiem. Dimza smēķēja labiem sportistiem neparasti daudz, bet ne tik daudz trenējās, jo balstījās uz dabas doto sporta talantu.

Pakāpjoties augstāk, prefektūras otrā stāvā, trīsdesmito gadu sākumā pie viena galda sēdēja vēl divi Latvijas rekordisti — sprinteris Ķīvītis un šķēpa metējs Jurgis. Viņi Rīgas prefektam pieteica apmeklētājus.

Dimza bija slaidi noaudzis un vingrs puisis, kas gandrīz vienmēr par kaut ko smējās vai āzējās, būdams sarunās asprātīgs, taču pavisam tuvu draudzību ar viņu nebija viegli iegūt. Lielais sportists nevienam nekrita ap kaklu, tā sirdij un dvēselei nevarēja tik ātri piekļūt un tādēļ cerētās tuvās draudzības vietā dažreiz pat palika it kā tāda distancēšanās.

Pēc 1934. gada 15. maija pārmaiņām Latvijā vairāki sportisti no Rīgas prefektūras pārgāja citos darbos. Dimza tika par Rīgas dzelzceļu policijas priekšnieku. Vēlāk bolsēviki viņu ļaunprātīgi denuncēja par pašu komunistu radītajām nekārtībām Rīgas stacijas laukumā. Tas notika jau Latvijas okupācijas pirmajā dienā — 1940. gada 17. jūnijā

Drīzi Dimzu apcietināja, un komunisti daudzās darba vietās pēc tam inscenēja pat īpašus strādnieku „mītiņus“, kur prasīja viņam nāves sodu. Viena tāda piespiedu izrāde notika arī Armijas ekonomiskā veikala darbiniekiem Rīgā. Par nāves soda pieprasījumu vajadzēja balsot atklāti. Visi bija nobijušies. Pret šādu necilvēcību šajā sanāksmē pacēlās tikai viena roka. Tās īpašniece bija Universitātes Sporta kādreizējā volejboliste un basketboliste Anna Reizniece-Skrastiņa.

Pēc Staļina nāves, tā sauktajā, atkušņa laikā, kad īsu brīdi šo to varēja atļauties rakstīt arī par pagātni, Rīgas

Sports paziņoja, ka Jānis Dimza kara gados „cietumā miris“, tātad — nomocīts.

Nav domājams, ka Dimza arī tad, ja nebūtu apcietināts, savu ādu glābdams, pēc boļševiku ienākšanas 1940. gadā gadā spētu rīkoties tā, kā to izdarīja otrs bijušais SSS un vēlākais RPDSK vieglatlēts — mūsu ilggadīgais rekordists tāllēkšanā (7,31 m — 1929. gadā) Arnolds Rudzītis. Viņš bija sameklējis savu veco un kožu saēsto SSS kreklu un, to uzvilcis, demonstratīvi devās trenēties Rīgas pilsētas sporta stadionā. Šī „pielūgšanās“ tomēr nelīdzēja. Boļševiki arī Rudzīti deportēja un tikai piecdesmito gadu vidū viņš atkal nokļuva atpakaļ Latvijā.

1933. gadā Dimza kopā ar Jurgī un garo distanču skrējēju Viktoru Bucenieku ne visai sekmīgi startēja starptautiskās sacīkstēs Stokholmā. Kad Dimza atgriezās Rīgā, viņš teica, ka esot pamatīgi „nokopējis“ tā laika pasaules rekordista diska mešanā, zviedra Haralda Andersona tehniku un draugiem lepojās:

„Tagad es parādīšu kā īsti jāmet disks — būs jaunais Latvijas rekords.“

Tomēr nebija. Tie izrādījās tikai vārdi, jo drīzi pēc Losandželosas olimpiskajām spēlēm Dimza sāka jau pamazām slīdēt lejā no savu augstāko sasniegumu kalna. 1933. gada 28. decembrī — Latvijas neatkarības 15 gadu jubilejā — viņam, tāpat kā Jānim Daliņam, par labo un lielo kalpošanu Latvijas sportam pasniedza Trijzvaigžņu ordeņa 5. šķiru.

Dižais meistars vēl reizi mūžā tomēr saņēma un atkal ieguva tiesības startēt arī 1936. gada olimpiskajās spēlēs Berlīnē — tāpat desmitcīņā, bet tur „nometa plinti krūmos“ jau pēc pirmajām četrām disciplīnām. Salīdzinot ar iepriekšējām olimpiskajām sacensībām, desmitcīņnieku spējas visumā bija ļoti augušas, bet Dimzas sasniegumos jau varēja samanīt regresu. Tad arī viņš savai vieglatlēta karjērai pielika punktu.

Olimpiskajās spēlēs līdz šim pavisam startējuši trīs latviešu desmitcīņnieki. 1924. gadā Parīzē mūsu valsti reprezentēja 20 gadus vecais spēcīgā auguma īpašnieks,

blondais medicīnas students Gvīdo Jekkals, kas 36 dalībnieku konkurencē ierindojās 14. vietā.

1960. gadā Romā Čili reprezentēja 20 gadus vecais Denveras universitātes, ASV students Juris Laipnieks. Viņš bija labākais desmitcīpnieks no Dienvidamerikas valstīm, kopnovērtējumā gan iegūstot tikai 19. vietu ar 5865 punktiem. Tas tomēr ir labāks rezultāts nekā 1924. gada uzvarētājam Parīzē Haroldam Osbornam un pārspēj arī Jāņa Dimzas 1931. gadā sasniegto Latvijas rekordu, kaut arī tagadējā laika sasniegumu salīdzināšana ar pagātni ir maznozīmīga. Arī vecmāmiņa ar savu vērpjamo ratīņu nespēj sacensties ar šodienas modernajām mašīnām.

BERLĪNE, 1936

XI

Olimpiskās spēles uzticēja rīkot Berlīnei 1931. gadā, kad Starptautiskajai olimpiskajai komitejai vēl nebija ne mazākās jausmas par tālākiem notikumiem Vācijā vai vispār pasaulē. 1936. gadā Japāna bija iesoļojusi Mandžuko un izstājusies no Tautu Savienības. Itālija jau bija okupējusi Etiopiju, un kontinentālajā Eiropā lielus panākumus uzrādīja fašisms, kā pretsvars krietni vien galvu pacēlušajam komūnismam. Ārzemju vēstnieki un diplomāti gan turpināja runāt liekulīgi par mieru, tomēr mājās visi jau centīgi ražoja un krāja ieročus.

Šādos starptautiskos apstākļos un ar Hitleru kā absoļūtu valdnieku Vācijā, pirmo reizi olimpisko spēļu vēsturē vācieši noorganizēja olimpiskās lāpas stafeti, ko iededzināja 1936. gada 21. jūlijā Olimpijā, Peleponesas pussalā. 3000 vīru, skrienot dienu un nakti, to iznesa cauri septiņām valstīm uz Grunevaldi, Berlīnē.

110.000 cilvēku bija sanākuši jaunajā olimpiskajā stadionā, kad Ādolfs Hitlers — pretēji bažām — tomēr respektēja olimpisko tradīciju un ar īso standarta teikumu paziņoja spēles par atklātām. Vienas valsts pārstāvji tomēr nedabūja piedalīties. Spānijā bija pēkšpi sācies asiņains un nežēlīgs brāļu karš. Kaut apmetušies jau olimpiskajā ciemā, spāniešu sportisti aizbrauca steigšus mājā. Naidīgi noskaņotas Brazīlijas politiskās partijas bija atsūtījušas divas vienības.

Savienotajās Valstīs valdīja ļoti spēcīga kustība uz Berlīni nebraukt. Hitlera antisemitiskās politikas dēļ, kurai vēl bija nākusi klāt āriskā vīzdegunība pret nēģeriem. Bet kad ar visminimālāko pārsvaru Amatieņu sporta savienība (AAU) nobalsoja tomēr piedalīties, tad ASV vienībā bija kā parastā kvota žīdu sportistu, tā arī desmit nēģeņu vieglatlētu.

11. olimpiskās spēles Berlīnē bija noorganizētas priekšzīmīgi un ļoti iespējams, ka visumā savā grandiozitātē un kārtībā nav pārspētas vēl tagad. Arī skatītāji nāca ar lielu sajūsmu, vienalga, vai spīdēja saule vai lija lietus. Stadionā vienmēr bija apmēram 60.000 līdz 80.000 cilvēku pat tad, kad tur notika vienīgi priekšsacīkstes vai demonstrēja eiropiešiem pavisam svešo bēzbolu. Berlīnē uz visām sacīkstēm kopā pārdeva apmēram 4,5 miljoni ieejas karšu aptuveni par 2,8 miljoniem dolaru, kas pats par sevi jau bija jauns olimpiskais rekords.

Secensību izcilākā personība neapšaubāmi kļuva ASV nēģeris Džesijs Ovens, kas viens pats izcīnīja četras zelta medaļas (100, 200 m, tāllēkšanā un stafetē).

Daudz satraukuma un pārrunu toreiz izraisīja plašie ziņojumi, ka Hitlers esot nicīgi atteicies sniegt roku melnādainajam Ovenam. Patiesībā sportists, pret ko Vācijas diktatora demonstrācija vērsās vairāk vai mazāk tieši, bija Kornēlijs Džonsons, arī nēģeris, kas izcīnīja zelta medaļu augstlēkšanā. Kad sacensību pirmajā dienā Hitlers savā ložā bija personiski apsveicis vāciešu lodes grūdēju Hansu Velki un somu gargabalnieku Ilmarī Salminenu, viņam pēkšņi bija jādodas projām, kad vajadzēja atskanēt paziņojumam:

„Achtung! Ceremonie Olympique Protocollaire! Olympische Ziegesehrung!“ un uzvarētāju paaugstinājumā gatavojās kāpt augstlēcēji.

Par oficiālo iemeslu šai lielajai steigai paziņoja it kā vēl vakara stundu un draudīgo lietu. Pēc tam „Fīrers“ publiski tomēr vairs neapsveica nevienu, ne amerikāņu nēģeri Ovenu, ne vāciešus Karlu Heinu un Gerhardu Šteku, kas uzvarēja vesera un šķēpa mešanā. Gan runāja, ka Hitlers saviem tautiešiem esot spīdējis roku zem tribīnēm ģērbtuvēs. ASV „melnie izpalīgi“, kā viņus dēvēja nacionālsociālistu prese, tikai uzjautrinājās un vipsnāja, izcīnot vieni paši Amerikai vieglatlētikā sešas zelta medaļas un visai smagi iedragājot bijušā Baltijas vācieša Alfreda Rozenberga sagudroto rasu pārākuma teoriju.

Vai nu Hitlera klātienēs vai arī citu iemeslu dēļ, bet pašiem vāciešiem Berlīnē paveicās negaidīti labi. Tā bija pirmā reize, kad kāds Vācijas sportists vieglatlētikā izcīnīja zelta medaļu un 11. olimpiskajās spēlēs viņiem tādas

tika pavisam piecas, jo arī sieviešu sacensībās lodē uzvarēja Gizelda Mauermeiere, bet šķēpā Tillija Fleišere.

Lai uzmuninātu savu pasaules rekordistu diska mešanā Villiju Šrēderu, skatītāju tūkstoši korī sauca:

„Disku ciešāk rokā ņemi —

Met par savu tēvu zemi!“

Tomēr tas neko nelīdzēja. Zeltu un sudrabu izcīnīja amerikāņi, bet Šrēders palika tikai piektais. Somi Berlīnē atkal paturēja virsroku 5000 un 10.000 m skrējienā, ar kopīgu taktiku abās distancēs izmanevrējot pat no godalgotas vietas sīko, bet ļoti teicamo japāņi Koheju Murakozo.

Sevišķi veiksmīgs starta Berlīnē padevās Igaunijas smagatlētiem, kas arī pilnīgi saskanēja ar tās kādreizējo pasaules slaveno spēka vīru Georga Lūricha, Georga Hākenšmita, Aleksandra Āberga, Jana Jāgo, Tonu Ervina un citu ievadīto tradīciju garu. Smagsvars Kristjans Palusalū pirmo reizi olimpisko spēļu vēsturē kļuva uzvarētājs kā grieķu-romiešu, tā brīvajā cīņā. Pussmagsvars Agu Neo savukārt ieguva sudrabu un bronzu. Vieglsvars Volde-mārs Vēli izcīnīja trešo vietu, tāpat svāra celšanā smagsvars Arnolds Luhaērs, bet boksētājs Nikolajs Stepūlovs vieglajā svarā ierindojās otrā vietā.

Kristjans Palusalū, kas palicis okupētajā Igaunijā, pēc piespiedu mobilizācijas sarkanajā armijā 1941. gadā nokļuva tālu Krievijas ziemeļos. Viņš no turienes aizbēga un nesoļoja kājām ap 1000 km līdz pat somu Karēlijai, kur kāda nodevīga acs viņu bija sazmējusi un nodevusi komunistiem. Kristjans Palusalū savas aktīvās cīkstoņa gaitas izbeidza vēl neatkarīgās Igaunijas laikā, un viņa iemītajā takā ne mazāk sekmīgi turpināja iet Johanness Kotkass.

Pavisam 1936. gada olimpiskajās spēlēs piedalījās 49 valstis ar 4064 sportistiem.

Latvijas ekipā kopā ar rezervistiem, pārstāvjiem un pavadpjiem ietilpa ap 40 cilvēku. Aktīvi startēja pavisam 24 sportisti piecās nozarēs: vieglatlētikā, grieķu-romiešu cīņā, ritenbraukšanā, šaušanā un basketbolā.

Bez tam Latvija bija reprezentēta arī mākslas sacensībā: literātūrā (ar vienu darbu lirikā) un glezniecībā un grafikā (glezniecībā ar trijiem darbiem, zīmējumu un akvareļu apakšgrupā ar vienu). Glezniecības konkursā jebkādā tehnikā bija pārstāvētas 17 valstis ar 166 darbiem. Pirmo godalgu nepiešķīra nevienam, bet otra vieta tika austrietim P. Hermanim par darbu *Skrējēji* pie mērķa un trešā japānim T. Fujitam par gleznu *Ledus hokejs*. Latviešu mākslinieks Augusts Annus saņēma goda diplomu par eļļas gleznu *Cīņa* pie vārtiem. Līdzīgi apbalvoja arī vienu poli, vācieti, beļģi un holandieti.

Līdzīgi 1932. gadam Losandželosā visi sportisti dzīvoja priekšzīmīgi iekārtotā olimpiskā ciemā. Vāciešu virtuve centās izpildīt un apmierināt gandrīz vai ikkatru atsevišķas tautības prasību un ieražu. Par latviešiem Vācijas olimpiskās komitejas oficiālajā pārskatā teikts:

„Latvija: Vislabprātāk uz pannas ceptu. Maz putnu un zivju. Pašiem bija līdzī savas desas un sviests. Pašiem arī sava maize (rupjmaize). Katru dienu sausi kartupeļi. Piens un paniņas.“

Parādē karogu nesa kapt. ltn. Haralds Marvē, bet plakātu Eduards Andersons. Vienības galvgalā soļoja plkv. Rūdolfs Klinsons.

Vieglatlētikā, kur piedalījās 43 valstu 773 dalībnieki, startēja septiņi Latvijas pārstāvji.

3000 m šķēršļu skrējienā (28 dal.) 1. priekšskrējienā uzvarēja A. Domperts (Vācija) 9:27,2 min., otrs bija M. Matilainens (Somija) 9:28,4 min., trešais V. Vītols (Latvija) 9:28,8 min. un ceturtais G. Dovsons (ASV) 9:29,2 min., kas visi iekļuva finālā.

Izšķīrējā skrējienā piedalījās 12 dalībnieku. Zelta medaļu izcīnīja somis Volmārs Iso-Hollo jauna olimpiskā rekorda laikā 9:03,8 min., sudrabs tika somam Karlo Tuominenam 9:06,8 min., bet bronza vācietim Alfredam Dompertam 9:07,2 min. Ceturtais bija somis M. Matilainens, piektais amerikānis H. Mannings, sestais zviedrs L.

Larsons, bet septītais Voldemārs Vītols (9:18,8 min.). Tas, starp citu, bija labāks laiks nekā 1928. gada Amsterdamas olimpisko spēļu uzvarētāja T. Laukolas rezultāts (9:21,8 min.), bet nedaudz vājāks par V. Iso-Hollo 1932. gadā Losandželosā priekšskrējienā realizēto olimpisko rekordu (9:14,6 min.). Latvijas pārstāvis finālā pārspēja G. Dovsonu (ASV), V. Heinu (Vācija), D. Mekloskiju (ASV), kamēr R. Rerolls (Francija) un H. Holmkvists (Zviedrija) skrējienu nepabeidza.

Maratonā (56 dal.) Arturs Motmillers ierindojās 28. vietā (2 st. 58:02,0 min.) 42 distanci pabeigušo sacensību vidū. Skrējienu neveica arī 1932. gada uzvarētājs argentinietis Huans Zabala. Olimpiskais meistars kļuva korejiets Kitei Sons 2 st. 29:19,2 min., kam toreiz bija jāaizstāv Korejas okupācijas varas Japānas krāsas.

50 km soļošanā, kur piedalījās 16 valstu 33 dalībnieki, uzvarēja Harolds Vitloks (Anglija) 4 st. 30:41,4 min., kas bija jauns olimpiskais rekords. Sudraba medaļu ieguva Arturs Tells Švābs (Šveice) 4 st. 32,09 min., bet bronzas Adalberts Bubenko (Latvija) 4 st. 32:42,2 min. Jānis Daliņš, kas pēc vairāk nekā 30 km bija vadībā, muskuļu sarāvuma dēļ kājā bija spiests sacensību pārtraukt. Trešo Latvijas pārstāvi Arnoldu Krūkliņu diskvalificēja.

Šķēpa mešanā (28 dal.) Otto Jurgis (Latvija) viegli veica vispārējo kvalifikācijas normu (60 m), ko 11 dalībnieku tomēr nespēja. Piecas stundas vēlāk Jurgis vairs sasniedza tikai 60,71 m, neiekļūstot finālā un gala rezultātā ierindojās 13. vietā. Igaunis Gustavs Sule ar 63,26 m palika 11. Zelta medaļu ieguva vācietis Gerhards Šteks ar 71,84 m. Pasaules rekordists un olimpisko spēļu favorīts Mati Jervinens bija piektais.

Desmitcīņā (28 dal.) startēja Jānis Dimza, kam pēc pāris dienām piepildījās 35 gadi. Veicis 100 m 11,9 sek., tāllēkšanā sasniedzis 6,36 m, lodē 13,66 m un augstlēkšanā pārvarējis 1,70 m, viņš tālāku spēkošanos pārtrauca. Lodē Dimza tomēr bija otrā vietā, un viņu pārspēja vienīgi zelta medaļas ieguvējs Glens Moriss ar 14,10 m. Sacensību pabeidza pavisam 17 dalībnieku. Morisa gala rezultāts bija jauns pasaules rekords (7900 punkti).

No septiņiem igauņu vieglatlētiem Berlīnē vislabāk paveicās lodes grūdējam Arnoldam Vīdingam, kas palika

astotajā vietā ar 15,23 m un Koitam Annamā, kurš tāpat ierindojās astotajā vietā vesera mešanā ar 50,46 m. Augstlēcējs Aksels Kūse pārvarēja 1,90 m, bet finālistos tomēr neiekļuva.

Grieķu-romiešu cīņā piedalījās 29 valstis ar 200 cīkstoņiem, to vidū trīs latvieši. Sacensību vieta bija Deutschlandhalle. Cīņu ilgums 20 minūtes. Saņemot piecus soda punktus, no tālākas sacensības bija jāizstājas.

Spalvas svarā (19 dal.) Krišjānis Kundziņš meta uz pleciem beļģi Škerpevisi 8:10 min.; zaudēja italim Bordžiam pēc punktiem (0-3); pieveica grieķi Birisu 14:11 min.; ceturtajā cīņu kārtā Kundziņš bija brīvs; piektajā zaudēja pēc punktiem turkam Erkanam (0-3). Zelta medaļu izcīnīja Jasars Erkans (Turcija), sudraba Arne Reini (Somija) un bronzas Einārs Karlsons (Zviedrija). Ceturtais palika Herings (Vācija), 5. Kundziņš (Latvija), 6. Bordžia (Itālija).

Pussmagajā svarā (13 dal.) Edvīns Bietags pieveica 10 min. vācieti Zēlenbinderu; ungāru Bobi meta uz pleciem 3:46 min.; turku Avdžioglu 11:36 min.; 4. kārtā Bietags bija brīvs; pēc tam viņš pieveica igauni Neo ar punktu pārsvaru (2-1) un zaudēja zviedram Kadjēram pēc punktiem (0-3). Olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja Aksels Kadjērs (Zviedrija), sudraba medaļu ieguva Edvīns Bietags (Latvija), bet bronzas Agu Neo (Igaunija).

Smagajā svarā (12 dal.) Alberts Zvejnieks zaudēja čecham Klapucham 3:05 min.; uzvarēja jugoslavu Naģu 15:44 min., bet trešajā kārtā zaudēja vācietim Hornfišeram pēc punktiem (0-3). Zelta medaļu ieguva Kristjans Palusalū (Igaunija), sudraba Jons Nīmans (Zviedrija), bronzas Kurts Hornfišers (Vācija). Zvejnieks palika daļītā 7. un 8. vietā.

Riteņbraukšanā Latvija piedalījās vienīgi 100 km šosejas braucienā. Tas notika lielāko daļu pa auto sacīkšu ceļu Āvusu, lai sacensības varētu noraudzīties pēc iespējas vairāk skatītāju. Brauciens izvērtās visai chaotisks, jo

distar.ce izrādījās pārāk īsa, lai kaut cik izretinātu sacensopus. Vienīgi tie, kas krita vai divriteņu defektu dēļ, atdalījās no lielākajām grupām. Arī kopējais masu starts izrādījās liels palīgs burzmas radīšanā. Gala rezultātā, pareizā vietu kārtība bija nosakāma tikai pēc filmas. Laikus uzņēma elektriski.

Individuāli piedalījās 29 valstis ar 100 dalībniekiem, bet vienību sacensībā bija pārstāvētas 23 nācijas. Sacīkšu dienā laiks bija škaists un saulains, un distanci nepabeidza tikai viens riteņbraucējs. No katras valsts varēja startēt četri dalībnieki, bet vienībā vērtēja pirmos trijus.

Latviju pārstāvēja A. Immermanis, A. Jurjevs, M. Mazūrs un Vītols. Individuāli uzvarēja francūzis Roberts Šarpantjē 2 st. 33:05,0 min., atstājot aiz sevis tikai par 0,2 sek. tautieti Gaju Lapebī, kamēr šveicietis Ernsts Nivergelts palika trešais ar 0,6 sek atstarpi. Atsevišķi laiki konstatēti līdz 15. vietai, bet 16. vietā vienāds laiks reģistrēts 22 sacensotiem. Pēc tam vietu kārtību vairs nav bijis iespējams noteikt.

Vienībām pirmā bija Francija, otra Šveice, trešā Beļģija. Pirmo vietu no sestās šķīra tikai 7,8 sek. koplaika. Pēc tam 17 valstis visas atzīmētas kopīgi, ieskaitot Latviju, Holandi, Dāniju, Angliju, Luksemburgu, Vāciju, ASV u. c. Mērķa līniju šķērsoja visi četri Latvijas pārstāvji, kaut bija piedzīvoti visai nopietni kritieni. Vissmagāk bija cietis Mazūrs. Kā vēlāk noskaidrojās, viņš pēdējos 30 km ar milzu piepūli bija veicis ar lauztu roku.

Pēc viena aculiecinieka, Latvijas olimpiskās komitejas toreizējā ģenerālsekretāra Alberta Rumbas stāstījuma, latviešu riteņbraucēju sarkanbaltie tērpi redzēti „pazībam galvgala grupās“. Arī oficiālajā Vācijas olimpiskās komitejas pārskatā, uzskaitot 17 sacensību beigušās vienības, Latvija minēta pirmā.

Kā rezervists Latvijas vienībai uz Berlīni aizbrauca līdzī Voldemārs Lassī.

Šaušanā, kas notika Berlīnes priekšpilsētā Vannzē, piedalījās 29 valstis ar 141 dalībnieku. Latviju reprezentēja trīs šāvēji.

Šaušanā ar automatisko pistoli 25 m distancē 6 figūrās, 53 sacensopu konkurencē, kapt. ltn. Haralds Marvē ar trāpījumu sēriju 18-6-5-3 ierindojās astotajā vietā. Vln.

Kārlis Kļava sašāva 18-4 un palika 28. Šīs disciplīnas tiesnešu kollēģijā darbojās plkv. Rūdolfs Klinsons.

Gadu vēlāk Kļava Helsinkos izcīnīja pasaules meistarnosaukumu šaušanā ar automatisku pistoli.

Šaušanā ar mazkalibra šauteni (66 dal.) Rūdolfs Baumanis no iespējamiem 300 punktiem sašāva 291 un palika 32. vietā. Uzvarēja norvēģis Vills Robergs ar maksimālo punktu skaitu 300.

Basketbols olimpisko spēļu programmā pirmo reizi jau bija 1904. gadā St. Luisā, bet vienīgi kā demonstrējums. Tāpat holandieši 1928. gadā Amsterdamā rādīja savu groza bumbu (Korfbal). Oficiāli basketbolu pirmo reizi spēlēja Berlīnē, piedaloties 22 valstīm.

Starptautiskā basketbola savienība (FIBA) pieprasīja, ka spēlēm jānotiek ārā, un vācieši šim nolūkam īpaši pielāgoja tenisa laukumus Reichssportfeld'ā, izveidojot speciālu virskārtas segumu (Tenneboden). Pēc pieredzētā, pēc tam gan paziņoja, ka turpmāk jāspēlē uz dēļu grīdas. Starptautiskie noteikumi krasi atšķīrās no tiem, kas bija spēkā Ziemeļamerikā, un sacensības vadīja tikai viens tiesnesis. Turnīram varēja pieteikt 14 basketbolistu, bet katrā spēlē izmantot ne vairāk par septiņiem. Berlīnē no ASV bija ieradies arī šīs spēles izgudrotājs (1891. gadā) Dr. Džēmss Naismits.

Latvija, kas 1935. gadā bija Ženēvā izcīnījusi pirmo Eiropas meistarnosaukumu, olimpiskajam turnīram pieņēma 11 vīru, bet visās spēlēs izmantoja vienus un tos pašus septiņus basketbolistus: Rūdolfu Jurciņu (kapteinis), Eduardu Andersonu, Mārtiņu Grundmani, Maksu Kazāku, Džemu Raudziņu, Voldemāru Elmūtu un Visvaldi Melderi. Vēl Berlīnē bija līdzī Aleksejs Anufrijevs, Alfreds Hermanovskis, Jānis Tiltiņš un Edgars Ruja. Vienības trenētāji un vadītāji bija Richards Dekšenieks un Valdemārs Baumanis.

Pirmajā spēlē Latvija sacentās pret Urugvaju un uzvarēja 20-17 (11-11). Otrā sacensībā Latvija zaudēja Kanadai 23-34 (12-9) un pēc tam gandarījuma spēļu kārtā zaudēja Polijai 23-28 (12-14).

Igaunija tīri formāli tika par vienu kārtu tālāk nekā Latvija, kaut tāpat spēlēja vienīgi trīs sacensības. Igauņa pieveica Franciju 34-29, zaudēja ASV 28-52, gandarījuma kārtā guva uzvaru bez spēles un pēc tam zaudēja Filipīnām 22-39.

Olimpiskais meistars kļuva ASV, otra bija Kanada un trešā Meksika. Kā labākā Eiropas vienība izvirzījās Polija. Laikam gan tomēr vairāk laimes un visai neparasto turnīra noteikumu dēļ, kas atļāva vienībai turpināt sacensības, kamēr nav zaudētas divas spēles pēc kārtas. Poļi laukumā uzvarēja tikai divas sacensības. Divos gadījumos viņi guva uzvaru bez spēles labvēlīgas izlozes dēļ, bet zaudēja pavisam četras reizes, gala rezultātā, tomēr izvirzoties ceturtajā vietā.

ASV izlases viens kapteinis bija Holivūdas Universal Pictures amatieru piecnieka dalībnieks, 2,06 m garais Frenks Lubins, kas 1938. gadā sāka spēlēt Lietuvas valsts vienībā. Kā Pranas Lubīnas un ar pavisam jaunu lietuviešu pasi kabatā, viņš un vēl četri ASV tautieši (Jouzas Jurgela, Vitautas Budrjūnas, Feliksas Kŗaučūnas un Mikolas Ruzģis) 1939. gadā Kaunā palīdzēja Lietuvai sekmīgi aizstāvēt pirms diviem gadiem Rīgā izcīnīto Eiropas meistara nosaukumu. Lietuviešu izlasē vēl spēlēja bijušie rīdzinieki Leonas Baltrūnas un Arturas Andrulis, kā arī Zenonas Puzinauskas.

Latvijas ekspedīciju Berlīnē vadīja Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēža vietnieks plkv. Rūdolfis Klinsons, kamēr Jānis Dikmanis šoreiz visu laiku galvenokārt veltīja daudziem un dažādajiem Starptautiskās olimpiskās komitejas locekļa pienākumiem un uzdevumiem, ieskaitot pieņemšanu pie Hitlera valsts kancelejā. Katra olimpiskās komitejas locekļa rīcībā vācieši bija nodevuši visu

spēju laiku mirdzoši melni lakotu Mercēdess limuzīnu ar šoferi.

Berlīnē ieradās arī Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēdis, ministru prezidenta vietnieks Marģers Skujenieks. Dienu pirms spēļu beigšanās ārlietu ministrs Joachīms Rībentrops pasniedza Vācijas olimpiskos ordeņus. No latviešiem 1. šķiru saņēma M. Skujenieks, R. Klīnsons, A. Rumba un J. Dikmanis, bet 2. šķiru Latvijas izglītības ministrijas fiziskās audzināšanas nodaļas vadītājs Voldemārs Cekuls.

Visus latviešu olimpiešus Berlīnē sūtniecībā pieņēma Latvijas sūtnis Hugo Celmiņš. No rīkotāju puses par olimpisko atašeju vienībai bija piekomandēts Latvijas sūtniecības darbinieks Nikolajs Zēbergs, bet Vācijas goda sakaru virsnieka pienākumus izpildīja vlt. Refjors.

Latvijai, tāpat kā Igaunijai, Berlīnē olimpiskajās spēlēs bija septiņas preses vietas. Latvijas telegrafa aģentūru (LTA) pārstāvēja Harijs Mindenbergs, Pauls Polis rakstīja Brīvai Zemei, Valdemārs Baumanis Rītam un Rīgas radiofonam, Eduards Tubelis Jaunākām Ziņām un Ādolfs Plūms Sporta Pasaulei. Rīgas krievu valodas avīzes Sevodņas karti dabūja Roberts Plūme, kas gan tai ne ko ziņoja, ne rakstīja. Robertam Plūmem neoficiāli uzdeva pārstāvēt Latvijas riteņbraucējus, tāpat kā Ādolfam Plūmam savukārt bija jārūpējas par cīkstoniem. Berlīnē bija iklāt arī Latvijas sporta fotografijas tēvs Otto Sprūde.

11. olimpiskajās spēlēs vislabākos panākumus guva Vācija, kas izcīnīja 89 medaļas (33 zelta). ASV saņēma 56 medaļas (24 zelta), Ungārija 16 (10). Pēc amerikāņu neoficiālā kopnovērtējuma Vācija bija ieguvusi 628,75 punktus, ASV 451,5, Itālija 164,5, Ungārija 152,5.

Igaunija, ko pārstāvēja 33 sportisti astoņās nozarēs, izcīnīja divas zelta, divas sudraba un trīs bronzas medaļas un ar 42 punktiem izvirzījās 17. vietā, bet Latvija ar vienu sudraba un vienu bronzas medaļu jeb 10 punktiem 25. vietā. Te jāpiezīmē, ka amerikāņi dažos sporta veidos ir vērtējuši tikai trīs pirmās vietas. Pieskaitot latviešiem piekto vietu grieķu-romiešu cīņā (2 punkti) un tāpat igauņiem citus panākumus, abas valstis pavirzītos par vienu vietu augstāk. Lietuva Berlīnē nebija pārstāvēta.

4. Ziemas olimpiskās spēles Bavārijas Alpos, kalnu kūrvietā Garmiš-Partenkirchenā jeb saīsināti Ga-Pa Hitlers atklāja vētrā un sniega putenī. Piedalījās 28 valstis ar 756 sportistiem. Jaunais 15.000 vietu stadions bija pārpildīts un tikpat daudz jaužu drūzmējās ārpusē. Ga-Pa pirmo reizi ziemas sacensību laikā dega olimpiskā liesma.

Savas 1932. gada uzvaras atkārtoja austriešu daiļslidotājs Karls Šēfers un norvēģis Birgers Rūds lēkšanā ar slēpēm. Norvēģu daiļslidotāja Soņa Henī tika meistarē godā jau trešo reizi. Kalnu slēpošanā triumfēja vācieši, kamēr norvēģis Ivars Balangruds viens pats izcīnīja trīs zelta un vienu sudraba medaļu ātrslidošanā.

Liels pārsteigums bija Anglijas uzvara ledus hokejā. Kanadieši gan cēla iebildumus pret diviem spēlētājiem, kas nebija dzimuši Anglijā, bet jautājums izkārtojās miermīlīgi, kad Kanada pati protestu atsauca.

Labākos panākumus guva Norvēģija, kas izcīnīja septiņas zelta medaļas, sekojot Vācijai, Zviedrijai un Somijai.

Latvija Garmiš-Partenkirchenā bija pārstāvēta nepārasti kupli. Sākumā bija pieteikti 35 sportisti, izlozē četras dienas pirms sacīkšu sākuma piedalījās 31, bet aktīvi startēja 26, sacenšoties slēpošanā, ātrslidošanā, daiļslidošanā un ledus hokejā.

Pēc latviešu ledus hokejistu relatīvi apmierinošiem panākumiem 1935. gadā pasaules meistarsacīkstēs Davosā un studentu ziemas sporta spēlēs St. Moricā, Latvijas ziemas sporta savienība (LZSS) hokeja vienību Ga-Pa sacensībām pieteica jau pavasarī. Tā paša gada beigās bija izraudzīti arī pārējo nozaru olimpieši, drīzi sākās meža skrējieni un vingrošana Roberta Vithofa vadībā, un visi gaidīja tikai salu un sniegu. Bet meteorologi šoreiz bija sazvērējušies pret Latvijas ziemas sportistiem, un kad vairs bija palikušas tikai divas nedēļas līdz aizbraukšanai

uz Ga-Pa, viņi neviens vēl ne reizi nebija bijuši uz ledus vai sniegā.

LZSS priekšsēdis Roberts Plūme rakstiski atteica Latvijas piedalīšanos ziemas olimpiskajās spēlēs. Vācieši par to bija ļoti nepatīkami pārsteigti un nelaimīgi. Viņi solīja dažādus atvieglojumus, bet katrā ziņā, lai braucot. Sekoja paziņojums, ka latvieši būs. Beidzot klāt bija arī tik ilgi gaidītais sals. Ledus hokejisti, vispirms uz Bābelītes ezera un pēc tam Esplanādes slidotavā, tagad trenējās divas reizes dienā, neejot vairs ne darbā, ne studenti uz universitāti. Pāris dienas pirms aizbraukšanas hokejistiem notika pārbaudes sacensība. Tā bija ļoti nāva, un LZSS sasauca valdes sēdi. Vairākuma priekšlikums bija anulēt Latvijas piedalīšanos, bet Plūmes ietekmē tomēr nolēma vāciešiem doto solījumu izpildīt. Nedaudz labākā situācijā bija slēpotāji, kas nedēļu pirms olimpiskajām sacensībām bija aizbraukuši uz starptautiskām sacīkstēm Zakopānē, Polijā.

Kalnu slēpošana Ga-Pa bija pirmo reizi olimpiskajā programmā. Zelta medaļas piešķīra tikai nobrauciena un slaloma kopējā vērtējumā. Vīriešu sacensībā piedalījās 66 dalībnieki no 21 valsts. Nobrauciens bija 3800 m garš ar 959 m kritumu. Latviju pārstāvēja Herberts Bērtulsons, kas distanci veica 13:00,6 min. un ierindojās 53. vietā. Otrs dalībnieks Askolds Hermanovskis sasniedza 13:22,4 min., un viņš palika 54.

Slalomā distance bija 600 m gara ar 200 m kritumu un 33 vārtiem. Bērtulsons pirmajā braucienā pavadīja ceļā 186,1 sek., bet Hermanovskis 198,0 sek., izpelnoties 12 soda sekundes. Otrā braucienā abus diskvalificēja. Vācietis Francs Pfnīrs, kas izcīnīja zelta medaļu, nobraucienu veica 4:51,8 min., bet slalomu 72,1 un 74,5 sekundēs. Pavisam sacensību beidza 33 sportisti.

Sieviešu klasē piedalījās 37 dalībnieces no 13 valstīm. Nobrauciena garums bija 3300 m ar 820 m kritumu. Latvijas pārstāve Mirdza Mārtinsone pavadīja ceļā 15:21,6 min., kas deva 36. vietu. Slaloms bija 600 m garš ar 200 m kritumu un 23 vārtiem. Mārtinsone pirmo braucienu veica 188,3 sek., ieskaitot 12 soda sekundes, bet otrā viņu diskvalificēja. Zelta medaļu izcīnīja vāciete Kristele Krance, kas nobraucienu veica 5:23,4 min., bet slalomu

72,0 un 70,1 sek. Pavisam sacensību beidza 29 slēpotājas. Igauniete Karina Pekerte-Forsmana ierindojās 26. vietā.

Toreiz nobraucienā dalībnieces startēja ik pēc minūtes, tā kā gadījās, ka dažas slēpotājas viena otru ceļā apsteidza, kaut bija startējušas krietni vēlāk. Vairākas sacensones distanci pabeidza ne vairs uz slēpēm, bet sēdus. Kritienu piedzīvoja arī olimpiskā uzvarētāja Krance.

Distanču slēpošanā 18 km startēja 75 dalībnieki no 22 valstīm, bet kopā ar ziemeļu kombinācijas secensoņiem pavisam 110. To vidū bija pieci latvieši. Starta bija ar 30 sek. atstarpi izlozes kārtībā četrās grupās, lai vienas valsts dalībnieki nesagadītos kopā un nevarētu atbalstīt viens otru.

Pauls Kaneps sacensību beidza 1 st. 31:44 min. un ierindojās 50. vietā; Herberts Dāboliņš (1 st. 34:20 min.) 58. vietā; Alberts Riekstiņš (1 st. 42:16 min.) 67. vietā un Kārlis Bukass (1 st. 42:57 min.) 69. vietā. Uzvarētāja zviedra Ērika Larsona laiks bija 1 st. 14:38 min. Distanci beidza 72 slēpotāji.

4x10 km stafetē piedalījās 16 valstu, sacensību visiem slēpotājiem sākot no kopēja starta. Latvijai pirmais ceļā devās Herberts Dāboliņš, kas savus 10 km noslēpoja 54:25 min. Sekoja Pauls Kaneps (50:23 min.). Trešajā maiņā slēpoja Edgars Gruzītis (48:32 min.) un kā beidzamais Alberts Riekstiņš (53:03 min.). Latvija ierindojās 13. vietā ar koplaiķu 3 st. 26:08 min., astājot aiz sevis Rumāniju, Bulgāriju un Turciju. Uzvarēja Somija 2 st. 41:33 min., pārspējot par 6 sek. Norvēģiju, bet trešā palika Zviedrija.

Divcīņā, resp. ziemeļu kombinācijā, kur startēja 51 dalībnieks no 16 valstīm, sacentās Edgars Gruzītis. Viņš 18 km noslēpoja 1 st. 35:22 min., kas deva 44. vietu, bet no mazās olimpiskās lēktuves latvietis sasniedza 35 un 36,5 m tālumu, kas viņu ierindoja 43. vietā. Gala rezultātā Latvijas pārstāvis palika 42., pieciem dalībniekiem sacensību nepabeidzot. Zelta medaļu ieguva norvēģis Odbjorns Hāgens, kas 18 km veica 1 st. 15:33 min., bet lēkšanā sasniedza 42 un 46 metrus.

Ātrslidošana notika uz Rīserzē ezera ledus 400 m garā skrejceļā. Lai izbēgtu no plaisām, ledus bija speciāli sagatavots, to sazāgējot lielos kvadrātos, tā kā tīri teorētiski ātrslidotāji sacentās uz brīvi peldošiem ledus gabaliem. Pavisam piedalījās 16 valstu 52 sportisti, startējot atkal pēc Eiropā parastās kārtības pa pāriem. Latviju pārstāvēja Alfons Bērziņš, Jānis Andriks un Arvīds Lejnieks.

500 m (36 dal.) Bērziņš slidojumu veica 45,7 sek. un dalīja 14. vietu ar holandiešu Vanderšēru. Andriks (45,9 sek.) dalīja 16. vietu ar japāņi S. Ri. Uzvarēja norvēģis Ivars Balangruds atkārtota olimpiskā rekorda laikā 43,4 sekundēs.

1500 m (37 dal.) Bērziņš (2:25,8 min.) palika 18. vietā, bet Andriks (2:28,9 min.) dalīja 23. vietu atkal ar to pašu japāņu ātrslidotāju Ri. Zelta medaļu izcīnīja norvēģis Čārls Matīsens jauna olimpiskā rekorda laikā 2:19,2 minūtēs.

5000 m (37 dal.) Bērziņš ierindojās 18. vietā (8:53,4 min.), Lejnieks 29. (9:11,9 min.) un Andriks 30. (9:15,0 min.). Uzvarēja Balangruds 8:19,6 minūtēs.

10.000 m (30 dal.) Bērziņš bija 19. (18:22,5 min.) un Lejnieks 23. vietā (18:41,2 min.) Pirmais Balangruds 17:24,3 minūtēs.

Igauniju reprezentēja Aleksandrs Mits, visās distancēs paliekot aiz Bērziņa, bet 10.000 m nepabeidzot.

Pēc pāris gadiem Alfons Bērziņš izveidojās par vienu no labākajiem ātrslidotājiem pasaulē. 1939. gadā Rīgā viņš izcīnīja Eiropas meistarnosaukumu, bet pasaules meistarsacīkstēs Helsinkos ierindojās otrā vietā, saņemot zelta medaļu 10.000 m. Viņš šo distanci veica 19:19,5 min., slidojot ļoti nelabvēlīgos laika apstākļos.

Daiļslidošanā vīriešiem Ga-Pa startēja 25 dalībnieki no 12 valstīm. Uzvarēja austrietis Karls Šēfers ar 422,7 punktiem. Latvijas pārstāvis Verners Auls palika 25. ar 222,6 punktiem.

Sieviešu klasē (26 dal.) zelta medaļu izcīnīja norvēģiete Soņa Henī ar 424,5 p. Alise Dzeguze (Latvija) ierindojās 23. vietā ar 280,9 p., trijām sacensībām slidojumu nepabeidzot.

Pāru slidojumā startēja 18 pāri no 12 valstīm. Pirmo vietu ieguva vācieši Maksija Herbere un Ernsts Baiers. Latvijas pāris Hildegarde Švarce un Eduards Gešels palika 17. vietā, pārspējot igauņus Helēnu Michelsoni un Eduardu Hiopu.

Ledus hokejā sacentās 15 valstis. Vienības bija sadalītas četrās priekšgrupās, kur spēlējot katrai ar katru, divas sekmīgākās iekļuva pusfinālā. Kopā ar Latviju spēlēja Austrija, Kanada un Polija.

Pirmajā sacensībā Latvija sastapās ar Austriju uz Riserzē ledus iekārtotā laukumā. Uzvarēja Austrija 7-1 (4-0, 0-0, 3-1). Latviešiem vārtus ieguva Kārlis Paegle.

Pret Poliju Latvija spēlēja olimpiskajā stadionā uz mākslīgā ledus. Uzvarēja poļi 9-2 (1-0, 4-0, 4-2). Latvijai vārtus ieguva Jānis Bebris un Arvīds Pētersons.

Latvijas-Kanadas spēkošanās arī notika stadionā un beidzās ar kanadiešu uzvaru 11-0 (2-0, 3-0, 6-0). Vācu prese teica, ka tas kanadiešiem bijis tikai tāds „rīta darbiņš“, bet aizjūras ledus hokejisti esot tomēr parādījuši spēli, kādu gadoties redzēt tikai pret pašiem spēcīgākajiem pretiniekiem. Pusfinālā no šīs grupas iekļuva Kanada un Austrija, kas pieveica Poliju 2-1. Kanada uzvarēja Poliju 8-1.

Latvijas izlasē visās trijās sacensībās piedalījās Leonīds Vedējs (kapteinis), Arvīds Jurgens, Roberts Bluķis, Ādolfs Petrovskis, Arvīds Pētersons, Kārlis Paegle, Jānis Bebris; pret Kanadu un Austriju spēlēja Roberts Lapainis un Aleksejs Auziņš; pret Poliju Herberts Kuške un Jānis Rozītis.

Vienības kapteinis, agronoms Leonīds Vedējs apgalvo, ka izlasē bijuši līdzīgi un spēlējuši arī Edgars Klāvs un Andrejs Jesens, kamēr Augusts Ozols palicis rezervē, bet Jānis Bebris nav spēlējis pret Kanadu. Klāva un Jesena vārdi tomēr Vācijas olimpiskās komitejas oficiālajā pārskatā nav pieminēti.

Ledus hokeja turnīru uzvarēja Anglija, otra bija Kanada un trešā ASV.

Latvijas ziemas sporta olimpiskās vienības vadība atradās Roberta Plūmes rokās ar palīgiem Aleksandru Liepiņu un Albertu Rumbu. Laikraksta Brīvā Zeme sporta redaktors Pauls Polis ledus hokeja sacensību pret Kanadu komentēja arī radio pārraidījumā uz Latviju.

Pēc šiem ne visai izciliem latviešu sportistu panākumiem, latviešu presē un sabiedrībā sākās sporta vadības kritika, pie kam visvairāk pārmetumu saņēma Latvijas ziemas sporta savienības priekšsēdis Roberts Plūme. Visasāk kritizēja ekspedīcijas lielo dalībnieku skaitu un piedalīšanos disciplīnās, kas Latvijā nekad nav bijušas sevišķi attīstītas.

EDVĪNS BIETAGS

SUDRABA MEDAĻA GRIEĶU-ROMIEŠU CĪŅĀ

— 1936. GADĀ BERLĪNĒ

1936. gada olimpiskajās spēlēs Berlīnē uzvarētāju apbalvošanas ceremoniālā grieķu-romiešu cīņā pussmagajā svarā, kurā ietilpināja līdz 87 kilogramu, t.i. 191¼ mārciņu smagus cīkstoņus, visas trīs vietas aizņēma vīri, kas nāca no Baltijas jūras krastiem. Paša vidū stāvēja uzvarētājs — pavisam blonds un ļoti slaidis atlēts — zviedrs Aksels Kadjērs.

Uz otra paaugstinājuma, kas domāts sudraba medaļas izcīnītājam, uzkāpa latvietis Edvīns Bietags, ar skaistu krūšu būvi, bet lielajam augumam it kā mazliet patievēm kājām. Taču tieši šāds augums, kad kājas nebija pārspīlēti smagas, laikam Bietagam ļāva būt šajā sabiedrībā, jo citādi viņš savu miesas svaru nedabūtu lejā līdz pussmagā svara robežai un nāktos startēt smagsvarniekos. Bietaga svars tad svārstījās ap 90 kg. Vajadzēja daudz trenēties un pūlēties, lai kādu kilogramu pazaudētu un tā pilnīgi nodrošinātu sev vietu pussmagajā svarā.

Trešais Baltijas jūras krastu olimpietis, kam nācās apmierināties ar bronzas medaļu, bija igauņis Agu Neo. Tā viņam tomēr nebija ne pirmā, ne vērtīgākā medaļa šajās olimpiskajās spēlēs, jo Neo Berlīnē ierindojās labākajā trijniekā arī brīvajā cīņā pussmagajā svarā: 1. Knuts Frīdels (Zviedrija), 2. Agu Neo (Igaunija) un 3. Ērichs Zīberts (Vācija).

Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis ungārs Dr. Ferenčs Mezo, kas ir arī autors vairākām grāmatām par olimpiešiem un olimpiskajām spēlēm, vienā no saviem ievērojamākajiem darbiem angļu valodā — The

Modern Olympic Games, aiz Bietaga vārda pierakstījis Lithuania.

Lai Berlīnē izcīnītos līdz finālam, mūsu cīkstonim vajadzēja iet uz paklāja piecas reizes, pie kam trīs pirmās cīņas viņš veica bez soda punkta, jo visus pretiniekus noguldināja uz pleciem.

Pirmais mūsu Edvīnam Bietagam pretī iznāca vācietis Zēlenbinders — gluži tikpat militāri kā visi pārējie Vācijas cīkstoņi. Kad izsauca Verneru Zēlenbindera vārdu, viņš sasita papēžus, palika pamatstājā un izstiepa roku hitleriskajam sveicienam. Ej nu sazeni, ko vāciešu sportists par visu šo ārišķību patiešām domāja, bet komunisti viņu tagad sauc par lielu „antifašistu“, ko esot nogalinājuši nacionālsociālisti. Leipcīgā, Austrumvācijā, katru gadu pat notiek viņa piemiņai veltītas starptautiskas grieķu-romiešu sacensības.

Izrādījās, ka Zēlenbinders nav labākais starp 13 konkurentiem šajā svarā. Bietags guva plecu uzvaru tieši 10 minūtēs, bet šo panākumu vēl pārspēja otrā kārtā, kad mūsu pārstāvim vajadzēja tikai nepilnas četras minūtes, lai zaudētājs būtu arī gados vēl ļoti jaunais ungārs Bobis. Vēl 11 minūtēs un 36 sekundēs „pazudinājis“ turku Avdžioğlu, latvietis stājās pretī igauņim.

Neo-Bietaga cīņā līdz pat pēdējai sekundeī bija ļoti grūti pateikt, kas uzvarēs. Viņi viens otru labi pazina jau no pāris agrākām sacensībām, kādēļ spēkojās ļoti uzmanīgi. Bez tam abu konkurentu stiprā puse bija aizsardzība un nevis uzbrukums.

Neo, tāpēc ka viņam rādījās pamaz matu uz galvas, izskatījās vecāks nekā īstenībā, kaut bija jaunāks par 28 gadus veco Bietagu. Bez kādas sevišķas tehnikas spēks te iedarbojās pret spēku, jo Neo pieskaitīja igauņu robustākajiem cīkstoņiem. Reizēm šķita, ka abi pretinieki nemaz vairs nelaužās, bet grūstās. Viņi nespēja parādīt kādus spilgtākus papēmienu, kas tiesnešiem dotu iespēju vienam vai otram pierakstīt pa punktam. Patiešām uzmanīgi risinājās šī cīņa, jo bija pilnīgi skaidrs, ka te jau sāka izšķirties kandidāti olimpiskajām uzvaras medaļām.

Parasti notika tā, ka igauņi gandrīz vienmēr bija izturīgāki un tādēļ arī aktīvāki nekā latvieši, bet šoreiz Bietagam izdevās lomas apmainīt. Tieši viņš izrādījās nedaudz

uzņēmīgāks uzbrucējs. Kad svilpiens ziņoja cīņas beigas, tad šis mazliet pārākās aktivitātes dēļ par uzvarētāju pasludināja latvieti. Viņam labvēlīgi bija divi tiesneši, bet viens nobalsoja par Neo. Jāatzīst, ka īsti pareizs rezultāts būtu neizšķirts, bet noteikumi tādu spriedumu toreiz neatļāva.

Fināla cīņā Edvīns Bietags dabūja iet pretī Akselem Kadjēram. „Nervu spēlē“ pirms sacensības mierīgāks šķita mūsu tautietis. Varbūt tādēļ, ka Bietags atcerējās 1934. gada pavasari un Eiropas meistarsacīkstes Romā, kur tiesneši viņam pret Kadjēru piešķīra tīru punktu uzvaru, kas Bietagam toreiz izrādījās tik ļoti nozīmīga — latvietis kļuva Eiropas čempions.

Kadjērs Berlīnē tomēr cīnījās ar daudz lielāku pagātnes rutīnu nekā Bietags, jo zviedram šis bija jau otras olimpiskās spēles viņa mūžā. 1932. gadā Losandželosā, vēl būdams vidswars un svērdams tikai nepilnus 79 kg, viņš izpelnījās bronzas medaļu: 1. Vaino Kokinens (Somija), 2. Johans Feldeaks (Vācija) un 3. Aksels Kadjērs (Zviedrija).

Paklusām bija kļuvis arī zināms, ka zviedrs uzskata par savu augstāko misiju Berlīnē tikt uzvarētāju apbalvošanas pjedestālā pašā galvenajā vietā, jo viņš drīzi pēc tam gribēja atvadīties no amatierisma, lai turpinātu cīnīties par naudu — profesionāļu čempionātos. Olimpiskā uzvaras medaļa tādos gadījumos ir labākā reklāma.

Kadjērs savu nodomu realizēja. Nebija gan neviens tāds brīdis, kad viņš spētu pietuvināt Bietaga plecus mīkstajam paklājam, bet tiesneši arī nešaubījās par labāko cīkstoni finālā: 3-0 punktu pārsvars tika zviedram. Kaut visi trīs tiesneši izšķīrās par labu Kadjēram, tad viņa pārākums nebija nospiedošs, bet, teiksim, apmēram tāds kā tenisā, ja vienā setā ir 9-7 vai galda tenisā 23-21 punktu. Tas nozīmē lielu cīņu.

Tādu šo finālu atcerās arī sporta redaktors Ādolfs Plūms. Viņš īstenībā uz Berlīni brauca rakstīt un ziņot laikrakstam Sporta Pasaule, bet pa ceļam Plūmu pierunāja uzņemties mūsu cīkstoņu pārstāvja pienākumus, jo izrādījās, ka nebija neviena cita, kam tāds darbs uzticēts.

Pusmagā svāra olimpisko laureātu saraksts tad nu gala rezultātā izskatījās šāds: 1. Kadjērs (Zviedrija), 2.

Bietags (Latvija), 3. Neo (Igaunija), 4. Zēlenbinders (Vācija), 5. Silvestri (Itālija) un 6. Knutsens (Norvēģija).

Vispār, Latvijas smagatlētikas sportā darītāju ar gaišām galvām, lielām idejām un plašiem vērieniem vienmēr trūka. Tas palika vienīgais iemesls, kādēļ neatkarīgās Latvijas smagatlētikas vēsturē olimpisko medaļu izdevās izcīnīt tikai vienam vīram — Edvīnam Bietagam. Pie sistēmatisks darba un sajūsmas Latvija būtu daudz lielāka smagatlētu zeme, sevišķi laušanās sportā.

Negribētos piekrist dažiem apgalvojumiem, ka Bietags 1936. gadā it kā jau būtu zaudējis interesi par sportu un uz Berlīni vairāk brauca apskatīties nekā cīnīties. Tādā gadījumā viņš nebūtu trenējies tik ļoti stingri, kā to darīja pirms Berlīnes. Tajā vasarā Bietags noīrēja istabiņu Jaundubultos, Rīgas Jūrmalā. Tur vairs nebija Majoru vai Dzintaru lielās burzmas un varēja būt tālāk no Latvijas vasaras daudzajiem priekiem.

Jaunam cilvēkam tomēr arī Jaundubultos nebija viegli aizvadīt askēta vasaru un vienmēr atcerēties, ka rudens pusē jābrauc uz Berlīni. Bietaga raksturs nepavisam nebija no krama vai cieta zilopkaula darināts, taču šajā gadījumā viņš prata sev aizliegt itin visu, bet jo sevišķi viņš bēga no skaistajām peldētājām, kādas tik labi pietāvēja Rīgas Jūrmalai. Tādēļ jāuzskata, ka Bietags aizbrauca uz Berlīni labi sagatavojies. Sudraba medaļa par to arī nebija nemaz niecīga atlīdzība.

Viens no Bietaga Berlīnē uzvarētiem pretiniekiem — ungārs Ģula Bobis laimīgi pārdzīvoja otru pasaules karu un vēl pēc 12 gadiem ieguva to, ko 1936. gadā nespēja. Viņš saņēma zelta medaļu 1948. gada olimpiskajās spēlēs Londonā. Bobis uzvarēja brīvajā cīņā smagsvaru konkurencē, atstājot aiz sevis Bertilu Antonsonu (Zviedrija) un D. Armstrongu (Austrālija).

Neatkarīgās Latvijas cīkstopi ar brīvo cīņu nenodarbojās gandrīz nemaz, ja neskaita dažus skolnieciskus mēģinājumus. Atkal nebija pietiekami rosīgu darbinieku, kas uzmuninātu nodoties šai nozarei, kaut turpat mūsu kaimiņos uz ziemeļiem — Igaunijā varēja redzēt vislabākos piemērus.

Tallinas stacijā izveidojās nepārskatāmi tautas svētki, kad 1936. gadā tur no Berlīnes olimpiskajām spēlēm

īgaunī sagaidīja mājā Kristjanu Palusalū — uzvarētāju smagajā svarā kā grieķu-romiešu cīņā, tā arī brīvajā cīņā. Paši igaunī smējās, ka Palusalū sagādājis viņiem ne vien neparastu prieku, bet arī lielu postažu. Visus laukumus un ielas ap Tallinas staciju vēlāk vajadzēja tīrīt vairākas nedēļas, lai atkal savestu kārtībā. Jūsmīgie sagaidītāji un Palusalū suminātāji, cenšoties redzēt savu olimpisko varoni, drūzmā bija nolauzuši kokus un krūmus, sadragājuši solus un atstājuši vairāk tonnu dažādu atkritumu, kā jau pēc lieliem svētkiem.

Aksels Kadjērs vēlāk tiešām pārgāja profesionālo cīkstopu nometnē, kā to 1936. gadā Berlīnē pareģoja. Viņš lauzās vēl piecdesmitajos gados. Ne tikai lauzās, bet ārpus cīņu arēnām pasaules presei sagādāja arī vielu aprakstiem par kārtējiem skandalīgiem kādā restorānā vai peldvietā.

Arī Edvīns Bietags kādu laiciņu pamēģināja ieskatīties profesionāļu pasaulē un uzstājās čempionātā Rīgas cirkū. Tas bija tad, kad viņš vairs nevēlējās nopietni trenēties un teica draugiem, ka jāiet cirkū „padzīt velnu“. Viņš tomēr nespēja iekļauties ne profesionāļu disciplīnā, ne arī gribēja „turēt muti“ par aizkulisēm. Tur uzvarētājus jau iepriekš noteica čempionāta vadība un nevis pašu cīkstopu prasme. Viss bija aranžēts tā, lai saistītu tikai lielāku publikas interesi. Vadība izraudzīja gan „dusmīgos“, gan „labos“ cīkstopus. Lai dusmīgie savu lomu nospēlētu tiešām labi, tad jau pusdienas laikā cirkū notika mēģinājumi un vakarā — čempionātā visu to vajadzēja atkārtot „pa īstam“ — tiesnešu galds lidoja pa gaisu, un vīri spruka viens otram matos. Bietags tomēr ļoti ātri no šīs dīvainās un nesportiskās pasaules aizgāja. Tā, izrādījās, tomēr nebija viņam pa prātam.

Ikvienam uz visiem laikiem der zināt, ka profesionāļu laušanās, vienalga kādā pasaules daļā tas notiek, ir speciāli aranžētas izrādes. Nav tā, ka šo izrāžu dalībnieki neprot lauzties. Dažkārt viņi ir pat ļoti vijīgi meistari, un šajā ziņā nav labāka piemēra kā pašu latviešu, pēc otra pasaules kara dzimtenē mirušais, Jānis Leskinovičs, kas ar saviem 120 kilogramiem spēja izdarīt pat viegliem baletniekiem grūti iespējamās piruetes un špagates. Taču arī Leskinovičam čempionātos bija noteikts, kad, kā un

ko viņš drīkst uzvarēt. Ne tikai uzvarēt, bet intereses veicināšanas dēļ vajadzēja kādreiz arī zaudēt.

Daudz profesionālo cīkstoņu, ieskaitot latvieti Jāni Martinsonu, kas ar laušanos nopelnījis sev krodziņu un skaistu māju Francijā, ir patiesi apbrīnojami laušanas akrobāti un aktieři. Taču vienīgi profesionāli var nonākt uz paklāja neiedomājamās situācijās un tomēr no tām izglābties bez zaudējumiem, ko amatieři nedrīkst atļauties, jo viņiem jālaužās nopietni un uzmanīgi, kādēļ viena otra cīņa izvēršas arī ļoti vienmuļa.

Pirms otra pasaules kara profesionāļu čempionāti nebija iespējami ziemēļu zemēs — Zviedrijā, Somijā un Igaunijā, kur mita pasaules klases amatieři. Reiz tāds čempionāts bija projektēts Tallinā, bet izjuka. Igaunis Voldemārs Vēlī, kas 1928. gada Amsterdamas olimpiskajās spēlēs uzvarēja grieķu-romiešu cīņā spalvas svarā (līdz 62 kg miesas svaram) un bija bronzas medalis 1936. gadā Berlīnē vieglajā svarā (līdz 66 kg), preses pārstāvju klātienē izaicināja uz cīņu jebkuŗu profesionālo smagā svara „pasaules čempionu” un teica, ka viņu pieveiks.

Vēlī nevienu pretinieku tomēr nesagaidīja, bet čempionāts Tallinā arī nenotika. Profesionāli nobijās un aizlaidās.

Edvīns Bietags savu lielāko triumfu tomēr piedzīvoja pēc Berlīnes olimpiskajām spēlēm — 1936./37. gada ziemā, kad viņu uzaicināja startēt Zviedrijā. Zviedri tad reklamēja grandiozas starptautiskas sacīkstes grieķu-romiešu cīņā, piebilstot, ka satiksies visi pasaules labākie amatieŗu smagā svara cīkstoņi. Arī Bietags, nespēdams vairs „nodzīt” svaru, no pussmagās kategorijas bija pārgājis smagsvarniekos, kaut tur atkal bieži sajuta, ka ir par vieglu.

Zviedri savu publiku nepiemānīja. Jāatceras, ka Zviedrijā, bet vēl jo vairāk Igaunijā, grieķu-romiešu cīņa tolaik bija apmēram tikpat populāra kā soļošana Jāņa Daliņa laikā Latvijā.

Latvijas olimpiskās komitejas vadītājs no 1922. līdz 1933. gadam un Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis kopš 1926. g. Jānis Dikmanis. Tagad Ņujorkā, ASV.

Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēdis Roberts Plūme no 1933. līdz 1934. gadam. Miris 1956. gadā Kanādā.

Latvijas olimpiskās komitejas vadītājs no 1934. līdz 1938. gadam ministru prezidenta vietnieks Marģers Skujenieks. Boļševiku apcietināts un nomocīts.

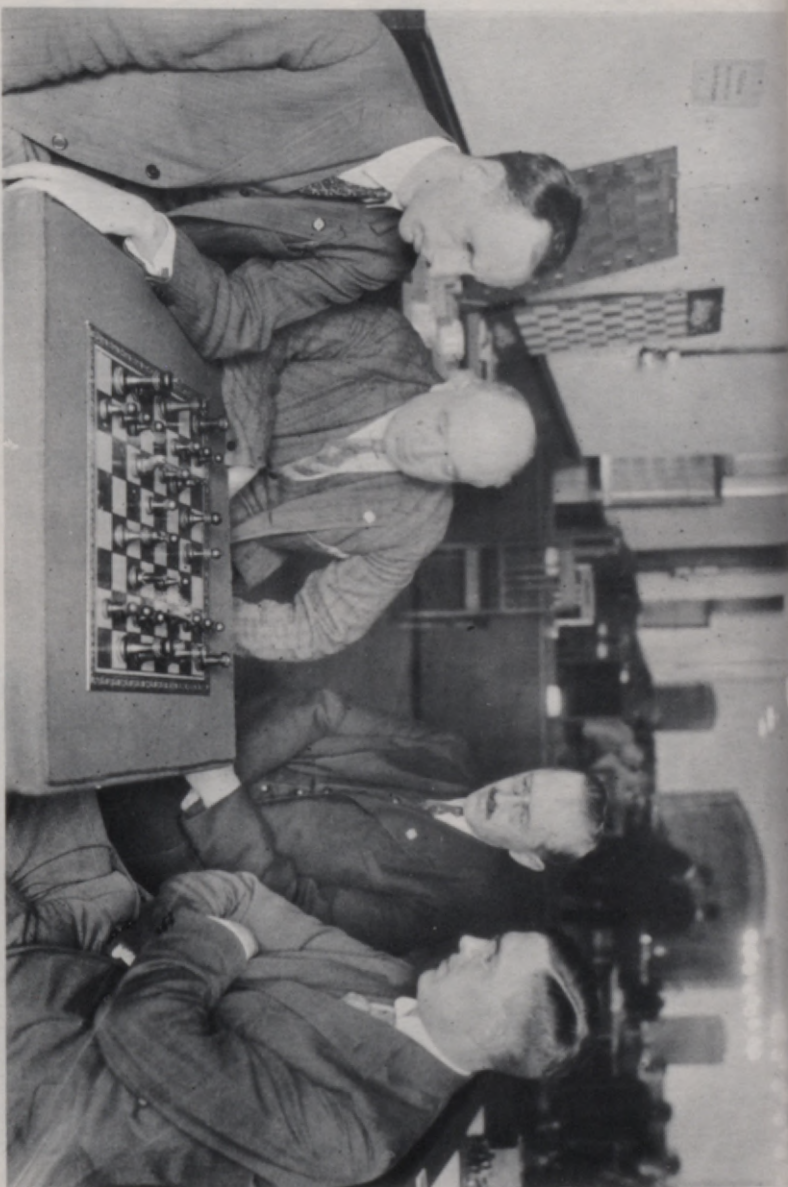
Latvijas olimpiskās komitejas priekšsēdis no 1938. gada līdz Latvijas neatkarības atgriešanās sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš. Tagad Ņujorkā, ASV.

Latvijas valsts vienība māla baložu šaušanā. No kreisās: Latvijas šaušanas sporta savienības priekšnieks plkv. Rūdolfs Klīnsons, arch. Haralds Blaus, kas 1912. gadā Stokholmas olimpiskajās spēlēs izcīnīja bronzas medaļu, Jurijs Benjāmiņš un Mārtiņš Birkens.

Latvijas riteņbraucēju vienība 1924. gada olimpiskajās spēlēs Parīzē, Kolombo stadionā. No kreisās: Fridrihs Ukstiņš, Roberts Plūme, pārstāvis Jānis Dikmanis, Aleksandrs Sinka un Andrejs Apsītis, kas piedalījās jau Stokholmas olimpiskajās spēlēs 1912. gadā. (Uzpēums no R. Plūmes archīva).

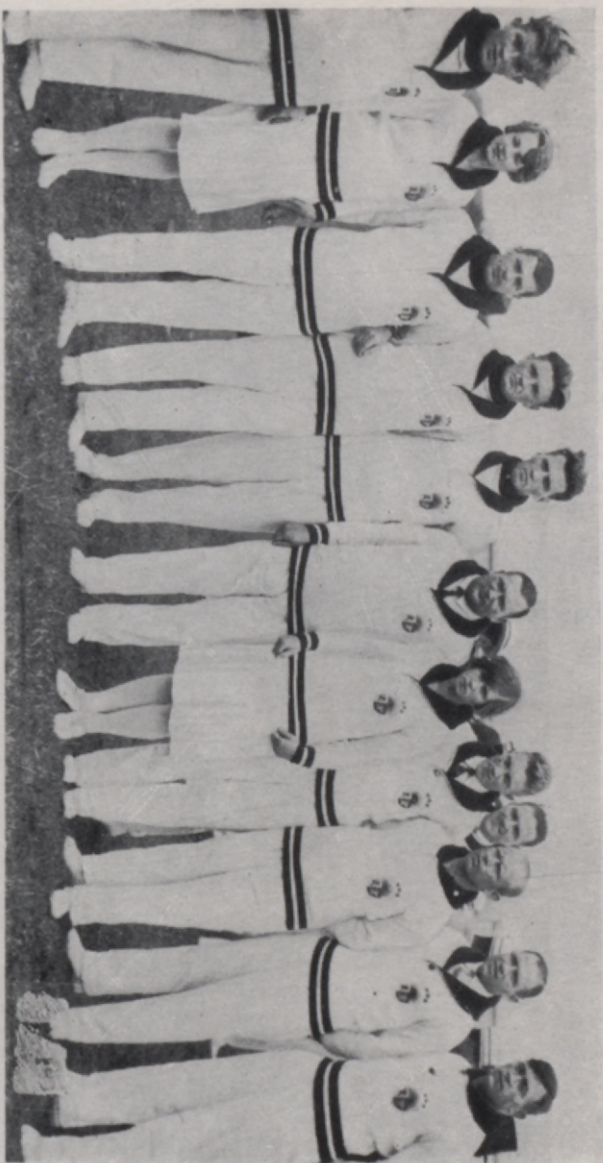
1924. gada olimpiskā šacha turnīra uzvarētājs Parīzē latvielis Hermanis Matisons (pirmais no kreisās) un viņa toreizējais pretinieks, vēlākais pasaules meistars holandiešis Dr. Maksis Eive (pirmais no labās). Šajā uzņēmumā viņi redzami sacensībā piecus gadus pēc Parīzes, starptautiskajā turnīrā 1929. gadā Hāgā, Holandē. Partiju vēro divi citi šacha čempioni — D. Pšepjurka un Dr. K. Treibals.

(Uzņēmums no Dr. M. Eives arhīva).

1924. gada Parīzes olimpiskā šacha turnīra sudraba medaļas ieguvējs Fricis Apšenieks ķemeru l. stīpriautiskā šacha lietunīra dalībnieku un organizātoru vidū 1937. gadā, kur redzams arī trešais latvijas krāsu aizstāvis 1924. gadā Parīzē — Kārlis Bētiņš. Uzņēmumā pirmā rindā no kreistās: V. Petrovs, F. Apšenieks, A. Melnbārdis, K. Bētiņš, Dr. H. Kmochs, S. Landaus, S. Flois, P. Keress, A. Šteiners; otrā rindā: J. Kalniņš, E. Gize, P. Keišāns, V. Mikenas, M. Feigins, K. Ozols, L. Relišičs, E. Beks, Dr. S. Tartakovers, A. Kannenberg, Dr. A. Alechins, G. Štālbergs. Iztūksti S. Reševskis, R. Fains.

Dr. V. Hazenlūss un T. Berģs. (Uzņēmums no Dr. M. Eives arhīval).

Grupa Latvijas olimpiešu, kas piedalījās 1928. gada spēlēs Amsterdamā. No kreisās: E. Mālers, Z. Liepiņa-Zāgere, R. Plūme, R. Ozols, S. Popovs, K. leiļands, E. Karlsons-Bērziņa, S. Petkēvičs, A. Mot-millers, K. Klāsens, V. Cimmermans. Trūkst J. Jorāns un A. Zvejnieks.

Latvijas pārstāvji olimpiskajā ciemā pie savas mītnes 1932. g. Losandželosā. No kreisās: Jānis Daliņš, Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis Jānis Dikmanis, kāds nezināms amerikānis, vienības pavadonis Latvijas vicekonsuls Ņujorkā Vilberts Kalējs un Jānis Dimza. (Uzņēmums no J. Daliņa archīva).

Moments 50 km soļojumā 1932. gadā Losandželosā. Vadības grupā no kreisās redzam soļojam latvieti Jāni Daliņu, angli Tomasu Grīnu (vidū) un itālieti Ugo Fridžērio.

Jānis Daliņš (pirmais pa kreisi), kas izcīnīja 1932. gadā sudraba medaļu 50 km soļošanā, apbalvošanas brīdī Losandželas olimpiskajā stadionā. No viņa pa labi uzvarētājs, Anglijas pārstāvis Tomass Grīns un trešās vietas ieguvējs, 1920. un 1924. gada olimpiskais čempions Ugo Fridžērio (Itālija). Daliņš tagad dzīvo Melburnā, Austrālijā.

Gēteborgā patiesi ieradās visi pasaules varenie — divu zelta medaļu ieguvējs 1936. gadā Berlīnē Kristjans Palusalū (Igaunija), vairākkārtējais Eiropas čempions nirnbergietis Kurts Hornfišers (Vācija), kas dominēja smagajā svarā pat veselu laikmetu, kaut Berlīnes olimpiskajās spēlēs vairs bija tikai trešais, sudraba medaļas ieguvējs Berlīnē — „papiņš“ Jons Nīmans (Zviedrija), Hjalmārs Nīstrems (Somija), Edvīns Bietags (Latvija) un citi.

Neredzēja tikai vienu gaidītu vīru — Akselu Kadjēru. Ne Gēteborgā, ne arī citās sacīkstēs Zviedrijā, kur Bietags šajā turnejā startēja, Kadjērs nerādījās. Par iemeslu minēja viņa nepatiku vabūt zaudēt latvietim — pēc Berlīnē tik tikko izcīnītas zelta medaļas.

Gēteborgas sacīkstēs Bietags pieveica vienu slavenību pēc otras. Triumfāls noslēgums viņam šajās cīņās bija vislielākā uzvara — pret Kristjanu Palusalū. Kad tāda ziņa sasniedza Rīgu, valsts prezidents Kārlis Ulmanis tūlīt deva rīkojumu viņa vārdā nosūtīt Bietagam uz Zviedriju apsveikuma telegrammu.

Tā bija baltmatainā igauņu milža Palusalū pēdējā lielā starptautiskā uzstāšanās, jo Igaunijas universitātes pilsētā Tartū tajā pašā laikā jau auga viņa pēcnācējs Johanness Kotkass. Kad visi lielie čempioni tikās Gēteborgā, šim puisim bija tikai 18 gadu, bet tūlīt pēc Palusalū aiziešanas no sporta, viņš jau nostājās igauņu smagā svara cīkstoņu pašā priekšgalā.

Nu Kotkass tīkoja „saķerties“ arī ar Palusalū uzvarētāju Bietagu, un igauņi 1937. gada sākumā Tartū izrikoja lieliski izreklāmētu viņu tikšanos. Bietags šoreiz rādīja vislabāko cīņu savā mūžā. Mūsu vīrs uzvarēja ar nelielu punktu pārsvaru. Tā reizē bija arī it kā Bietaga atvaidīšanās no starptautiska mēroga panākumiem, jo jau nākamajā — 1938. gadā Eiropas meistarsacīkstēs Tallinā viņš palika ārpus pirmo trīs vietu ieguvējiem.

Sākās Kotkasa vairāk nekā 15 gadu ilgā un neapstādīnāmā dominēšana smagā svara cīkstoņu pasaulē. Tikai 20 gadus vecais igauņis jau Eiropas meistarsacīkstēs 1939. g. Oslo nometa vācieti Kurtu Hornfišeru uz pleciem 28 sekundēs. Tur viņš ieguva pirmo no saviem trijiem Eiropas meistartituliem. Kotkass bija Igaunijas meistars, astoņas reizes uzvarēja PSRS meistarsacīkstēs, kur nācās star-

tēt pēc Igaunijas neatkarības zaudēšanas, un 1952. gadā Helsinkos viņš beidzot panāca arī to, ko karš visu laiku nebija ļāvis — Johanness Kotkass ieņēma pirmās vietas ieguvēja pozīciju olimpisko uzvarētāju apbalvošanas pasākumā. Aiz viņa Helsinkos sekoja Jozefs Ružička (Čehoslovākija) un Tauno Kovanens (Somija).

Mūsu stiprā Edvīna sportista mūža ugunskurā pavisam bija trīs sevišķi lieli starptautisko panākumu uzliesmojumi. Par pēdējiem diviem — 1936. gadā Berlīnē un drīzi pēc tam Gēteborgā — jau pastāstīts. Pirmais no šiem notikumiem risinājās Eiropas meistarsacīkstēs 1934. gadā Romā.

Starptautiski vēl maz pazīstamo Bietagu sākumā neviens neņēma „par pilnu“. Pašas cīņas šos uzskatus tomēr lika mainīt. Gūstot plecu uzvaras pret diviem pirmiem pretiniekiem — poli un itālieti — Bietags trešajā kārtā dabūja trūkties — viņš zaudēja vācietim Zivertam, kam tiesneši ar 2-1 balsīm piešķīra punktu uzvaru. Tūlīt pēc tam mazliet sapīkušais un drusku tā kā sadusmotais Bietags izpelnījās tiesnešu vienotu 3-0 labvēlību pēc cīņas pret zviedru Kadjēru.

Visa vietu kārtība šajās Eiropas meistarsacīkstēs pusmagajā svarā bija atkarīga no pašas pēdējās cīņas starp Bietagu un čehu Mračeku. Dalībnieku punktu stāvoklis pirms šīs sacensības bija izveidojies sarežģīts un sevišķi intriģējošs: ja Bietags pret Mračeku zaudētu, viņš paliktu trešajā vietā, punktu uzvara Latvijas sportistam dotu otras vietas ieguvumu aiz zviedra Kadjēra, bet ja Bietags spētu pieskarināt čeha plecus paklājam, viņu godinātu kā Eiropas čempionu.

Tā bija, var teikt, milzu spēka cīņa, kurā latvietis satikās ar šo meistarsacīkšu robustāko dalībnieku Mračeku. Viņa asums jo bieži pārvērtās pat nesportiskās rupjībās. Vēlāk Bietags pats teica:

„Šis čechs ir vienīgais cīkstonis, kas manā mūžā jebkad aizdevis dusmas.“

Edvīns Bietags Romā ik cīņā mēģināja pielietot savu vienīgo meistariski izkopto uzbrukuma papēmienu — „atslēgu“, pret ko ir maz pretlīdzekļu, bet tajā pašā laikā nav viegli rutinētu pretinieku „ieslēgt“. Atslēgas uzlikšanai, izbāžot roku caur padusi un aiz galvas, vajadzīgs ļoti liels straujums un asums. Bietags zināja, kā to darīt, jo tieši ar šo atslēgu viņš bija apņēmis atvērt sev durvis uz starptautiskās populāritātes plašo telpu.

Neviens negribēja ticēt, ka pat piedzīvojumiem bagātais zviedrs Kadjērs Romā iekritis Edvīna atslēgā, bet tā notika. Bietags mocīja zviedru visas trīs obligātās partera minūtes, tā nodrošinot sev pilnīgu punktu uzvaru.

Bietaga-Mračeka cīņā brikšķēja kauļi. Žēlastības nebija. Vēl minūte... un sacensībai bija jābeidzas. Čechs tad jau mocījās Bietaga atslēgas dzelzīs — patiešām mūsu puīša sportiskā viltība atkal bija izdevusies, kaut Mračeks visu cīņas laiku sargājās tieši no šī papēmiena.

Vissatrauktākais arēnā šķita Kadjērs, kas skatītāju solos liekas dzīvoja līdzī abu cīnītāju katram elpas vilcienam. Viņa domas nebija grūti atšifrēt. Mračekam vēl vajadzēja izturēt šo mežonīgo atslēgu tikai dažas sekundes un neļaut noguldīt sevi uz paklāja, jo tad Bietags būtu gan sasniedzis jau neapšaubāmo punktu uzvaru, bet Kadjēru tomēr vainagotu par Eiropas meistaru.

Bietags tajā pašā laikā no nezināmiem avotiem ieguva jaunu spēku. Tā tas bija bieži un galvenokārt tieši lielu cīņu vissmagākajos momentos, kad viņš izdeva no sevis abolūti visu. Bietaga ķermenis šādās reizēs šķita kā no sīkstas gumijas, ko varēja sagriezt un salocīt dažādos stāvokļos, bet atlēts turējās un nelūza.

Pulksteņa rādītāji steidzās uz priekšu. Līdz cīņas beigām vēl bija 32, tad 31, 30 un 29 sekundes. Kadjērs jau gandrīz sāka smaidīt. Bietags un Mračeks tajā laikā gulēja uz paklāja, tikai čecha stāvoklis bija daudz nožēlojamāks. Bietags sasarcis viņu lēnām grieza uz pleciem. Pretinieks sitās uz sāniem un brīvo kreiso roku mēģināja pastumt zem saviem pleciem, lai tie nepieplaktu paklājam. Taču katra cilvēka spēkiem ir savas robežas — 29 sekundes pirms cīņas beigām paklāja tiesnesis garī nosvilpa. Bietags atraisījās no pretinieka un uzlēca kājās, bet Mračeks palika guļot un palēnām staipīja atslēgā notirpušo

labo roku, brīžiem palocīdams arī galvu, kas virs stīvā kakla likās kā pilnīgi pazudusi.

Arī Kadjērs lēnām sāka aplaudēt... pirmajam latvietim, kas Eiropas sporta vēsturē bija kļuvis šī kontinenta čempions grieķu-romiešu cīņā.

Kad Edvīns Bietags pēc lielās uzvaras naktī atlaidās viesnīcas gultā, viņam ausīs dunēja vārdi:

„Bietaga kungs, es jums ceļu samaksāšu — brauciet laimīgi un cīnieties dūšīgi. Par naudas atdošanu jums nav jārūpējas.“

To Rīgā viņam bija teicis kurpniekmeistars J. Plaudis savā darbnīcīnā Valmieras ielā, kur Bietags izmisumā ieskrēja „pumpēt“ ceļa naudu braucienam uz Eiropas meistarsacīkstēm Romā.

Tad, kad Bietags ļoti vēlējās tikt uz Romu, bet nemaz nebija līdzekļu un Latvijas smagatlētikas savienība, neticēdama mūsu cīkstoņa spējām, viņu Eiropas meistarsacīkstēm nepieteica, sportists apskrēja visu Rīgu, meklēdams ceļa naudu. Beidzot viņš sadūšojās un iztraucēja labo kurpnieku. Plaudis bija smagatlētu labs draugs un jau agrāk šad un tad ar dažiem latiem bija atbalstījis sporta biedrību Krauzi, kas šo nosaukumu ieguva, godinot divdesmitā gadsimta sākuma gadu ievērojamo atlētu — latviešu pasaules rekordistu svāra celšanā Jāni Krauzi.

Trūcīgā Krauzes kluba krāsās startēja arī Edvīns Bietags, Pāvels Atars un citi mūsu teicami cīkstopi, paši no savāmniecīgajām aldzīpām kaut kā noturot biedrību virs ūdens. Kurpniekmeistars Plaudis, labsirdīgi aizdodams Bietagam ceļa naudu braucienam uz Romu, patiesībā bija izpelņījies kādu neatkarīgās Latvijas ordeni, bet vēlāk saņēma tikai paša sportista paldies. Tādēļ Bietaga starts 1934. gadā Romā bija kā pasaka par Pelnrušķīti, kam sākumā negribēja ticēt pat pārsteigtā, kaut priecīgā Rīga. Bietags, staigādams gar Romas veikalu logiem, nožēloja tikai vienu lietu un jautāja sev:

„Kāpēc gan es esmu tāds nabags, ka nespēju nopirkt pat vismazāko dāvanīgu aizvešanai Valmieras ielas labajam kurpniekam?“

Edvīnam Bietagam tiešām nevarēja būt naudas, jo jaunais Eiropas meistars savā privātajā dzīvē bija tikai Latvijas armijas intendantūras 13. kategorijas darbinieks ar 85 latu algas mēnesī, tātad nekvalificēts strādnieks. Kāpēc tā?

„Vainīgo“ saraksts te var būt ļoti garš: 1923. gads, Rūjiena, Rūdolfs Ronis un sports. Viss kopā, tie bija apstākļi, kā jau daža laba mūsu olimpieša dzīves gaitās.

Bietags Rūjienas ģimnazijas 2. klasē bija tik nesekmīgs mācībās, ka 3. klasē vairs netika, un tā viņš aizgāja no skolas. Tāpat gadījās arī viņa draugiem, vēlākajiem latviešu izlases cīkstoniem Ataram, Ķīsim un citiem. Šiem zēniem bija gaišas galvas, bet neatlika vaļas mācīties, jo visu laiku paņēma tikai sports un vēlreiz sports — lausšanās.

Puiši kļuva „melnie“ — gāja rakt grāvjus, grieza kūdru un darīja katru, pat vissmagāko darbu, lai tikai varētu sportot. Tādēļ vienkāršais strādnieks Bietags gar Romas veikaliem staigāja bez liras kabatā un nekā nespēja nopirkt dāvanai savam labvēlim Plaudim.

Edvīns piedzima 1908. gada 28. februārī sava tēva mājā Baznīcas ielā 12, Rūjienā. Viņš sekmīgi beidza pamatskolu un iestājās vidusskolā, kur sāka kaislīgi spēlēt futbolu un pa reizei piedalījās arī vieglatlētikas sacīkstēs, gūstot krietnus panākumus mešanu disciplīnās, sevišķi diska lidināšanā. Tik labi gan viņam neveicās kā Jancin no Ipiķu pagasta Igaļu mājām. Bet šis puisis jau vēlāk arī izauga par Latvijas olimpieti un vieglatlētikas desmitcīņas rekordistu Jāni Dimzu.

15 gadus vecais Edvīns kopā ar daudziem citiem zēniem 1923. gada rudenī Rūjienas lielajā tirgus laukumā pašreiz spēlēja futbolu, kad tur ieradās kāds svešinieks un apjautājās par sporta dzīvi Rūjienā. Tāpat kā nācis, viņš arī aizgāja.

Pēc pāris dienām svešinieks atkal bija atpakaļ un nu jau ļāva uzzināt savu vārdu: pusaudžu vidū stāvēja Latvijas toreiz vislielākais cīkstonis Rūdolfs Ronis. Viņš aicināja zēnus sev līdzī uz Rūjienas zemkopības biedrības telpām, kur nodibināja sporta biedrības Krauzes Rūjienas nodaļu. Tur Ronis sāka tādu masveidīgu jauno cīkstopu audzināšanu, kāda Latvijā pēc tam nekad un nekur vairs

nav notikusi. Ap maziņo, tikai 4 reiz 4 metru, paklāju rindā stāvēja vairāk nekā 100 zēnu, kas visi vēlējās mācīties laušānās sportu. Arī Bietags bija viņu vidū.

Pēc dažiem gadiem varēja redzēt rezultātus: 50 procentu Latvijas izlases cīkstoņu vēl trīsdesmito gadu sākumā bija nākuši no Rūjienas — Edvīns Bietags, Pāvels Atars, Augusts Ķīsis, Ādolfs Mednis, brāļi Kici un citi. Rūdolfis Ronis, 1923. gadā uzsākot vēlāko čempionu trenēšanu, parādīja entuziasma kalngalus. Viņa darba vieta bija 15 km no Rūjienas robežsargu dienestā pie Igaunijas-Latvijas robežas. Šo attālumu viņš parasti treniņu dienās veica kājām turp un atpakaļ, tā vismaz divreiz nedēļā nosojot ap 30 km un jābrīnās, ka Ronis nekļuva Latvijas pirmais ievērojamais soļotājs. Viņa mīlestība tomēr bija tikai grieķu-romiešu cīņa, par ko prāta iejūsmot zēnus līdz aizrautībai, kas, diemžēl, dažreiz beidzās ar aiziešanu pat no skolas sola.

Kad Ronis dažu nakti no Rūjienas soļoja parastos 15 km atpakaļ uz Igaunijas-Latvijas pierobežu, tad ne vienmēr spīdēja mēness. Sliktākais ceļa posms dažkārt bija jāizbrien pa dziļiem dubļiem un nepārskatāmā tumsā, bet Ronis gāja, lai Latvijai izaudzinātu veselu plejādi populāru cīkstoņu. Ja kāds cits entuziasts vēlāk paveiktu kaut desmito daļu no tā, ko 1923. gadā Rūjienā iesāka Rūdolfis Ronis, tad mūsu starptautisko panākumu aprakstīšanai grieķu-romiešu cīņā laikam vajadzētu pabiezu grāmatu.

Neotika tomēr nekas tamlīdzīgs, jo pat tad, kad Ropa audzēknis Bietags trīsdesmito gadu vidū guva savas lielās uzvaras, nebija neviena, kas tās izmantotu grieķu-romiešu cīņas populārizēšanai jaunatnes vidū kā tas bija igauņiem. Tie pēc savu cīkstoņu pasaules mēroga uzvarām grieķu-romiešu cīņu izvērtā par tautas sportu, un Eiropas prese Igauniju bieži pieminēja par stipro vīru zemi.

Nebija viegli piesavināties ļoti intelligentā cīkstoņa Ropa lielisko un zibenīgo uzbrukuma tehniku. Bietags, piemēram, no tās iemanījās vienīgi savu slaveno atslēgu, bet ne Ropa iemīļotāko papēmienu suplesu — mest savu pretinieku pāri galvai, pašam pārejot grūtajā „tīlā“, t.i. atbalstoties ar galvu un turot ķermeni atmuguriski virs paklāja. Bietagam tilta nebija nemaz. Viņš savā labsirdībā

un labdabībā bija arī pakūtrs. Trenējās gan dažreiz stingri, bet nekad „par daudz“.

Kad trīsdesmitajos gados Latvijas izlases cīkstopu trenētājs kļuva Roņa ne mazāk slavenais laika biedrs smagsvars Jānis Polis, tad no viņa atkal ļoti daudz varēja mācīties aizsardzībā. Teica tā, ka Roņa uzbrukums un Poļa aizsardzība kopā veido pasaules klases cīkstoni. Galu galā, atskaitot 1938. gadā Eiropas meistarsacīkstēs Tallinā otro vietu ieguvušo vīdsvaŗu Georgu Ozoliņu, tad spalvsvaŗu Krišjāni Kundziņu un vēl pāris cīkstopu, vairāk mums bija aizsardzības nekā uzbrukuma vīru.

Respektējot Jāni Poli un nepiekrītot trenētāju meklēšanai ārzemēs, ja pašu mājā paliek neizmantoti speciālisti, mazs tracītis radās, kad Latvijas smagatlētikas savienība par mūsu izlases cīkstopu sagatavotāju izraudzīja igauni Eduardu Pitsepu — zelta medaļas laureātu gaiļa svaŗā 1924. gada olimpiskajās spēlēs Parīzē.

Arī laikraksts Sporta Pasaule nostājās Poļa pusē, bet jāšaubās vai bija taktiski ievietot avīzē Pitsepa foto, kuŗā viņš redzams klauna tērpā. Izrādījās, ka Pitseps kādu laiku Igaunijā strādājis cirkū, un šis uzņēmums tādā sakarībā bija atceļojis no Tallinas uz Rīgu.

Bietagam ar svaŗā nesalīdzināmi vieglāko Pitsepu nācās sevišķi grūti trenēties.

No Rūjienas pusaudzā līdz olimpietim Berlīnē, līdz Eiropas meistarsacīkšu augstākās klases vīvaŗ Romā un līdz sensācijai Gēteborgā — gaŗu ceļu ir nostaiģājis melnstrādnieks, bet karstais Latvijas patriots Edvīns Bietags, kas tagad, tāpat kā viņa pirmais skolotājs laušanās mākslā Rūdolfs Ronis, ir dzimtenē, un vaŗbūt kādreiz abi arī satiekas. Viņu savaŗnas tādā gaŗījumā, droši vien, bieži sākas ar vārdiem:

„Toreiz Rūjienā...”

ADALBERTS BUBENKO

BRONZAS MEDAĻA 50 KM SOĻOŠANĀ —
1936. GADĀ BERLĪNĒ

Ja sakopo atsevišķu valstu sportistu sekmes 50 km soļošanā, kas olimpisko spēļu programmā ir kopš 1932. gada un no tā laika līdz 1960. gadam Romā saskaita pirmo sešu vietu ieguvējus, kā to darījis Harolds Abrahams savā grāmatā XVII Olympiad Rome 1960, tad neatkarīgā Latvija vēl šodien stāv ļoti augstu, dalot sesto vietu kopā ar Šveici, Ungāriju, Čehoslovākiju un Norvēģiju.

Tāds mūsu panākums, jo iespaidīgāks, salīdzinājumā ar pārējām valstīm ir tādēļ, ka brīvās Latvijas sportistiem iespēja startēt olimpiskajās spēlēs pēdējo reizi bija tikai 1936. gadā Berlīnē.

Abrahama publicētā tabula ir šāda:

Valsts	1. vieta	2. vieta	3. vieta	4. vieta	5. vieta	6. vieta	Vietas kopā
Anglija	3	—	1	1	2	—	7
Itālija	1	—	2	1	1	—	5
Zviedrija	1	1	1	—	—	1	4
P S R S	—	1	—	1	1	1	4
Vācija	—	—	—	1	—	2	3
Latvija	—	1	1	—	—	—	2
Šveice	—	2	—	—	—	—	2
Čehoslovākija	—	1	—	1	—	—	2
Ungārija	—	—	1	—	1	—	2
Norvēģija	—	—	—	1	1	—	2
Jaunzēlande	1	—	—	—	—	—	1
Austrālija	—	—	—	—	—	1	1
Kanada	—	—	—	—	—	1	1

Daudz valstu sportistu aizvadītajās pēdējās sešās olimpiskajās spēlēs, kamēr tajās soļo 50 km, nav ierindojušies pat vienā no pirmajām sešām vietām. Latvijai augsto stāvokli publicētajā tabulā izcīnījuši divi soļotāji — Jānis Daliņš un Adalberts Bubenko.

Mūsu Bubenko savu lielo ieguvumu panāca 1936. gadā Berlīnē, kad, kā saka šo spēļu varonis, četrus zelta medaļus ieguvējs vieglatlētikā ASV nēģeris Džesijs Ovens — „robustais diktators Ādolfs Hitlers mēģināja olimpiskās spēles pārvērst par politisko futbola bumbu“.

Pirmie seši 50 km soļojumā, pēc tam, kad uzvaras favorītam Daliņam no sacensības vajadzēja izstāties un mūsu cirtaini blondo Arnoldu Krūkliņu diskvalificēja par nepareizu soļošanu, bija: 1. H. Vitloks (Anglija) 4:30:41,4 st. (jauns olimpiskais rekords), 2. A. Švābs (Šveice) 4:32:09,2 st., 3. A. Bubenko (Latvija) 4:32:42,2 st., 4. J. Storks (Čehoslovākija) 4:34:00,2 st., 5. E. Brūns (Norvēģija) 4:34:53,2 st. un 6. F. Bleiveiss (Vācija) 4:36:48,4 stundas.

Bubenko toreiz Berlīnē iespētais laiks — 4:32:42,2 stundas palika latviešu labākais sasniegums 50 km soļošanā līdz pat Latvijas neatkarības beigām.

Vai Adalberts Bubenko patiešām nespēja veikt distanci vismaz 34 sekundes ātrāk, lai tā kaut vai par sekundi aizsteigtos priekšā Švābam un iegūtu sudraba medaļu, tāpat kā Daliņš 1932. gadā Losandželosā? Bez tam — vai Vitloks Berlīnē bija neuzvarams? Varbūt Bubenko tiešām spētu arī vēl ko vairāk... bet te ir viņa paša stāsts:

„1936. gada 5. augustā, pulksten 14, Berlīnes olimpiskajā stadionā pasaules 33 labākie 50 kilometru soļotāji nostājās uz starta trijās rindās. Visiem bija viena doma — iegūt zelta medaļu. Atskanēja starta šāviens, un lielais bars devās ceļā.

Viskarstākais izrādījās norvēģis Brūns, kas jau vienīgajā sākuma aplī laukumā aizsteidzās pārējiem soļotājiem 200 metru priekšā. Tā kā es startēju no pēdējās rindas,

tad šāda ātra izraušanās man nemaz nebūtu iespējama, ja es to arī gribētu.

Pirmais iespāids šķita ļoti bēdīgs. Bija tāda sajūta, ka mēs soļojam 400 metrus un nevis 50 kilometrus. Pie liela-jiem Maratona vārtiem norvēģis pagriezās pa labi un drīz arī visi pārējie soļotāji, kas jau bija izretinājušies ap 200 metru garā virknē.

Sākās kalni un pakalni, kilometrs pēc kilometra. Mēs, trīs latvieši — Dalinš, Krūklīnš un es, tad šveicietis Švābs, anglis Vitloks un vēl daži citi soļotāji, turējamies kopīgi pārējo dalībnieku pašās beigās.

7. kilometrā tiesneši Krūklīņu „noņēma“ no ceļa. Dalinš savukārt laikam tīkoja pēc vadības un aizsteidzās no mums projām.

Distances pirmie un pēdējie 10 kilometri bija ļoti kalnaini un likumoti. Bija grūti saredzēt, kas notiek pat 100 metru uz priekšu un soļojām lielā nezinā.

17. kilometrā no manis aizrāvās Vitloks. Mūsu pārstāvis Alberts Rumba mani tad informēja, ka atrodos 17. vietā. Nolēmu mazliet paātrināt gaitu. Pusceļu es beidzu 2 stundās 11 minūtēs un biju jau izvirzījies līdz astotajai vietai.

Sekoja atkal kilometrs pēc kilometra atpakaļ uz stadijonu. Ceļš līdz tūrienei man iedomās reizēm šķita garāks tieši par tiem 1000 kilometriem, kas šķīr Rīgu no Berlīnes un soļojot atcerējos, ka tikpat tālu ir arī no Rīgas līdz Maskavai.

43. kilometrā es izvirzījos trešajā vietā. Nākamie pusotra kilometru likās ejami tik stāvā kalnā it kā būtu jāsoļo pret sienu. Savu trešo vietu es nevienam citam dalībniekam vairs neatdevu un pāri mērķim gāju 4 stundās 32 minūtes 42,2 sekundes pēc starta šāviena.

Savās sportista gaitās es nu biju nosolojis pirmos un, kā vēlāk izrādījās, arī pēdējos 50 kilometrus, izcīnot olimpisko bronzas medaļu. Pēc sacensības nebiju ne pārāk noguris, ne arī svaigs, bet tikai mazliet neapmierināts. Domāju sevī: vai distance tiešām bija pareizi izmērīta? Varbūt mēs soļojām tikai 45 kilometrus? Ja tomēr bija pareizi, kādēļ tad nevarēja būt 55 kilometri, lai tad vēl paspētu panākt Vitloku un Švābu?

Soļojuma beigu posmā biju bez informācijas par vispārējo stāvokli — nezināju, cik tālu man priekšā gāja anglis

un šveicietis. Tikai pašās beigās, kad ceļu atkal izdevās pilnīgi pārskatīt, aptvēru situāciju. Tad tomēr izrādījās jau par vēlu, lai iedzītu gājējus priekšā, kaut atstatumu līdz viņiem krietni vien samazināju.“

„Adi, velc nu!“ tā Dalīņš savā pirmajā startā 1927. gada 27. maijā Valmierā skubināja Bubenko, bet pēdējais atbildēja:

„Es vairs nevaru.“

Dalīņš aizsoļoja „Bubim“ garām un uzvarēja. Tā ir maza aina, kas derīga vēstures nezinātājiem un apgalvotājiem, ka Bubenko sācis soļot tikai Dalīņa panākumu iespaidā. Kaut toreiz, 1927. gadā, uzvarēja Dalīņš, tomēr Bubenko, turpat Valmierā, bija uzsācis soļošanas sportu jau pirms viņa.

Sagadījās, ka arī vēlākajos gados Dalīņš sacīkstēs gandrīz vienmēr aizgāja Bubenko garām, kas mūsu atmiņās būtu palicis daudz, daudz lielāks soļotājs nekā tas ir tagad, ja viņa krāšņākie laiki reizē nebūtu arī Dalīņa laikmets. Taču arī „Bubis“ mūsu soļošanas sacīkstes padarīja lielas, būdams gandrīz vai vienmēr otrs labākais latvietis, sevišķi garajās distancēs.

Jau toreiz, kad 1931. gadā Rīgā reālizējās pirmais pasaules rekords soļošanā uz Latvijas zemes ar šveicieša Švāba veiktajiem ātriem 5 km, Bubenko šajā starptautiskajā konkurencē bija otrs labākais mūsu vīrs aiz Dalīņa. Tas notika tad, kad pirms sacīkstēm avīžnieki jautāja Dalīņam, kādas ir viņa izredzes cīņā pret Švābu. Dalīņš atbildēja:

„Par sevi nekā neteikšu. Cīņai esmu gatavojies. Ko spēšu, rādīs sacīkstes, bet daru jūs uzmanīgus uz manu treniņu partneri Bubenko. Viņš spējīgs sagādāt pārsteigumus pat dažam labam meistaram.“

Tajā pašā 1931. gadā starptautiskās sacīkstēs Valmierā 10 km garā ceļā Bubenko bija trešais: 1. J. Dalīņš 52:06,1 min., 2. A. Švābs 52:20,1 min. un 3. A. Bubenko 54:55,6

min. Tās bija tās pašas sacīkstes, kad itālietis Armando Valente cīņu uzdeva. Vai daļēji arī tāpēc, ka viņš varbūt negribēja zaudēt tikai Latvijā jau pazīstamajam, bet ārzemēs vēl pilnīgi svešajam Bubenko?

1931. gads bija Adalberta Bubenko starptautisko panākumu sākuma laiks. 1933. gadā Quer durch Berlin sacīkstēs Rīgas vienība nespētu izcīnīt pirmo vietu 25 km soļojumā, ja tik sparīgi nebūtu gājis Bubenko. Individuāli uzvarot Daliņam, viņš ieguva trešo vietu. Šis gads tādēļ izvērtās par latviešu soļotāju grandiozu parādi Berlīnē.

Visumā gan Bubenko ārzemēs soļoja daudz mazāk nekā Daliņš. Vainagojums viņa sporta karjērā bija 1936. gads, kad Bubenko ne tikai guva olimpisko bronzas medaļu, bet smagā konkurencē uzvarēja arī 30 km soļojumā Zviedrijas-Latvijas valstu sacīkstē.

Tūlīt pēc Berlīnes olimpiskajām spēlēm Rīgas pilsētas sporta stadionā notika lielas starptautiskas sacīkstes, piedaloties vairākiem citu valstu olimpiešiem. Uzvarēja Bubenko, pārspējot Daliņu un visus ārzemniekus. Stadions bija skatītāju ielenkts. Šķita, ka daudzie rīdzinieki ieraušies pateikties Bubenko par viņa Berlīnē izcīnīto bronzas medaļu. Šī sajūsma it kā ietekmēja pat viņa ātrumu stadionā. Bubenko likās nepārspējams un tāds šajā dienā arī palika.

Šīs sacīkstes pirmo reizi Rīgā parādīja arī kailā atklātlībā masu psihozi, par kādu sportā dzirdēts visai bieži. Tauta izsvīpa savu vakardienas varoni. Tas nebija neviens cits, kā — Jānis Daliņš. Rīdzinieki negribēja saprast tragēdiju, ka Daliņš tikko aizvadītajās Berlīnes olimpiskajās spēlēs tiešām vairs nebija spējis tālāk pasojot. Skatītāji korī sauca:

„Ko tu nāc te tautu mānīt, brauc uz Valmier' cūkas ganīt!“

Daliņš tajā pat laikā stadionā soļoja ar lielām sāpēm kājā, kas ne tikai šajās sacīkstēs, bet gandrīz arī visu nākamo gadu lika just Berlīnē gūto savainojumu. Masām tas neinteresēja — favorītam vajaga tikai uzvarēt...

Ar 1938. gadu Adalberts Bubenko sāka soļot arvien retāk un retāk. Viņš aizgāja no sporta laukuma, kaut ne bez cerībām atgriezties, jo domāja soļot vēl otru 50 km savā sportista mūžā gaidāmajās olimpiskajās spēlēs 1940. gadā

Helsinkos. Taču ne tur tajā gadā vairs varēja notikt olimpiskās sacensības, ne arī Bubenko bija sajūsma kļūt par kara laika sportistu. Viņš savus vairāk nekā 10 soļotāja gadus beidza ar tik daudz panākumiem, ka ievērojamāks par viņu tajā laikā palika vienīgi otrs valmierietis — Daliņš.

Adalberts Bubenko soļoja smagi, bet korrekti. Galvu mazliet iecirtis un savu ērgļa degunu soļošanas laikā reizēm noslaucīdams, viņš uzticīgi „mina“ kilometru pēc kilometra. Bubenko startēja šī sporta skaistajā renesanses laikmetā, kad, lai gūtu panākumus, vajadzēja iet ne vien ātri, bet arī labi. Abas šīs prasības viņš spēja pildīt un tādēļ tika goda sarakstā, kur ierindoti latvieši, kas olimpiskajās spēlēs ieguvuši zelta, sudraba vai bronzas medaļu. Viņš bija arī trīskārtējs Latvijas meistars 25 km soļojumā.

Adalberts Bubenko ir 6 gadus, 9 mēnešus un dažas dienas jaunāks par Jāni Daliņu, jo piedzimis 1910. gada 16. janvārī. Viņa tēvs dzīvoja Valmierā un strādāja par lokomotīves vadītāju „mazajam bānītim“, kas brauca starp Valmieru un Ainažiem. Viņi ģimenē bija pavisam trīs brāļi, kas vēlāk visi, vairāk vai mazāk, ieinteresējās par sportu — skrēja, soļoja vai spēlēja basketbolu, bet līdz Latvijas mēroga un starptautiskai slavai tika vienīgi Adalberts.

Viens brālis — Jānis Bubenko pēc ģimnazijas beigšanas čakli nodevās studijām Latvijas universitātes inženierzinātņu fakultātē, kādēļ, kaut bija talants skriešanā, par kādiem rekordi vairs nevarēja domāt. Beidzis studijas, viņš palika turpat universitātē par mācības spēku, kļūstot docents. Šodien viņš strādā savā nozarē Stokholmā, Zviedrijā.

Par otru brāli, ko visa Valmiera dēvēja par Eidi, no kolonizētās Latvijas 1963. gada otrā pusē saņemtās ziņas liecināja, ka viņš vēl vienmēr atrodas dzimtajā pusē un tagad dzīvo Jāņa Daliņa bijušajās mājās pie Valmieras.

Adalberts Bubenko jau labi sen sāka pievērsties tirdzniecībai, kas uzskatāma arī par viņa profesiju līdz pat šai dienai. Rīgā viņš strādāja Armijas ekonomiskajā veikalā, kur vadīja delikatesu nodaļu. Tajā vajadzēja sagatavot arī aukstos ēdienus dažādiem viesību galdiem — viltotus zaķus, pildītas līdakas, ceptas pīles, kūpinātus zušus un līdzīgus gardumus. Latvijā darba stundas veikalos bija garas, un tajās viņš dažu dienu nosloja vairāk kilometru nekā sporta laukumā..

Darbs bija galvenais iemesls, kādēļ Bubenko jau samērā ātri — 1938. gadā — sāka izbeigt slošanu. Varētu teikt, ka viņam sporta slošanu nācās apmainīt pret darba slošanu.

1944. gadā, pievienojoties lielajam bēgļu vilnim, Bubenko devās uz Vāciju un pēc četriem gadiem tālāk uz Austrāliju, kur atkal drīzi pievērsās tirdzniecībai, iekārtojot savu pārtikas preču veikalu Adelaidē. Tajā pašā laikā ģimenē aizvien lielāks auga vienīgais dēls un sāka iet skolā.

Veikals paņēma visu laiku un spēkus, kādēļ maz Adelaides latvieši viņu redzēja savā vidū. Tomēr 1956. gada 28. novembrī Adalberts Bubenko ar dzīves biedri lidoja uz Melburnu, lai būtu klāt un atkal redzētu olimpiskās spēles. Bet kad viesis no Adelaides ieradās stadionā, olimpiskie 50 km bija jau noslojoti. Šī sacensība notika jau 24. novembrī. Viņš neredzēja, kā Normans Rīds, viscaur melnajā Jaunzēlandes izlases vieglatlētu tērpā, atgriezās stadionā un pēdējo apli slodams, uz visām pusēm sveicināja skatītājus, kas atkal veltīja viņam aplausus līdz tam brīdim, kamēr Rīds iesloja zelta medaļas ieguvēja slavā.

Daudziem latviešu skatītājiem tajā brīdī, droši, kaut kas sāpīgi iesmeldzās — viņi nevarēja nedomāt par Jāni Daliņu un Adalbertu Bubenko. Ja Latvija būtu brīva un neatkarīga, varbūt šie 100.000 skatītāju tagad sveiktu kādu jaunu sarkanbaltsarkano krāsu aizstāvi?

Ja izdodas būt aculieciniekam olimpiskajās spēlēs, tikai tad īsteni var izjust, cik maratona skrējējs vai 50 km slootājs veic ārkārtīgi lielu pakalpojumu savas tēvijas godam. Stadionā regulāri ziņo par valsti un sacensoni,

kas kilometru pēc kilometra cīnās par uzvaru. Un kad nu beidzot tādas garas distances veicējs atgriežas un iegūst vienu no olimpiskajām medaļām, skatītāji viņu vēro kā lielu brīnumu, suminot vairāk par visiem citiem atlētiem, kas ir laukumā.

Rīds tieši 20 gadus pēc tam, kad Bubenko soļoja Berlīnē, 50 km veica tikai nepilnas divas minūtes ātrāk nekā toreiz latvietis, jo jaunzēlandieša laiks bija 4 st. 30:42,8 min. Sudraba medaļas ieguvējam krievam E. Maskinsovam turpretim bija pat vājāks rezultāts, kaut tās bija arī tikai sekundes.

Ja Bubenko Melburnā neredzēja 50 km soļojumu, tad viņš no Adelaides tomēr vēl ieradās laikā, lai 28. novembra pievakarē skatītu uzvarētājus 20 km distancē. Šajā disciplīnā, pateicoties olimpiskajiem vergiem no okupētajām Baltijas valstīm, PSRS izcīnīja visas trīs medaļas: 1. bija krievs Leonids Spirins, 2. lietuvietis Antānaš Mikēnas un 3. igauņis Bruno Junks.

Tā Adalberts Bubenko bija klāt olimpisko spēļu norisē savā mūžā otru reizi.

Piecdesmito gadu beigās Bubenko ģimene Adelaidē sakustējās un kļuva pavisam nemierīga. Austrālijas daba un klimats nav un nevar būt tuva ziemeļu zemes cilvēkam — vajadzētu pārcelties tur, kur ziemā var atkal redzēt apsnigušās egles un salš iekož vaigos. Sākās dokumentu kārtošana uz Kanadu. Tagad Bubenko nu jau ir atkal veikalmnieks Toronto un tāpat kā kādreiz Adelaidē, latvieši ārpus uzņēmuma viņu redz un zina visai maz.

Adalberts Bubenko kopā ar mums bijis tikai reizi — sportā, pēc tam vairāk gājis pats savu ceļu.

LONDONA, 1948

XIV

Olimpiskās spēles pēc divpadsmit gadu ilga pārtraukuma atkal notika Londonā. Pasaule vēl smagi izjuta otra pasaules kara nodarītos milzu postījumus. Starplaikā bija miris arī moderno spēļu atjaunotājs Pjērs Dekubertēns. Tāpat viņa pēctecis beļģis Henrijs Bajē-Latūrs vairs nestaigāja šīs zemes gaitas. Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšēdis tagad bija zviedrs Zigfrids Edstrēms.

1940. gadā paredzētās sacensības sākotnēji uzdeva rīkot Tokijai. Bet kad Japāna atklāja, ka tā ir pārāk aizņemta ar Ķīnas iekarošanu, spēles pārcēla uz Helsinkiem. Somi ķērās enerģiski pie darba, bet Padomju Savienība 1939. gadā nodevīgi iebruka Somijā. Olimpiskās spēles aizmiršās un vienu brīdi bija pat šaubas, vai tās kādreiz vairs vispār notiks.

1948. gadā Anglijā bija grūti laiki. Viss bija vēl racionēts, sākot ar pārtiku līdz transportam. Sabiedriskā doma arī nebija vienis prāts vai ir pareizi, ja šādos apstākļos organizē tik lielu sarīkojumu. Atdzīvojās arī viena no vecākajām olimpisko spēļu problēmām — par sacensībām svētdienās. Organizācijas komiteja to atrisināja tādējādi, ka svētdienā sacīkstes pilnīgi pārtrauca un, patiesībā, visi bija apmierināti.

Arābu valstu boikotu izdevās novērst tikai pēdējā brīdī, kad Starptautiskā olimpiskā komiteja paziņoja, ka jaunā neatkarīgā Izraēla nevar vēl piedalīties, jo neesot komitejas locekle.

Atklāšanas ceremonija Londonā tomēr izdevās lieliski, jo angļi šajā ziņā aizvien bijuši lieli meistari. Arī sabiedrības interese pēkšņi atdzīvojās, un laudis straumēm plūda uz uzposto Vemblejas stadionu. Kad oficiāli paziņoja, ka gaisā palaisti pavisam 7000 baložu, kāds cinisks avīz-

Izcilais Latvijas desmitcīņnieks, boļševiku nomocītais, Jānis Dimza, metot disku Losandželosas olimpiskajās spēlēs 1932. g.

Sudraba medaļas ieguvējs 1936. gada Berlīnes olimpiskajās spēlēs grieķu-romiešu cīņā pus-smagajā svarā Edvīns Bietaģs (pa labi), spēkojoties ar turku Avdiogļu, tulkojumā — „Mednieka dēlu”. Latviešu cīkstonis viņu meta uz pleciem. Bietaģs tagad atrodas Latvijā.
(Otto Sprūdes uzņēmums).

Uzvarētāju apbalvošana 1936. gadā Berlīnē grieķu-romiešu cīņā pusmagajā svarā. No kreisās bronzas medaļas ieguvējs Agu Neo (Igaunija), uzvarētājs Aksels Kadjērs (Zviedrija) un sudraba medaļas laureāts Edvins Bietags (Latvija).
(Uzņēmums no J. Dikmaņa archīva).

Uzvarētāji Berlīnes olimpiskajās spēlēs 50 km soļojumā sakārtojušies apbalvošanas ceremoniālam. No kreisās latvietis Adalberts Bubenko (bronzā), anglis Harolds Vitloks (zelts) un šveicietis Arturs Švābs (sudrabs). (Uzņēmums no J. Dikmaņa arch.).

Uzvarētāju apbalvošana šķēpa mešanā sievietēm 1956. gada olimpiskajās spēlēs Melburnā: Zelts — latvietei Inesei Jaunzeimei (vidū), sudrabs — čilietei Marlēnai Ārensai (pa kreisi) un bronza — krievietei Naģeždai Kopājevai. Medaļas pasniedz angļu lords Berglejs, Anglijas olimpiskās komitejas priekšsēdis un Starptautiskās olimpiskās komitejas vicepriekšsēdis.

Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis amerikānis Ave-
rijs Brandedžs pasniedz sudraba medaļu latviešu 2,18 m gaļa-
jam milzim Jānim Krūmiņam par izcīnīto otro vietu 1956. gada
Melburnas olimpisko spēļu basketbola turnīrā.
(J. Zandmaņa uzņēmums).

Pasaules rekordists Jānis Konrads, kas Romas olimpiskajās spēlēs 1960. gadā izcīnīja vienu zeltu un divas bronzas medaļas bīrvā stila peldējumos. Uzņēmuma apakšējā stūrī Konrada pašrocīgs sveiciens 2. ASV latviešu jaunatnes svētku dalībniekiem 1962. gadā Čikagā. Jānis vēlāk ieradās arī pats šajos svētkos un piedalījās ASV latviešu meistarsacīkstēs peldēšanā.

Pasaules rekordiste Ilze Konrade, kas Romas olimpiskajās spēlēs 1960. gadā izcīnīja bronzas medaļu Austrālijas sieviešu bīrvā stila stafetes vienības sastāvā. Uzņēmumā redzam Ilzi šāvās mājās Sidnejā pie izcīnīto balvu kļāsta. (I. Tilība uzņēmums).

Pasaules rekordists Jānis Konrads apveic ar brāļa skūpstu savu māsu līzi pēc tikko pabeigta pasaules rekordpeldējuma.

Latviešu olimpieši Rīgas lidlaukā, atgriežoties no Romas olimpiskajām spēlēm 1960. gadā. No kreisās: Maigonis Valdmanis, Jānis Krūmiņš un Valdis Muižnieks — visi trīs divu sudraba medaļu īpašnieki basketbolā, Cezars Ozers vienas sudraba medaļas īpašnieks basketbolā un Bruno Habārovs, kas Romā izcīnīja divas bronzas medaļas paukošanā ar špagu.

(L. Bjodnieka uzņēmums).

nieks tomēr nenoturējās un rakstīja, ka baložu skaits esot licies daudz mazāks, jo rīkotāji neesot iedrošinājušies atbrīvot tik daudz putnu izsalkušas nācījas acu priekšā.

No tūri sportiskā viedokļa viens pārsteigums bija, t. s. „čechu lokomotīve“ Emīls Zatopeks, par ko speciālisti teica, ka viņš skrien tieši tā, kā to nekādā gadījumā nedrīkst darīt. Kāds spalvas bruņinieks preses ložā nodrebinājies un piebilde:

„Zatopeks skrien kā cilvēks, kam tikko sirdī iedurts nazis.“

Ar vai bez dunča krūtīs, viņš uzvarēja 10.000 m skrējienā un izcīnīja Čehoslovākijai pirmo olimpisko zelta medaļu. Zatopekam turpat vēl Londonā paziņoja, ka viņš paaugstināts no leitnanta par virsleitnantu.

100 m tikpat negaidīts uzvarētājs kļuva amerikānis Herisons Dillards, kā speciālitāte patiesībā bija barjēras, bet kam viņš Amerikā pārbaudes sacīkstēs nebija kvalificējies. Vienu no iespaidīgākiem panākumiem guva tikai 17 gadus vecais amerikāņu vidusskolēns Roberts Mataiass, izcīnot zelta medaļu desmitcīņā. Visus tomēr atstāja ēnā jau 30 gadus vecā divu bērnu māte holandiete Fannija Blankere-Kūna, kas kā pirmā sieviete atkārtoja Džesija Ovena Berlīnē gūto panākumu, saņemot vieglatlētikā viena pati četras zelta medaļas (100 m, 200 m, 80 m barjērās un stafetē).

Kaut Londonas olimpisko spēļu laikā daudz lija un bija miglains, un sacensību apstākļi bieži bija ļoti nelabvēlīgi, vieglatlētikā pārspēja astoņus olimpiskos rekordus un divus atkārtoja. Sacīkstes noraidzījās jauni rekordskaitļi skatītāju, un vislabākos panākumus guva ASV, ar Zviedriju otrā vietā un Franciju trešajā.

Pavisam piedalījās 59 valstis ar 4468 dalībniekiem. Neaicināja, protams, karu zaudējušās Vāciju un Japānu, kamēr Staļins vēl nebija savus vergus sagatavojis tik tālu, lai tie varētu sākt apdraudēt „sapuvušos rietumus“. Daži čechu un ungāru sportisti pēc olimpiskajām spēlēm kategoriski atteicās atgriezties mājās, kur tagad saimniekoja komunisti.

Karš bija jau sen beidzies, „kaŗa noziedznieki“ sodīti un liktos, ka pasaulē atkal vajadzētu valdīt vismaz elementārajai taisnībai, tiesībām un likumībai. Latviešu sportisti, kas atradās dzimtenē, bija pakļauti komunistu okupācijas varai un, gaidītās brīvības vietā, slīdēja arvien dziļāk aiz dzelzs priekšvara.

Tie, kas bija izkluvuši brīvībā, to vidū arī vairāki Latvijas olimpieši un redzami sporta darbinieki, tomēr vēl cerēja, dažos gadījumos pat ticēja, ka izdosies panākt kādu iespēju piedalīties Londonas olimpiskajās spēlēs. Jānis Daliņš, kaut nu jau 42 gadus vecs un bez pietiekama uzlura, bija Hamburgā atjaunojis aktīvās sporta gaitas. Latviešu trimdas presē 1947. gada martā parādījās šāds Daliņa paskaidrojums:

„Mūsu svēts pienākums ir gatavoties olimpiskajām spēlēm, neatkarīgi no tā, vai mēs tur nokļūstam vai ne. Iespēja piedalīties olimpiskajās sacensībās būtu ne tikai vislabākā mūsu sporta, bet visas latviešu lietas propaganda. Es personīgi esmu nolēmis trenēt olimpiskās 10 un 25 km distances un domāju, ka tas jādara arī pārējiem mūsu sportistiem — Jānim Stendzeniekam, Valdim Teterim, Albertam Priedniekam, Jānim Ratasam un citiem.“

Latviešu fiziskās kultūras un sporta padomes Vācijā un Austrijā priekšsēža vietnieks Valdemārs Baumanis apmēram tai pašā laikā deklarēja:

„Lai varētu sekmīgi cīnīties par latviešu sporta atzīšanu starptautiskajā plāksnē un mūsu labākiem sportistiem būtu iespēja piedalīties 1948. gada olimpiskajās spēlēs Londonā, pagaidu padomes prezidijs izšķīries par Latviešu olimpiskās komitejas dibināšanu trimdā. Izraudzīti olimpiskās komitejas locekļi un nosūtīti apstiprināšanai Latvijas valsts pārstāvim sūtnim K. Zariņam Londonā. Ievadīti arī priekšdarbi, lai vēl vienmēr atzītais oficiālais Starptautiskās olimpiskās komitejas loceklis Jānis Dikmanis, kas pašlaik atrodas Vācijā, varētu jūlijā nokļūt Stokholmā un piedalīties komitejas sēdē. Izstrādāta arī instrukcija olimpiskā fonda radīšanai. Izstrādājams vēl pamatots iesniegums, kurā aprādītas latviešu sportistu tiesības piedalīties starptautiskajā sporta dzīvē, Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdim zviedram Edstrēmam, un tajā pašā laikā ar mūsu sūtņu Londonā, Vašingtonā un

Parīzē starpniecību, iesniedzams arī šo valstu olimpiskajām komitejām. Cīņa par to, lai Latvijas vārds būtu pārstāvēts vispasaules olimpiskajās spēlēs, ir mūsu sportistu un sporta darbinieku šodienas pirmais un svarīgākais uzdevums.“

Latviešu olimpiskajā komitejā emigrācijā bija paredzēti Alfreds Bērziņš, Jānis Dikmanis, Jānis Dalipš, Alberts Melnbārdis, Nikolajs Zēbergs, Dr. Edgars Dunsdorfs, Valdemārs Baumanis, Kārlis Jēgers, plkv. Arvīds Kripens, māc. Elmārs Caune un Roberts Kampuss.

Bet daudz tālāk par šo attīstības posmu arī netika. Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis Edstrēms savam labam draugam un paziņam Dikmanim atrakstīja tieši sešas rindiņas garu vēstuli:

„Latviešu sportistu piedalīšanās Londonā ir tikpat kā neiespējama. Starptautiskajai olimpiskajai komitejai savs darbs jāpamato uz valstu politiskajām robežām. Mums nav citu iespēju, un vienīgi valstis ar politiskām robežām var atzīt kā tiesīgas piedalīties olimpiskajās spēlēs.“

Izrādījās, ka trimdinieki vēl tajā laikā rietumniekus bija iepazinuši daudz mazāk, nekā rietumnieki saprata komunistus.

Visnoteiktāk piedalīties olimpiskajās spēlēs bija apņēmis šķēpraidis Jānis Stendzenieks. Viņš pat devās no Vācijas uz Londonu, lai būtu iespējami tuvu paredzētajai sacensību vietai. Stendzenieks divus gadus pēc kārtas kļuva Anglijas starptautiskais meistars, vairākkārt pārsniedzot 70 m līniju. Angļu prese cildināja blondo latvieti un runāja par viņu kā vienu no olimpiskās uzvaras medaļas kandidātiem. Bet tad nāca sāpīgā vēsts, ka Stendzenieks galu galā tomēr nevarēs Londonā pārstāvēt nedz Latvijas, nedz arī pat Anglijas krāsas. Vēl notika drudzaini mēģinājumi rast viņam iespēju startēt zem Čiles karoga, kur Stendzenieks bija izlēmis pārcelties uz pastāvīgu dzīvi. Arī tas beidzās nesekmīgi.

1948. gada 4. augustā, kas bija viena no nedaudzām saulainām dienām Londonas olimpisko spēļu laikā, Jānis

Stendzenieks tomēr bija Vemblejas stadionā, bet tikai kā skatītājs. Šķēpa mešanā piedalījās 15 valstu 22 dalībnieki. Kvalifikācijas norma bija 64 metri. Un to pašu spēja veikt vienīgi četri sportisti. Rīkotāji bija spiesti ieskaitīt paredzētajos 12 finālistos arī nākamajos astoņus labākos.

Uzvarēja somu filmaktieris Tapio Rautavāra ar 69,77 m, otrs bija amerikāņu ārsts Stīvs Seimūrs ar 67,56 m un trešais ungārs Jozefs Varsegī ar 67,03 m. Un tikai divas nedēļas iepriekš Jānis Stendzenieks oficiālās sacīkstēs bija metis šķēpu 71,30 m tālu.

Vienīgais latvietis, patiesībā vienīgais baltietis, kas Londonas olimpiskajās spēlēs piedalījās oficiālā kapacitātē, bija toreizējais Anglijas latviešu sporta vadītājs ltn. Ansis Mauriņš. Viņš darbojās kā Anglijas pārstāvis olimpiskā basketbola turnīra tehniskajā vadībā un aktīvi strādāja sacensību laikā sekretāriātā. Brazīlijas-Urugvajas sacīkstē Mauriņš izpildīja arī turnīra vadības pārstāvja (Team Steward) pienākumus pie abām vienībām.

Basketbolā uzvarēja ASV, otra bija Francija un trešā Brazīlija.

5. Ziemas olimpiskās spēles St. Moricā iesākās atmosfērā, it kā otrs pasaules karš nemaz vēl nebūtu beidzies. Visnopietnāko starpgadījumu izraisīja ASV. Amerikāņi aizvien ir lepojušies, ka piedalās gandrīz visās disciplīnās neatkarīgi no izredzēm. Šoreiz viņi tomēr bija mazliet pārcenkušies. St. Moricā ieradās viena ASV ledus hokeja vienība par daudz. Amerikas ledus hokeja savienība (AHA) bija atsūtījusi vienu izlasi. Amatieru sporta savienība (AAU) otru. Par pirmo bija skaidrs, ka tā neatbilst amatierisma noteikumiem, bet to atbalstīja Starptautiskā ledus hokeja savienība un spēļu rīkotāji šveicieši. ASV olimpiskā komiteja savukārt atzina tikai AAU izlasi.

Sajukums un nevienprātība bija tik liela, ka Starptautiskā olimpiskā komiteja piecas stundas pirms ledus hokeja turnīra sākuma to svītvoja no programmas, bet vēlāk tomēr pārdomāja. Vienu brīdi jau likās, ka būs jāiejaucas policijai un notiks tiesas darbi. Visam tam klāt, ame-

rikāņi paziņoja, ka notikusi sabotāža. Vienām viņu kamanām esot atbrīvots uzgrieznis, un bobsleja sacensību laikā neapšaubāmi būtu notikusi katastrofa, iespējams, pat ar nāvīgām sekām. Piedevām vēl kādu nakti nozaga Somijas karogu, vairākas valstis protestēja pret dažu dalībnieku nacionālsociālistisko pagātņi, un arī laiks nemaz negribēja pielāgoties rīkotāju vēlmēm. Tā kā pareizi vien bija, kad Zuericher Sport, sacensībām sākoties, rakstīja:

„Pagaidām St. Moricā valda atmosfaira, kurai nav nekā kopēja ar olimpisko garu.“

Vēlāk sacīkšu satraukumā un sajūsmā, kā parasti, daudz kas atkal aizmirsās un nolīdzinājās. Labākos panākumus guva zviedri un norvēģi (četras zelta, trīs sudraba un trīs bronzas medaļas), sekojot šveiciešiem, amerikāņiem un somiem. Strīdīgajā ledus hokeja turnīrā, kurā galu galā spēlēja AHA amerikāņu vienība, bet ārpus konkurences, olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja Kanada, otra bija Čehoslovākija, trešā Šveice, un tikai ceturrtā vietā ierindojās ASV. Daiļslidošanā galvgalā izvirzījās pavisam jauna paaudze. Vīriešiem uzvarēja 18 gadus vecais amerikānis Ričards Batons gandrīz ar perfektu slidojumu, bet par Soņas Henī pēcnācēju kļuva izskatīgā kanadiete Barbara Anna Skota.

Kalnu slēpošanā uzvaras laurus sadalīja Francija, Šveice, Austrija un pirmo reizi ASV, kad Grētčena Frēzere kļuva Champion Olympique — kā skan oficiālais titulējums — speciālajā slalomā. Distanču slēpošanā pāriekš bija zviedri, kaut ļoti nopietni šoreiz viņus apdraudēja somi, bet ātrslidošanā trīs zelta medaļas izcīnīja norvēģi. Pavisam St. Moricā piedalījās 25 valstis ar 491 dalībnieku.

Lielajā burzmā iznāca tā, ka gandrīz vai pilnīgi oficiāli bija pārstāvēta arī Latvija, gan tikai preses ložās. Roberts Plūme un sporta žurnālists Harijs Mindenbergs bija no Austrijas puses nelegāli pārgājuši Šveices robežu. St. Moricā latviešu redaktors Mindenbergs prezentējās kā

Gincburgas laikraksta Latvija pārstāvis Vācijā, bet oficiālajā preses kartē olimpisko spēļu sekretariātā ierakstīja, ka viņš pārstāv Latviju.

Samērā neparasti St. Moricā ieradās arī 1936. gada latviešu olimpiete, slēpotāja Mirdza Mārtinsone-Bērziņa, kas tolaik bija ātrslidotāja Alfona Bērziņa dzīves biedre (pats Bērziņš Kurzemē bija kritis komunistu gūstā un atradās izsūtījumā). Pateicoties Norvēģijas ātrslidošanas vecmeistara Oskara Olsena laipnībai un vecai draudzībai ar izcilo latviešu sportistu pāri, Mirdza Mārtinsone-Bērziņa Vācijā, Frankfurtē pie Mainas, pievienojās norvēģu olimpiešiem un it kā šīs valsts ekipas dalībniece tālāk kopīgi lidoja uz Šveici. Tur Bērziņa, kas starplaikā bija kļuvusi žurnāliste, saņēma olimpisko preses karti, un viņas intervijas publicēja amerikāņu ziņu aģentūra UP (United Press).

HELSINKI, 1952

XV

Olimpiskās spēles Helsinkos somi bija noorganizējuši lieliski, un tās noritēja priekšzīmīgi. Bet nekad vēl olimpiskā ideja nav tikusi tā sakropļota, kā tas notika 1952. gadā. Jau ilgāku laiku pasauli interesēja tikai viens jautājums — ko darīs krievi? Uz St. Moricu un Londonu viņi bija aizsūtījuši novērotājus. Par ziemas olimpiskajām spēlēm Oslo Maskava jau bija parādījusi tik daudz intereses, ka domāja varbūt Padomju Savienība pat piedalīsies. Rūgtais biķeris, paldies Dievam, vēl šoreiz aizgāja garām.

Somi, plānojot maršrutu olimpiskās lāpas stafetei, oficiāli lūdza Kremli, atļaut šķērsot nelielu Igaunijas stūrīti, lai ietaupītu vairāk tūkstoš kilometru, ko prasītu apkārtceļš. Tā bija ļoti vienkārša un pati par sevi saprotama prasība, jo komunisti taču paši kārtotu stafetes skrējienus ar saviem cilvēkiem no robežas līdz robežai. Bet Staļins pateica „niet“. Somi tikai pavīpsnāja un izstrādāja maršrutu pāri Arktiskajam lokam cauri Zviedrijai.

Krievi jau bija piedalījušies pāris sacensībās brīvajā pasaulē, bet uzvedušies kā mazi bērni. Viņi 1946. gadā pieteicās pasaules meistarsacīkstēm svara celšanā, kas notika Parīzē, pilnīgā pārliecībā, ka uzvarēs. Bet amerikāņi viņus pieveica, un krievi paši nopirka sev balvu, ko vest uz Maskavu, lai varētu parādīt, ka „uzvarējuši“. 1950. gadā Padomju Savienība piedalījās Eiropas vieglatlētikas meistarsacīkstēs Briselē. Ar niecīgu punktu pārsvaru kopnovērtējumā arī uzvarēja (latviete Lidijs Gaile, jau neatkarīgās Latvijas meistare, izcīnīja sudraba medaļu tāllēkšanā ar 5,66 m). Bet kad vienu stafetes skrējienus kaut kādu pārpratumu dēļ vajadzēja atkārtot,

krievi atteicās piedalīties tik ilgi, kamēr nebija saņemta atļauja no Kremļa. Boļševiki, starp citu, šo skrējienu uzvarēja. 1951. gadā viņi ieradās Milānā uz pasaules meistarsacīkstēm boksā, bet visu laiku nosēdēja skatītāju rindās. Kāpēc viņi nepiedalījās, tā arī neviens neuzzināja. Tās visas bija parādības un izturēšanās, kāda līdz šim starptautiskajā sportā nebija pazīstama. Tādēļ jautājums, ko darīs krievi, bija vairāk nekā dabisks.

5. jūlijā olimpiskajā ciemā Kapilā oficiāli pacēla olimpisko karogu. Tajā pašā dienā Helsinku ostā nepieteikts piestāja preču kuģis, kas izrādījās bija atvedis 20 padomju burātājus, viņu laivas un arī gabalu no dzelzs aizkara. Nekustīgām sejām un aizdomu pilniem skatiem Staļina dēli kategoriski atteicās dzīvot kopā ar citu zemju sportistiem Kapilā, bet ievācās paši savā privātā olimpiskā ciemā Otaniemi, kas bija apjots dzelzstieplēm un atradās tieši blakus viņu kara flotes bazei Porkalā, ko bija atņēmuši somiem pēc kara.

PSRS oficiālajos sportistu pieteikumos nebija igaunu lodes grūdēja un desmitcīpnieka Heino Lipa, kas tai laikā šajās disciplīnās bija viens no labākajiem pasaulē. Tāpat trūka dažas sievietes pasaules rekordistes. Runāja, ka šie sportisti it kā esot „polītiski neuzticami“. Atkal kaut kas pilnīgi jauns kā olimpisko spēļu, tā vispār sporta vēsturē.

Jaunums bija arī tas, ka sākumā krieviem neviens nevarēja tikt klāt. Viņi nerunāja ne ar vienu un nelaida nometnē pat pašus mājas tēvus somus, nemaz jau nerunājot par avižniekiem, vienalga no kādas valsts. Pienāca gan sūdzība, ka somi neesot nozīmējuši krievu sportistiem apkalpotājas. Tas viss pēkšņi, kā uz burvja mājienu, mainījās. Maskava redzēja, ka sāk palikt pārāk smieklīga un nu nometnē varēja nākt pat amerikāņi. Tālāk par oficiālo pieklājību tomēr gan neviens netika.

Starptautiskā olimpiskā komiteja noraidīja atsevišķu, komunistu pārvaldītās, Austrumvācijas pieteikumu, atzīstot vienīgi Federālo Vāciju. Ar Ķīnu notika savādāk. Šai gadījumā atzina kā nacionālo, tā komunistu Ķīnu. Bet sarkanajiem tas izrādījās visai nenozīmīgs panākums, jo sacensībās tik un tā neviens ķīniešu komūnists nepiedalījās. Nacionālā Ķīna savukārt paziņoja, ka izstājas no

Starptautiskās olimpiskās komitejas sašutumā par šādu lēmumu.

Komitejas sesijas laikā ievēlēja arī jaunu priekšsēdi — amerikāni Averiju Brandedžu. Viņš ieguva 30 balsu, kamēr angļu lords Berglejs, 1928. gada olimpiskais uzvarētājs 400 m barjērās, septiņpadsmit. Visai neparasti bija tas, ka viņa augstdzimtība lielāko daļu balsu saņēma no komunistu bloka zemēm.

Helsinkos olimpiskās lāpas stafetes pēdējais skrējējs, ko somi uzzināja tikai tad, kad viņš parādījās stadionā, bija neaizmirstamais Pāvo Johanness Nurmī, bet pie „mūžīgās” liesmas iededzināšanas piedalījās arī otrs somu sporta slavas nodibinātājs Hanness Kolehmainens. Skats bija tik lielisks un aizkustinošs, ka parasti mierīgie un atturīgie somi aplaudēja, gaviļēja un daudzi bez kādas kautrības pilnīgi atklāti raudāja. Nekādu lielu ļaunumu svinīgajai un iespaidīgajai atklāšanas ceremonijai neno-darīja arī, baltā togā tērpusies, vāciete Barbara Rotraute-Pleijere, kas, saņēmusi sacīkšu organizatoru negatīvu atbildi, bija apņēmusies nest pasaulei miera vēsti pati uz savu roku. „Draugi...” tomēr bija vienīgais, ko viņa paspēja pateikt mikrofonā, kad to savā gādībā pārņēma laipnā somu policija, un jau pavisam drīzi Barbara bija ceļā uz mājām.

Vieglatlētikā izpaudās gandrīz vai viens vienīgs amerikāņu sportistu pārkums. Viņi uzvarēja pat disciplīnās, kur tas agrāk nekad nebija noticis un nebija cerēts arī šoreiz (H. Ašenfelters 3000 m šķēršļu skrējienā, S. Jangs šķēpā). Vienīgi čechs Emīls Zatopeks, kas nu jau bija kļuvis majors, tālu pārsniedza visoptimistiskākos zīlējumu-s. Viņš uzvarēja 5000, 10.000 m un maratona skrējienā. Lai, tā teikt, mērs būtu pilns, Zatopeka dzīves biedre Dana pievienoja vīra guvumam vēl olimpisko meistar-nosaukumu šķēpa mešanā. Maratonā čechs vairs nespēja arī nekādu teātri. Stadionā skatītāju klātienē viņš nekad neaizmirs šķobīties, ļodzīties, stenēt un simulēt agoniju.

Maratonu Zatopeks toties skrēja kā visi normāli cilvēki, uzvarēja pārliecinoši un tikai vēlāk piebilda, ka tas esot „ļoti garlaicīgs skrējienš“.

Amerikāniss Bobs Mataiass kļuva otru reizi pēc kārtas uzvarētājs desmitcīņā, kas līdz šim olimpisko spēļu vēsturē nebija noticis. Padomju vīrieši palika bez zelta medaļas, kaut samērā bieži ierindojās nākamajās piecās vietās. To vidū arī madonietis un agrākais Latvijas aizsargu sportists, kas tagad tēloja Maskavas milici, Otto Grigalka lodes grūšanā un diska mešanā. Staļina vergu imperijas godu kaut cik glāba vienīgi muskuļainās krievu mūrnieces un traktoristes. Sieviešu vieglatlētikā Helsinkos ļoti prominenti reprezentējās Ķenguru zemes sportistes, austrālietes Šerlija Striklande un Mardžorija Džeksone, kas par abām izcīnīja trīs individuālās zelta medaļas un vēl ceturto stafetes skrējienā.

Pavisam Helsinkos reālizējās 151 rekords. 24 vīriešu vieglatlētikas disciplīnās olimpisko rekordu laboja 19 reizes un atkārtoja divos gadījumos. No tiem seši bija jauni pasaules rekordi. Deviņās sieviešu sacensībās jauni olimpiskie rekordi reālizējās astoņās disciplīnās, četri bija pasaules rekordi un vienu pasaules rekordu atkārtoja. Fantastiski! Paši spēļu rīkotāji somi Helsinkos pirmo reizi 40 gados palika vieglatlētikā bez zelta medaļas.

Starptautiskā olimpiskā komiteja neatzīst nekādu valsts vienību vērtējumu vai punktu kopsummu, bet godina vienīgi individuālos uzvarētājus. Tomēr pasaules prese to nekad nav ievērojusi un vienmēr skaitījusi kopā kā medaļas, tā punktus. Sevišķas nozīmes tam tomēr nebija tik un tā, jo gandrīz vai tradicionāli lielā pārsvarā vienmēr atradās ASV. Šoreiz situācija toties bija pavisam citāda, tiklīdz piedalījās Padomju Savienība. Helsinku olimpiskās spēles izvērtās gandrīz vai par vienu vienīgu ASV-PSRS divkauju. Kad krievi vingrošanā ieguva 188 punktus, bet amerikāņi nevienu, un guva labus panākumus

grieķu-romiešu cīņā (ar izcilā igauņu smagsvara Johan-
nesa Kotkasa lielu piepalīdzību, kam neviens cīkstonis
nespēja turēties pretim ilgāk par četrām minūtēm), PSRS
izvirzījās pat vairāk nekā 100 punktu vadībā.

Krievu nometnē šai brīdī parādījās liela goda plāksne
ar neiztrūkstošo ūsainā Staļina bildi. Tur viņi ierakstīja
savus medaļu ieguvēju vārdus zeltā, sudrabā un bronzā
un cītīgi atzīmēja katru pārmaiņu atsevišķo valstu punk-
tu stāvoklī. Maskavas radio paziņoja, ka uzvara esot
garantēta.

Lai lieta būtu vēl tomēr drošāka un samazinātu priekš-
rocības, ko dod tradicionālā vērtēšanas sistēma (10-5-4-
3-2-1) valstij, kas gūst vairāk zelta medaļu, krievi paši
izgudroja savu punktu skaitīšanas veidu, dodot par pirmo
vietu tikai 7 punktus, bet tālāk tāpat 5-4-3-2-1. Bet tad
pēkšņi aprūka disciplīnu, kur komunisti varētu gūt kādus
panākumus un, gala rezultātā, ASV tomēr triumfēja ar
614-553,5 punktiem.

Padomju svara cēlāji gan ostīja no noslēpumainām
pudeliēm un pēc tam valbīja acis, bet arī tas neko nelī-
dzēja. Boksā daudz cildināto smagā svara favorītu, lietu-
vieti Alģirdu Šociku dienvidafrikānis Nīmanis sita k. o.
pirmajā gājienā. Bet futbolā krievus jau turnīra otrā
spēļu kārtā no ierindas izsita neviens cits, kā pašu komū-
nistiskie brāļi, bet Maskavai nepaklausīgie jugoslavi. Mar-
šala Tito laikraksts Politika pēc tam lepni rakstīja, ka
„mākslīgi radītais mīts par padomju sportistu neuzvara-
mību ir iznīcināts.“

Kad pēc peldēšanas sacensībām amerikāņi izvirzījās va-
dībā, lielā punktu tabula Otaniemi pēkšņi bija mīklainā
kārtā pazudusi. Pravda pašu mājās tomēr turpināja plā-
tīties un melot, ka padomju sportisti bijuši pārāki, jo esot
ieguvuši vairāk medaļu. „Taisnība“ — kā avīzes nosau-
kums skan tulkojumā — skaitļus pierādījumam gan nekad
neminēja. Varbūt tādēļ, ka ASV izcīnīja 40 zelta medaļu,
bet PSRS 22. Pavisam amerikāņiem tika 76, bet „krie-
viem“ 69 medaļas.

Pēc ilgākas klusēšanas un prātošanas Maskava beidzot
tomēr paziņoja, ka ASV un PSRS sacensība esot beigusies
... neizšķirti. Starptautiskā sporta deģenerācijas process

bija sācies, pie tam straujāk nekā to varēja domāt. Pavisam skeptiska nots ieskanējās arī jaunā Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēža Brandedža intervijā presei:

„Ja olimpiskās spēles izvērtīsies tikai par divu lielu talantiem bagātu nāciju sacensību, tad iespējams, ka olimpisko garu iznīcinās.“

Helsinkos bija arī šāds starpgadījums. Kad godināja olimpiskos boksa uzvarētājus smagajā svarā, paaugstinājuma otrs pakāpiens bija tukšs. Zviedrijas pārstāvis Ingemārs Johansons bija diskvalificēts. Oficiāli par neaktīvītāti finālciņā pret amerikāni Edu Sandersu. Bet zviedru prese atklāti teica par glēvulību. Johansonam pat atņēma izcīnīto sudraba medaļu.

Pēc septiņiem gadiem Ņujorkā, 26. jūnija vakarā, tas pats „glēvulis“ Ingemārs Johansons kļuva pirmais zviedrs, kas izcīnīja profesionāļu pasaules smagā svara boksa meistarnosaukumu, sitot trešajā gājienā k. o. čempionu, amerikāņu nēģeri Floidu Patersonu, kas Helsinkos, tikai 17 gadu vecs, ieguva zelta medaļu vidējā svarā. Zviedrija Johansonu sagaidīja mājās kā varoni.

Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis Zigfrids Edstrēms bija labs runātājs, bet svarīgos gadījumos, parasti, teicamo nolasīja. Kad spēļu slēgšanas ceremonijā pienāca kārta runāt Edstrēmam, viņš veltīgi izmeklējās visās kabatās iepriekš sagatavoto runas tekstu. Tas bija aizmirsis.

Runa tik un tā izdevās ļoti laba, izņemot vienu kļūmi. Edstrēms aizmirsa pateikt olimpiskajos statūtos noteikto beigu formulu:

„Es pasludinu 15. olimpiskās spēles par pabeigtām.“

Tātad — Helsinku spēles tīri formāli nav beigušās vēl šodien.

Pavisam 1952. gada sacensībās piedalījās 69 valstis ar 4925 sportistiem, ieskaitot arī atkal pirmo reizi pēc pasaules kara vāciešus un japāņus.

Helsīnku sacensību priekšvakarā aktuāls atkal kļuva trimdas sportistu jautājums, šoreiz gan jau daudz reālākā un noteiktākā plāksnē. Ņujorkā, ne jau bez attiecīgo iestāžu ziņas un atbalsta, nodibinājās Brīvo Austrumeiropas sportistu apvienība (Union of Free Eastern European Sportsmen) un olimpiskā komiteja. Tajā piedalījās desmit valstu: Latvija, Igaunija, Lietuva, Čehoslovākija, Ungārija, Polija, Rumānija, Bulgārija, Jugoslāvija un Albānija. Organizācijas priekšsēdis bija ungārs Antonijs Sapārijs, bet vicepriekšsēži Starptautiskās olimpiskās komitejas locekļi latvietis Jānis Dikmanis un jugoslavs Grga Zlatopers.

1952. gada 27. maijā Ņujorkā, Veilina viesnīcā, jaunā apvienība rīkoja pieņemšanu, kurā aicināja presi, kā arī politiskus un sabiedriskus darbiniekus, lai iepazīstinātu atklātību ar saviem mērķiem un darbību. Bija ieradušies ASV Amatieru sporta savienības (AAU) sekretārs D. Ferriss, Brīvās Eiropas komitejas priekšsēdis admirālis H. Millers, ASV ārlietu ministrijas pārstāvis B. Volšs, žurnālisti un daudz citu, kas visi atbalstīja jauno kustību. Latviešu presi pārstāvēja Ņujorkas laikraksts Laiks.

Apvienības vadītāji deklarēja, ka jaunā organizācija pagaidām ir vienīgais šāda veida pasākums, kur komūnisma žņaugos nonākušo valstu pārstāvji sadevušies rokās, lai cīnītos pret pasaules lielāko ienaidnieku — diskrimināciju, ko šajā brīdī legalizē Starptautiskās olimpiskās komitejas statūti. Paredzētajai apvienības padomei latviešu sporta vadītājs trimdā Ansis Mauriņš Londonā izraudzīja bez Jāņa Dikmaņa vēl Robertu Plūmi no Toronto, Kanadā un Vili Čiku no Ņujorkas, ASV.

Jautājums par bez dzimtenes palikušo sportistu piedalīšanos olimpiskajās spēlēs bija jau oficiāli ierosināts Starptautiskās olimpiskās komitejas sanāksmē Oslo, kur to nodeva izvērtējumam izpildkomitejai, lai tad apspriestu kongresā Helsinkos, 15. jūlijā. Ārlietu ministrijas pārstāvis Volšs referēja, kādu satraukumu Oslo tas izraisījis komunistu zemju pārstāvju vidū, kas tūlīt pieprasījuši sēdes pārtraukumu, lai varētu sazināties ar Maskavu, Varšavu, Prāgu, Bukarestu un citām „tautas demokrātiju” galvaspilsētām.

Brīvo Austrumeiropas sportistu apvienības memorandā bija pieprasīta bezpavalstnieku sportistu atzīšana par līdztiesīgiem starptautiskajā sporta forumā. „Olimpiskie principi ir bazēti uz atsevišķiem individiem un nevis uz nacionālām grupām,” bija teikts iesniegumā, „un tie aizliedz rasisku, reliģisku vai politisku diskrimināciju.” Tālāk sekoja norādījums, ka pret rietumu pasaulē izkluvušajiem sportistiem, kas tirannijas vietā izvēlējušies brīvību, vēršas tieši pēdējais punkts, ko pašlaik sankcionē olimpiskie statūti, atzīstot „iekļaušanu citās valstīs”.

Bezpavalstnieku sportistu uzskaitē figurēja daudz prominentu vārdu, ieskaitot olimpisko spēļu uzvarētājus un arī tādi, kam varēja paredzēt vienu no pirmajām sešām vietām Helsinkos. Sevišķi enerģiska un aktīva bija ilgga-dīgā ASV čempione vieglatlētikā, 1932. gada Losandže-losas olimpisko spēļu uzvarētāja poliete Stella Valasie-viča, tagad Volša. AAU sekretārs Ferriss paskaidroja:

„Tā kā olimpiskie noteikumi liedz sportistam, kas reiz aizstāvējis vienas valsts krāsas, reprezentēt pēc tam citu (izņēmums ir sievietes, kas apprec citas valsts pavalst-nieku), tad vienīgā iespēja sportistiem, kas izbēguši no zemēm aiz dzelzs aizkara, paliek šāda starptautiska organizācija.”

Bija doma, ka trimdinieki varētu startēt zem Sarkanā krusta, Šveices, Grieķijas vai ģipša olimpiskā karoga. Viss likās samērā labā kārtībā. Palika vienīgi jautājums — ko darīs krievi?

Kad Helsinkos sanāca Starptautiskās olimpiskās komi-tejas kongress, Somijā jau bija ieradušies Padomju Savie-nības sportisti. Kongress nolēma trimdinieku jautājumu atlikt uz „nenoteiktu laiku”. Pēkšņi bija atsaluši pat vis-karstākie šīs idejas atbalstītāji. Pirmo reizi kopš oktobra revolūcijas Staļina superatlēti bija nolēmuši piedalīties olimpiskajās spēlēs, un tas pārāk daudzām likās milzu solis uz priekšu, tā sauktā, pasaules miera stiprināšanā, ko nedrīkst vairs kavēt ar kaut kādu no komunistu zemēm izbēgušu sportistu atzīšanu.

Patiesībā baltais olimpiskais karogs ar šo brīdi bija ne tikai pamatīgi ieplēsts, bet samīdīts zābakiem, kas bija izbrīduši un turpina brist visnetīrākos politisko melu, propagandas un profesionālisma dubļus, kam nav vairs

nekāda sakara ar Dekubertēna radīto vispasaules jaunatnes kustību un skaisto sporta ideju.

Vēlreiz šis bezpavalstnieku sportistu jautājums ungāru ierosmē, bet vairs pavisam vārgi, ieskanējās Londonā 1956. gadā neilgi pirms olimpiskajām spēlēm Melburnā, spriešanā piedaloties arī Anglijas latviešu sporta vadītājam Ansim Mauriņam. Tās bija pēdējās konvulsijas šīs problēmas dabiskajā nāvē.

Helsinkos pirmo reizi pēc pasaules kara aktīvi startēja arī latviešu sportisti. Bet tieši tāpat kā pirms 40 gadiem Stokholmā viņi atkal soļoja aiz Krievijas imperiālisma karoga, vienīgi šoreiz tas bija asins sarkans, ar sirpi un āmuru. Viņu bija četri, kas piedalījās vieglatlētikā un basketbolā.

400 m skrējienā (50 dal.), kur bija pavisam 12 priekšskrējienu, startēja Edmunds Pīlāgs. Savā grupā viņš mērķa līniju šķērsoja trešais 49,2 sek. Starpskrējienā iekļuva G. Kols (ASV) 48,3 sek. un A. Diks (Anglija) 48,7 sek. Latvietis pārspēja kubieti A. Garsiu Delgādo, beļģi A. Iterhūvenu un luksemburģieti J. Hamiliusu. Olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja Džordžs Rodens (Jamaika) 45,9 sekundēs.

Pīlāgs skrēja arī PSRS 4x400 m stafetes vienībā, kas priekšskrējienā palika trešajā vietā.

10 km soļošanā (23 dal.) otrā priekšgrupā piedalījās Pļaviņu kolchoznieks Pēteris Zeltnišs, bet viņu līdzīgi anglim L. Allenam diskvalificēja. Finālā zelta medaļu izcīnīja zviedrs Jons Mikaelsons jauna olimpiskā rekorda laikā — 45:02,8 min. Otrs bija šveicietis Fricis Švābs, Jāņa Daliņa kādreizējā sīvā pretinieka Artura Švāba dēls, bet trešais palika igauņu soļotājs Bruno Junks.

Lodes grūšanā startēja 20 dalībnieku, no kuriem 13 veica kvalifikācijas normu 14,60 m. To vidū arī Otto Griģalka, kas sasniedza 16,78 m un ierindojās ceturtajā vietā. Zelta medaļu izcīnīja Perijs Obraiens (ASV) ar 17,41 m tālumu, kas bija jauns olimpiskais rekords.

Diska mešanā 17 no 23 dalībniekiem sasniedza kvalifikācijas normu (46 m). Otto Grigalka iekļuva starp sešiem finālistiem, bet savu priekšsacīkstēs sasniegto rezultātu 50,71 m uzlabot nespēja un palika sestais. Uzvarēja amerikānis Sims Ainess ar jaunu olimpisko rekordu 55,03 metri.

Basketbola turnīram pieteicās 23 valstis, bet pēc kvalifikācijas spēlēm sacensību turpināja 16. Uzvarēja ASV, otrā vietā ierindojās PSRS, bet trešajā Urugvaja.

Amerikāņi padomju basketbolistus pieveica divas reizes. Pusfināla grupas spēlē 86-58 un finālā 36-25. Par to, kas „krieviem“ izcīnīja sudraba medaļu, vislabāk var spriest pēc vienības sastāva. 14 spēlētāju vidū bija lietuvieši Stepas Butautas, Stasis Stonkus, Kazis Petkēvičus, Justīnas Lagunavičus, igaunī Joannsis Lisovs, Ilmārs Kulams, Heino Krūss un 18 gadus vecais latvietis Maigonis Valdmanis. Pēdējais tomēr piedalījās tikai sacensībā pret Bulgāriju (74-56), iegūdamis sešus punktus. Spēlēto minūšu skaits Valdmanim izrādījās nepietiekams, lai varētu saņemt vienības izcīnīto medaļu.

Padomju ekspedīcijā Helsinkos vēl ietilpa latviešu riteņbraucēji Alberts Džarcāns, Harijs Japiņš un paukotājs Sergejs Habarovs, bet aktīvi sacensībās viņi tomēr nav piedalījušies. Jāšanas sportā par tiesnesi darbojās Jānis Kandrovskis.

6. Ziemas olimpiskajās spēlēs Oslo norvēģi sasniedza rekordu, ko laikam tik drīzi neviens nepārspēs. Lēkšanā no tramplina slavenajā Holmenkolmenā noraudzījās 150.000, to vidū arī Norvēģijas karalis Hākons ar visu ģimeni, kā arī vairāki latvieši, no kuriem daži bija speciāli braukuši no Zviedrijas. Starp tiem arī vieglatlēts Arturs Graudiņš, kas vēlāk savos iespaidos dalījās Ņujorkas laikraksta Laiks slejās.

Neoficiālajā kopnovērtējumā šīs sacensības izvērtās par lielu norvēģu sportistu triumfu. Ātrslidotājs Jalmārs Andersens viens pats uzvarēja trijās distancēs, kamēr amerikānis Kenets Henrijs bija ātrākais sprintā. Steins Ērik-

sens ielauzās pat austriešu un itaļu domīnijā — kalnu slēpošanā, izcīnot zelta medaļu milzu slalomā un otru vietu slalomā. Tāpat amerikāniete Andrea Mida-Lorense bija necerēta, bet ļoti pārlicinoša uzvarētāja abās sieviešu slaloma disciplīnās.

ASV pārstāvis Diks Batons atkārtoja savu 1948. gada uzvaru daiļslidošanā, kamēr ledus hokejā pārākie atkal bija kanadieši, atstājot otrā vietā amerikāņus, bet trešajā zviedrus.

Kad ledus hokeja turnīra finālā ASV un Kanada spēlēja 3-3, no Kremļa pilnīgi neaicināta atskanēja Stajina balss. Maskavas prese bez kādiem aplinkus ceļiem apsūdzēja kanadiešus, ka viņi esot piedalījušies netīrā darījumā un tīšām spēlējuši neizšķirti, lai izspiestu PSRS satelītus čehus no dalītas otras vietas ar amerikāņiem (Čehoslovākijai pēc tam bija jāspēlē papildām ar Zviedriju trešās vietas dēļ, un čehi zaudēja 3-5).

Boļševikiem pat netrūka nekaunības pēc tam paziņot, ka „Padomju Savienība uzvarētu Oslo sacensībās, ja būtu gribējusi piedalīties“. Šī, protams, bija aizkustinošākā deklarācija kopš tās reizes, kad mazais zēns, pēc zaudēta ielas kautiņa, asarām acīs lielījās viņa pievārētājam:

„Bet mans tēvs tomēr var piekaut tavu tēvu.“

Tātad — neesot pat pašiem nemaz klāt, komunisti tomēr jau aktīvi piedalījās olimpisko spēļu norisē, dodot mājienu par to, kas gaidāms nākotnē.

Norvēģija savāca pavisam 125,5 punktus, kamēr ASV šajā vispasaules ledus karnevālā pirmo reizi izcīnīja četras zelta medaļas, ierindojoties otrā vietā ar 89,5 punktiem. Sekoja Somija ar 72 un Austrija ar 60, kamēr ļoti neveiksmīgajai Zviedrijai aizsteidzās priekšā pat Vācija.

Pavisam Oslo piedalījās 30 valstu ar 732 dalībniekiem.

MELBURNĀ, 1956

XVI

Olimpiskās spēles Melburnā ievadīja jaunu pagrieziena latviešu sporta vēsturē. Vispirms, tās neapšaubāmi noraidzījās vislielākais latviešu skatītāju skaits. Un otrs — tā bija pirmā reize, kad latviešu sportisti pārstāvēja ne tikai vairs okupantu varu, bet aizstāvēja arī vēl citas krāsas.

Olimpiskā temperatūra Austrālijas latviešu vidū līdzīgi Ķengurzemes vasarai sakāpa visai augstu, kaut pēc kalendāra sacīkstes notika no 22. novembra līdz 8. decembrim. Rakstnieks Jānis Sarma atdzejoja pirms gada izvēlēto un apstiprināto oficiālo olimpisko himnu. Mūziku tai bija rakstījis poļu komponists Michaels Sipsaks, kas dzīvoja Parīzē, bet vārdi tai veidoti pēc grieķu dzejnieka Pindara vārsēm, kas tapušas pirms nepilniem 2500 gadiem. Mūziku divpadsmit prominentu komponistu žūrija Pablo Kasāla vadībā bija izvēlējusies no 387 konkursam iesūtītiem darbiem. Pirmo reizi himna neoficiāli atskanēja Monte Karlo operā, bet latviskie vārdi Sarma atdzejojumā ir šādi:

„Laimīgs ir vīrs, kas izredzēts slavai,
Uzvaras palmu, ļaužu sveikts, viņš vij pīerei savai.
Kā algu, lai dievišķu prieku tas ļauž:
Lai mūza tam matos vainagu liek,
Un dziesmas, kas nemirst, tā godu un slavu, lai pauž
Un jaunības skaistumam varoņa daiļums,
lai pievienots tiek.“

Pēc sacensībām žurnālists Gunārs Bērzzariņš sarakstīja un izdeva grāmatu Melburna 1956, kas bija pirmais šāda rakstura izdevums latviešu valodā kopš Ādolfa Plūma līdzīga darba par 1928. gada olimpiskajām spēlēm. Be-

tam Melburnas latviešu toreizējā sporta kopa Rīga sarīkoja arī savu olimpisko balli. Tajā kāds apmeklētājs pie Latvijas karoga bija piespraudis olimpiskās zelta medaļas ieguvējas Ineses Jaunzemes attēlu. To ieraudzījis, Berlīnes olimpisko spēļu bronzas medaļas izcīnītājs 50 km soļojumā Adalberts Bubenko pateica:

„Tagad Inese beidzot ir pie pareiza karoga.“

Vienu brīdi tomēr jau likās, ka Melburnai ar olimpiskajām spēlēm tomēr nekas neiznāks. Savstarpējie strīdi, dažādās intereses un iekšējie cīņi kļuva tik pamatīgi, ka Roma, kurai sacensības bija paredzētas tikai 1960. gadā, vienu brīdi bija tikusi jau tālāk ar sagatavošanas darbiem nekā austrālieši. Bet kad situācija kļuva par karstu, un pats Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis Brandedžs sāka jau nopietni domāt par spēļu atsaukšanu Melburnā, austrālieši viņiem tik raksturīgā veidā pēdējā brīdī sadevās rokās un pabeidza laikā gandrīz vairs neiespējamo. Austrālieši arī bez kādas stostīšanās skaidri un nepārprotami paziņoja, ka visiem sportistiem bez izņēmuma jādzīvo kopā olimpiskajā ciemā, un krieviem tādu privilēģiju kā Helsinkos vairs nebūs. Vienīgais punkts ar ko Ķenguru zemes dēli tomēr netika galā bija jāšanas sporta sacensības. Ar likumu noteikto sešu mēnešu karantīnu no ārzemēm ievestiem zirgiem atcelt vai samazināt neizdevās, un jāšanas sacīkstes uzpēmās rīkot Zviedrijas galvaspilsēta Stokholma, gūstot trīs uzvaras Zviedrijai, divas Vācijai un vienu Anglijai.

Melburnā piedalījās 67 valstis ar 3539 sportistiem. Vienu brīdi pieteikumu skaits jau sasniedza 74, bet vispirms radās Suecas konflikts, kam sekoja sacelšanās Ungārijā. Ēģipte, Lebanona un Iraka atteicās Suecas dēļ. Neitrālās Spānija un Holande nolēma nepiedalīties, protestā pret Padomju Savienības zvērībām Budapeštā. Protestam pievienojās arī Šveice, bet kad vēlāk pārdomāja, bija jau par vēlu, lai nokļūtu vēl laikā Melburnā.

Ungāru sportisti bija devušies ceļā pirms brīvības cīņu sākšanās. Kaut minējumi bija visdažādākie, ungāri beidzot tomēr ieradās, un viņu pirmais darbs olimpiskajā ciemā bija izplēst savam karogam komunistisko emblēmu. Esedonas lidlaukā pie Melburnas nolaidās pirmā lidmašīna ar 63 padomju sportistiem, sākumā drūmām un no-

pietnām sejām. Vienīgi latviešu basketbolists Jānis Krūmiņš drusku smaidīja un pavēdināja cepuri sagaidītājiem. To nevarēja nepamanīt, viņš ir 2,18 m garš.

Komunistu Ķīna visā šai notikumam burzmā, ja arī neko citu, dabūja zilu aci. Austrālieši bez kautrēšanās pacēla olimpiskajā ciemā Nacionālās Ķīnas karogu, un komunisti pazuda. Neviena acs tādēļ mikla arī nekļuva.

Galu galā bažas, ka olimpiskās spēles varētu pat nenotikt izgaiss, kaut Brandedžs vienā brīdī jau bija pavisam skumji iebildis:

„Senajos laikos tautas pārtrauca karus, lai piedalītos olimpiskajās spēlēs. Tagad mēs pārtraucam olimpiskās spēles, lai turpinātu mūsu karus.“

Atklāšanas dienā laiks bija lielisks, un stadionā visas 103.000 vietas bija pilnas līdz pēdējai iespējai. Un šis teicamais laiks pieturējās līdz pat spēļu slēgšanai. Parādē tradicionāli pirmie soļoja grieķi. Bermūdieši bija tērpušies, protams, īsajās Bermūdas biksītēs. Ungāri bija noskumuši. Krievietes soļoja kailām galvām, un amerikāņu sporta žurnālists Reds Smits tūlīt sarkastiski piezīmēja, ka tas esot solidaritātes dēļ pret Ninu Ponomarevu. Padomju diska metēju, kas pirms pāris mēnešiem Londonā bija apcietināta par piecu lētu cepuru piesavināšanos kādā universālveikalā, izjaucot pat Anglijas un PSRS valstu sacīksti.

Anglijas karalienes Elizabetes vīrs princis Filips — kā Britu zemju apvienības pārstāvis — nevainojamā admirāļa tērpā, bija braucis 16.000 jūdžu, lai pateiktu oficiālās atklāšanas formulas 16 vārdus. Olimpisko zvērestu teica austrāliešu mīlulis, pasaules rekordists jūdzes skrējienā (3:58,0 min.) Džons Lendijs. Mazu ironiju lielajam notikumam piešķīra gadījums ar „stiprāko sievieti pasaulē“. Padomju lodes grūdēja Gaļina Zibina itin lielajā karstumā nogība, kā ikviens caurmēra cilvēks.

Vieglatlētikā, kas ir un paliek olimpisko spēļu centrālais un pats svarīgākais sarīkojums, zelta medaļu lauvas tiesu atkal ieguva ASV (vīrieši un sievietes kopā 16), kamēr PSRS tādu bija piecas, un Austrālijai četras (visas sievietes disciplīnās). Padomju jūrniece Vladimirs Kucs 5000 un 10.000 m skrējienā pārspēja diezgan iedomīgo

angļu favorītu Gordonu Piri tādā stilā un veidā, ka zaudētājs vēlāk, kad jau bija profesionālis, savos memuāros izteica pārliecību, ka krievs lietojis kādu narkozi. Kucs apbalvošanas laikā neesot apjēdzis uz kuŗu pusi jāgriežas, un Pirijs jau agrāk redzējis, ka padomju gaŗgabalniekam esot bijušas sadurstītas kājas. Cik tam patiesības, varbūt vislabāk zina tikai pats Kucs, bet viens fakts nav noliedzams, ka pēc samērā neilgas pasaules rekordu formas krievu skrējējs, runājot sportistu valodā, neparasti ātri noziedēja.

Nepatīkamu pārsteigumu komunistiem sagādāja amerikāņu skolotājs, veseļa metējs Harolds Konolijs un čehu diskabole Olga Fikatova. Viņi abi pārspēja padomju favorītus savās disciplīnās un pēc tam nolēma slēgt mūža draudzību, kaut čehu iestādēm tas pagalam nepatika. Gala rezultātā, lai komunisti nepaliktu pārāk smieklīgi, glītā čehiete tomēr sapēma atļauju atstāt savu dzimteni, visai pasaulei sekojot notikumam attīstībai ar aizturētu elpu.

Amerikānis Bābijs Marovs atkal pirmo reizi kopš 1936. gada guva dubultuzvaru 100 un 200 m, bet austrāliešu sajūsmai nebija gala, kad sievietēm tajās pašās disciplīnās zelta medaļas izcīnīja pašu meitene Betija Katberte.

Varenākais sasniegums padevās norvēģu elektrikim Egilam Dānielsenam šķēpa mešanā, kas vienīgais individuālajās vīriešu sacensībās laboja pasaules rekordu, toreiz gandrīz vai ar neticamu 85,71 m tālumu. Tā Norvēģijai bija atkal pirmā zelta medaļa vieglatlētiskā 36 gadu laikā. Tai pašā disciplīnā sievietēm uzvarētāju godināšanas ceremoniālā uz visaugstākā pakāpiena stāvēja meitene ar uzvārdu, kas bija grūti izrunājams ne tikai austrāliešiem, bet arī pašiem šīs sportistes kakla kungiem. Inese Jaunzeme kļuva pirmā Latvijas pārstāve, kas sapēma olimpisko zelta medaļu.

Peldēšanā Melburnā dominēja Austrālijas pusaudži Marejs Rouzs, Džons Henriks, Dēvs Tails, Dauna Frēzere, Loreina Krepa u. c., kas no iespējamām 13 zelta medaļām ieguva astoņas. Trijiem austrāliešu olimpiskās peldētāju izlases dalībniekiem bija pat tikai 14 gadu — divām meitenēm un vienam zēnam. Pēdējais, jau toreiz ļoti plecīgais sirsnīgā smaida īpašnieks, gan vēl nedabūja sacen-

sties, bet viņa lielā stunda vairs nebija nemaz tik tālu. Šī zēna vārds, protams, Jānis Konrads.

Daiļlēcšanā meksikāņu sportists Hoakims Kapija (Cappilla) oficiāli gan pieveica amerikāni Geriju Tobaianu par trijām simtdaļām punkta, bet krievu un ungāru tiesnešu muļķošanās bija tik acīm redzama, ka ASV pārstāvis beidzot iesniedza protestu. Komunisti amerikāņu daiļlēcējam, salīdzinot ar citiem tiesnešiem, deva tik neloģiski zemus novērtējumus, ka arī pats Kapija nejutās nemaz tik laimīgs par savu uzvaru un ar smagu nopūtu izteicās:

„Tā bija sacensība starp dažādu tautību tiesnešiem un nevis daiļlēcējiem.“

Krievu „sportiskums“ vēlreiz lieliski parādījās arī ūdens polo, kur viņi, šķiet, atkal gribēja gūt panākumus jau pēc Budapeštā pārbaudītām metodēm. Pret ungāriem PSRS vienībai nebija ne mazāko izredžu. Un tūlīt jau pēc pirmo vārtu zaudēšanas, krievi zem ūdens sāka laist darbā elkoņus un ceļgalus. Pie rezultāta 4-0 ūdens baseinā pēkšņi kļuva asins sarkans. Resns krievs, vārdā Valentīns Propokovs, bija smagi pārsitis uzaci ungāram Ervinam Zadoram. Saniknoto skatītāju pūli vajadzēja izklīdināt policijai, un tiesnesis jau pirms spēles laika apritēšanas paziņoja, ka ungāri uzvarējuši.

Boksā ungāru vidsvars Laslo Paps atkārtoja savus Londonā un Helsinkos gūtos panākumus, kļūstot par trīskārtēju olimpisko meistar, kam nav precedenta līdzšinējo spēļu boksa vēsturē. Paps pēc tam pārgāja profesionāļos, un ir vienīgais zināmais un oficiāli licencētais kādas komunistu zemes profesionālais boksētājs, kam režīms atļauj brīvi braukāt no Budapeštas uz rietumiem un sacensties kapitālistu ringos. 1962. gadā Paps kļuva Vinē Eiropas meistars vidējā svarā, pieveicot astotajā gājienā ar tehnisku k. o. dāni Krisu Kristensenu.

Gala rezultātā, PSRS Melburnā ieguva 37 zelta medaļas, ASV 32, Austrālija 13. Arī neoficiālajā punktu kopsummā vietu kārtība bija tāda pat. Kopējais zelta, sudraba un bronzas medaļu skaits sekmīgākajām izlasēm bija šāds: PSRS 99, ASV 74, Austrālijai 35, Ungārijai 26, Italijai 25.

Melburnā aktīvi startēja deviņi latvieši: Vēsmonis Balodis, Pēteris Bumbērs, Juris Dancis un Inga Freidenfelds, kas pārstāvēja Austrāliju un Inese Jaunzeme, Otto Grigalka, Jānis Krūmiņš, Maigonis Valdmanis un Valdis Muižnieks, kas bija iekļauti PSRS sastāvā. Viņi piedalījās vieglatlētikā un basketbolā.

Diska mešanā (20 dal.) Austrālijas vienīgais pārstāvis šajā disciplīnā bija Vēsmonis Balodis, kam neizdevās sasniegt 47 m kvalifikācijas normu (44,84 m) līdzīgi francūzim P. Alāram, pakistānietim M. Ajubam un polim T. Rutam. Vēlāk Balodis krietni vien pietuvojās 50 m līnijai un 1960. gadā sasniedza 49,86 m. Otto Grigalka reālizēja 52,37 m, ierindojoties piektajā vietā, tomēr atpaliekot no sava 1955. gadā sasniegtā PSRS rekorda (55,50 m). Zelta medaļu izcīnīja Als Orters (ASV) ar 56,36 m tālu raidījumu. Starp citu, Grigalkas sieva krieviete Marija Pisareva (startēja ar savu meitas vārdu) ieguva trešo vietu augstlēcšanā (1,67 m).

Šķēpa mešanā sievietēm 19 dalībnieču konkurencē uzvarēja Inese Jaunzeme ar jaunu olimpisko rekordu 53,86 m. Otrā vietā ar 50,38 m ierindojās čiliete Marlēna Ārensa, bet trešajā palika krieviete Naģežda Konājeva ar 50,28 m. Helsinku uzvarētājai un vecā olimpiskā rekorda īpašniecei čehietei Danai Zatopkovai bija jāsamierinās ar ceturto vietu, tāpat kā viņas slavenajam vīram Emīlam Zatopekam, kas maratonā, stipri vien saguris, mērķa līniju šķērsoja kā sestais.

Basketbolā piedalījās 15 valstu un ASV ar Billu Raselu un K. C. Džonsu ierindā, kas tagad abi ir vairākkārtējās profesionālu meistarvienības Bostonas Celtics dalībnieki, ceturto reizi pēc kārtas kļuva olimpiskais meistars. Sudraba medaļa tāpat kā Helsinkos tika spēlētājiem, kuru tērpiem bija uzšūti burti CCCP. To rindās cīnījās latvieši Maigonis Valdmanis, Valdis Muižnieks, Jānis Krūmiņš (visi Rīgas ASK basketbolisti) un lietuvieši Stasis Stonkus, Kazis Petkēvičs, Aļgirdas Lauritēnas. Trešā vietā palika Urugvaja.

ASV pusfinālā pārspēja PSRS 85-55, bet finālā 89-55. Kvalifikācijas sacensībās PSRS zaudēja Francijai 67-76, bet revanšējās fināla grupas spēlēs 56-49.

Austrālijas vienībā, kas olimpiskajās spēlēs piedalījās pirmo reizi, spēlēja latvieši Pēteris Bumbērs (Melburnas Daina), Juris Dancis (Adelaides LS), Inga Freidenfelds (Adelaides Venta), lietuvieši Algis Ignatavičus, Stens Dargis un grieķis Pēters Demoss. Austrālija savā priekšgrupā zaudēja Brazīlijai un Čīlei un sacensības turpināja gandarījuma turnīrā. Tur Austrālija pieveica Taizemi, zaudēja Nacionālajai Ķīnai un pārspēja Singapūru. Pēc zaudējuma Kanadai Austrālijas pārstāvji sastapās vēlreiz ar Ķīnas republiku 11. un 12. vietas dēļ. Uzvarēja Formozas basketbolisti 87-70.

Austrālijas izlases veiksmīgākais spēlētājs izrādījās 1,98 m garais Juris Dancis, kas ieguva pavisam 112 punktu un izcīnīja arī visvairāk atlēkušās bumbas visā turnīrā — 108 (Bills Rasels 103). Freidenfelda guvums bija 107 punkti, Ignatavičus reālizēja 81, Bumbērs 80, bet labākais austrālietis Džefrijs Heskets 35. Valdmaņa devums savai vienībai bija 55 punkti, Krūmiņa 52 un Muižnieka 9. Veiksmīgākais grozu guvējs visā turnīrā bija urugvajietis O. Molja (Moglija) ar 182.

Bez pieminētiem baltiešiem medaļas vai vismaz punktus vienību neoficiālam vērtējumam Melburnā ieguva arī vēl citi igauņi un lietuvieši, ko savā kontā, protams, ieskaitīja (ar vienu izņēmumu) Baltijas valstu pašreizējie okupanti. 20 km soļošanā sudrabu izcīnīja lietuvietis A. Mikēnas, bet bronzu igauņis B. Junks, tāpat kā Helsinkos. Lietuvietis Romualdas Murauskas dalīja boksā pussmagajā svarā 3. un 4. vietu. Igaunis Uno Palo desmitcīņā palika ceturtais. Zviedrijai sudraba medaļu izcīnīja igauņu gaiļa svara cīkstonis Edvins Vesterbijs.

Uzbekijā dzimusī Valentīna Balode (PSRS) augstlēcšanā pārvarēja 1,60 m augstumu un ierindojās 11. vietā. Melburnā bija ieradies arī pasaules vēl aizvien izcilākais amatiešu cīkstonis, igauņu smagsvars Johanness Kotkass. Kaut kāda iemesla dēļ viņš tomēr nestartēja.

No latviešu avīžniekiem Melburnas olimpiskajās spēlēs bija klāt starptautiski pazīstamais sporta statistiķis Bernhards Čečins, kas pārstāvēja Austrālijas raidītāju ABC (Australian Broadcasting Commission), Gunārs Bērzzariņš rakstīja par basketbolu austrāliešu avīzei The Advertiser Sidnejā, Austrālijas Latvieti un Ņujorkas Laiku informēja Arnolds Šmits, bet Sporta Apskatu Toronto Jānis Tilibs. Starp preses ļaudīm bija arī vieglatlētikas trenētājs Vol-demārs Briedis no Jaunzēlandes un preses karte bija jaunajam latviešu dzejniekam melburnietim Jānim Sproģim.

Austrālijas basketbola savienības uzdevumā olimpiskā basketbola turnīra oficiālo statistiku kārtoja Jānis Bumbērs un Andris Kalkavs. Vēlāk šos datus publicēja angļu valodā atsevišķā brošūrā un piesūtīja visām valstīm, kas piedalījās turnīrā.

7. Ziemas olimpiskajās spēlēs Kortīnā Dampeco, Itālijā, personisku traģēdiju piedzīvoja italiešu ātrslidošanas meistars Guido Karolī. Viņam bija uzticēts liels pagodinājums, iedegt olimpisko liesmu, ko stafete bija atnesusi no Jupitera tempļa Romā. Karolī, lāpu rokā, slidoja sviņīgi un augstu paceltu galvu. Kuņš šādā brīdī būtu varējis saskatīt daudzos mikrofonu vadus, kas bija pārvilkti skrejceļam? Guido pakrita. Piesarcis un asarām acīs, viņš tomēr turpināja goda pilno uzdevumu.

„Es tomēr neļāvu lāpā izdzist liesmai,“ viņš paskaidroja. „Atcerieties, ka es neļāvu izdzist liesmai.“

Karolī varēja būt pilnīgi drošs, ka starpgadījums paliks atmiņā uz visiem laikiem. To redzēja ne tikai skatītāji stadionā, bet miljoni televīzijā un filmā.

Kortīnā pirmo reizi ziemas olimpiskajās spēlēs piedalījās krievi. Viņi gatavojās milzu panākumiem un to nemaz neslēpa. Bet sīkstais soms Veiko Hakulinens, kas jau bija izbaudījis zelta spožumu 1952. gadā Oslo, iecirta krietnu robu Kremļa izplānotajā grafikā. Viņš uzvarēja 30 km slēpojumā un palika otrs 50 km. Jaunā zviedru zvaigzne Sikstens Jernbergs savukārt bija ātrākais garākajā distancē un sekoja tūlīt Hakulinenam 30 km. Somu

slēpotājs, starp citu, bija asprātīgi izmantojis ar pārvietojamo radio raidītāju iegūto informāciju no distances, ka krievu sportisti ir grūtībās un pareizā laikā paātrinājis tempu.

Tomēr nekādi elektroniskie palīglīdzekļi nespēja aizkavēt krievu kopējo neoficiālo uzvaru. Ātrslidošanā Jevgēnijs Grišins izcīnīja divas zelta medaļas — 500 m un 1500 m daloties pirmajā vietā ar savu tautieti Jūriju Michailovu. Vispār ātrslidošanā īstenojās gandrīz vai fantastiski rezultāti. Seši dalībnieki pārspēja vai atkārtoja pasaules rekordus, 76 pārspēja vecos olimpiskos rekordus, kamēr 41 sportists sasniegta jaunus savas valsts labākos rezultātus. Piemēram: 1952. gada uzvarētājs 500 m, amerikānis Kenets Henrijs Kortīnā slidoja ātrāk par veco olimpisko rekordu un tomēr palika tikai 17.

ASV, kas šoreiz ierindojās tikai sestajā vietā, vienīgās divas zelta medaļas ieguva daiļslidošanā, kur uzvarēja Heijess Dženkins un Tenleja Olbraita. Arī norvēģi saņēma smagu triecienu, kad somi pārņēma viņu speciālitāti lēkšanu ar slēpēm un paliekot bez zelta medaļas ātrslidošanā.

Vienreizēja parādība Kortīnā Dampeco izrādījās 23 gadus vecais un neparasti glītais austriešu slēpotājs Tonijs Zailers, kas it kā rotaļādamies uzvarēja visās trijās kalnu slēpošanas distancēs. Un tā kā olimpiskajos gados atsevišķas pasaules meistarsacīkstes nerīko, bet ieskaita olimpiskajās sacensībās sasniegtos rezultātus, tad Tonijs aizbrauca mājās pavisam ar septiņām zelta medaļām — trijām olimpiskām un četrām pasaules meistara (ieskaitot arī visu triju disciplīnu kopnovērtējumā). Kā to varēja sagaidīt, Zailers vēl bija oficiāli amatieris, kad viņš jau spēlēja karaliski samaksātas titullomas pavājas kvalitātes filmās.

Pavisam Kortīnā bija pārstāvētas 32 valstis ar 923 sportistiem, kas pagaidām ir palicis ziemas olimpisko spēļu dalībnieku rekordskaits.

INESE JAUNZEME

ZELTA MEDAĻA ŠĶĒPA MEŠANĀ —
1956. GADĀ MELBURNĀ

„Jānes Latvijas karogs uz stadionu, jo šodien startē Inese Jaunzeme,” 1956. gada 28. novembra rītā Melburnā teica gaidu darbiniece Elfrīda Čanka-Rimšāne. Tajā dienā daudz latviešu neieradās darbā, jo aizbildinājās, ka „jāiet skatīties kā latviete pirmo reizi uzvar olimpiskajās spēlēs.” Programmā bija šķēpa mešana sievietēm.

Mūsu kādreizējā vieglatlētikas piecīņas rekordiste Zinaīda Ringenberga karstajā, gandrīz pat svelmainajā un ļoti saulainajā pusdienā, nosvīdusi skrēja atpakaļ uz mājām un izmisumā teica:

„Tās taču ir šausmas! Tāda neraža! Es aizmirsu mājās uz galda ieejas karti. Baidos nokavēt Ineses startu.”

Ringenberga, kas bija Melburnā olimpiskā viešņa un skatītāja no Jaunzēlandes, tomēr vēl savlaicīgi paspēja piepulcēties 100.000 skatītājiem Melburnas kriketa laukumā, kas bija pārvērties par 16. olimpisko spēļu stadionu.

„Tā varbūt nemaz nebūs Inese, bet gan Marlēna,” zīlējot iespējamo uzvarētāju starp latvieti Inesi Jaunzemi un čilieti Marlēnu Ārensu, teica Čiles olimpisko vieglatlētu trenētājs latvietis Edgars Laipenieks, pieglauzdams savus biezos sudrabotos matus.

Laipenieks bija ieradies Melburnā tieši no Santiāgo un dzīvoja kopā ar sportistiem olimpiskajā ciemā Heidelbergā, kā ir nodēvēta viena no Melburnas priekšpilsētām. Viņš jau vairākkārt Inesi Jaunzemi bija saticis treniņos un ar viņu runājis.

28. novembra pēcpusdienā tad nu viņi visi bija stadionā. Čanka-Rimšāne, cauri ļaužu burzmai, spēcīgās atlētes Ineses Jaunzemes rokā iespieda papīrīti un lūdza uz tā atņņīpai parakstu. Kamēr kāda cita, nepazīstama Melburnas latviete, spraucās sportisti skūpstīt, uz papīrīša veidojās satraukts raksts: „Inese Jaunzeme.“ Viņa tiešām bija kļuvusi 1956. gada olimpisko spēļu uzvarētāja šķēpa mešanā.

Nekur gan neredzēja Latvijas karoga, jo Jaunzeme šajās olimpiskajās sacensībās izcīnīja pirmo zelta medaļu Padomju Savienības sieviešu vienībai vieglatlētīkā. Redaktors Emīls Dēlīņš aizskrēja no stadiona jau pirms uzvarētāju apbalvošanas:

„Es negribu dzirdēt boļševiku himnu!“

Tā tas nu bija, ka pirmajai latvieteī, kas moderno olimpisko spēļu vēsturē ieguva zelta medaļu, vajadzēja reprezentēt vismežonīgāko koloniālisma un diktātorisma lielvaru, kuras galvenā mītne ir Maskavā.

Inese Jaunzeme vispār ir pirmā un pagaidām vienīgā latviete, kas izpelņījusies zelta medaļu un kuŗai citām latvietēm līdz šim nav izdevies pat kaut cik redzami pietuvoties. Tas 1960. gadā Romā nebija arī peldētājas Ilzes Konrades spēkos.

1956. gada 28. novembrī — pirmajās olimpiskajās sacensībās zemes dienvīdu puslodē — 24 gadus vecā latviete Inese Jaunzeme 2,20 m garo un 600 g smago šķēpu aizraidīja 53,86 m tālu, ar ko reālīzēja jaunu olimpisko rekordu, krietni pārspējot iepriekšējā rekorda atzīmi — 50,47 m. To 1952. gadā Helsinkos bija sasniegusi čechiete Dana Zatopkova. Pasaules rekords tajā brīdī, kad Jaunzeme smaidīja olimpiskajā uzvaras priekā, bija Naģēzdas Koņājevas 1954. gadā varētais 55,48 m tālums. Arī viņa Melburnā konkurēja ar Jaunzemi, bet spēja izcīnīt tikai bronzas medaļu.

Olimpiskais goda saraksts 1956. gadā bija šāds: 1. I. Jaunzeme (PSRS) 53,86 m, 2. M. Ārensa (Čīle) 50,38 m, 3. N.

Kopājeva (PSRS) 50,28 m, 4. D. Zatopkova (Čehoslovākija) 49,83 m, 5. I. Ālmkvista (Zviedrija) 49,74 m, 6. U. Figvere (Polija) 48,16 m, 7. E. Viga (Ungārija) 48,07 m, 8. K. Andersone (ASV) 48,00 m, 9. A. Vojšašeka (Polija) 46,92 m, 10. E. Raue (Vācija) 45,87 m, 11. M. Lerneja (ASV) 45,27 m, 12. J. Šido (Japāna) 44,96 m, 13. A. Bremmele (Vācija) 44,67 m un 14. A. Veršovena (ASV) 44,29 metri.

Pārējās piecas dalībnieces nemaz netika līdz noteiktajai kvalifikācijas normai — 43 metriem. Šajā neveiksmīgajā piecniekā bija, spēju kārtībā: I. Džordža (Kanada), Dž. Hīta (Austrālija), H. Innesa (Austrālija), P. Paterostera (Itālija) un M. Raita (Austrālija).

Melburnā tagad vairs runāja tikai par medicīnas studentiem un šķēpa metēju Inesi Jaunzemi, kas tādā uzmanības centrā pirms sava pirmā un vienīgā olimpiskā starta nekad nebija bijusi.

Sportā viņas sākuma mīlestība izrādījās basketbols. Vieglatlētikas nodarbes palīdzēja vienīgi labākas ķermeņa kondīcijas iegūšanai basketbolistes gaitām. Šķēpu viņa sāka mest tikai 1949. gadā.

Ar vispārējām interesēm izglītībā savukārt bija tā, ka Jaunzeme, nebūdami kompartijā un palikdami bez ieteicējiem, izkrita iestāju pārbaudījumos universitātes arhitektūras fakultātē Rīgā. Pēc tam viņa izmēģinājās neklātienē studijās fiziskās kultūras institūtā, kamēr beidzot iekļuva Rīgas medicīnas institūtā, un 1956. gada olimpisko spēļu laikā tur bija jau ceturgtā kursa studente.

Līdz olimpiskajai uzvarai un ārstes gradam Jaunzeme izcīnījusi tāpēc, ka allaž bijusi ļoti uzņēmīga, arī centīga un bez tam vēl citādi ļoti apdāvināta. Draudzenes viņu vienmēr dēvējušas par „meiteni ar raksturu”.

Viņai nekad ne no kā arī tā īsti nav bijis bailes — varbūt pat ne no Maskavas, jo Ineses mātes albumā ir foto uzņē-

mums, kurā redzams, ka piecus gadus vecā Inesīte, Latvijas neatkarības laikā 1937. gadā, Rīgas zooloģiskajā dārzā rotalājas ar trim lauvēniem.

Inese Jaunzeme visas savas konkurentes Melnburnā pieveica ļoti pārliecinoši, otras vietas ieguvēju Marlēnu Ārensu no Santiāgo, pārspējot aptuveni par trim metriem, bet līdz ceļojumam no Rīgas uz Melburnu viņa nekad īsti pati neticēja, ka atgriezīsies mājās ar olimpisko zelta medaļu. Pat brauciens uz Austrāliju viņai nāca pilnīgi negaidīts.

Piedaloties pirmo reizi sacīkstēs — un tas notika 1949. gadā — Ineses mestā šķēpa smaile iedūrās zemē tikai pie 26,20 m no starta līnijas. 1950. gadā viņas labākais rezultāts bija 34,60 m un 1951. gadā — 40,37 m. Rezultātu straujāka uzlabošanās sākās 1952. gadā, kad Jaunzeme par savu trenētāju izvēlējās Rīgas jauno inženieri Albertu Putānu, kas četrdesmito gadu beigās un piecdesmito sākumā bija kolonizētās Latvijas teicamākais veseļa metējs. Šajā mākslā viņš savukārt bija skolojies pie neatkarīgās Latvijas veseļa mešanas čempiona un rekordista Bruno Selgas.

Ar Putāna palīdzību un pašas uzņēmību Jaunzeme 1952. gadā pirmo reizi kļuva okupētās Latvijas meistare šķēpa mešanā. Viņas 40,04 m rezultāts tomēr vēl atpalika pat no brīvās Latvijas ievērojamākās šķēpa metējas, liepāniecес un zēniski izdarīgās Lavīzes Pūces-Aldzeres labākā sasnieguma.

„Ja tu mīlēsi šķēpu, tas sāks mīlēt arī tevi un tev klausīt,” teica Putāns. Un tiešām, kaut kas līdzīgs arī notika. 1952. gada sezonu Jaunzeme beidza ar 42,12 m rezultātu. 1953. gadā sportiste slimoja, un sasniegums noslīdēja uz 41,88. Sekoja vēl divi mainīgu rezultātu gadi: 1954. — 45,68, bet 1955. — tikai 45,21 metrs.

Varbūt, ka Jaunzeme ir arī ļoti laimīga sportiste. Tas nenotiek bieži, ka kāda atlēte vai atlēts savu spēju strato-

sfairā ir tieši olimpisko spēļu laikā. 1956. gads gan vispār viņai sākās zaļajā cerību krāsā. Jau agrā pavasarī, viesojoties Tallinā, viņa pirmo reizi kļuva verdzinātās Latvijas rekordiste. Tālums — 49,36 m. Sekoja jauns uzlabojums — 50,84 m, ko latviete iespēja padomju, t. s. „tautu spartakiādē“, ierindojoties gan tikai trešajā vietā.

Kaut PSRS tajā laikā šķēpa mešanā bija vairākas piedesmitmetrinieces, tomēr reizē ar viņām arī Jaunzemei Rīgā paziņoja, ka 1956. gada vidū tām visām jādodas uz padomju imperijas olimpisko kandidātu vieglatlētu nometni Taškentā. Maskavā bija gluži pareizi izplānots, ka klimats tur tad būs līdzīgs tam, kāds gaidāms olimpisko spēļu laikā Austrālijas vasaras sākumā, novembra otrā pusē Melburnā.

Jaunzeme atvadījās no mātes, savas četrus gadus vecās meitiņas Andras un devās uz Taškentu. Ka šis ceļojums varētu turpināties tālāk līdz pat Melburnai, to divdesmitčetrgadīgā atlēte neatļāvās sev iestāstīt, jo viņa nav skaistu, bet šķietami nepiepildāmu sapņu cienītāja.

Inese nekā nevarēja zaudēt, jo muskuļainās krievietes visu laiku bija metušas šķēpu krietni vien tālāk nekā viņa. Kad spēkojās olimpiskās kandidātes, latviete bija ļoti mierīga, bet visas viņas pretinieces nervozēja. Iznākums pārsteidza. Inese atkal laboja kā savu personisko, tā dzimtās zemes rekordu — 52,68 m. Ne tikai tas, bet vēl kaut kas vairāk — jābrauc uz Melburnu!

Jaunzeme tajā brīdī pēkšņi kļuva 1956. gada ceturtā labākā šķēpa metēja pasaulē: 1. igauniete Virve Rolaide (PSRS) 53,32 m, 2. Almūte Bremmele (Vācija) 52,83 m, 3. Erzbete Viga (Ungārija) 52,69 m, 4. Inese Jaunzeme 52,68 m, 5. Dana Zatopkova (Čehoslovākija) 52,24 m. Tāds bija stāvoklis Melburnas olimpisko spēļu priekšvakarā. Rolaide, tagad pēc apprecēšanās Poldsama, Taškentā izrādījās visnelaimīgākā dalībniece. Smags rokas savainojums un reizē ar to vājš rezultāts, neļāva viņai skatīt Dienvidu krusta zvaigznāju virs Austrālijas.

„Lūdzu, cik vien ātri iespējams, sūti papildu drēbes, man jābrauc uz Austrāliju,“ satraukti ziņoja Inese mātei Rīgā, kaut braucot uz Taškentu meita bija teikusi, ka pēc mēneša būs atpakaļ, jo neuzskatīja, ka viņai ir izredzes iekļūt padomju olimpiešu vienībā.

Bez krievu trenētāju palīdzības, pilnīgi tikai Latvijā un turienes speciālistu veidotā šķēpa metēja Inese Jaunzeme kāpa uz padomju olimpiešu kuģa Grūzija un ar to pieenkurojās Melburnas ostā. Visu olimpisko sacensību laiku šis kuģis bija kā noslēpumaina spoku mītne, pie kuģa nevienam austrālietim neļāva iet tuvumā. Brīvajā Austrālijā un pie tam vēl olimpisko spēļu dienās, kad arī pilnīgi svešinieki kļuva draugi un visā Melburnā valdīja sirsnība, Grūzija atgādināja katordznieku kuģi, kādi pirms vairāk nekā 100 gadiem bieži piestāja šī tālā kontinenta krastiem. Grūzija šoreiz atveda arī krievu olimpisko verdzeni — latvieti Inesi Jaunzemi.

Viņai nu sākās olimpietes dzīve. Kādas izjūtas ir olimpietei? Ļausim tās patēlot pašai Jaunzemei:

„Kādas trīs nedēļas jau dzīvojām olimpiskajā pilsētiņā. Starta diena, kas atbraucot likās aiz deviņiem kalniem, bija tik ātri pienākusi, ka grūbējās to vēl kādu laiku pabīdīt uz priekšu. Likās, ka neesmu vēl pietiekami sagatavojusies lielajam startam. Šāda mazdūšība uzņāca ne vienam vien no mums — sevišķi tādiem, kam starptautisko sacīkšu pieredzes vēl nebija.

Jau 24. novembrī pārtraucu treniņus. Sekoja trīs dienas ilga atpūta.

Daudziem no mums pirms starta dienas parādījās dažādu „slimību“ simptomi: te sāka sāpēt kājas, te kaut kas nelikās kārtībā ar rokām, te pēkšņi tāda vispārēja slikta sajūta, kas uzvedināja uz domām, ka sacīkstēs laikam nevarēs sekmīgi startēt. Treneri, šķiet, jau bija pieraduši pie šādām „priekšstarta drudža“ izpausmēm un mūs mierināja, ka tās pāriešot, tiklīdz mēs iziešot stadionā un ieraudzīšot savus pretiniekus.

27. novembrī, kā saka mūsu „speciālvalodā“, iesildījos un tiešām — visas vainas un kaites pazuda kā ar roku atņemtas. Tikai vakarā ilgi nevarēju aizmigt. Brīžiem pazibēja mazdūšīgas domas — ja nu es nobīšos no nepa-

rastajiem apstākļiem un daudzajiem skatītājiem un nevārēšu tā izpildīt metienu kā treniņos? Un vai varēšu pārvarēt šo pārliecīgo starta drudzi?

— Nē, nav taču ko baidīties — centos sev ietāstīt — sacīkstes paliek sacīkstes. — Bet tomēr it kā kāds čukstētu ausī: padomā par to, ka uz tevi raudzīsies ne tikai simt tūkstoš skatītāju, bet tavam startam līdzī dzīvos arī mājīnieki. Un ja nu tu pēkšņi „izgāzies“! Ko tad? Un jau dzīvi iedomājos to „jauko“ sajūtu, ko pazīst daudzi pēc neveiksmīgiem startiem, kad liekas — ja tagad dotu kaut vēl vienu mēģinājumu, tad to nu gan izdarītu nesalīdzināmi labāk, kad rodas žēluma sajūta par to, ko bija iespējams veikt, bet palika nepaveikts. Tātad — jāsapemas! Vēlreiz domās veicu skrējieni... pareizi atvēzu šķēpu... tikai neapstāties pirms izmetiena... un ar labu nakti!

28. novembris. Jau no rīta pulksten 8:30 sapēmām programmas un izbraucām uz stadionu — uz kvalifikācijas sacīkstēm. Braucām vieglajā mašīnā. Kvalifikācijas sacīkstes sākās pulksten 10. Apstākļi olimpiskajās sacenšanās nedaudz atšķīrās no mums pierastajiem. Iesildīšanās notika blakus laukumā. Divdesmit minūtes pirms starta dalībniekiem bija jāierodas ģērbtuvēs. Lielajā laukumā, arī iesildoties, bija atļauts mest šķēpu. Personīgu rīku laukumā nav. Dalībniekiem jāmet pa vienu metienam. Tikai sacīkšu dienas rītā uzzinājām mešanas kārtību. Izrādījās, ka pieteiktas 19 dalībnieces. Pirmā meta zviedriete Ingrīda Ālmkvista, krieviete Naģežda Kopājeva — trešā, un mans kārtas numurs bija septiņi — pēc vācietes Almūtes Bremmeles un amerikānietes Karenas Andersones.

Izejot stadionā, apmulsu no nepierastās atmosfēras. Skatītāju pilnas tribīnes — visi 100.000 — viņi reagē uz katru rezultātu. Ja kāds dalībnieks izpilda kvalifikācijas normu, tūlīt atskan draudzīgi aplausi.

Pēc sarptautiskajiem noteikumiem mešanas sektoram jābūt 5 cm zemākam par laukumu, un man sākumā radās tāds iespaids, it kā sektors būtu bedrē un jāmet pret kalnu. Vārdu sakot, zaudēju paškontroli un parasto pārlicību metienam. Nezinu, kā man izdevās aizmest tos pašus 46,10 metrus. Tā kā mana pirmā metiena rezultāts nodrošināja iekļūšanu vakara sacīkstēs, tad apmierinājos

ar šo vienu metienu. Tas bija rīta sacīkšu sestais krietnākais rezultāts. Labākais sasniegums — 49,68 m bija Karenai Andersonei (ASV). Jāpiezīmē, ka vakara sacensībās viņa uzrādīja vājāku sniegumu un neieklejva finālā. Zatopkova un Koņājeva pārsniedza 47 m līniju. Austrālijas šķēpa metējas saviem skatītājiem sagādāja vilšanos, jo neviena no pieteiktajām trijām dalībniecēm neizpildīja kvalifikācijas normu — 43 metrus. Izpildījušas kvalifikācijas prasību, tūlīt braucām atpakaļ uz olimpisko ciemu, lai pēc pāris stundām — vakara sacīkstes sākās pulksten 15:30 — atgrieztos stadionā.

Uz vakara sacensībām atkal braucām vieglajā auto mašīnā. Mūsi šoferis — sen emigrējis krievs, izdzirdis, ka runājam par šokolādi, tūlīt piebrauca pie veikala un pacienāja mūs ar garšīgo Austrālijas šokolādi. Mūsu treneri bija ļoti uztraukušies, kad dabūja dzirdēt par to. Tomēr viņu bažām nebija pamata. Arī lielais uztraukums vakarā jau bija norimis. Apstākļi, kādos jāstartē, bija zināmi. Un nu, kā saka, bija jāatrisina konkrēti uzdevumi.

Sacīkstes stipri atšķīrās no sacensībām mūsu mājās, jo katra dalībniece meta savus trīs metienus pa vienam. Tā iznāca, ka katrs metiens bija jāizpilda ar 20 līdz 30 minūšu ilgu starplaiku. Tas prasīja īpatnēju iesildīšanās taktiku: katram metienam bija jāiesildās tā, it kā tas būtu vienīgais. Praktiski pēc katra metiena sekoja 15 minūtes pilnīga atpūta — gulējam stadionā, satinušās līdzpaņemtajās segās. Tad 5 līdz 10 minūtes iesildījāmies. Atkal sekoja metiens, un viss atkārtojās no gala. Tā visā sacīkšu laikā, ieskaitot sildīšanos, man nācās izmest apmēram 50 metienu ar pilnu spēku.

Tagad nu tikai īsti sapratu, ko nozīmē sacīkstes, jo līdz šim arī es klusībā piekritu tam, ko parasti saka par vieglatlētikas metējiem — ka viņiem jau nekas nekait — jāizmet savi trīs vai seši metieni, un pavisam svaigi viņi var doties uz mājām. Šoreiz biju tā nogurusi, ka pat apbalvošanas ceremoniju atceros pavisam bāli. Ejot projām no stadiona, man izkrita no rokām medaļa — tik nogurusi es biju.

Dalībniekiem sacīkšu laikā bija aizliegts sazināties ar treneriem. Šķēpi bija labi sagatavoti — lielāko tiesu somu šķēpi ar īso uzgali. Bija arī nedaudzi zviedru metalla

šķēpi un pāris ar garo uzgali. Uz pēdējiem visi skatījās kā uz akmens laikmeta darba rīkiem un neizmantoja tos pat iesildoties.

Mans uzdevums bija ar pirmo metienu pārsniegt 51 m līniju un līdz ar to „iekarot autoritāti“ pārējo metēju vidū. Tādēļ pirmajam metienam koncentrēju visu savu gribas spēku. Metiena laikā es neredzēju ne savas pretinieces, ne stadiona tribīnes. Manā redzes laukā palika vienīgi ieskriešanās sektors, vieta, kur jāizdara krustsolis un vieta, kur jāizmet. Metienu serija priekšsacīkstēs man bija šāda: 51,56, tad 49 un 50 metru.

Finālā bez manis iekļuva Ālmkvista, Koņājeva, Ārensa, Zatopkova un Figvere. Fināla sacensībās gaidīju, ka manas pretinieces savus rezultātus uzlabos, jo, piemēram, par Urzulu Figveri runāja, ka viņa treniņos metusi pāri 56 m līnijai. Vai tas bija taisnība, vai „aukstā kara“ papēmiens, grūti spriest. Es pati redzēju, ka viņa treniņos meta pāri 50 m, bet sacīkstēs Figverei tas neizdevās. Kaut gan es ar pirmo metienu biju priekšgalā, gribēju vēl uzlabot savu rezultātu, jo treniņos metu tuvu pie 52 metriem.

Fināla sacensībās bijām visas stipri nogurušas un tikai Ārenesai, tāpat kā man, izdevās uzlabot priekšsacīkšu rezultātu. Mans labākais, rekordmetiens bija — 53,86 metri.

Šķēpa mešana ieilga līdz pulksten 18, un kaut arī šajā laikā noritēja daudz interesantu sacensību citos veidos, no tām gandrīz nekā neredzēju. Atceros vienīgi, ka atstājot stadionu, pa kādu eju man „uzbruka“ sajūsminātie Melburnas latvieši, no kuriem daži bija izrāvušies cauri policijas ķēdei. Viņi skūpstīja mani, apsveica un lūdza kaut ko uzrakstīt bloknotos.

Sacīkstes bija beigušās. Man bija izdevies pārspēt savas konkurentes.“

Šajā vietā arī beidzas Ineses Jaunzemes pašas stāsts par viņas lielo startu Melburnā. Bet kas tajā laikā notika sportistes un mūsu dzimtenē Latvijā?

Aptuveni to var uzzināt no vēstules, kas tūlīt pēc Melburnas olimpiskajām spēlēm saņemta brīvajā pasaulē. Rīgā valdīja liels satraukums. Neskaitāmiem tautiešiem tās bija negulētas nakts, jo pulkstenis Rīgā un Melburnā rāda pavisam citādus laikus. Citēsim tagad šīs vēstules autoru, nelabojamu sporta entuziastu:

„Mūsu nemiers dzimtenē, draugi, pieauga 28. novembrī, kad olimpiskajā šķēpa mešanas konkurencē startēja Inese Jaunzeme. Sliktākais tas, ka starp olimpisko spēļu jaunumiem tomēr nekas vēl nebija zināms šķēpa mešanā. Par to klusēja arī ārzemju raidstacijas. Viss ir, šķēpa mešanā ziņu nav! Sākās nervozēšana. Tad pienāca pirmās ziņas — par kvalifikācijas cīņām — labākais rezultāts ar 49 metriem un dažiem centimetriem ir amerikānietei Andersonei.

Vislielāko uztraukumu tomēr ienesa vecajā mīļajā Latvijā kādreiz ātrā sprinterā un tagad trenerā Kārļa Libera telefona zvans. Viņš lielā uztraukuma ziņoja:

„Es nupat klausījos radio un tur uzskaitīja sportistes, kas iekļuvušas šķēpa mešanas finālā. Jaunzemes vārdu neminēja, tātad viņa nav izpildījusi kvalifikācijas normu — 43 metrus. Sašutumā gandrīz sasitu savu radio. Beigas.“

Nelīdzēja mierinājumi — sak, varbūt nedzirdēji, pār-klausījes. Nekā. Saruna pārtrūka. Drīzi tomēr noskaidrojās, ka kāda ārzemju radiostacija, ziņojot par notikušajām kvalifikācijas sacīkstēm, uzskaitījusi virkni populārāko šķēpa metēju, protams, nepieminot Jaunzemi un nemaz nav domājusi uzskaitīt visas sacīkšu dalībnieces.

Pirmās ziņas par Ineses uzvaru pienāca no Viļņas, bet rezultāta joprojām nebija. Drīzi tomēr pateica arī mūsu sportistes rezultātu — 53,87 m, ko vēlāk izlaboja uz 53,86 m. Sarunā ar Varšavu vēlreiz saņemām priecīgās, gandrīz neticamās, bet tomēr gaidītās ziņas apstiprinājumu apsveikuma veidā. Vēsts ātri nokļuva arī Rīgas medicīnas institūtā. Te studenti savas kollēģes uzvaru saņēma ar jūsmīgiem applausiem un urrā saucieniem. Daudz lekciju un nodarbību sākās ar īsām pārrunām par ceturtdā kursa studentes Jaunzemes uzvaru.

Arī vēl 29. un 30. novembrī visu sporta draugu sarunu degpunktā joprojām palika Inese, jo, lūk, viņa taču ir pir-

mā latviete, kas ieguvusi olimpiskās čempiones nosaukumu.

Priecīgo vēsti steidzām nodot arī Ineses piederīgiem. Ineses māte, pēc nakts dežūras darbā, tā pamazāk gulējusi, taču visu priekšpusdienu ar radio palīdzību centusies kaut ko uzzināt par meitu, bet nesekmīgi. Saraksts par to, kādā stundā pēc Latvijas laika notiek kvalifikācijas sacīkstes un kādā stundā fināls, glīti uzrakstīts, guļ uz galda. Mūsu ierašanās izbeidz ilgos neziņas mirklus. Irmgarde Jaunzeme ir pārsteigta un pirmajā mirklī nevar pat parunāt. Viņai un arī apsveicējiem acis kļūst miklas, vienīgi Ineses mazā meitiņa Andra vēl nesaprot šī mirkļa nozīmīgumu un priecīgi čivina par vilku, kas apēdis Sarkangalvīti un vecmāmiņu. Kad pirmais uztraukums pārģājis, sāk raisīties valodas. Pāršķirstam foto albumus.

„Cik priecīga esmu par meitas lielo panākumu, sapratīs ikviena māte. Vēl priecīgāka esmu par to, ka Inese ir vesela un pratusi sevi saturēt rokās un attaisnot tās cerības, kas uz viņu bija liktas. Tagad tās smagākās dienas nu ir pāri. Gaidīsim Inesi mājā, lai dzirdētu tuvāk par viņas gaitām tālajā Austrālijā.“

Trenere Irma Jaunzeme, kurai kāds ārzemju žurnāls bija piedēvējis Ineses rezultātus, bet citādi ar Inesi kopējs tikai uzvārds, par jauno olimpisko čempioni izteicās:

„Īsumā varu pateikt tikai to — ja cilvēks ko grib, viņš arī var. Inese to pierādīja.“

Sajūsma par Ineses panākumu un pārliecinošo uzvaru pārņēmusi daudzus. Ne mazums apmainās apsveikumiem un ne mazums par to pacelts viņa glāžu. Katrs izsaka savu prieku kā var un prot.“

Vēstulē aprakstītā sajūsma vētra Latvijā nerimās labu laiku, jo ikviens latvietis nu vēlējās redzēt „dzīvu“ olimpisko spēļu uzvarētāju. Un šis brīdis arī nāca aizvien tuvāk, kad 1956. gada 30. decembrī padomju dzelzs žogam atkal pietuvojās arī Inese. Gan skaista un balti krāsota, tomēr čekistu rūpīgi uzmanīta, baigā Grūzija iepeldēja Vladivostokā.

Visu verdzināto tautu padomju olimpiešus sametot vienā maisā — zem lielā vairumā saražotajiem sarkanajiem karogiem — tos sāka sveikt jau turpat ostā. Atbraukušo vārdā atbildēja sekmīgā krievu vingrotāja Larisa Latīņina. Jaunzeme, aukstumā sarāvusies, uz kuģa stāvēja sakērusies rokās ar savu Melburnā uzvarēto sāncensi čechieti Danu Zatopkovu. Inesei jau uz kuģa nodeva profesora Dr. med. Ernesta Burtņieka parakstīto Rīgas medicīnas institūta apsveikumu.

Garām daudzām vergu nometnēm, kas no vilciena, protams, nebija redzamas, Kremļa savervētie un citu komunistu zemju olimpieši cauri Sibīrijai devās uz Maskavu. Tur Jaroslavas stacijas laukumā bija milzums ļaužu.

Vakarā visi sportisti bija Kremli. Plātījās ne vien Čruščovs, bet arī sarkanās Ķīnas diktatora labā roka Čuenlajs. Abi runāja tā, it kā paši tikko būtu nokāpuši no olimpisko uzvarētāju apbalvošanas paaugstinājuma. Sportistu vārdā šoreiz atbildēja uzvarētājs 5000 un 10.000 m skrējienā Vladimirs Kucs.

Lai sportisti varētu dejot, tajā vakarā Kremli mūziku rāva valā 16 vīru orķestris.

Beidzot Inese Jaunzeme un trīs latviešu basketbolisti tika mājās, bet miera, protams, vēl nebija. Tiklīdz 1957. gada 11. janvārī vilciens pietāja Rīgas stacijā, tūlīt jau notika „mītiņš“.

Nākamajā dienā latviešu olimpiešus pieņēma „ministru prezidents“ Vilis Lācis, Jānis Kalnbērziņš un līdzīgi rūdīti tautas nodevēji, uz kuŗu sirdsapziņas guļ lielā latviešu olimpieša Jāņa Dimzas un citu sportistu dzīvības.

Nezinām, kā nu tas bijis, kā ne, bet Inesei Jaunzemei nekas sevišķi daudz pāri lūpām nenāca. Viņa vienīgi pateica:

„Runāt ir grūtāk nekā mest šķēpu.“

Oficiālo godinājumu beigās Operas un baleta teātrī bija ielūgti dažāda kalibra Latvijas komunisti. Pirmais runāja

„ministru padomes“ priekšsēža vietnieks Vilis Krūmiņš. Sportu nemaz necildināja Rīgas medicīnas institūta direktora vietnieks Viktors Goldbergs, bet izcēla Jaunzemes sekmes studijās.

Beidzot arī Jaunzemei bija jāsaka kāds vārds. Atlēte neslavēja komunistu partiju, kā to droši vien gaidīja sarkano bars, bet pateicās mātei, trenētājam un „visiem, kas man palīdzējuši izcīnīt uzvaru.“ Šis vakars beidzās ar koncertu. Piedalījās Žermēna Heine-Vāgnere, Lida Rubene un citi tolaik patiešām krietni Rīgas mākslinieki.

„Bet kad tad Rīgā būs tas auto?“ tādu jautājumu, tikai dažādās variācijās, Inesei Jaunzemei nācās atbildēt vēl ilgi pēc atgriešanās no olimpiskajām spēlēm. Rīgā, izrādījās, baumoja, ka Melburnas latvieši, sajūsmā par Jaunzemes izcīnīto zelta medaļu, viņai uzdāvinājuši auto. Pati sportiste teica, ka viņa par to nekā nezina. Protams, nekā nezināja arī Melburnas latvieši — bauma palika bauma.

Pareizā laikā būt vislabākajā sniegumā, vai varbūt arī — reizi mūžā redzēt Neapoli un tad mirt — apmēram tā izvērtējams Ineses Jaunzemes uzliesmojums olimpiskajā augstumā.

Pirms 1956. gada Melburnas spēlēm viņa īstenībā nebija „nekas“, ja to grib attiecināt uz starptautisku varēšanu šķēpa mešanā. Atklāti sakot — „nekas“ viņa palika arī pēc Melburnas.

Ir noteikti zināms, ka Jaunzeme ļoti centās palikt sportiski liela arī vēlāk, bet tas viņai tā īsti vairs neizdevās. Cenšoties iekļūt izlasē braucienam uz Romu, stāvoklis vienu brīdi likās ļoti daudzsološs. 1960. gada jūnijā sacīkstēs Tartū Jaunzeme sasniedza savu visu laiku labāko rezultātu 55,73 m, kas tai brīdī bija piektais labākais pasaulē. Bet kad vēlāk piedalījās pārbaudes sacīkstēs, kur izraudzīja olimpiskos dalībniekus, viņai vairs nemaz nepaveicās. Uz Romu Inese netika. Tur gan atkal bija dažas viņas draudzenes no Melburnas sacensībām.

Romā uzvarēja tumšmataina Ļeņingradas sportiste ar daļējām latviešu asinīm — Elvīra Ozoliņa, pārspējot Jaunzemes olimpisko rekordu un to pārrakstot uz 55,98 m, kaut Ozoliņas pašas tajā gadā sasniegtais pasaules rekords bija jau 59,55 metri.

Dana Zatopkova, kas Melburnā bija ceturtā, Romā kļuva otra (53,78 m). Bronzas medaļa 1960. gada olimpiskajās spēlēs nonāca Lietuvas agronomes Birutas Kaledienes īpašumā (53,45 m). Krievi viņas personā atkal izrādījās bija sameklējuši sev labu izpalīdzi olimpisko uzvaras medaļu zvejniecībā. Kaledienes kundze, kad viņa vēl bija Zalogaitītes jaunkundze, 1958. gada 8. novembrī ar 57,49 m tālumu kļuva pasaules rekordiste, pārspējot Austrālijas krāsās startējošās polietes Annas Pazeras tajā pašā gadā sasniegto pasaules labāko rezultātu (57,40 m).

Arī Pazera ir Jaunzemes paziņa. 1956. gadā Melburnā viņa reprezentēja Poliju un bija Voitašeka jaunkundze. Atcerēsimies — šī sportiste toreiz bija devītā labākā dalībiece (46,92 m). Pēc Melburnas spēlēm viņa vairs neatgriezās mājās, jo pazuda no Polijas vienības, palika Austrālijā, tur apprecējās, kļuva Anna Pazera un 1960. gada olimpiskajās spēlēs atkal stājās šķēpraižu ierindā, iegūdamā sesto vietu (51,15 m).

Melburnas sudraba medaliste čiliete Marlēna Ārensa Romā noslīdēja 12. vietā (47,53 m), kamēr poliete Urzula Figvere sevi paaugstināja — Melburnā viņa bija sestā, bet Romā piektā (52,33 m). Ja Melburnā kvalifikācijas norma bija 43 metri, tad Romā to pacēla uz 48 metriem. Šādu tālumu 1960. gadā nespēja vāciete Almūte Bremmele. 1956. gadā Melburnā viņa meta 44,67 m un bija 13. vietā.

Inese Jaunzeme tomēr vairs nenokļuva uz tā ceļa, kas ved uz Romu.

Uzvāra olimpiskajās spēlēs ir milzīgs sportisks diženums.

Jaunzeme to reizi savā mūžā sasniegusi. Viņu apmirdzējis zelta medaļas spožums. Latviete Dr. Inese Jaunzeme tāpēc vienmēr paliks olimpiskā dižciltniece.

ROMA, 1960

XVII Olimpiskās spēles Mūžīgajā pilsētā bija tik iespaidīgas, krāsu bagātas un vēstures elpas piesātinātas, ka viegli būtu atstājušas ēnā katrus visgrandiozākos Nērona, Kaligulas vai arī jebkuŗa cita senā Romas imperatora rīkotus svētkus. Nekad vēl pagātne un tagadne nebija saistīta tik cieši, cik šajās spēlēs.

Vieglatlētikas sacensības notika jaunā olimpiskā stadionā un basketbola un boksa fināli modernā alumīnija brīnumceltnē Palazzo della Sport. Bet tai pašā laikā vingrotāji sacentās iespaidīgajās Karakallas termu drupās, un grieķu-romiešu cīņas risinājās kādreiz grandiozās Maksencija bazilikas atliekās. Olimpisko spēļu rīkotājiem vienu brīdi bija pat padomā laušanos rīkot kādreizējā gladiātoru cīņu vietā Kolizejā, bet Romas pilsētas tēvi tomēr vēl savlaicīgi attapās un aizliedza šo makiavellisko nodomu.

Villagio Olimpico bija celta Tibras krastā 84 valstu 5902 sportistiem, kas bija jauns dalībnieku rekordskaits. Šis bija vienas no nedaudzajām olimpiskajām spēlēm, kuru rīkošanai netrūka naudas. To ieguva no itāļu profesionālā futbola totalizatora. Tā kā bija jāizdod vairāk nekā 30 miljoni dolaru, tad tāds vārds kā taupība rīkotājiem neeksistēja. Notika ne tikai pilsētas milzu pārbūves darbi, bet pat kāpnes uz preses ložām olimpiskajā stadionā bija marmora, un daillēcējus sacensību platformā uzveda celtnis.

Atklāšanas dienā debesīs nebija ne mazākās mākoņu pūkas un temperatūra sakāpa tuvu pie 100 grādiem pēc Fārenheita. Stadionā pirmā, kā vienmēr, iesoļoja Grieķijas izlase, tad pārējās vienības alfabētiskā kārtībā un beidzamie paši mājas tēvi. Parādes tērpu dzīvajā krāsu

spēlē un izdomā krievi, kas iepriekšējās reizēs izskatījās gandrīz vai noplukuši, Romā bija elegances paraugs. Sevišķi meitenes, kuŗu dekolte griezumš nedarītu kaunu pat labākajiem Parīzes modes narniem. Bet tā kā pats Kristians Diors nespētu neko daudz darīt ar dažiem muskuļu kalniem, tad padomju lodes grūdējas parādē nepiedalījās. Krievu spēka vīrs, svāra cēlājs Jūrijs Vlasovs bērnišķīgā plātībā asins sarkano karogu visu laiku nesa pilnīgi stateniski, taisni izstieptā rokā. Padomju sportistes vēdināja un māja skatītājiem, kā to dara konferansjē, kad viņi grib izraisīt publikas aplausus. Daži to arī darīja.

Nacionālajai Ķīnai Starptautiskā olimpiskā komiteja bija pavēlējusi rakstīt uz oficiālā plakāta „Formoza“. Ķīnieši paklausīja, bet tieši pie goda ložas pēkšņi pacēla transparentu „Zem protesta“.

Spēles atklāja Itālijas prezidents Gronki, bet olimpisko zvērestu ar jūtamu aizkustinājumu balsī nolasīja itāliešu vieglatlētikas veterāns diskabols Adolfo Konsolīnī. Viņš tomēr nebija vienīgais, kam kaklā iespiedās kamols. Kad sportisti atstāja stadionu, strauji sāka tumst, un skatītāju tūkstoši saritināja laikrakstus vīstokļos un aizdedzināja tos kā lāpas.

Sacensības Romā sākās ar ritenbraukšanu, un abās pirmajās disciplīnās uzvarēja itālieši. Bet 100 km vienību braucienā dāņu sportists Knuds Enemarks Jensens pēkšņi nokrita no divriteņa. Ja sākumā domāja, ka viņš cietis saules dūrienu lielajā svelmē, tad vēlāk noskaidrojās pavisam kas cits. Dāņu trenētājs saviem braucējiem bija sadevis stimulantus asins rinķošanas veicināšanai. 22 gadus vecais jauniešs pēc dažām stundām slimnīcā mira.

Daiļlēcšanā amerikānietes pirmo reizi pāzaudēja abas zelta medaļas. Tās ieguva 17 gadus vecā vāciete Ingrida Krāmere no Drēzdenes. 100 m peldēšanā vīriešu fināls brīvajā stilā beidzās ar lielu satraukumu un protestu. Amerikānis Lanss Larsons un austrālietis Džons Devits spēkos bija tik līdzvērtīgi, ka mērķa tiesnešu vairākums par uzvarētāju atzina Devitu, bet pulksteņi rādīja ātrāku laiku Larsonam. Olimpiskais meistars tomēr kļuva austrālietis, bet amerikānis līdz ar viņu olimpiskais rekordists 55,2 sekundēs.

Vieglatlētikā iedomīgais, bet zibens ātrais vācietis Armins Harijs pirmo reizi kopš 32 gadiem atkal izcīnīja Eiropai uzvaru 100 m skrējienā, kaut tieši tādu pat laiku 10,2 sek. uzrādīja arī amerikānis Dēvs Sims. 200 m savukārt zelta medaļu ieguva itālietis Livio Beruti. Romas olimpisko spēļu lielākais nelaimes putns tomēr kļuva amerikāņu favorīts Rejs Nortons, kas 100 un 200 m finālos palika sestais, bet stafetē viņš pārkāpa maiņas robežu, un ASV vienības uzvaru anulēja.

„Abās individuālajās sacensībās es skrēju par lēnu, bet stafetē par ātru,“ gandrīz vai asarām acīs vēlāk izteicās pagalam noskumušais nēģeru sprinteris.

Vēl nepiedzīvoti drāmatiska cīņa risinājās 400 m skrējienā. Tāpat kā 100 m to darīja amerikānis Sims, Ņujorkā dzimušais vācietis Karls Kaufmans mērķi šķērsoja ar izmisīgu līdakaš lēcienu. Arī šajā gadījumā uzvarētājs kļuva tas, kas palika kājās — amerikānis Otiss Dēviss. Laiks abiem bija vienāds 44,9 sek., jauns, fantastisks pasaules rekords.

Istu baudu skatītāji piedzīvoja 1500 m skrējienā, kad austrālietis Herberts Eliots burtiski aizlidoja no saviem konkurentiem pēdējos pāris simt metros. Austrālieša laiks 3:35,6 min. bija jauns pasaules rekords, un nākamie pieci visi bija pārspējuši olimpisko rekordu. Mazajai Jaunzēlandei pavisam negaidīti tika divas olimpiskās uzvaras, ko izcīnīja Pīters Snells 800 m un Marejs Halbergs 5000 m skrējienā.

Maratonisti skrējieni sāka pievakarē Marka Aurēlija pieminekļa pakājē, kas nu jau 1800 gadus jāb vienu un to pašu bronzas zirgu. Pēdējos 10 km skrējēji veica pa vecā romiešu kara ceļa Via Appia kalto akmeņu bruģi. Un kad lāpu gaismā pie Konstantīna arkas varēja jau saskatīt uzvarētāju, tas izrādījās pavisam nepazīstams abesīnietis Bikola Abebe. Etiopijas ķeizara Haile Selasī 22 gadus vecais miesas sargs skrēja basām kājām un laboja veco olimpisko rekordu par vairāk nekā astoņām minūtēm (2 st. 15:16,2 min.).

Par Romas sacensību izcilāko personību neapšaubāmi tomēr kļuva kafijas brūnā, 20 gadus vecā meitene Vilma Rūdolda no Tenesijas. Skrienot gaceles vieglumā, viņa viena pati Savienotajām Valstīm izcīnīja trīs zelta meda-

las, uzvarot ļoti pārliecinošā un iespaidīgā stilā 100 un 200 m skrējienā, kā ar 4x100 m stafetē.

Vilmas laiku 100 m finālā — 11,0 sek. — sākumā paziņoja par jaunu pasaules rekordu. Bet tad noskaidrojās, ka aizmugures vējš ir bijis mazliet stiprāks (2,752 m/sec.) par atļauto robežu (2 m/sec.), un šis rezultāts paliek tikai jauns olimpiskais rekords. Pirms četriem gadiem Rūdolfā Melburnā bija ASV stafetes vienības dalībniece, kas ieguva bronzas medaļu.

Krievi, izņēmuma veidā, Romā uzvedās jau daudz ciešamāk un bija arī uzmanīgāki. Izplātījušies agrāk bieži nevietā, viņi šoreiz labāk klusēja. Ierodoties Mūžīgajā pilsētā, padomju pārstāvji pat pacildināja amerikāņus un vienīgi „kautrīgi” izteicās, ka „mieru mīlētājiem padomju sportistiem veikšoties labi”.

Un reizēm paveicās pat labāk nekā to varēja cerēt. Bulgāru vieglā svara cīkstoni apsūdzēja, ka viņš ļāvis krievam apvelt sevi uz pleciem, lai tikai zelta medaļu neiegūtu aplamā komūnisma pārstāvis jugoslavs. Bet lai tas nenotiktu, krievam nepietika vienīgi ar punktu uzvaru. Starptautiskā cīņas sporta savienība gadījumu izmeklēja. Bulgāru atzina par vainīgu un diskvalificēja, bet krievam zelta medaļu tomēr atļāva paturēt. Laikam jau tās pašas lielās miera mīlestības dēļ.

17. olimpiskajās spēlēs Romā piedalījās desmit latviešu, reprezentējot trīs zemes abpus dzelzs aizkaram un piedaloties vieglatlētikā, peldēšanā, riteņbraukšanā, paukošanā un basketbolā. Tie bija Jānis un Ilze Konradi (Austrālija), Juris Laipenieks (Čile), Imants Bodnieks, Bruno Habarovs, Jānis Krasovskis, Maigonis Valdmanis, Jānis Krūmiņš, Valdis Muižnieks un Cezars Ozers (PSRS).

Desmitcīņā 30 dalībnieku konkurencē Denveras universitātes, ASV students, bet Čiles pavalstnieks, 20 gadus vecais Juris Laipenieks sasniedza 5865 punktu kopsummu un ierindojās 19. vietā. Viņa rezultāti atsevišķās disciplī-

nās bija šādi: 100 m — 11,6 sek., tāllēkšanā — 6,88 m, lodē — 12,65 m, augstlēkšanā — 1,65 m, 400 m — 53,2 sek., 110 m barj. — 17,1 sek., diskā — 40,49 m, kārtslēkšanā — 3,30 m, šķēpā — 61,44 m, 1500 m — 4:57,4 minūtes.

Juņa Laipenieka labākā disciplīna bija šķēpa mešana, kas viņam deva 746 punktus un ierindoja septītajā vietā visu sacensību vidū. Zelta medaļu izcīnīja Rēfers Džonsons (ASV) ar 8392 punktiem, pārspējot savu studiju biedru Losandželosā, Ķīnas republikas pārstāvi Jangu Čuan-Kvangu tikai par 58 punktiem.

Kārtslēkšanā (30 dal.) kvalifikācijas norma bija 4,40 m, ko veica arī Viesītes ģimnazijas absolvents, Eiropas rekordists (4,65 m) Jānis Krasovskis un iekļuva finālā. Tur viņš pārvarēja vairs tikai 4,30 m un ierindojās 13. vietā. Uzvarēja Dons Brags (ASV) ar 4,70 m augstumu.

Peldēšanā 400 m brīvajā stilā (40 dal.) bija sešas kvalifikācijas grupas. Jānis Konrads savā priekšpeldējumā starp septiņiem sacensotiem bija pirmais (4:24,3 min.) un vienīgais, kas no šīs grupas iekļuva astoņu finālistu vidū. Finālā pirmais distanci beidza Marejs Rouzs (Austrālija) 4:18,3 min. Otrs bija Tsujoši Jamanaka (Japāna) 4:21,4, trešais Jānis Konrads 4:21,9 min. Tālāk J. Bleks (Anglija), A. Sommers (ASV), M. Meklačlans (Dienvidāfrika), E. Lenzs (ASV), kas visi, izņemot japāni M. Fukuī, pārspēja veco M. Rouza olimpisko rekordu (4:27,3 min.). J. Konrada pasaules rekords 4:15,9 min. palika neapdraudēts.

1500 m peldējumā brīvajā stilā 30 dalībnieku sacentās piecās priekšgrupās. Konrads uzvarēja ceturtajā kvalifikācijas peldējumā 17:52,0 min., atstājot aiz sevis ungāru J. Katonu un angli R. Kampionu, kas labāku laiku dēļ arī iekļuva beigu peldējumā. Astoņu finālistu vidū ātrākais bija Jānis Konrads 17:19,6 min., labojot amerikāņa Džordža Brīna olimpisko rekordu par 33,3 sek. Sudraba medaļu ieguva Marejs Rouzs (17:21,7 min.), bet bronzas Džordžs Brīns (17:30,6 min.). Tālākās vietās palika T. Jamanaka, J. Katona, M. Meklačlans, kas arī vēl visi pārspēja veco olimpisko rekordu. Fināla abās pēdējās vietās palika A. Sommers un R. Kampions. Pasaules rekorda

peldējumā, 1960. gadā Sidnejā, Konrads šo distanci bija veicis 17:11,0 minūtēs.

Jānis Konrads kopā ar D. Diksonu, D. Devitu un M. Rouzu peldēja arī 4x200 m brīvā stila stafetē, ierindojoties trešajā vietā aiz ASV un Japānas. Pirmās trīs vienības peldēja ātrāk par austrāliešu olimpisko (8:23,6) un arī pasaules rekordu (8:16,0 min.). Amerikāņu laiks bija 8:10,2 minūtes.

100 m brīvā stila peldējumā sievietēm (32 dal.) Ilze Konrade uzvarēja savā priekšgrupā 64,2 sek. Pirmajā pusfinālā, kur ātrākā bija amerikāniete Krisa Zalca 62,5 sek., Konrade palika ceturtā ar 64,7 sek un finālam nekvalificējās. Zelta medaļu izcīnīja pasaules rekordiste Dauna Frēzere (Austrālija) 61,2 sekundēs.

400 m brīvā stila peldējumā sievietēm bija 22 dalībnieces, kas sacentās trijās priekšgrupās. Ilze Konrade savā peldējumā bija pirmā (4:59,2 min.) un iekļuva finālā kopā ar holandieti C. Šimmeli (5:00,1 min.). Finālā rezultāti bija šādi: 1. K. Zalca (ASV) 4:50,6 min., 2. J. Sēderkvista (Zviedrija) 4:53,9 min., 3. T. Lagerberga (Holande) 4:56,9 min., 4. I. Konrade 4:57,9 min. Tālāk sekoja D. Frēzere (Austrālija), N. Rē (Anglija), C. Šimmele (Holande), B. Sēgerstroma (Zviedrija).

Ilze Konrade kopā ar Daunu Frēzeri, Loreinu Krepu un Alvu Kalhūnu izcīnīja Austrālijai sudraba medaļu 4x100 m brīvā stila stafetē, veicot distanci 4:11,3 min. Uzvarēja ASV 4:08,9 min. Abas vienības pārspēja veco Austrālijas sasniegto olimpisko un pasaules rekordu.

Konrade piedalījās arī Austrālijas 4x100 m stilu maiņas stafetes kvalifikācijas peldējumā, startējot brīvajā stilā. Finālā, kur austrālietes ierindojās otrā vietā, Konrades vietā peldēja olimpiskā meistare un pasaules rekordiste Frēzere. Tāpat sastāvā pārmaiņas bija tauriņstilā un peldēšanā uz muguras.

Ritenbraukšanā 19 gadus vecais rīdzinieks Imants Bodnieks piedalījās 1 km sprintā (30 dal.). 9. priekšbraucienā 1. L. Binčs (Anglija), 2. I. Bodnieks, 3. P. Vandertous (Holande); 6. cerības braucienā 1. I. Bodnieks, 2. M. Horgans (Īrija). 200 m 11,7 sek.; cerības braucienu 2. finālā 1. I. Bodnieks, 2. A. Argentons (Brazīlija), 3. L. Mucino (Meksika). 200 m 12,5 sekundēs.

Atlikušo sacensību otras kārtas 6. priekšbraucienā 1. S. Giardoni (Itālija), 2. I. Bodnieks, 3. G. Kazlovskis (Vācija). 200 m 12,0 sek.; otras kārtas 4. cerības braucienā 1. R. Benčs (Austrālija), 2. P. Vandertous (Holande), 3. I. Bodnieks. Līdz ar to latvietis no tālākas sacensības izstājās. Olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja itālietis Sante Giardoni.

Paukošanā ar špagu (80 dal.) pasaules meistars Bruno Habārovs pēc ilgstošām un grūtām kvalifikācijas cīņām iekļuva astoņu finālistu vidū. Ar četrām uzvarām latvietis izpelnījās bronzas medaļu pēc papildu cīņas ar ungāru Jozefu Šakovicu, kas kārtējās finālsacensībās bija guvis tādus pat panākumus. Olimpisko meistarnosaukumu ieguva itālietis Džusepe Delfīno, bet otrā vietā ierindojās anglis Allans Džejs, abi ar piecām uzvarām. Vienu zaudējumu Džejs piedzīvoja pret Habārovu.

Otru bronzas medaļu Bruno Habārovs saņēma kā PSRS špagas vienības dalībnieks, ierindojoties trešajā vietā aiz Itālijas un Anglijas.

Basketbola turnīrā spēlēja 16 valstu un piekto reizi olimpisko meistarnosaukumu izcīnīja ASV, kamēr PSRS ar Valdi Muižnieku, Maigoni Valdmani, Jāni Krūmiņu un Cezaru Ozeru ierindā, tāpat kā Helsinkos un Melburnā palika otrā vietā. Bronzas medaļu ieguva Brazīlija ar lietuvieti V. Blatkausku sastāvā.

Sacensību gaitā ASV pieveica PSRS 81-57. Brazīlija uzvarēja PSRS priekšsacīkstēs 58-54, bet zaudēja fināla grupas spēlē 62-64, pie kam izšķirējs bija 2,18 m garā Jāņa Krūmiņa stāšanās spēlē pēdējās desmit minūtēs.

Pirms olimpiskajām sacensībām Boloņā notika basketbola kvalifikācijas turnīrs piecu brīvo vietu dēļ Romā, piedaloties 18 valstīm. To vidū bija arī Austrālijas izlase ar latviešiem Juri Danci, Ingu Freidenfeldu un vienības

trenētāju Ēriku Erkenu. Austrālija pazaudēja Polijai, Šveicei, Izraēlai un Grieķijai, paliekot 17. vietā pirms Sudānas.

Otra lielākā baltiešu grupa Romā bija igauņi. Kanadu pārstāvēja Ergass Leps, kas 800 m skrējienā iekļuva pusfinālā (1:50,8 min) un Ēvalds Ģērings šaušanā. Zviedrijas krāsas aizstāvēja Edvins Vesterbijs brīvajā un grieķu-romiešu cīņā (gaiļa svarā, dalītā ceturtajā vietā) un Arnolds Vaide maratonā, paliekot gan 21., tomēr sasniedzot izcilu laiku (2 st. 25:40,2 min.). PSRS tērpā cīnījās peldētājas Uvi Voga, Eva Maurere un Veiko Simārs, kas 200 m uz krūtīm iekļuva finālā, paliekot astotajā vietā. Hanno Selgs piedalījās modernajā pieccīņā (10. vieta) un Marts Pāma šķēpa mešanā, sasniedzot 74,56 m (11. vieta).

Lietuviešiem bijusē pasaules rekordiste šķēpa mešanā agronome Biruta Kalediene ieguva bronzas medaļu, bet Viļņas Žalgiris airētāji Antanas Bogdanavičus, Zigmas Jukna un Romualdas Vaitkēvičus saņēma sudrabu airēšanā divnieku laivām ar stūrmani.

Ausij tik patīkamā, bet sirdij vienaldzīgā latviskā uzvārda īpašniece, pasaules rekordiste Elvīra Ozoliņa ieguva zelta medaļu šķēpa mešanā ar 55,98 m tālu raidījumu, pārspējot latvietes Ineses Jaunzemes olimpisko rekordu par 2,12 m. Tumšmatainās, 1,74 m garās leņķu gradietes tēvs bijis vecais latviešu strēlnieks no Jelgavas apkārtnes, kur vēl tagad mīt viņas radinieki. Otrs leņķu gradietis Edvins Ozoliņš, kam nav nekādu radniecisku saišu ar Elvīru, saņēma sudraba medaļu par otru vietu PSRS 4x100 m stafetes vienībā. Arī viņa tēvs bijis strēlnieks. Viktors Lipsnis, kam tēvs-latvietis likvidēts Staļina laika lielajās tīrīšanās 1937. gadā un brālis dzīvo Kuldiģas apkārtnē, palika ceturtais lodes grūšanā (17,90 m), bet Valentīna Balode no Taškentas Uzbekijā, augstlēcšānā ierindojās 15. vietā (1,65 m). Visi šie Padomju Savienībā dzimušie sportisti ir pilnīgi pārkrievojušies un latviski neviens praktiski neprot ne vārda.

Tā nav tikai sagādīšanās, ja, īpaši jelgavniekiem, ļoti pazīstami skan arī padomju augstlēcēja Valērija Brumela vārds, kas Romā izcīnīja sudraba medaļu (2,16 m), bet tagad kļuvis fenomenāla pasaules rekorda īpašnieks (2,28 m). Pēc paša Brumela informācijas viņa vectēvs bijis latvietis, kas savā laikā aizbraucis uz Krieviju. Šis fakts bijis publicēts arī PSRS sporta presē.

Igaunu laikraksts Vaba Estlane, kas iznāk Toronto, Kanadā, plaši ziņojot par olimpiskajām spēlēm Romā, starp citu, rakstīja:

„Romā ir sabraukuši ļoti daudz latviešu, galvenokārt no Vācijas. Viņi visur iet kopā grupās ar savām nacionālajām krāsām pie krūtīm. Tā ir laba propaganda Latvijai. It sevišķi olimpiskajā stadionā, kur daudz cilvēku prasa, kas viņi tādi. Latvieši tad paskaidro un piedāvā arī brošūras par neatkarīgo Latviju.“

8. Ziemas spēles Skvo-Velijā (Squaw Valley) Kalifornijā, pēc daudzu ieskatiem izvērtās par iespaidīgākajām līdzšinējo ziemas olimpisko sacensību vēsturē. Vēl jo sevišķi tādēļ, ja ievēro to pirmsākumu un tapšanu. Kad ASV 1954. gadā iesniedza piedāvājumu rīkot sacensības Skvo-Velijā, tikai nepilnu kilometru platajā un piecus kilometrus garajā Siera Nevadas kalnu ielejā, tur praktiski nebija vēl gandrīz nekā tāda, kas varētu pat atgādināt jau pazīstamās un izkoptās ASV ziemas kūrvietas kā Lēk-Plēsidu, Aspenu vai San-Valeju (Sun Valley).

Otrs nopietnākais konkurents spēļu rīkošanai bija Insbruka, Austrijā, un tomēr notika gandrīz neticamais. Skvo-Velija Starptautiskās olimpiskās komitejas balsojumā ieguva 32, bet Insbruka 30 balsu. Pēc tam vairs bija vajadzīga tikai amerikāniskā uzņēmība, izdoma, iedzimtā tieksme visur būt pārākajiem un deviņi miljoni dolaru,

lai Kalifornijas mazā ieleja pārvērstos īstā ziemas sporta paradīzē.

Vienīgi laika apstākļi sākumā nepavisam negribēja pielāgoties rīkotāju iecerētajam kalendāram. Tādēļ vajadzēja mēģināt pielabināties sniega dieviem. Piutī cilts indiāņi izpildīja ceremoniālu kara deju, kurai it kā vajadzētu pārtraukt ieilgušo atkusni. Bet kaut kas laikam tomēr nebija izdarīts pareizi, jo laiks kļuva vēl siltāks par kādiem pieciem grādiem.

Indiāņu iesaistīšana patiesībā jau nebija nekas cits, kā Holivūdas garā izdomāts reklāmas triks, bet to, kas notika vairs tikai divas nedēļas pirms sacīkšu sākuma, nespētu novērst arī pats lielākais burvju mākslinieks. Sāka nepārtraukti līt, un ūdeni straumēm trieca pret kalnu nogāzēm vēji ar vairāk nekā 150 km ātrumu stundā. Un tomēr, kad jau likās, ka Skvo-Velija pārvērtīsies vienā vienīgā kalnu upē, 30 stundu ilgo lietu pēkšņi nomainīja 24 stundu ilga sniega vētra. 1960. gada ziemas olimpiskās spēles bija glābtas. Un kad vēl Holivūdas filmu pasaulē slavenais Volts Disnijs uzņēmās kārtot sacensību ceremoniālo pusi, ASV viceprezidents Ričards Niksons, kas oficiāli atklāja sarīkojumu, varēja būt bez bažām. Dalībnieku kopīgo olimpisko zvērestu pirmo reizi teica sieviete — daiļslidotāja Karola Heisa.

Tīri sportiski lielākais pārsteigums bija ASV ledus hokejistu 2-1 uzvara pret Kanadu un 3-2 pārākums pret PSRS. Pēc tam notika pats savādākais. Pret Čehoslovākiju amerikāņiem pēc diviem spēles periodiem bija vieni vārti mazāk (3-4). Starpbrīdī ģērbtuvēs ieradās padomju vienības kapteinis Nikolajs Sologubovs. Tās tomēr nebija Maskavas satelītu telpas, bet tajās atpūtās imperiālistiskie amerikāņu ledus hokejisti. Ar nepārprotamu pirkstu valodu viņš mudināja jenkijus ieelpot skābekli, lai izlīdzinātu šķidrā gaisa nelabvēlīgo ietekmi kalnu stadionā. Amerikāņi to darīja, uzvarēja čechus 9-4 un kļuva olimpiskais meistars. Otra palika Kanada, trešā PSRS un nevis čechi, kā tas būtu noticis, ja amerikāņi viņiem zaudētu.

Varbūt vienīgi vēl lielāks pārsteigums par gala iznākumu ledus hokejā bija Rietumvācijas pastnieka Georga

Tomā uzvara slēpošanas divcīņā (ziemeļu kombinācijā). Tā bija pirmā reize, kad šai disciplīnā olimpiskā meistara paaugstinājumā nestāvēja skandināvietis.

Sacensībās vēl bija daudz citu drāmatisku un spraigu momentu. 31 gadu vecais zviedru slēpju tirgotājs Sīkstens Jernbergs pārspēja savu tautieti Rolfu Ramgardu 30 km slēpojumā tieši par 13 sekundēm. 4x10 km stafetē somš Veiko Hakulinens pēdējā maiņā satraucošā cīņā apsteidza norvēģi Hākonu Brusvenu praktiski par slēpes garumu. Brusvens toties revanšējās 15 km individuālajā slēpojumā, pieveicot kā Hakulinenu, tā Jernbergu.

Zem ļoti nelaimīgas zvaigznes cīņās izcilās amerikāņu kalnu slēpotājas, kurām kritiens pēc kritiena iznīcināja vienu uzvaras cerību pēc otras. Ļoti sadrūmuši bija arī austrieši. Viņiem vairs nebija Tonija Zailera, kas spētu izcīnīt trīs olimpiskos meistarnosaukumus. Vienīgi zelts un sudrabs vīriešu slalomā kaut cik vēl saglāba šīs lieliskās kalnu slēpotāju tautas iedragāto lepnumu. Krievu sievietes slēpotājas piedzīvoja bumbas sprādzienam līdzīgu neveiksmi, zaudējot 3x5 km stafetē Zviedrijai. PSRS iesniedza protestu, it kā kāda zviedriete nogāzusi padomju slēpotāju. Bet kad filmā bija skaidri redzams, ka situācija bijusi tieši otrādi, krievi piesarkuši savu iebildumu atsauc.

Daiļslidošanā pārākie bija amerikāņi Karola Heisa un Dēvids Dženkins, bet pāriem kanadieši Barbara Vāgnere un Roberts Pols. Ātrslidošanā norvēģi Roalds Oss un Knuts Johansens krietni vien samazināja krievu cerēto zelta medaju skaitu, bet padomju sievietes bija daudz pārākas kā ātrslidošanā, tā arī daļēji distanču slēpošanā, un neoficiālais punktu kopnovērtējums kļuva tik vienpusīgs, ka rietumu pasaulē tam vairs neviens nepievērsa nopietnāku vērību.

1960. gada ziemas olimpiskajās spēlēs piedalījās 30 valstu ar 693 sportistiem. PSRS ieguva septiņas zelta, piecas sudraba un deviņas bronzas medaļas. Sekoja Zviedrija, ASV, Vācija, Somija, Norvēģija.

Skvo-Velijā vienīgais latvietis bija ventspilnieks Nikolajs Štelbaums, kas startēja ātrslidošanā 10.000 m distancē. Pēc vidusskolas beigšanas Rīgā viņš devās uz Omsku, kur bija kļuvis par fiziskās kultūras institūta audzēkni. Gadu iepriekš PSRS studentu meistarsacīkstēs Čeljabinskā Štelbaums pārspēja norvēģa Jalmāra Andersena 1952. gadā sasniegto pasaules rekordu 10.000 m, veicot distanci 16:31,4 min. un pēc tam Medeo slidotavā Alma Atā pat 16:18,9 min. Bet Skvo-Velijā norvēģis Knuts Johansens arī to atstāja pilnīgi ēnā ar savu fantastisko slidojumu, kas ilga vairs tikai 15:46,6 minūtes.

Ledus celiņā 30 dalībnieku vidū Nikolaja Štelbauma vārds tomēr palika gandrīz nepamanīts. Viņu diskvalificēja. Toties jo lielu ievērtību latvietis izpelnījās kāda pavisam cita starpgadījuma dēļ. Sportistiem atstājot Skvo-Veliju, visu brīvās pasaules presi pārlidoja ziņa, ka padomju ātrslidotājs Nikolajs Štelbaums, iespējams, izšķīries palikt rietumu pusē.

PSRS delegācijas pārstāvis dusmās vārījās, kad žurnālisti viņam par to prasīja.

„Tā ir provokācija,“ kļiedza krievu sporta vadonis Nikolajs Romanovskis, „puišis ir kopā ar mums!“

Izrādījās, ka Štelbaums savā viesnīcas istabā bija it kā aizgulējies un tikai vēl pašā pēdējā brīdī spējījis notvert lidmašīnu, kur, acīm redzot, viņu mīlums sanervozējuši gaidīja oficiālie komunistu pārstāvji.

Skvo-Velijā latviešu presi pārstāvēja rakstnieks Anšlavs Eglītis, kas rakstīja Ņujorkas Laikam un Arturs Graudiņš, kurš fotografēja Toronto Sporta Apskatam.

JĀNIS UN ILZE KONRADI

KOPĀ VIENA ZELTA, VIENA SUDRABA UN DIVAS
BRONZAS MEDAĻAS PELDĒŠANĀ
— 1960. GADĀ ROMĀ

Pat Latvijas divi visstiprākie vīri — Kārlis Leilands un Edvīns Bietags — arī par abiem kopā nespētu pacelt smago kravu, kāda sanāktu, ja varētu sadabūt kopā izgiezumus no visas pasaules laikrakstiem, žurnāliem un grāmatām par diviem citiem latviešu olimpiešiem — peldētājiem māsu un brāli Ilzi un Jāni Konradiem. Un ja mēs spētu sakoncentrēt visus viņiem savā laikā veltītos aplausus, uzmudinājuma saucienus un komentārus radiofonos vai televīzijas raidītājos, tad ļaujot tam vēl reizi izskanēt kopā, rastos vissmagākā lielgabala šāvienam līdzīgs troksnis, bet kas zina — varbūt vēl lielāks, jau tuvojoties atombumbas eksplozijas satricinājumam.

Bija gan zināms jau kopš 1954. gada, ka Austrālijas „latviešu pagastā“ Benkstaunā pie Sidnejas, divi mazi latvieši arvien vairāk uzlabo savas spējas peldēšanā. Bet ar savu pirmo rekordu seriju Ilze un Jānis pārsteidza visu sporta pasauli patiešām sensācionāli — brālis un māsa vienā nedēļā pārspēja četrus pasaules, piecus Austrālijas un četrus Austrālijas jaunatnes rekordus.

Tas notika Jaundienvidvelsas pavalsts meistarsacīkstēs Ziemeļsidnejas peldbaseinā, kas allaž uzskatīts par ļoti „ātru“ — īstu pasaules rekordu laboratoriju peldēšanā. Brāļa un māsas lielo kopējo triumfu ievadīja tikai 13

gadus vecā Ilze, kurai tieši tad bija tāda kā jubileja — pagāja pieci gadi kopš nopietnu treniņu uzsākšanas.

1958. gada janvāra pirmajā nedēļā Jaundienvīdvelsas meistarsacīkstēs Ilze vispirms sasniedza jaunu Austrālijas jaunatnes rekordu 110 jardos brīvajā stilā, veicot distanci 66,8 sekundēs. Tad divas dienas pēc kārtas viņa peldēja 440 jardus zem toreiz vēl „maģiskajām” un grūti pārvaramajām piecām minūtēm. Ilzes labākais rezultāts bija finālā — 4:58,8 min., kad viņa drāmatiskā sacensībā par pusjardu zaudēja šīs distances tā laika pasaules rekordistei un 1956. gada olimpisko spēļu uzvarētājai Loreinai Krepai. Kad Ilze pēc tam vēl reizi lēca ūdenī, lai pirmo reizi mūžā sacīkstēs startētu 880 jardos, tad mazais meitēns peldēja tik vareni, ka pārspēja Krepas pasaules labāko rezultātu par 16,9 sekundēm. Ilzes laiks bija 10:17,7 min., un viņa bija kļuvusi divu pasaules rekordu īpašniece kā 880 jardos, tā arī nedaudz īsākajā 800 m distancē.

Tas notika 1958. gada 9. janvārī, un pirmo reiz sporta vēsturē pasaules rekordiste peldēšanā bija latviete. Mūsu tautieši Ziemeļsidnejas peldētavā sajūsminājās līdz asarām, bet paveicāks vidzemnieks izsaucās:

„Tas skuķis ir traks!”

Mums pēkšņi radās tāds pat sporta brīnumbērns, kāda pirms 30 gadiem bija norvēģiem, visas pasaules apbrīnotā, daļslidotāja — mazā Soņa Henī.

15 gadus vecais Jānis Konrads, kaut pirms tam bija guvis lielākus panākumus nekā Ilze, tomēr divas dienas bija tikai „pasaules rekordistes Ilzes Konrades brālis”. Bet 11. janvāra vakarā arī viņš iepeldēja rekordistu sarakstā. Pirmais signāls par Jāņa straujo progresu jau ieskanējās dienu iepriekš, kad viņš laboja 1956. gada Melburnas olimpisko spēļu trīskārtējā uzvarētāja Mareja Rouza Austrālijas rekordu 880 jardos, sasniedzot 9:24,7 min. Nākamajā dienā Konrads jau bija pasaules rekordists, veicot 800 m un 880 jardus 9:17,7 min., pārspējot amerikāņa Džordža Brīna iepriekšējo rekordu par 1,5 sekundēm. Jāņa temps šķita ārkārtīgs. Un par viņa lielo ātrumu liecināja arī tanī pašā dienā sasniegtais Austrālijas jaunatnes rekords 110 jardos — 58,5 sekundes.

Bija sasniegti pirmie divi no 26 pasaules rekordi, kurus Jānis Konrads pavisam ir labojis. Ilzes un Jāņa milzīgā spēka rezervju aizsprosts bija parauts brīvam plūdumam tik plaši, ka viņi, kā par to jokoja amerikāņi, pie katras apslāpināšanās ūdenī sasniedzot jaunu pasaules rekordu.

Neilgajā starplaikā no 1958. gada janvāra vidus līdz 15. februārim, kad Melburnā sākās Austrālijas meistarsacīkstes peldēšanā, abi latvieši turpināja uzlabot savus rezultātus. Melburnā reālizējās pavisam 17 jauni pasaules rekordi un gandrīz pusi no tiem — astoņus — sasniedza Ilze un Jānis. Ar šo milzīgo rekordu birumu tās kļuva grandiozākās meistarsacīkstes piektā kontinenta peldēšanas sporta vēsturē.

Jānis Konrads 400 m un 440 jardus veica 4:21,8 min., kas bija jauni pasaules rekordi. Suverēni viņš peldēja 1650 jardus, kaut pilnīgi bez konkurences. Tas notika sacīkšu pēdējā dienā 22. februārī. Šķita, ka ūdenī būtu iemests peldēšanas robots, kas darbojās ar apbrīnojamu vienmērību no pirmā līdz pēdējam jardam. Šajā peldējumā īstenojās pavisam četri jauni pasaules rekordi, jo arī starplaiki 800 un 880 jardos (9:14,5 min.) pārsniedza Jāņa iepriekšējos pasaules labākos sasniegumus. 1500 m un 1650 jardos Konrads pārspēja visu cerēto. Ja optimisti sapņoja par 17:40,0 minūtēm, tad Jānis sasniedza 17:28,7 minūtes.

Ilze šajās sacīkstēs laboja savus pasaules rekordus 800 m un 880 jardos — 10:16,2 min. Gigantiska cīņa risinājās 440 jardos, kur sastapās tā laika četras labākās šīs distanču speciālistes pasaulē, sagādājot neaizmirstamu sportisku baudu skatītājiem. Ilze par pāris pēdām zaudēja Daunai Frēzerei, kas šajā sarīkojumā peldēja tiešām lielmeistariski. Konrades laiks bija 4:55,7 minūtes.

Austrālijas meistarsacīkšu svinīgajā noslēgumā izraudzīja tikko aizvadīto sacensību divus labākos peldētājus. Zem Austrālijas karogiem nostājās rekordiste Dauna Frēzere un 15 gadus vecs zēns ar 124 cm krūšu apkārtmēru — Jānis Konrads.

Tā nepilnos divos mēnešos bija izauguši divi jauni sporta pasaules milži — Ilze un Jānis Konradi, kuriem par

abiem kopā varēja saskaitīt vēl tikai 28 gadus. Neparasti spēcīgās Austrālijas sporta atvases zajoja uz sāksta un izturīga Latvijas celma.

Nu varēja un vajadzēja atzīt to, ko austrāliešu sporta avižnieks Harijs Gordons, rakstot par bērniem, kas „1944. gadā izbēga no Latvijas“, konstatējis savā 1961. gadā izdotajā grāmatā Jauni cilvēki steigā:

„Jāņa Konrada un viņa māsa Ilzes parādīšanās ir viens no fantastiskākajiem panākumu stāstiem Austrālijas sporta vēsturē.“

Harija Gordona vārdus un domas patīkami pieminēt tādēļ, ka viņš bija pirmais austrāliešu sporta žurnālists, kas starp tūkstošiem Austrālijas pusaudžu peldētājiem jau 1955. gadā Melburnas laikrakstā The Sun aicināja ievērot un atcerēties Jāņa Konrada vārdu. Šis zēns reiz darīšot brīnumus Austrālijas peldēšanas sportā. Un viņa pareģojums piepildījās — Jānis vēl bija par jaunu, lai sāktu skūties un skolā viņš pūlējās gar algebras uzdevumiem, kad Gordona pravietiskie vārdi kļuva īstenība.

Pēc Ilzes un Jāņa pirmajiem pasaules rekordi 1958. gada sākumā, par šiem latviešu bērniem, kas auga zem Austrālijas saules, sākās aprakstu plūdi visā pasaules presē. Pat Latvijas komunistu avīzēs, kas citādi no latviešu trimdinieku vārdu pieminēšanas vairās kā no mēra, gan ne reizi pat ar vienu vienīgu vārdu nepasakot, kur īsti kārts Jāņa un Ilzes šūpulis.

Tēmat, protams bija ļoti pateicīgs, jo peldēšanas sportā bija radušies divi mazi revolūcionāri, kas gandrīz pilnīgi satrieca visas līdzšinējās cilvēka fizisko spēju galējo robežu kalkulācijas. Salīdzinājumi, pētījumi un apgalvojumi svārstījās starp nopietnību un smieklīgumu, jo ikviens avižnieks vēlējās rakstīt kaut ko jaunu par „Konradu bērniem,“ bet viss jau bija izstāstīts un izklāstīts vairākkārtīgi.

Meklējoties pēc jaunumiem, dažkārt stāvoklis kļuva patiešām dīvains. Ja 1958. gadā kāds iznāca no cietuma

un pēc ilgāka laika atkal pirmo reizi nopirka austrāliešu avīzes, tad viņam noteikti radās pārlicība, ka visi pārējie peldētāji ir izmiruši, bet palikuši vienīgi divi — Ilze un Jānis Konradi, kaut gan tieši tajā laikā Austrālija bija varenākā peldēšanas nācija pasaulē un tādēļ tīri dabiski vajadzēja taču būt vēl kādai zvaigznei. Un bija jau arī — pie tam daudz. Bet kas par to: Konradi, Konradi, Konradi...

Patiesībā nenotika jau nekas jauns, bet atkārtojās tieši tas pats, kas trīsdesmito gadu sākumā Latvijā, kad dziedājām: „Ak, kaut man Dalīņ' kājas būtu.“ Tik ļoti līdzīgi šķita abi šie laikmeti ikvienam, kas paši tos bija piedzīvojuši.

Sākās, pats par sevi saprotams, meklējumi pēc Ilzes un Jāņa panākumu atslēgas. Sidnejas žurnālistam Frankam Tirnijam jau 1958. gada 12. janvārī viss bija skaidrs. Laikraksts The Sunday Telegraph ļāva viņam izrakstīties veselā lappusē ar 5 cm augstu virsrakstu pāri visām septiņām slejām:

„Viņa ir meitene ar Far-Lapa sirdi.“

Kas gan Tirnijs būtu par austrālieti, ja viņš pat peldētāju nesalīdzinātu ar sacīkšu zirgu. Far-Lapa (Phar Lap) sirds ir saglabāta anatomijas institūtā Austrālijas galvaspilsētā Kanberā. Šo neparasti spēcīgo sirdi uzskata par galveno dzinējspēku, kas Far-Lapu savā laikā izvirzīja par vienu no austrāliešu visu laiku ātrākiem aulekšotājiem.

Arī Austrālijas slavenais trenētājs Forbs Kārlails atzina, ka Ilzei 13 gadu vecumā ir spēcīgāka sirds nekā daudziem divdesmitgadīgiem vīriešiem. Viņš vēl paziņoja, ka arī Jāņa sirdij ir ļoti neparasts spēks. Melburnas latviešu fejetonists Mets Metums, t. i. žurnālists Zigurds Bārda, kas dažkārt mīl paslēpties aiz šī pseidonima, tūlīt arī sacerēja savu veltījumu Ilzes sirdij:

Pasaule sajūsmā, pasaule prasa,
Kā tas var notikt, kā tas var būt?
Miljonu miljoni laikrakstos lasa:
„Ilzei būs sporta valdniecei kļūt.“
Pasaule klausies, pasaule dzirdi:
Visa pamatā Ilze liek sirdi.

Daudz varenāks kā atomspēks,
Daudz dedzīgāks kā ugunsgrēks.
Ir Ilzes sirdij dzinējspēks.

Lielo panākumu virpulī jo interesanta visiem likās arī tieši brāļa un māsas kombinācija. Austrāliešu peldēšanas slavenību aprakstītājs Kens Nokss pirmais atcerējās, ka tas patiesībā gan nav nekas jauns. 1958. gadā — Ilze un Jānis, bet jau 1920. gadā bija Lilija un Franks. Arī par viņiem toreiz runāja visa nācija. Franks un Lilija Borepēri (Beaurepaire) 1920. gadā reprezentēja Austrāliju olimpiskajās spēlēs Antverpenē.

Kad Lilijai, tagad Klārka kundzei, 1958. gadā vaicāja, cik ilgi un bieži viņa savā laikā trenējusies, tā pārsteigta atbildēja:

„Ko, trenējusies? Nemaz!“ Bet cik bieži viņa peldējusi?

„Gandrīz katru dienu — jūrmalā un savam priekam. Tagad peldēšana jau ir nodarbošanās, bet mūsu dienās tā bija izklaidēšanās.“

Franks Borepērs Austrālijas meistartitulu 880 jardos brīvajā stilā pēdējo reizi ieguva 1924. gadā, veicot distanci 11:40,4 min. Jāņa Konrada pasaules rekords 1958. gadā bija 9:17,7 min., bet Ilzes Konrades laiks tieši minūti lēnāks — 10:17,7, arī pasaules rekords.

Salīdzinājumi, kādus tajā laikā pasniedza prese, dažkārt bija gluži vai neticami. Ilze — meitene, kas ārpus skolas mācībām labprāt palasīja arī stāstus par Tarzānu, tagad pati nu bija pārspējusi visslavenākos Tarzānus, par kādiem pēc savām izcilajām amatieru peldētāju karjērām vēlāk kļuva divi amerikāņi — Džonijs Veismillers un Klarens Krabs.

Veismillera 1927. gadā sasniegtais pasaules rekords 880 jardos bija 10:22,2 min., ko Krabs trīs gadus vēlāk izdzēsa un tajā vietā ierakstīja 10:20,4 min., bet Ilze Konrade 1958. gada 9. janvārī Sidnejā tikpat garu distanci ūdenī veica par 2,7 sekundēm ātrāk.

1958. gadā 880 jardus Austrālijas meistarsacīkstēs peldēja 50. reizi un 44 gadījumos, peldot sava pasaules rekorda laikā, būtu uzvarējusi Ilze — ne sieviešu, bet vīriešu konkurencē. Austrāliešiem jo sevišķi satriecošs šķita

salīdzinājums ar viņu pasaules rekordistu un olimpieti Džonu Māršalu — Ilze tagad peldēja ātrāk par viņu!

Konradu bērnu slavas saules uzlēkšanas laikā Austrālijas kādreizējā pasaules rekordiste, runīgā un rakstišanas prasmē lieliskā Džūdijs Džojs Dēvise jau bija aizgājusi no aktīvo peldētāju rindām un kļuvusi Melburnas laikraksta The Sun līdzstrādniece. Pēc Ilzes pirmajiem diviem pasaules rekordiņiem Dēvisi tūlīt aizkomandēja uz Sidneju. Par tur piedzīvoto viņa The Sun 1958. gada 13. janvāra izdevumā rakstīja:

„Vakar es peldēju kopā ar gados visjaunāko Austrālijas pasaules rekordisti, kas slidēja pa ūdeni kā zutis, kombinējot džeta lidmašīnas spēku ar ostas kuģīša ritmu. Tā bija Ilze Konrade. Es atklāju arī Ilzes lielo noslēpumu — viņa peld kā zēns.“

Šis gadījums jo kuriozs bija tādēļ, ka vēl pirms diviem gadiem Ilze pati pazemīgi lūdza melnmatainās Džūdijs Dēvises autografu.

Jāni Konradu tai pašā laikā mēģināja salīdzināt ar fermeru palielas Austrālijas pilsētiņas Batherstas tuvumā — Andreju Čarltonu. Viņš bija pasaules sensācija peldēšanā reizē ar amerikāni Džoniju Veismilleru un zviedru Arni Borgu — lielāko trijotni, kādu pasaule zināja divdesmito gadu vidū, t. i. trīs dekādes pirms Konradiem. Jānis nu šķita milzis, bet Andrejs vairs tikai rūķītis.

Tie bija abu Konradu fantastiski sasniegumi, fantastiski raksti par viņiem presē un jauns fantastisks laikmets pasaules peldēšanas sportā.

Gadi pagāja. Bērni izauga par jauniešiem. Un kā viņi nu redzēja — bez peldēšanas dzīvē bija vēl arī daudz citu lietu. Jānim un Ilzei šad un tad tālu vairs neveicās tik labi kā viņu sportistu karjēras visizcilākajā laikā — no 1958. līdz 1960. gadam.

Varēja domāt, ka bērni, kas peldēja ar foreles ātrumu, pamazām visiem ir piemirsušies, jo pasaules rekordus

viņi laboja aizvien mazāk un beidzot vairs nemaz. Tagad ir aizvadīts jau pietiekams laika sprīdis un uz toreizējiem notikumiem var raudzīties ne tikai ar pirmās sajūsmas skurbumu, bet ar noteiktu izvērtējumu. Un par godu Konradiem jākonstatē, ka viņi tomēr ir ievadījuši pilnīgi jaunu laikmetu peldēšanas sportā. Jānis Daliņš reiz bija soļošanas renesanses kustības vadītājs Eiropā, bet Ilze un Jānis kļuva revolūcionāri peldēšanā visas pasaules apjomā.

Ja Konradi 1964. gada olimpisko spēļu gaidās pašreiz vairs nav tādā sniegunā kā pirms pēdējām olimpiskajām sacensībām Romā, tad tas ir tādēļ, ka viņi ir kļuvuši upuri tām ārkārtējām prasībām, kādas abi šie jaunieši paši bija izvirzījuši par savu kaujas saukli peldēšanas revolūcijas izraisīšanai. Šis sauklis varēja likties pavisam vienkāršs, bet patiesībā bija ārkārtīgi grūts — savienot treniņus ar zinātni, savienot gribu ar izturību, savienot entuziasmu ar ikdienas neatvietojamām prasībām. Gala rezultāts ir tāds, ka Ilze un Jānis ir radījuši laikmetu, kad fenomeni peldēšanā var būt vairs tikai tie sportisti, kas sevi atdevuši šim sporta veidam simtprocentīgi. Pašos pēdējos gados bez peldēšanas dzīve no Konradiem ir prasījusi arī vēl ko citu — nav bijusi vairs iespēja trenēties maksimāli, un tā radies cinītis, uz kā paklupuši paši peldēšanas sporta jauno normu radītāji.

Grandiozākais piemineklis Ilzes un Jāņa Konradu varoņdarbiem ūdens celiņā nav viņu pasaules rekordi, olimpiskās medaļas un sensācionālie raksti pasaules presē no Austrālijas līdz Afrikai. 1963. g. martā, t. i. piecus gadus pēc Konradu bērnu slavas sākuma brīža iznāca grāmata, kuras autoru vidū ir Austrālijas visgudrākās galvas peldēšanas sportā. Šie speciālisti tagad var raudzīties atpakaļ no pietiekami garas laika distances, un viņu vārdi un reputācija likvidē jebkādas aizdomas par iespējamu ultrā patriotismu vai nacionālismu no mūsu puses, ka mēs varbūt abus Konradus gribam pacelt pāri visiem citiem pasaules peldēšanas sporta fenomeniem tikai tādēļ, ka Ilze un Jānis ir latvieši. Šis darbs ar zinātniskām metodēm un atziņām pierāda, ka abi jaunieši patiešām radījuši jaunu laikmetu savā sporta nozarē, kas arī paliks īstais piemineklis viņu sasniegumiem.

Šī grāmata ir Džeka Pollarda rediģētais izdevums Peldēšana austrāliešu stilā (Swimming Australian Style). Un ja kaut kur pasaulē ir latviešu vecāki, kuŗu bērni parādītu interesi un vēlēšanos gūt panākumus peldēšanā, tad liekas, ka bez šī izdevuma vairs nebūtu nemaz iespējams iztikt. Tur tad nu ir viss, ko mums, gribot vai negribot, jānodēvē par „konradisku“ treniņu izpratni. Šis darbs apliecina, ka sports tagad ir pilnīga zinātne un pašreizējos pasaules rekordus ar citādu pieeju vairs nav iedomājams pārspēt.

Zinātnes prasības, protams, ir lieta, kas noteikti eksistē, bet var palikt arī tikai teorija. Konradi praktiski pierādīja, ka „mēs spējam un varam izdarīt visu, ko no mums prasa.“

Visu latviešu olimpiešu panākumu stāstiem vijas cauri viens kopējs pavediens — gribas spēks. Taču Ilzei un Jānim tā ir bijis par visiem vairāk. Var meklēt daudz un dažādos virzienos atbildi viņu ārkārtējiem panākumiem, bet pāri visam tomēr jāraksta — griba. Tas ir pamatelements, kas šos jauniešus padarīja par latviešu visu laiku neapšaubāmi labākajiem sportistiem, kādi pat visas pasaules apjomā piedzimst ik gadsimtā tikai daži. Džeka Pollarda rediģētajā darbā lasām:

„Peldēšana šodien ir ļoti smags sports galvenokārt tādēļ, ka Konradi to tādu padarījuši.“

Tālāk pastāstīts, ka viņi bija pionieri, kas peldēšanas treniņos iesāka svāra celšanu, daudz stundu veltīja ķermeņa kondīcijas sagatavošanai un ilgi pavadīja ūdenī, padarot to par „normālu“ treniņa programmu un priekšnoteikumu pasaules rekordi.

Pat strādāt radušais latvietis teiktu, ka tas nozīmē milzīgu darbu. Taču vienīgi tāda pieeja peldēšanai ir cēlusi un izcēlusi Konradus. Nav svarīgi, ja lielākā daļa viņu pasaules rekordu šodien ir pārspēti. Kādreizējais skriešanas brīnums somis Pāvo Nurmī jau gandrīz neatmināmi sen palicis bez pasaules rekorda, bet viņu nekad neaizmirsīs, jo šis somis radija pilnīgi jaunu laikmetu skriešanā. Tāpat vairs neaizmirsīs arī Konradus, kaut viņu rekordi kādreiz būtu satriekti drumstalās.

Bet varētu varbūt vaicāt, kādēļ tieši Konradiem bija lemts būt par šī jaunā peldēšanas laikmeta ievadītājiem?

Vai tiešām tā bija tikai viņu lielā griba un apņēmība visā pilnībā uztvert jaunās treniņu metodes?

Iespējams, ka būs bijis arī vēl kas cits, bet to neviens nekad arī neuzzinās. Harijs Gordons, uzklusot abu sportistu vecākus, secina, ka šajos bērnos slēpusies kāda sevišķa un neizdibināma apdāvinātība, kas zinātnisko treniņu slīpējumā pārvērsta peldēšanas fenomenalitātē. Līdzīgs konstatējums ir arī abu pasaules rekordistu trenētājam Donam Talbotam. Kad viņš pirmo reizi redzējis plūncājoties ūdenī Ilzi un Jāni, Talbots no viņiem acis vairs nav novērsis:

„Es sapratu, ka viņiem ir daudz kas vairāk nekā visiem citiem mazajiem peldētājiem.“ Pašam Talbotam toreiz bija tikai nedaudz vairāk par 20 gadiem.

Šodien vairs neviens nevar atrisināt lielo mīklu — vai Talbots padarīja abus Konradus par peldēšanas fenomeniem, vai Ilze un Jānis bija tie, kas nodibināja Talbotam pasaules klases peldētāju trenētāja slavu. Var jau būt, ka tā ir bijusi arī tikai vienreizīga sagādīšanās. Bet trenētājs ar saviem audzēkņiem sapratās kā tēvs ar dēlu un meitu. Šī ideālā trijotne paliks neaizmirstama, tai pašā laikā arī tā īsti neizskaidrojama, jo abpusējā pieklājība allaž bijusi pārāk liela — Talbots pateicas Konradiem par vienreizēju entuziasmu, un Konradi atkal saka paldies trenētājam par viņa zelta padomiem.

Dons Talbots atzīstas, ka no saviem audzēkņiem prasījis ļoti daudz, bet Jānis atceras:

„Ja bijuši tik smagi treniņi, ka pēc tam vairs gandrīz nemaz nav spēka, tad tomēr ir kāda lieliska izjūta, kas apgaro visu ķermeni, ir sajūta — jā, tu tomēr esi laimīgs.“

Ilze pēc pirmajiem treniņiem svara celšanā, pārnākusi mājās, iekrita mātes rokās — viņa bija tā nogurusi, ka nespēja pati vairs nogērbties. Tādas ir ainīņas, kas tagad parādās aiz Konradu pasaules rekordi — notikumi, kādus mēs šodien uzskatām par „konradiskiem“.

Abu jauniešu panākumos varbūt slēpjas vēl kāda lieta, kas mūs var sevišķi interesēt. Džūdijs Dēvise savā laikā Melburnas avīzē The Sun austrāliešu lasītājiem par Konradiem pasniedza arī šādu teikumu:

„Abiem peldētājiem ir latviešiem parastie spēcīgie augumi.“

Kad 1958. gada janvārī Ilze ar Jāni iespēja savus pirmos pasaules rekordus, tad 15 gadu vecais Jānis bija 1,75 m garš un svēra 72 kg, bet 13 gadus vecās un 1,65 m garšas Ilzes svars bija 65 kilogrami.

Pamēģināsim tagad enciklopēdiski izskriet cauri Ilzes un Jāņa Konradu dzīvei un līdzšinējiem sasniegumiem.

Viņi abi ir dzimuši Rīgā ārstes zobu slimībās Elzas Konrades un zobu tehniķa Jāņa Konrada ģimenē — Ilze 1944. gada 29. martā un Jānis 1942. gada 21. maijā. Viņus mājās sagaidīja vecākā māsa Ieva. Jau Ilzes dzimšanas gadā ģimenei bija jādodas bēgļu gaitās uz Vāciju, kur DP laiki pagāja Manheimā un Eslingenā, bet 1949. gadā notika izceļošana uz aizekvatora zemi Austrāliju. Tur Konradi ieradās piektā kontinenta ziemas vidū — jūnijā.

No Batherstas un Grētas immigrācijas centriem Konradi nonāca Jurankvintijas ģimeņu nometnē, kur tēvs Ilzei un Jānim 1950./51. gada vasarā iemācīja peldēt. Brālis un māsa šo mākslu apguva vienā un tajā pašā dienā. Sekoja pārceļšanās uz latviešu iecienīto Benkstaunu pie lielās Sidnejas.

Jānis pieteicās Jaundienvīdvelsas izglītības ministrijas organizētajos peldēšanasursos. Apmācību pēdējā dienā, kā to rāda vēl tagad uzglabāta apliecība, Jānis Ziemeļsidnejas olimpiskajā baseinā nopeldēja 440 jardus. Kursu jaunākais absolvents par to bija ļoti priecīgs. Kad instruktors ieteica iestāties peldēšanas klubā, Jānis to izdarīja nākamās sezonas pirmajā dienā un kopā ar māsu Ilzi izpildīja anketas Benkstaunas peldēšanas klubos — vīriešu un sieviešu.

Abi bērni apmeklēja Rivsbijas priekšpilsētas pamatskolu un liktenīgi sagadījās, ka tur par audzinātāju strādāja nesen no skolotāju institūta atnācis jauniešis Dons

Talbots, kam patika peldēšana, un viņš labprāt veda savas klases bērnus uz Benkstaunas peldbaseinu. Talbots tūdaļ pareizi novērtēja Jāņa un Ilzes veselīgos augumus un lielo centību peldēšanā, kādēļ aicināja sākt regulārus treniņus. Tas bija 1953./54. gada peldēšanas sezonas sākumā. Vecāki peldēšanu neko neatbalstīja, bet arī neaturēja un ļāva, lai bērni sporto kā vēlas, jo ieskatīja, ka jaunieši sportodami labāk izmanto laiku nekā klaiņodami pa ielām vai kino.

Austrālijā peldēšanas sezona ir no 1. oktobra līdz 1. aprīlim. Jaunos peldētājus klubā pārējie biedri un vadītāji saņēma ļoti draudzīgi. Arī trenētājs sezonas beigās kategoriski atteicās no lielākas atlīdzības nekā 10 mārciņas par katru bērnu, bet nākamajos gados vairs neņēma nekādu honorāru. Lai gan jau pirmajā gadā Konradu peldēšanas māka strauji progresēja, tomēr sezonas beigās kluba sacensībās Jānis un Ilze palika bez vietām.

1954./55. gada sezonas beigās Jānis saņēma pirmo medaļu — viņš izcīnīja uzvaru 440 jardu peldējumā Jaundienvidvēlsas sacensībās zēniem jaunākiem par 14 gadiem. Gadu vēlāk šinī pašā peldējumā bija jau pārspēts Jaundienvidvēlsas rekords, jo Konrads 440 jardus veica 4:47,3 min. Pēc tam Jāņa vārds sāka biežāk parādīties laikrakstos, un sporta lietpratēji jau droši runāja par peldēšanas brīnumbērnu, kas pārspēs daudz pasaules rekordu.

1956. gadā Jānis kopā ar Austrālijas olimpiskajiem kandidātiem trenējās kontinenta ziemeļos, tropiskajā Taunsvillē. Tā paša gada 31. oktobrī visi austrāliešu rīta laikraksti pirmajās lappusēs sniedza sensāciju:

„Trīs četrpadsmitgadīgie — Jānis Konrads, Alva Kalhūna un Sandra Morgāne vakar vakarā izraudzīti reprezentēt Austrāliju olimpiskajās spēlēs peldēšanā. Tas ir vislielākais pārsteigums mūsu olimpiešu izlasē.“

Jānis no Sidnejas devās uz Melburnu, kur dzīvoja olimpiskajā ciemā Heidelbergā un sevišķi sadraudzējās ar Čīles olimpiskās vieglatlētu izlases trenētāju, mūsu tautieti Edgaru Laipenieku. Latviešu zēnam bez tam bija laime dzīvot vienā istabā ar Austrālijas pēckara ievērojamāko brīvā stila peldētāju Džonu Māršalu. Mūsu puisis pie peldēšanas olimpiskajās spēlēs tomēr vēl netika, bet pali-

ka tikai rezervē. Taču olimpiskā gaisotne un slavenība pēc slavenības, ko Jānis nu redzēja, deva viņam vēl jo lielāku sparu turpināt dzelžainos treniņus.

Par Ilzi tad vēl neviens nekā nerakstīja un nerunāja, vienīgi Talbots pa reizei ieminējās, ka Jānim ir māsa, kas pie tam peldot pat vēl labāk nekā brālis.

Divi sporta talanti, kas abi vēl sēdēja skolas solā, apņēmīgi turpināja savu bērniem tik neparasto ikdienu. Peldēšanas sezonas laikā abi cēlās pulksten 5:20. Pēc vieglām brokastīm viņi 5:45 atstāja māju, lai pāris šķērsielas tālāk sastaptos ar trenētāju, kas ar auto aizveda uz Benkstaunas peldbaseinu, kur tik agri bija atļauts nākt tikai Konradiem ar Talbotu. Skolas laikā rīta treniņi ilga no pulksten 6 līdz 8, bet ja skolā nevajadzēja iet, tad līdz 9. Jānim līdz skolai bija jābrauc stundu, Ilzei 45 minūtes. Pēc tam abi rekordisti atgriezās peldbaseinā un trenējās no 4 līdz 7 vakarā. Mājās pārradās 7:30. Pēc mācību sagatavošanas viņi tūlīt devās pie miera.

Tā tas notika dienu pēc dienas, gadu pēc gada. Kaut dažkārt plosījās vētra un lietus lija strauvē, treniņi tomēr notika visas septiņas dienas nedēļā, izņemot pārmaiņus vienu rīta un vienu vakara cēlienu. Treniņiem bija speciāla atzīmju grāmata, kur katru rītu pierakstīja peldētāja svaru, ūdens temperatūru un nopeldēto distanci. Dienas treniņa distance svārstījās starp 5 un 7 jūdzēm. Baseina garums bija 55 jardi un atzīmes grāmatā rādīja, cik reizes katru dienu tas pārpeldēts sasietām kājām un cik reizes tikai ar kājām, turot rokas uz korķa atbalsta.

1956. gadā Jānis kļuva Austrālijas jaunatnes meistars 440 jardos, bet gadu vēlāk jau piektā kontinenta slaveņāko peldētāju pavalsts — Jaundienvidvelsas pieaugušo čempions 220 un 440 jardu distancēs.

Un tad pēc smaga ziemas treniņa viņi abi — Ilze un Jānis — bija reizē „gatavi“. Sprāga pirmo pasaules rekordu atombumbas Ziemeļsidnejas peldbaseinā, un iestājās vismodernākais — Konradu laikmets visas pasaules peldēšanas sportā. Arī Ilze savu esamību jau bija pieteikusi pirms tam — 1957. gada beigās, kas nozīmēja Austrālijas jaunās peldēšanas sezonas ievadījumu. Viņa

tad 110 jardos par rokas vēziena garumu pārspēja 1956. gada divas olimpietes — Daunu Frēzeri un Sandru Morgāni.

1958. gads Ilzei un Jānim izvērtās par lielu rekordu medību laiku un nozīmēja arī pirmo pasaules apceļojumu viņu vēl neilgajā mūžā. Notika atkalredzēšanās ar dzimto kontinentu Eiropu, jo Kardifā, Velsā, risinājās Lielbritānijas kopvalsts sestās sporta spēles. Britu pasaulē tas nozīmē gandrīz to pašu, ko olimpiskās sacensības. Dīvaini varbūt bija tas, ka abu Konradu īpašumā jau bija vairāk nekā 10 pasaules rekordu, bet viņi vēl ne reizi nebija sacentušies starptautiskās sacensībās, ja neskaita viesošanos Austrālijai tuvajās Jaunzēlandes salās.

Britu sporta spēlēs Kardifā, 1958. gada jūlijā, brālis ar māsu bija lieliskā gatavībā. Viņi uzvarēja un ierakstīja sacīkšu protokolos jaunus šo spēļu rekordus. Jānis ieguva pirmo vietu 440 (4:25,9 min.) un 1650 jardos (17:45,5 min.), bet Ilze 440 jardu distancē 4:49,4 min. laikā. Viņi abi palīdzēja arī austrāliešiem uzvarēt stafetēs.

No Kardifas Austrālijas peldētāji devās uz Parīzi, kur Jānis ar Ilzi savās disciplīnās izcīnīja iespaidīgas uzvaras. Francijas galvaspilsētā brālis ar māsu šķīrās — sievietes devās tālāk turnejā pa Eiropu, bet vīrieši uz Japānu. Ilze turpināja uzvarēt savā speciāldisciplīnā 400 m, resp. 440 jardos — Roterdamā, Berlīnē, Diseldorfā, Heidelbergā, Minchenē, Vīnē, Romā un citur. Jānim Japānā toties bija jācīnās daudz smagāk. Tur viņam ļoti sīvu pretestību izrādīja japāņu izcilākais peldētājs Tsujoši Jamanaka. Viņus pie mērķa parasti šķīra tikai daži centimetri, tomēr gandrīz katru reizi Konrads bija mazliet ātrāks. Japānas meistarsacīkstēs Tokijā viņš uzvarēja 400 un 1500 m, pēc tam vēlreiz 400 m Javatā. Bet Osakā Japānas lielākajā peldstadionā, kur vietas 25.000 skatītāju, Konrads piedzīvoja pirmo zaudējumu kopš 1958. gada janvāra sāktās nepārtraukto uzvaru serijas. Jamanaka par 0,2 sek. pieveica Jāni 200 m peldējumā, pārspējot arī Konrada pasaules rekordu ar laiku 2:03,0 min., ko latviešu zēns vēlāk

atkal uz brīdi atkaroja. Turpat Osakā Jānis gan tūlīt pēc tam revanšējās, vispirms, atkal uzvarot 400 m un pēc tam Austrālijas 4x200 m stafetes vienībā. Konrads sāka peldēt pēdējo maiņu gandrīz divus metrus aiz Jamanakas, panāca viņu un izcīnīja savai vienībai uzvaru. Pēc tam, apstājoties uz brīdi Formozā un Hongkongā, Jānis atgriezās Austrālijā.

Tā pagāja 1958. gads, kā pirmajos divos mēnešos vien Austrālijas peldētāji sasniedza 31 jaunu pasaules rekordu, un abu Konradu vārds šajā sarakstā bija ierakstīts 10 vietās. Jānim tagad jau piederēja astoņi rekordi no 200 m un 220 jardiem līdz 1500 m un 1650 jardiem, bet Ilze bija pasaules rekordiste 800 m un 880 jardos. Vēl četri viņas rekordi — 400 m, 440 j., 1500 m un 1650 jardos — sekoja vēlāk. Mūsu sportisti bija arī daudz palīdzējuši realizēt pasaules rekordus brīvā stila stafetes peldējumos.

1958. gads pasaules sportā tomēr nebija liels tikai peldēšanā vien, bet arī citās nozarēs. Amerikāņu ziņu aģentūras UPI aptaujā par tā gada labāko atlētu pasaulē atzina 20 gadus veco austrāliešu brīnumskrējēju Herbu Eliotu, kas bija veicis jūdzi 10 reizes zem četrām minūtēm un sasniedzis jaunu pasaules rekordu — 3:54,5 min. ASV sporta žurnāls Sports Illustrated savukārt par 1958. gada laureātu izvirzīja amerikāņu nēgeri Rēferu Džonsonu, kas ASV-PSRS valstu sacīkstē bija sasniedzis jaunu pasaules rekordu desmitcīņā. Žurnāla redakcija nominēja pavisam 12 tā gada teicamākos sportistus, starp tiem arī Jāni Konradu:

„Kā viņa rekordi, tā progress divu olimpisko spēļu starpgadā, šo pusaudzi atestē par labāko peldētāju pasaulē.“

1959. gadu Jānis iesāka ar virsrakstiem visas pasaules presē pāri veselām lappusēm. Vispirms viņš Jaundienvidvelsas meistarsacīkstēs Sidnejā par 13,9 sekundēm laboja pats savu pasaules rekordu 800 m un 880 jardos. Ar 8:59,6

min. laiku Konrads kļuva pirmais peldētājs pasaulē, kas bija veicis šo distanci zem deviņām minūtēm. Viņš peldēja šādā tempā: 110 jardi — 64,0 sek.; 220 j. — 2:11,0 min.; 330 j. — 3:19,5 min.; 440 j. — 4:27,7 min.; 550 j. — 5:35,5 min.; 660 j. — 6:44,2 min.; 770 j. — 7:52,8 min. Pēc veiktajiem 660 jardiem 4000 skatītāju uzmuninājumi stadionu pārvērta raganu katlā, jo informātors skaļrunī ziņoja, ka Jānis pašlaik veic „pasaules visu laiku lielāko peldējumu“.

Septiņas dienas vēlāk Konrads tajās pašās sacīkstēs izdzēsa dzīvību japāņu Tsujoši Jamanakas pasaules rekordam 200 m, veicot nedaudz garāko 220 jardu distanci 2:02,2 min. Vēlāk viņš šo rekordu uzlaboja pat līdz 2:01,6 min. 1963. gada jūlijā 16 gadus vecais ASV skolēns Dons Sollanders peldēja 200 m 1:58,8 minūtē.

Ilze Konrade 1959. gada janvārī savukārt kļuva pasaules rekordiste 1500 metros un 1650 jardos — 19:25,7 min. Tas bija par 37,4 sek. labāks rezultāts nekā holandietes Jānas Kosteres iepriekšējais rekords 1500 metros.

Austrālijas meistarsacīkstēs Hobartā, kurās startēja arī amerikānietes Silvija Rūska un Krisa Zalca, Ilzei viņas speciāldistancēs veicās ļoti labi. Viņa, protams, tad vēl nezināja, ka pieveikusi šajās sacīkstēs nākamo zelta medaļas ieguvēju 1960. gada Romas olimpiskajās spēlēs Zalcu. Austrāliešu žurnālisti gan jau toreiz brīdināja, ka amerikāniete gatavojas „nežēlīgi“ un treniņos esot veikusi distancē, kāda pa jūras ceļu sanāktu no Melburnas līdz Sidnejai.

1959. gada meistarsacīkstēs Hobartā brīvā stila peldējumos, galu galā, beidzās šādi: Ilze ierindojās otrā vietā 110 un 220 jardos aiz Daunas Frēzeres un uzvarēja 440 un 880 jardos, pārliecinoši pieveicot Krisu Zalcu īsākajā un Silviju Rūsķu garākajā distancē. Te jāatceras, ka Konrade nekad nav bijusi sprintere, bet tikai laba vidējo un garo peldējumu speciāliste.

Jānis Konrads Hobartā bija vienkārši vienreizējs, izcīnot meistarnosaukumus visās brīvā stila sacensībās. Šis sešpadsmitgadīgais peldēšanas velns — kā viņu dažkārt sauca prese — sasniedza pirmais mērķi pat sprintā — 110 jardos (55,9 sek.), paliekot 0,8 sek. aiz austrālieša Džona Devīta tā laika pasaules rekorda. Pats Devīts šajā pel-

dējumā palika otrs. Jānis pēc tam teica, ka par šo uzvaru nav iedrīkstējies pat sapņot.

Un tomēr, kad 1959. gadā bija pienācis jau vecgada vakars, paši austrālieši ne vienmēr domāja, ka Jānis Konrads aizvadītajos 12 mēnešos būtu bijis viņu labākais sportists. Piemēram, Melburnas avīze *The Sporting Globe* izvēlējās šādu laureātu: 1. tenisists Nīls Frēzers, 2. auto sacīkšu braucējs Džeks Brebhems, 3. peldētājs Jānis Konrads, 4. airētājs Stjuarts Mekkenzijs, 5. golfa spēlētājs Pīters Tomsons, 6. kriketa spēlētājs Neils Hārvijs, 7. kriketists Kolins Mekdonalds, 8. peldētāja Ilze Konrade, 9. bēzbolists Ernss Boltons, 10. žokejs Pīts Glenons.

Pasaules mērogā Jānis Konrads par saviem 1959. gada sasniegumiem tomēr izpelnījās iespējami lielāko pagodinājumu — viņam piešķīra Helmsa sporta fonda balvu Austrālijas joslā, galvenokārt par lielisko pasaules rekordu 800 m un 880 jardos, labojot austrālieša Mareja Rouza iepriekšējo labāko pasaules rezultātu par 14 sekundēm. Šī sporta fonda balvas, ko 1936. gadā radīja amerikāņu maizes ceptuvju īpašnieks H. Helms, katru gadu piešķir sešiem labākiem sportistiem pasaulē — Eiropā, Āzijā, Afrikā, Austrālijā, Ziemeļamerikā un Dienvidamerikā. Par Jāņa kollēgām citos kontinentos 1959. gadā kļuva vāciešu barjērskrējējs Martins Lauers, indiešu vidus distanču skrējējs Milka Sings, Dienvidāfrikas tenisiste Sandra Reinolde, amerikāņu nēģeru sprinteris Rejs Nortons un brazīliešu tenisiste Marija Bueno.

1960. — jaunais olimpiskais gads — burtiski uzgavilēja abiem Konradiem. Kā māsa, tā brālis īstenoja vienus no 20. gadsimta ievērojamākiem sporta sasniegumiem. Tie bija Ilzes pasaules rekordi 400 m un 440 jardos un Jāņa gandrīz vai neticamais peldējums 1500 m un 1650 jardu distancē. Šie sasniegumi ir labākie no labākajiem, ko spējuši Konradi.

Jaundienvidvelsas meistarsacīkstēs 440 jardus finālā, 1960. gada 10. janvārī Sidnejā, Ilze peldēja labāk nekā

jebkad savā līdzšinējā sportistes karjērā. Ar 4:45,4 min. laiku viņa laboja pasaules rekordu 440 jardos par 3,2 sek. un 400 m par 1,8 sek., pārspējot šajā sacensībā arī vecā rekorda īpašnieci Loreinu Krepu, kas pēc gada pārtraukuma atkal bija atgriezusies sacīkšu celiņā un palika otrā vietā (4:59,7 min.). Konrade ar šo brīdi bija sešu individuālo pasaules rekordu īpašniece. 1963. gada vidū viņas vārds pasaules rekordu sarakstos figurēja vēl divās distancēs — 440 jardos (4:45,4 min.) un 1650 jardos (19:25,7 min.).

Pēc Ilzes rekordiem 400 m un 440 jardos viegli varēja salīdzināt, cik modernās sievietes ir tālu pāraugušas veco laiku olimpiešus un pasaules rekordistus — vīriešus. Sešdesmito gadu sākumā, Konrades sasniegumu zenīta laikā, stāvoklis salīdzinājumā ar pirmo lielo peldēšanas sporta uzplaukumu divdesmito gadu vidū bija šāds:

Distance brīvajā stilā	Vīriešu pasaules rekordi 1925. gadā	Sieviešu pasaules rekordi 1960. gadā
100 m	57,4 (D. Veismillers)	1:00,2 (D. Frēzere)
200 m	2:15,6 (D. Veismillers)	2:11,6 (D. Frēzere)
400 m	4:54,7 (A. Borgs)	4:45,4 (I. Konrade)
800 m	10:43,6 (A. Borgs)	10:11,4 (I. Konrade)
1500 m	20:06,6 (A. Čarltons)	19:25,7 (I. Konrade)

Tagad, 1963. gadā, agrāko stiprā dzimuma čempionu stāvoklis kļuvis vēl skumjāks. Ar mūsdienu sievietēm varētu vēl vienmēr sacensties vienīgi amerikānis Džonijs Veismillers 100 metros, kaut arī šajā distancē austrāliete Dauna Frēzere sevi reģistrējusi par pirmo sievieti, kas veikusi 100 m un 110 jardus zem minūtes.

Ar savu jauno pasaules rekordu 400 m Ilze tūlīt kļuva šīs distances favorīte 1960. gada olimpiskajām spēlēm Romā. Taču tikai kādu mēnesi vēlāk Konradi piemeklēja neveiksme, no kuņas viņa pagaidām nav atkopusies vēl šodien. Tas notika Austrālijas meistarsacīkstēs tajā pašā Ziemeļsidnejas stadionā un tieši Ilzes distancē — 440 jardos, kad Dauna Frēzere (4:47,4 min.) viņu pieveica pavisam viegli (4:50,0 min.). Latviešu meitene šajās sacīkstēs

vēl bija otra 110 jardos (63,3 sek.), arī aiz Frēzeres (60,2 sek.) un pirmā 880 jardos (10:17,9 min.), kur Frēzere nestartēja.

Vai Ilze mēneša laikā jau būtu kļuvusi tik daudz vājāka savās spējās? — Nē. Bet atklājās pavisam kas cits, ko kļusībā jau zināja labu laiku, bet neviens par to nerunāja un nerakstīja. Izrādījās, ka Ilzei ir — „Frēzeres komplekss“. Kad Konrade peldēja blakus Daunai, tad viņa pēkšņi zaudēja katru ticību saviem spēkiem. Bijība pret Frēzeri vienmēr Ilzi izsita no sliedēm, un viņa sacensību bija zaudējusi jau pirms cīņas — bija, tā teikt, pieveikta psiholoģiski. Šo Konrades lielo problēmu pirmais publiski atklāja austrāliešu sporta žurnālists Kens Nokss savā 1962. gadā izdotajā grāmatā par Daunu Frēzeri.

Jānis Konrads 1960. gada Austrālijas meistarsacīkstēs Sidnejā peldēja jaunu pasaules rekordu 1500 m un 1650 jardos — 17:11,0 min., ko vēl šodien uzskata par vienu no ievērojamiem sasniegumiem sporta vēsturē. Šajā klasiskajā peldējumā viņš pirmos 110 jardus veica 63 sek. un pēc tam katruš nākamos ar caurmēra ātrumu 69 sekundēs.

Viss Ziemeļsidnejas stadions gaviļēja. Uzvarētāju paugstinājumā blakus Jānim goda vietā nostājās arī Austrālijas divdesmito gadu olimpietis un pasaules rekordists Andrejs Čarltons. Viņš sirsnīgi apsveica Jāni jau ar divdesmitpiekto pasaules rekorda labojumu un žurnālistiem, smiedamies, piebilda:

„Fantastiski. Lai tiktu līdz Konradam, man vajadzētu braukt ar motociklu.“

Austrālijas amatieru peldēšanas savienības sekretārs Bills Filips par Jāņa Konrada jauno pasaules rekordu izteicās:

„Tas ir 20. gadsimta ievērojamākais sasniegums.“

Kad Austrālijas peldētāji devās uz 17. olimpiskajām spēlēm Romā, tad lielais speciālists Kens Nokss viņiem pareģoja 13 zelta medaļas, starp citu, Jānim 400 un 1500 m, bet Ilzei 400 metros.

Zilējums nepiepildījās. Pēc aizvadītās Austrālijas ziemas un pirms brauciena uz Italiju, Konradu dzīvē, sporta sasniegumos un apkārtne ļoti daudz kas bija citādi. Viņi no bērniem bija kļuvuši jaunieši ar citu pasauli ap sevi. Ar vienu vārdu, Ilze un Jānis ir ierakstāmi to sportistu sarakstā, kas olimpiskajās spēlēs nebija savu sasniegumu Everestā, bet bijuši vareni četru gadu olimpiādes laikā, t.i. starp olimpiskajām sacensībām.

Abi mūsu peldētāji nebija pirmie un nebūs arī pēdējie, kam šāds liktenis bijis lemts viņu sporta gaitās. Ikvienam citam sportistam, ko Konradi sasniedza 1960. gadā Romā, reprezentējot Austrāliju, nozīmētu ļoti bagātīgu guvumu. Bet viņiem pēc tā lielā trokšņa divos iepriekšējos gados tas varēja likties arī tā kā drusku par maz — viena zelta, viena sudraba un divas bronzas medaļas. Ilze individuāli medaļu nemaz neieguva, bet tikai stafetē.

Pēcolimpiskais — 1961. gads bija ar parasto atstābumu, kāds allaž ir pēc šī pasaules sporta lielsarīkojuma. Abu Konradu privātā dzīve arī bija stipri mainījusies. Skola bija pabeigta, un pasaule izšķērdīgi piedāvāja gandrīz vai itin visu. Jānis un Ilze tomēr neapmulsa. Viņi palika tie paši priekšzīmīgie un noteiktie raksturi, vienīgi Dons Talbots vairs nespēja piedabūt treniņos tik milzīgai piepūlei kā agrāk.

Jānis tagad meklējās pēc tā, kas viņš varētu kļūt visai turpmākajai dzīvei, ārpus peldēšanas. Viņu varēja redzēt par pieteicēju, Jāņa Konrada vārdā nosauktā, populāra rakstura televīzijas raidījumā. Tad notika galīgā izšķiršanās — 1961. gada beigās viņš devās tajā pašā tālajā ceļā, ko jau iepriekš bija gājuši daudz citu Austrālijas peldēšanas slavenību. Konrads aizbrauca studēt uz ASV un imatrikulējās Berklejā, Dienvidkalifornijas universitātes tautsaimniecības fakultātē.

Pirms aizbraukšanas Jānis vēl startēja 1961. gada Austrālijas meistarsacīkstēs Brisbenā. Domājot par saviem nākotnes plāniem, viņš nepūlējās nemaz peldēt garās distances, bet apmierinājās ar īsākajām, kurās arī uzvarēja (220 un 440 jardos).

1961. gada 25. februārī ne pārāk nopietna satura žurnāls Australia's Weekend Magazine iznāca ar Ilzes attēlu

pa visu vāku, kam pāri bija uzraksts ar collu augstiem burtiem:

„Tagad mani vairs nekas neapturēs.“

Atveŗot žurnālu, tajā bija pašas Ilzes garš raksts, kurā viņa atbildēja kritiķiem, kas sauca Konradi par „izdegušu zvaigzni“. Ilze paskaidroja savus nākotnes plānus un teica, ka zaudējumi Romā bijuši vislabākā mācība, un viņa cerot uzvarēt 1964. gada olimpiskajās spēlēs Tokijā.

Bet tūlīt pēc šī raksta Austrālijas meistarsacīkstēs Brisbenā Konrade neieguva nevienu meistartitulu, un tāpat kā Jānis nepeldēja garāku distanci par 440 jardiem, kur viņa ierindojās trešā vietā. Uzvarēja, protams, Dauna Frēzere. Ilze pirmo reizi šajās sacīkstēs startēja arī tauriņstilā un ieguva otru vietu 110 jardos. Vīriešu konkurencē šajās sacensībās pirmo reizi tauriņstilā parādījās vēl viens Talbota latviešu audzēknis — Sidnejas ģimnastists Mārtiņš Tenisons, parādīdams lielas dotības.

1961. gads Konradei beidzās ar skaistu ceļojumu pa Dienvidafriku un daudzām uzvarām.

Nākamais gads Ilzes dzīvē sākās pavisam citādi nekā visi iepriekšējie. Brālis bija aizbraucis uz ASV studēt. Viņa pati jau strādāja par žurnālistikas mācekli Sidnejas laikrakstā The Daily Mirror. Austrālijas meistarsacīkstēs lielajā olimpiskajā stadionā Melburnā Konrade ieguva otru vietu 440 jardos, paliekot trīs jardus aiz... Daunas Frēzeres (4:58,4 min.). Ilzes laiks bija 5:01,3 minūtes.

1962. gada beigās britu sporta pasaules izcilākie pārstāvji sapulcējās Lielbritānijas 7. sporta spēlēs Pertā, Austrālijas rietumu krastā pie Indijas okeana. Ilze jau atkal bija sevi atguvusi un pēc ilgāka pārtraukuma sāka peldēt 440 jardus zem piecām minūtēm. Taču 1958. gadā Kardifā izcīnīto uzvaru viņa nespēja atkārtot, kaut cīnījās tiešām lieliski. Bet blakus peldēja... Frēzere, kas uzvarēja 4:51,4 min., atstājot Ilzi otrā vietā (4:55,0 min.).

Šajā gadā austrālieši bija labojuši 16 pasaules rekordus, bet to sasniedzēju sarakstā nebija vairs ne Jāņa, ne Ilzes vārda.

Jau nākamā gada sākumā Konrade atkal ieradās Pertā, lai startētu Austrālijas meistarsacīkstēs — sesto reizi savā nepilnu 19 gadu mūžā. Šoreiz Ilzei nebija lielu grūtību uzvarēt, jo nepiedalījās... Dauna Frēzere. Viņa bija pirmā 440 jardos — 4:56,7 min., pārspējot japānietes T. Kimuru un K. Haiakavu, kas arī peldēja zem piecām minūtēm. Viņa sezonu beidza atkal kā ātrākā 440 jardu peldētāja Austrālijā un bija vēl aizvien divu individuālo pasaules rekordu īpašnice un dalībniece Austrālijas pasaules rekorda vienībā 4x110 jardu stafetē.

Jānis Konrads studiju laikā ASV no 1961. gada beigām līdz 1963. gada vidum startēja dažās amerikāņu sacensībās, bija latviešu jaunatnes svētku dalībnieku vidū 1962. gadā Čikagā un peldēja arī Dienvidamerikā. Studijas tagad bija pirmajā vietā un sports tikai pēc tam, kādēļ Jānis netika līdz saviem agrāko gadu sasniegumiem. 1963. gadā viņam tomēr vēl piederēja četri pasaules rekordi un „daļa“ no labākā pasaules sasnieguma 4x220 jardus stafetē Austrālijas vienībā.

Triumfs amerikāņiem, vilšanās austrāliešiem, mācības stundas krieviem, neveiksmju serija holandiešiem, sarūgtinājums japāņiem un cerības britiem — tāds dažos vārdos varētu būt stāsts par astoņu dienu peldēšanas sacensībām 17. olimpiskās spēlēs Romā skaistajā Stadio del Nuoto.

Neskaitot daiļlēkšanu un ūdens polo, bet tikai peldēšanu, ASV ieguva 9 zelta, 3 sudraba un 3 bronzas medaļas, Austrālija 5-5-3, Anglija 1-1-1, Japāna 0-3-2, Vācija 0-1-3, Holande 0-1-2, Zviedrija 0-1-0 un Brazīlija 0-0-1. Pēc lielajiem panākumiem 1956. gadā Melburnā austrālieši Romā jutās smagi vīlušies un tāpat arī Ilze un Jānis Konradi.

400 m brīvā stila peldējumā gan gaidīja lielu cīņu, bet runāja tikai par vienu galveno favorītu — Jāni Konradu. Vienīgi paši austrālieši nemitīgi atgādināja, ka nedrīkst aizmirst Melburnas trīskārtējo uzvarētāju un stingro veģetārieti Mareju Rouzu.

Notika seši priekšpeldējumi. Jānis startēja otrā un sešu dalībnieku vidū bija pirmais. Finālā „vecais“ Rouzs, kas pēc 1956. gada lielajiem panākumiem bija izstudējies ASV un atkal atgriezies peldceļā, pieveica ne tikai šīs distances pasaules rekordistu Jāni Konradu (4:15,9 min.), bet arī iepriekšējo rekordistu japāni Tsujoši Jamanaku, sasniedzot jaunu olimpisko rekordu — 4:18,3 min., pārspējot pats savu Melburnā sasniegto rezultātu tieši par deviņām sekundēm.

Sudrabs tika Jamanakam (4:21,4 min.), bet bronza Konradam (4:21,8 min.). Tādu pašu laiku sasniedza arī ceturtais vietas ieguvējs anglis Jans Bleks. Tālāk sarindojās: 5. A. Sommers (ASV) 4:22,0 min., 6. M. Meklečlans (Dienvidāfrika) 4:26,3 min., 7. E. Lencs (ASV) 4:26,8 min., un 8. M. Fukui (Japāna) 4:29,7 min. Par to, cik ļoti pēdējos četros gados peldēšana bija progresējusi, liecina, ka Marejs Rouzs ar savu 1956. gada olimpisko rekordu Romā būtu varējis ierindoties tikai astotajā vietā.

Jānis Konrads pēc peldējuma jutās ļoti sarūgtināts un atcerējās priekšolimpisko treniņmetni Taunsvillē, kur Austrālijas peldētāji sagatavojās Romai. Treniņu periods nebija pietiekami ilgs, lai varētu strādāt īsti „konradiski“. To apliecināja kaut vai tas, ka viņa svars bija stipri virs sacīkšu sezonas normas. Pievienojās vēl viens moments, kas ģeografiskā izvietojuma dēļ allaž bijusi Austrālijas labāko sportistu smaga problēma — trūkst starptautisku sacīkšu rutīnas un pieredzes. Konrads bija viesojies Eiropā un Japānā, bet tas arī bija viss. Olimpiskā gaisotne ar 20.000 skatītājiem izrādījās pavisam kaut kas cits. Jānis jutās gandrīz vai kā jauns iesācējs, kas pirmo reizi ieradies lielās sacīkstēs, kaut sen jau bija vairākkārtīgs pasaules rekordists.

Šādu psiholoģisku pārdzīvojumu labi attēlojusi bijusē austrāliešu pasaules rekordiste brīvā stila peldēšanā un tagadējā žurnāliste Džūdija Džoja Dēvise. Viņa saka, ka liels peldētājs nelabo tikai pasaules rekordus, bet paliek

neuzvarēts arī ievērojamās sacīkstēs. Daudz austrāliešu ir pārspējuši pasaules rekordus, bet ne visi ir izturējuši milzīgo olimpisko slodzi. Tā tas bija arī ar pasaules rekordistiem Ilzi un Jāni Konradiem Romā. Džūdijs Dēvise turpina:

„Sasniegt pasaules rekordu Austrālijā ir daudz vieglāk nekā „uzvarēt pasauli“ sacīkstēs. Es to zinu, jo 1953. gadā, peldot viena pati, laboju pasaules rekordu 1650 jardos par 20 sekundēm. Austrālijā, pazīstot pretiniekus un zinot kā viņi peld, čempioniem paliek brīva izvēle labot pasaules rekordus cīņā ar pulksteni. Tas ir vienīgais īstais pretinieks — jūs peldat vienu ūdens celiņa garumu pēc otra, zinot savu plānu. Austrālijā peldētāji pieveic savus pretiniekus par vairākiem jardiem vai pat visa peldceļa garumā. Šos laikus paziņo par pasaules rekordiem un „speciālisti“ saka: Ak, cik viņš gan peldētu daudz ātrāk, ja būtu līdzvērtīgi pretinieki. Tomēr, ja ciešā finišā blakus peld liels čempions vai pat ir priekšā, tad nav vairs laika domāt par cīņu ar pulksteni un aizmirstas arī iepriekš izstrādātais peldējuma plāns. Jau startējot, jūs domājat par sportistu, kas var jūs uzvarēt. Tā vietā, kad būtu jādomā par sevi, jūs domājat par viņu. Jums pēkšņi uznāk liels nogurums, bet tajā pašā laikā pretinieks neklūst nemaz tai brīdī lēnāks. Sacensībā sasniegtais laiks top nenozīmīgs, bet gribas vienīgi uzvarēt. Tādos brīžos mēs iepazīstam patiešām lielu sportistu — tādu, kas ne tikai grib, bet arī var uzvarēt. Un te nu mēs nonākam pie Austrālijas diviem lielajiem peldētājiem, kas uzvarējuši gandrīz visās svarīgajās sacensībās, kurās startējuši. Viņi ir peldētāji, kas nav pārspējuši tikai rekordus, bet „uzvarējuši pasauli“, peldot sacīkstēs pret visstiprākajiem sāncensiem. Šie divi lielie ir — Dauna Frēzere un Marejs Rouzs.“

Jānis Konrads 400 m palika gandrīz pilnīgi bez medaļas. Anglis Jans Bleks sasniedza tādu pat laiku, un Anglijas pārstāvji apgalvoja, ka viņu peldētāja roka skārusi baseina malu pirms Konrada. Angļi vienu brīdi gribēja pat iesniegt oficiālu protestu, bet tā paša mīļā miera labad tomēr pārdomāja. Taču visos angļu izdevumos, pat oficiālos rakstos, lasāms, ka „Blekam atņēma bronzas medaļu un iedeva Konradam.“

Tūlīt pēc Romas lielās starptautiskās sacīkstēs Parīzē Konrads tieši 400 metros pārpēja Mareju Rouzu, tā apļiecinot, ka tikko aizvadītajās olimpiskajās spēlēs viņš tomēr nav nepareizi uzskatīts par zelta medaļas kandidātu. Parīzē Konradu apsveica Latvijas sūtnis Francijā Dr. Olgerts Grosvalds, mācītājs Edgars Lappuķe un citi tautieši, vēlāk izsakot prieku ne tikai par sportista uzvaru, bet arī viņa labo latviešu valodu.

Vēl viens lielais trumpis, ko likt Romas olimpiskajā galdā, Jānim bija palicis peldēšanas maratons — 1500 metri. Tā bija sīvākā un drāmatiskākā sacensība šajā distancē līdzšinējo olimpisko spēļu vēsturē. Konrads līdz pat 1100 metriem netika noteiktā vadībā un arī vēlāk nespēja atbrīvoties no spēcīgākā sāncensša vairāk par 3,5 sekundēm. Latviešu puisis bija ļoti daudz mācījies no zaudējuma 400 m un tagad atkal pilnīgi pārvaldīja sevi. Marejs Rouzs pēdējos 400 m veica 0,3 sekundes ātrāk nekā Jānis, bet tas tomēr bija par maz, lai izlīdzinātu atstarpī, ko Jānis bija panācis.

Sacensības pēdējais posms vienu brīdi tomēr draudēja gandrīz noslikt asarās. Pirmā satraukumā sāka raudāt Ilze, kas visu laiku klusi sēdēja un vēroja brāļa gaitu ūdenī. Viņa pati bija peldtērpā, jo gaidīja startu nākamajai sacensībai — 4x100 m brīvā stila stafetē. Kad deviņus celiņa garumus pirms beigām Konrads izvirzījās noteiktā vadībā, Ilze vairs neizturēja. Viņa pielēca kājās, skaļi uzmudināja Jāni un sāka raudāt. Viņai ar savu asaru plūdiem drīzi pievienojās pārējās Austrālijas peldētājas, un 20.000 skatītāju kā milzu koris, tagad uzmudināja tikai vienu sacensoni — Konradu. Un Jānis arī uzvarēja.

Pirms viņš kāpa uzvarētāju apbalvošanas paaugstinājumā, olimpiskajam meistaram tomēr vispirms vajadzēja atbrīvoties no Ilzes, kas atspiedusies uz viņa pleca, vēl aizvien priekā šņukstēja. Izrādījās, ka arī Jāņa trenētājs Dons Talbots bija palicis vai gluži bez balss. Kad viss bija laimīgi beidzies, viņš teica:

„Es pirms starta Jānim sacīju, ka viņš var uzvarēt, atgādināju to neaizmirst visu peldējuma laiku, un Jānis uzvarēja.“

1500 metros vietu kārtība bija šāda: 1. J. Konrads (Austrālija) 17:19,6 min. — jauns olimpiskais rekords, 2. M. Rouzs (Austrālija) 17:21,7 min., 3. D. Brīns (ASV) 17:30,6 min., 4. T. Jamanaka (Japāna) 17:34,7 min., 5. J. Katona (Ungārija) 17:43,7 min., 6. M. Meklečlans (Dienvidafrika) 17:44,9 min. 7. A. Sommers (ASV) 18:02,8 min. un 8. R. Kampions (Anglija) 18:22,7 min. Džordža Brīna veco olimpisko rekordu 17:52,9 sek. bija pārspējuši seši peldētāji.

Kad Romas pievakarē Jānis izcīnīja zelta medaļu, Sidnejā tajā brīdī bija ļoti agrs rīts, bet viņa vecāki un otra māsa Ieva sasprindzināti sēdēja pie radio. Pēc Jāņa uzvaras visi pielēca kājās un saskūpstījās, acis bija kļuvušas miklas. Vēlāk nepārtraukti visu dienu zvanīja tālrunis: apsveikumi, apsveikumi, apsveikumi...

Trešo olimpisko medaļu — bronzu Konrads kopā ar D. Diksonu, D. Devitu un M. Rouzu ieguva 4x200 m brīvā stila stafetē. Te gan izpalika gaidītā ASV-Austrālijas lielā cīņa, jo daži austrāliešu peldētāji nejutās veseli. Uzvarēja amerikāņi 8:10,2 min., atstājot otrā vietā japāņus — 8:13,2 min. un trešajā austrāliešus 8:13,8 min. ASV laboja arī veco Austrālijas pasaules rekordu — 8:16,0 min., kas bija reālizēts ar Konradu ierindā. Katrs amerikāņu peldētājs bija savus 200 m caurmērā veicis 2:02,5 minūtēs!

400 metru brīvā stila peldējumā sievietēm austrāliešes piedzīvoja negaidītu triecienu:

1. K. Zalca (ASV) 4:50,6 min. — jauns olimpiskais rekords, 2. J. Cēderkvista (Zviedrija) 4:53,9 min., 3. T. Lagerberga (Holande) 4:56,9 min., 4. I. Konrade (Austrālija) 4:57,9 min., 5. D. Frēzere (Austrālija) 4:58,5 min., 6. N. Rē (Anglija) 4:59,7 min., 7. C. Šimmele (Holande) 5:02,3 min. un 8. B. Sēgerstroma 5:02,4 min. Tas bija lielisks Eiropas valstu peldētāju caurmēra sasniegums.

16 gadus vecā un un 1,78 m garā amerikāņu „baronese” Krisa Zalca, kas savu vārdu raksta ar „fon”, kaut arī

dzimusi Amerikā, ar šo uzvaru sevišķi tomēr nepārsteidza, jo pirms tam jau bija labojusi Ilzes pasaules rekordu 400 m, atstājot viņai vairs labāko laika atzīmi vienīgi 440 jardos. Par Krisas tēvu teica, ka viņa dzimtas saknes sniedzoties pat līdz 13. gadsimta teitoņu augstmaņiem. Zalca pirmo reizi sacīkstēs peldēja 11 gadu vecumā 1957. gadā un viņai tūlīt jau arī sāka pareģot lielu nākotni. Bez peldēšanas blondajai kalifornietei vēl ļoti patika dejošana, bet Romā jo sevišķi tad, ja viņas partneris bija Jānis Konrads.

Tāpat nebija sevišķi liels pārsteigums zviedrietes Jānas Cēderkvistas panākums, jo viņa pirms Romas spēlēm atņēma Ilzei pasaules rekordu 800 m un vēlāk arī 1500 metros. Konrade, nebūdama savā labākā sportiskajā gatavībā, bez tam vēl iekrita ar savu taktisko plānu. Slīmodama ar parasto „Frēzeres kompleksu“, Ilze par savu galveno konkurenti uzskatīja Daunu. Viņa tomēr nezināja, ka Frēzere pēc spožās uzvaras 100 metros, kur pārspēja Zalcu, vairs nebija sevišķi ieinteresēta šajā peldējumā, jo bija mazliet sastrīdējusies ar Austrālijas pārstāvjiem un nejutās arī īsti vesela. Ja Konrade tā neuzmanītu Frēzeri, iespējams, ka tad arī būtu izdevies pārspēt negaidīti labo holandiešu Lagerbergas sasniegumu vismaz par to sekundī, kas Ilzi šķīra no bronzas medaļas.

Konrade startēja arī 100 m, uzvarēja savā priekšgrupā un kvalificējās pusfinālam, bet tur palika tikai ceturta un reizē ar to izšķirējā peldējumā netika. Tas nebija arī nekas sevišķs, jo Ilze nekad nav varējusi tīkot pēc sprinta karalienes goda.

Un tad, tūlīt pēc tam, kad Jānis Konrads smaidīja savā zelta priekā pēc uzvaras 1500 metros, arī Ilze tika pie sudraba medaļas 4x100 m brīvā stila stafetē, kur startēja 12 valstu vienības.

Konrade tomēr tikko iekļuva vienībā, jo tajā dienā viņai konstatēja vieglu saindēšanos ar ēdienu olimpiskajā ciemā. Austrālijas kvarteta pirmajā maīnā peldēja Dauna Frēzere, veicot savus 100 m jauna olimpiskā rekorda laikā — 60,2 sek. un izvirzot vienību vadībā. To Austrālijai paturēja arī nākamā peldētāja Ilze Konrade, iespējot teicamu 63,2 sek. laiku. Tūlīt pēc tam austrālietes tomēr zaudēja vadību, jo vecmeistare Loreina Krepa un jaunā

Alva Kalhūna vairs nespēja turēt līdzī ātrajām amerikānietēm: 1. ASV 4:08,9 min. — jauns pasaules un olimpiskais rekords, 2. Austrālija 4:11,3 min., 3. Vācija 4:19,7 min., 4. Ungārija, 5. Anglija, 6. Zviedrija, 7. Itālija un 8. PSRS.

Ilze no Romas pārbrauca mājās tikai ar vienu medaļu, bet kā — filmu aktrise Elizabete Teilore. Patiesībā joks vien jau bija, pie tam tik ļoti nerātnā iespiedumklūdu velniņa nedarbs. Sidnejas laikrakstā *The Sun* 1960. gada 16. septembrī viens raksts bija par Elizabeti Teiloni, bet otrs veltīts Ilzei Konradei un citām Austrālijas olimpietēm. Laikrakstā bija arī uzņēmumi, bet zem Ilzes attēla parakstā bija Teilore un zem viņas fotogrāfijas atkal — Konrade.

Mūsu stāsts par latviešu peldētāju ekselencēm Austrālijas krāsās nekad nebūtu pilnīgs, ja mēs aizmirstu viņu vecākus un mājas. Tas varētu būt arī itin pateicīgs tēmatoms romānam, kā latviešu bēgļi izaudzina pasaules spožākās zvaigznes peldēšanā, kur attiecīgi katram jaunam pasaules rekordam pievienojas arī savas īpatnējas rūpes. Mums tomēr uz mirkli jāapstājas, jāpadomā un lielā cieņā jāpateicas sportistu vecākiem arī tad, ja nemaz nezinām, cik viņiem ir nopelni pie Ilzes un Jāņa pasaules rekordi.

Atcerēsimies, vispirms, ka latviešu bēgļu māte 1944. gadā uz savām rokām iznesa brīvībā tikai vāciešu okupācijas laikā dzimušus divus mazus bērnus, kuriem bēgulības gaitās dažkārt nav bijusi iespēja pat paplūncāties vannā, kaut pēc ūdens viņiem varbūt jau tad radušās kādas tieksmes.

Tad sekoja DP laikmets Manheimā un vēlāk Eslingenā. Kad Ilze un Jānis 1958. gadā sasniedza savus pirmos pasaules rekordus, literāts K. Tumils-Tumilovičs, kas vēlāk Austrālijā mira, atgādināja:

„Maz ir to, kas zina, ka jauno pasaules rekordistu fizisko spēju attīstīšanā galvenais nopelns nav viņu trenētājam, bet mātei. Bez mātes tos pasaule varbūt tagad

neapbrīnotu. Man atmiņā ir grūtie nometņošanas laiki Vācijā. Jāņa Konrada ģimene dzīvoja Nebeniusa ielas nometnē Manheimā — pieci cilvēki vienā istabiņā, ceturtajā stāvā. Vai nu šajā istabā, vai arī blakus virtuvītē katru dienu ēdienus gatavoja Elza Konrades kundze. Viņa bija apvilkusī baltu ķiteli un gluži kā ķīmiķis rīkojās ap mistiskām vielām. Nama māte pati smējās: „Es saviem bērniem ēdienu vāru „zinātniski.“ Tā bija tiešām liela māksla, lai toreiz trūkuma gados, sagādātu pilnvērtīgu uzturu, jo nometnes devas bija paliesas. Konrade šo mākslu pārzināja lieliski. Viņas bērni auga veseli un ģipri — mazie pamatskolēni Ilze ar Jāni un vidusskolniece Ieva.“

Problēma problēmas galā radās jaunajā dzīvē Austrālijā. Pelnīja vienīgi tēvs, bet visiem vajadzēja ēst, ģērbties un bērniem bija jāiet skolā. Tad sākās peldēšana un jauns problēmu komplekss, ieskaitot tādus sīkumus, kā treniņos pārgurušo bērnu nogērbšana pirms došanās pie miera. Abi nākamie rekordisti dienā izdzēra sešas pudeles piena vien, bet pelnītājs vēl aizvien bija tikai tēvs.

Sākoties pasaules rekordiem un slavas laikiem, prieku dažkārt tomēr nomainīja bažas. Inteliģentajiem vecākiem, dabiski, jūsmojot par bērnu panākumiem, tomēr ne brīdi neapsīka arī doma — peldēšana tomēr nav viss, vajadzīga arī skola. Par šo saukli Jānis un Elza Konradi cīnījās bez kompromisa un savu ieceri arī sasniegta. Tas ir abu vecāku lielākais triumsfs — viņu pašu personisks pasaules rekords.

Tēvam vienmēr esot projām darbā vai arī kādreiz uzspēlējot bridža partiju Sidnejas latviešu namā, viens sargengēlis mazajiem meistarpeldētājiem allaž bija klāt — viņu māte. Viņa tai pašā laikā ir bijusi arī lieliska neoficiāla menadžere un sekretāre saviem slavenajiem bērniem, ar vienu vārdu, itin viss.

Ir spriests, domāts, zīlēts un darīts, lai viss būtu iespējami labāk un pareizāk. Bet labiem vecākiem izrādījās arī ļoti labi bērni. Radās vēl viens svarīgs atbalsts, Konradu mājā aizvien sirsnīgi gaidītais, trenētājs Dons Talbots, kas kļuva gandrīz vai kā pašu ģimenes cilvēks.

Un kad uzpūta pavisam lielā slavas vētra, kurai līdzīgoja abi pasaules rekordisti, it kā aizvējā visu laiku

bija redzami arī vēl divi citi stāvi — abi sportistu vecāki. Viņi uzmanīgi, kā no labi kopta stropa laida pasaulē divas jaunas bites, kuŗu kājas aizvien vairāk aplīpa ar slavas saldo medu.

Mēs bieži esam jautājuši, kā tad isti ir ar Ilzes un Jāņa Konradu latviskumu?

Reizēm gandrīz vai prasīts, lai viņi staigā pa pasauli ar Latvijas karogu pār plecu, vai ejot uz peldbaseinu, šuj saviem dvieļiem virsū mūsu valsts ģerboni. Šajā jautājumā Konradiem — vecākiem un bērniem — bijušas tādas pat problēmas, kā daudzās citās lietās. Pasaules rekordistu tēvs, atbildot kādam visai nekautrīgam tautietim, teica:

„Saprotams, ka mēs ar bērniem mājās runājam latviski, bet viņi laikam negrib būt izņēmums citu latviešu bērnu vidū un, savā starpā sarunājoties, bieži lieto arī angļu valodu. Mums nav bijusi iespēja Ilzi un Jāni sūtīt latviešu skolā, jo visu laiku paņēma austrāliešu skola un peldēšana. Es tomēr nedomāju, ka latviskums un kalpošana Latvijai nozīmē tikai staigāšanu tautas tērpos vai ar postalām kājās.“

Mums tagad, pēc daudz gadiem kopš Konradu bērnu slavas sākuma, ir tomēr jākonstatē kāds neapstrīdams un neapgāžams fakts — Ilze un Jānis runā skaidru savas mātes un tēva valodu, labāk nekā daudz citu latviešu jauniešu, kuŗiem ir krietni mazāk vajadzējis atrasties sveštautiešu vidū.

Pāri visam tam mēs nedrīkstam aizmirst vēl kādu ļoti svarīgu momentu — nav lasīta neviena respektējama biogrāfija vai cits plašāks stāsts, kuŗā nebūtu teikts, ka jaunā laikmeta nodibinātāji peldēšanas sportā izauguši no Latvijas sīkstā celma.

Tajā pašā laikā jāzina, ka mirklī, kad cilvēks top slavens, viņš vairs nav pilnīgi brīvs. Arī šajā gadījumā daž-

kārt sasietas bijušas ne tikai kājas, bet arī rokas kā Konradiem senioriem, tā junioriem. 1958. gadā Latvijas ģenerālkonsuls Norvēģijā Arturs Vanags ielūdza Ilzi un Jāni startēt Oslo. Konsuls atcerējās, kādu lielu propagandu Latvijai ar viņa gādību tur savā laikā paveica Eiropas meistars ātrslidošanā Alfons Bērziņš, pasaules rekordists soļošanā Jānis Daliņš un citi latviešu sportisti. Konradi viņa aicinājumu nevarēja izpildīt, jo starp konsulu un abiem peldētājiem atradās ar lielu noteikšanas spēku Austrālijas amatieņu peldēšanas savienība.

1958. gadā, braucot uz 7. Lielbritānijas sporta spēlēm Velsā, Ilze un Jānis pa ceļam šķērsoja ASV. Viņi abi ļoti gribēja īsu britiņu apciemot savu krustmāti un krusttēvu Rūdolfu un Annu Zālīšus Ņujorkā. Arī tas nevarēja notikt. Un tie ir tikai pāris piemēru no neskaitāmiem. Sporta savienībām ir ļoti spēcīgs līdzeklis pat visspožāko zvaigžņu aizēnošanai, vai slavenībām tas patīk vai nepatīk — diskvalifikācija.

Dažreiz problēmas bija jāatrisina tikai pašiem vecākiem. Sportistu māte tieši ar nolūku 1958. gadā austrāliešu preseī paziņoja, ka nevēlas, lai pēc britu sporta spēlēm Kardināla viņas bērni vēl viesotos arī Eiropas kontinentā, jo komunisti varētu viņus nolaupīt. Vai var būt vēl labāka pretkomunistiska propaganda, pie tam bez kādiem materiāliem izdevumiem?

Ap to pašu laiku daži latvieši sacēla lielu traci par to, ka Austrālijas peldētāji, ieskaitot abus Konradus, aicināti sacīkšu turnejā komunistu Ķīnā — kā gan latviešu bēgļu bērni tur drīkstot braukt? Bet noteikšana šajā jautājumā bija Austrālijas peldēšanas savienībai. Par laimi, izrādījās, ka sarkanie ķīnieši nemaz nav Starptautiskajā peldēšanas savienībā un kaut kāda ciemošanās pie viņiem pilnīgi atkrīt.

Galu galā, būsim pateicīgi par to latviskās apziņas daļu, ko Ilze un Jānis Konradi, cik to spējuši, mums atritinājuši no sava slavas kamola un jādomā — dos arī vēl turpmāk.

Jānis piedalījās ASV latviešu meistarsacīkstēs peldēšanā jaunatnes svētku ietvaros 1962. gadā Čikagā, braucot tālu ceļu no Losandželosas. Ilze vēl vienmēr mūsu

pašu sadzīvē reprezentē Sidnejas latviešu sporta klubu Sparu un 1963. gada sākumā atkal startēja Jaundienvidvelsas latviešu meistarsacīkstēs peldēšanā Sidnejā. Beidzot — citēsim vēl šādu ziņojumu no Brazīlijas Ņujorkas latviešu laikrakstā Lāiks, 1962. gada 8. decembrī:

„Negaidītu savijojumu latviešu kolonija Sanpaulā piedzīvoja, kad no Losandželosas uz sacīkstēm šeit ieradās peldēšanas rekordists Jānis Konrads. Tautieši viņu apsveica, jau ierodoties lidlaukā, un nākamajā dienā Konrads ieradās Latviešu apvienības sēdē, interesēdamies par latviešu dzīvi Brazīlijā.

Divu dienu sacensībās 200 un 400 m peldējumā pirmais abas distances veica japānis Tsujoši Jamanaka, bet otrs bija Jānis Konrads. Sacīkstēs ieradās kupla latviešu grupa, kas, vēdinot Latvijas karodziņus, Konradu uzmodināja un pēc sacīkstēm pasniedza viņam rozes nacionālās krāsās. Pēc tam rekordists mikrofonā pateicās tautiešiem par uzmanību latviešu valodā.

Skatītāju vidū tas viss radīja nesaprašanu, jo Konrads aizstāvēja Austrālijas krāsas, tādēļ sacīkšu informātors paziņoja, ka Jānis Konrads ir dzimis Latvijā, apsveicēji ir viņa tautieši, bet tagad viņš ir naturālizējies austrālietis. Arī laikrakstos sacīkšu atreferējumos un zem foto attēliem bija atzīmēts, ka Jānis Konrads ir latvietis — Austrālijas pavalstnieks.“

Atbalsi šim ziņojumam varējām lasīt Laika 1962. gada 22. decembra izdevumā lasītāju vēstuli nodaļā:

„Pirms noliekam plauktā Laika 8. decembra numuru, izlasīsim vēlreiz ziņojumu pirmajā lappusē: Jānis Konrads Brazīlijā. Vairāk nekā 15 gadus latvieši kā dzimtenē, tā izkaisīti pa visu plašo pasauli vij košus ziedus svešu tautu vainagoš, ziedus, kas pēc nopelna pienākas latviešu tautai un Latvijai. Kad izcilie latviešu zinātnieki, mākslinieki un sportisti ko paveikuši, citas tautas un citas valstis saņem atzinību, aplausus un zelta medaļas. Cik daudziem mums ir svešautiešiem grūti izrunājami vārdi un cik daudzi jūtas atviegloti, ja uzvārdus pārgroza tā, lai šis grūtums atkristu. Cik viegli un ērti ir peldēt pa straumi un ļauties, lai tā mūs nes vienalga kur.

Konrada piemērs ir kā sala jūrā. Jāvēlās, lai viņa drosme pasvītrot, ka ir latvietis, ierosinātu ikvienu uz pārdomām — kad un kur mēs deklarēsim, ka esam latvieši? Jānis Konrads, vēl gados jauns būdams, ir rīkojies kā vīrs. Kā ir ar mums citiem?”

Ko mēs zinām par Ilzes un Jāņa Konradu nākotnes nodomiem? Vispirms to, ka Jānis 1964. gada februārī no Amerikas atkal ieradīsies Austrālijā. Tur viņš vairs nav startējis kopš piektā kontinenta meistarsacīkstēm peldēšanā 1961. gadā Brisbenā.

Pieteiktā atgriešanās nozīmē, ka Jānis vēlas iekļūt olimpiešu vidū, kas brauks uz Tokiju. Austrāliešiem ir tāds noteikums, ka iedalīšanai olimpiskajā vienībā neievēro ārzemēs sasniegtos rezultātus — spējas jāpierāda zemē zem Dienvidu krusta.

Pasaules rekordistu gādīgā un nenogurdināmā māmuļa Elza Konrade savu bērnu nākotnes plānus pasaka dažos vārdos:

„Jānis un Ilze ļoti centīsies, lai varētu startēt 18. olimpiskajās spēlēs 1964. gadā Tokijā.”

JĀNIS KRŪMIŅŠ, CEZARS OZERS,
VALDIS MUIŽNIEKS UN
MAIGONIS VALDMANIS

KOPĀ SEPTIŅAS SUDRABA MEDAĻAS BASKETBOLĀ
— 1956. GADĀ MELBURNĀ UN 1960. GADĀ ROMĀ

Spriež pretinieki drūmi:
— Tas tiešām nav vairs joks!
Ja tāds ir „nieka“ Krūmiņš,
Tad kāds gan izaugs koks?

Šis rindas kaut kur lasītas pēc 1960. gada olimpiskajām spēlēm Romā par okupētās Latvijas 2 metru un 18 centimetru gaŗo un turpat 140 kg smago basketbolistu Jāni Krūmiņu. Pretiniekiem tomēr nav jābaidās, jo „krūmiņš“ jau Romā bija 31 gadu vecs un par vēl lielāku koku vairs nekad neizaugs. Diezgan jau ir arī ar to, ka lielais Jānis līdz šim sabaidījis pietiekami daudz citu sportistu, ieskaitot vismaz arī vienu boksētāju.

Tas notika 1956. gada olimpisko spēļu laikā Melburnā. Zviedrs Gunārs Asmans uzzināja, ka viņam būs jācīnās ar PSRS smagsvaru, kādēļ nolēma noskaidrot kāds izskatās viņa pretinieks. Kāds jokdaris norādīja uz Jāni Krūmiņu. Nabaga zviedrs, kaut pats bija 1,88 m gaŗš, tā nobijās, ka nevarēja aizmigt visu nakti. Liels prieks un pārsteigums bija pēc tam, kad Asmans uzzināja, ka Krū-

miņš nemaz nav boksētājs, bet gan basketbolists. Dvēseles līdzsvars bija atgūts — zviedrs droši gāja ringā un... zaudēja ar k. o. pirmajā gājienā padomju pārstāvim Ļevam Mūchinam, kas vēlāk izcīnīja sudraba medaļu.

Jānis Krūmiņš nav labākais, bet noteikti vispopulārākais starp tiem četriem latviešu basketbolistiem, kas pēdējās divās olimpiskajās spēlēs — 1956. kadā Melburnā un 1960. gadā Romā — palīdzēja PSRS vienībai iegūt otru vietu un paši sev sudraba medaļas. Tās Melburnā un Romā saņēma Jānis Krūmiņš, Valdis Muižnieks un Maigonis Valdmanis, bet Romā arī vēl Cezars Ozers.

Garais Jānis franču laikrakstu karikatūrās ir salīdzināts ar Eifeļa torni Parīzē. Paši latvieši teikuši, ka viņš ir kā labsirdīgs milzis, kas pēkšņi iznācis no mūsu tautas pasakām. Jokdari pavīpsnājuši, ka Krūmiņš iemet bumbu basketbola grozā tikpat viegli, cik namamāte kāpostu galvu iepirkšanās grozā.

Visās līdzšinējās olimpiskajās spēlēs, kamēr programmā ir basketbols — no 1936. gada Berlīnē līdz 1960. gadam Romā — uzvarējuši šīs spēles izgudrotāji amerikāņi, bet kopš 1952. gada Helsinkos, aiz viņiem otrā vietā allaž ierindojusies PSRS vienība. Tas nekad nevarētu notikt, ja Maskavai tagad nebūtu patvaļīgi iegūtās priekšrocības, savu basketbolistu izlasēs iekļaut arī baltiešus. ASV basketbolisti visās līdzšinējās olimpiskajās sacensībās nav zaudējuši pat vienu vienīgu spēli.

Jau 1952. gadā Helsinkos, kad pirmo reizi sporta vēsturē olimpiešiem pievienojās PSRS sportisti, basketbolistu izlasē bija viens latvietis — toreiz vēl pavisam jaunais Maigonis Valdmanis. Taču laukumā viņu uzlaida tikai dažas minūtes, kādēļ neizpildīja noteikto laika normu, lai kopā ar pārējiem varētu saņemt sudraba medaļu. Helsinkos galīgā vietu kārtība bija šāda: 1. ASV, 2. PSRS, 3.

Urugvaja, 4. Argentīna, 5. Čile, 6. Brazīlija, 7. Bulgārija un 8. Francija.

Četrus gadus vēlāk Melburnā atkal uzvarēja ASV, 2. PSRS, 3. Urugvaja, 4. Francija, 5. Bulgārija, 6. Brazīlija, 7. Filipīnas un 8. Čile. Kad Starptautiskās olimpiskās komitejas priekšsēdis Averijs Brandežs pasniedza medaļas, tad trijiem latviešiem tika sudrabs — Jānim Krūmiņam, Valdim Muižniekam un Maigonim Valdmanim.

Labākais latvietis šķita Valdmanis, kas savai vienībai šajā olimpiskajā turnīrā ieguva pavisam 55 punktus. Šis 23 gadu vecais un 1,79 m garais spēlētājs darbojās par aizsargu. Lielas uzslavas vērta bija Valdmana prasme soda metienu izpildīšanā, no 22 mēģinājumiem reālizējot 19.

Krūmiņš spēles mākslā nebija gluži tāds milzis kā augumā, taču dažā sacensībā viņš izrādījās teicams talcnieks savai vienībai. Viņš meta bumbu grozā tikai no „apakšas“, nevienu reizi no tālākas distances, un šī metode vēl 1962. gadā viņu izvirzīja par precīzāko spēlētāju PSRS meistarsacīkstēs. No 260 Krūmiņa izdarītiem mēģinājumiem mērķi bija sasnieguši 186 jeb 71,5 proc., kamēr nākamais labākais, maskavietis Aleksandrs Petrovs bija reālizējis 58,2 proc. Desmitajā vietā šajā tabulā ierindojās Rīgas VEF spēlētājs Bruno Drake ar 52,6 procentiem.

Blondais, 1,83 m garais Muižnieks laukumā tika trijās spēlēs, kopā pavisam tikai nepilnas 20 minūtes. Šajā laikā varēja vērot, ka viņš ir ļoti ātrs un teicami pārvalda augumu. No spēlē uz grozu izmestajām bumbām un sočiem viņš reālizēja tieši 50 proc. Patrauslais Muižnieks 1956. gada olimpiskajās spēlēs bija tikai 21 gadu vecs.

Vēl trīs latvieši Melburnā spēlēja Austrālijas vienībā, kurai ar PSRS neiznāca sacensties. Pēc kāda treniņa pirms olimpiskā turnīra melburnietei Vitai Bumbērei izdevās vēsturisks uzņēmums, kur kopā ir visi latviešu basketbolisti, kas startēja 1956. gada olimpiskajās spēlēs.

Melburnas latvieši nevarēja saprast, kādēļ bija sarūnāta treniņa spēle pret padomju olimpiešiem. Melburnieši pie tam nebija savā iespējami labākajā sastāvā, un viesi viegli uzvarēja, iegūstot pāri par 100 punktu. Dau-

dziem ļoti nepatika, ka šī sacīkste notika tieši Latvijas dienā — 1956. gada 18. novembrī, jo brīvie latvieši nu draudzīgi spēlēja ar savas tautas apspiedējas un okupētājas — PSRS izlasi, kaut Melburnas basketbolisti aizbildenājās, ka sportisti jau pie apspiešanas neesot vainīgi. Melburnas laikrakstā Austrālijas Latvietis tomēr parādījās kāda lasītāja vēstule, ka vecākiem vajadzējis savus bērnus — melburniešu basketbolistus — nopērt par tāda veida rīcību Latvijas valsts neatkarības dienā.

Austrālijas vienības sniegums 15 nāciju konkurencē palika maznozīmīgs un nebija izraudzīts arī labākais sastāvs. Vienam Austrālijas 1956. gada olimpietim, melburnietim Pēterim Bumbēram ir saglabātas trīs skaņu plates, kuru atskaņošana ilgst gandrīz stundu. Tās ir ierunājis austrāliešu sporta komentātors Morijs Kirbijs, atreferējot Austrālijas-Singapūras sacensību 1956. gada Melburnas olimpisko spēļu basketbola turnīrā ne vien no 1. līdz 40. minūtei, bet beigās sniedzis arī vēl intervijas ar spēlētājiem.

Šajā sacensībā Austrālija uzvarēja 98-74, un no austrāliešu 98 punktu guvuma 86 sameta baltieši: Pēteris Bumbērs 32, Inga Freidenfelds (Austrālijas vienības kapteinis) 22, lietuvietis Algis Ignatavičus 17 un Juriš Dancis 15. Ne mazāk kā 36 minūtes laukumā bija visi šie četri baltieši un tikai viens austrālietis — Džefrijs Heskets. Spēli beidzot, intervijā Bumbērs paskaidro, ka viņš nāk no Latvijas. Šo stāstu ir dzirdējuši miljoni cilvēku, jo sacensības pēdējās piecas minūtes pārraidīja visas 107 Austrālijas radio stacijas. Bumbērs saka:

„Šī bija vienīgā reize Melburnas olimpisko spēļu basketbola turnīrā, kad Austrālijas vienības sastādītājs Kens Vatsons mūsu vislabākajam un pareizākajam sastāvam, ieskaitot četrus baltiešus, ļāva būt laukumā 36 minūtes. Citos gadījumos turpretī notika nepareiza eksperimentēšana ar Austrālijas sastāvu. Ja tā nebūtu, tad austrālieši iegūtu daudz labāku nekā 12. vietu, kādā Austrālija ierindojās 1956. gada olimpisko spēļu basketbola turnīrā.“ Šīs trīs plates kādreiz būs labs eksponāts varbūtējam Latvijas sporta mūzejam.

1960. gadā Romā amerikāņu basketbolisti ar pieciem vīriem virs 1,98 m un piecās no astoņām spēlēm iegūstot vairāk nekā 100 punktu, svinēja savu piekto nepārtraukto uzvaru. PSRS spēlētājiem trešo reizi pēc kārtas piekrita sudraba medaļas. Maskava šoreiz vienībā bija ietilpinājusi četrus latviešus — jau otru reizi sudraba medaļas ieguva Jānis Krūmiņš, Valdis Muižnieks un Maigonis Valdmanis, bet pirmo reizi olimpiskajās spēlēs startēja un sudraba medaļu saņēma Cezars Ozers.

Piedalījās 16 valstu basketbolisti. Astoņas labākās vienības bija: 1. ASV, 2. PSRS, 3. Brazīlija, 4. Itālija, 5. Čehoslovākija, 6. Jugoslāvija, 7. Polija un 8. Urugvaja.

„Krieviem“ sudraba medaļas tika pēc smagām cīņām un ne gluži bez laimes. Kvalifikācijas spēlē Brazīlija uzvarēja PSRS ar četriem punktiem, bet vēlāk izšķirējā sacensībā divu punktu virsroku guva Jānis Krūmiņš un Co. Šī PSRS un Brazīlijas otrreizējā tikšanās bija tieši cīņa par otru vietu. Apmēram 10 minūtes pirms beigām brazīlieši bija 10 punktu vadībā. Šādā situācijā laukumā uzlaida Krūmiņu, un viņš izšķīra cīņu. Gaŗais Jānis te sniedza laikam savu vislabāko, vai vismaz vienu no labākajiem basketbola demonstrējumiem, panākot PSRS 64-62 uzvaru. Brazīlieši gan pēc tam ļoti kritizēja tiesnešus, kurų darbs Romas basketbola turnīrā vispār bija samērā vājš. Neteiksim jau nu, ka tik vājš, bet PSRS un tās satelītu zemju tiesneši parasti skatījās tikai ar vienu aci — par labu komunistu blokam.

Arī spēle pret itāliešiem PSRS bija liela pārbaude. Itālijas puīši tika vadībā, taču viņu pretiniekiem izšķirējos momentos bija vairāk veiksmes. Uzvarēja lielāka rutīna. Itālieši zaudēja 70-78.

PSRS-Portoriko sacensībā kāds padomju vienības dalībnieks netišām apgāza visu groza iekārtu un izsita arī stiklu aiz groza. Kaut līdz sacensības beigām tajā mirklī vairs bija palikušas tikai 70 sekundes, iekārtas atjaunošana prasīja tik daudz laika, ka sacīkste beidzās 2 stundas 30 minūtes pēc pusnakts.

Dažu valstu vienības līdz Romai nemaz netika, bet „atsēdās“ jau Bolonā, kur notika kvalifikācijas turnīrs

iekļūšanai 16 labāko vidū. Boloņā izbeidzās arī Austrālijas vienības cerības, kuŗas sastāvā spēlēja divi latvieši — Juris Dancis un Inga Freidenfelds.

Jāņa Krūmiņa, Valža Muižnieka un Maigoņa Valdmaņa vārdi nav cieši saistīti tikai ar PSRS panākumiem basketbolā olimpiskajās spēlēs, bet arī ar daudz citiem starptautiskiem sasniegumiem — pasaules meistarsacīkstēm, Eiropas meistarsacīkstēm, Eiropas kausa izcīņu, valstu sacīkstēm un citiem liela stila turnīriem.

Neviens cits latviešu sportists, ieskaitot pat Jāni Konradu, nav pasauli redzējis visā tās dažādībā tik bieži kā šis latviešu basketbola trijnieks — no Rīgas līdz Maskavai, Romai, Santiāgo, Teherānai, Ņujorkai, Melburnai un daudzās citās vietās. J. Krūmiņa un Co. viesošanās notikusi pasaules četros kontinentos, un neapskatīta palikusi vienīgi Afrika.

To ar saviem sportistiem var atļauties tikai PSRS, kur sports ir iemontēts komūnisma propagandas vējdzirnavu spāros. 1956. gada Melburnas olimpiskajās spēlēs viesi no dzimtenes — Krūmiņš, Muižnieks un Valdmanis pāris vārdus aprunājās arī ar Austrālijas latviešu basketbolistiem un ļoti brīnījās, ka viņu „olimpiskās brīvdienas“ nav samaksātas. Padomju reprezentanti norādīja, ka viņu darba algas pilnos apmēros katra ceļojuma laikā krājas Rīgā. Šiem sportistiem likās bija grūti saprast, ka varētu būt arī citādi. Komunistu izpratnē amatierisms nozīmē — ar sportu pelnīt daudz naudas un labi iekārtoties. Olimpiskajās spēlēs tādēļ šodien sacenšas tik ļoti daudz un dažādi amatierisma jēdziena iztulkotāji, ka īstiem amatieriem, ja tādi gadījumā arī vēl būtu, nezin, vai ir pat vairs kādas uzvaras izredzes.

Krūmiņš, Muižnieks un Valdmanis padarījuši lielu arī savu vienību, kuŗā viņi spēlē Rīgā — ASK, kas bez ne-

viena krieva sastāvā, trīs reizes izcīnījusi franču sporta laikraksta L'Equipe dāvināto kausu Eiropas valstu basketbola meistarvienībām. ASK kausu pirmo reizi ieguva 1958. gadā, kad šī latviešu izlase jau ceturto gadu izcīnīja PSRS meistartitulu. Eiropas kausa spēļu finālā rīdzinieki toreiz pārspēja Bulgārijas meistarvienību Sofijas Akademik. Pirmajā spēlē Daugavas stadionā Rīgā, klāt esot 15.000 skatītāju, ASK uzvarēja 86-81 (Krūmiņš ieguva 32, Muižnieks 24 un Valdmanis 12 punktu) un otrā sacensībā, Ļevska stadionā Sofijā, 84-71 (Muižnieks 17, Valdmanis 15, Krūmiņš 13 punktu).

Eiropas kausu latviešiem 1958. gadā pasniedza Starptautiskās basketbola savienības ilggadīgais ģenerālsekretārs Viljams Džonss, kas visu Eiropas valstu basketbola savienībām vēlāk piesūtīja apkārtrakstu, kurā, starp citu, varēja lasīt:

„Abas vienības, kas kvalificējās finālam, bija arī cienīgas šajā finālā spēlēt. Sevišķi augstu klasi parādīja ASK basketbolisti. Pirmie Eiropas čempioni (1935. gadā) — Rīgas basketbolisti, uzvarot arī Eiropas pirmajā kausa izcīņā, pierādīja, ka latvieši vienmēr atradušies Eiropas basketbola sporta avangardā: Rīga allaž bijusi Eiropas basketbola galvaspilsēta.“

Vēsturiski šie notikumi patiešām arī ir: Latvija — pirmā Eiropas meistarvienība 1935. gadā Ženēvā, Šveicē un Rīgas ASK izlase 23 gadus vēlāk — arī pirmā uzvarētāja Eiropas kausa izcīņā.

Tas pats trijnieks — Krūmiņš, Muižnieks un Valdmanis bija arī PSRS vienībā, kas 1959. gadā Istanbulā, Turcijā, piekto reizi uzvarēja Eiropas meistarsacīkstēs. Tās toreiz risinājās jau vienpadsmito reizi. Šis trio starp 1956. un 1960. gadu ir smagi un ļābi vergojis Maskavai, kurās starptautiskie panākumi basketbolā bez viņiem laikam gan neapstrīdāmi būtu nesalīdzināmi mazāki.

Kad ASV un PSRS parakstīja tā saukto kultūras apmaiņas nolīgumu, šis vienošanās ietvaros 1959. gada beigās pirmo reizi basketbola sporta dzimtenē viesojās padomju basketbolisti, un viņu vidū, protams, netrūka arī slavenais latviešu triumvirāts — Jānis Krūmiņš, Valdis Muižnieks un Maigonis Valdmanis. Pēdējais bija vienības kapteinis un sacensību programmās šo nu jau 26 gadus veco spēlētāju apzīmēja par padomju izlases „dzelzs vīru“, kas ir labākais aizsardzībā, aukstasinīgākais cīnītājs zem spiediena un ar sevišķi labiem tāliem metieniem. Šajā ziņā Valdmanis bija tai pašā gadā izcēlies trešajās basketbola pasaules meistarsacīkstēs Čilē, kur uzvarēja Brazīlija, ASV ierindojās otrā vietā, bet PSRS palika sestajā, kad Starptautiskā basketbola savienība PSRS un Bulgārijas vienībām anulēja visas finālspēlēs panāktās uzvaras, jo abas komunistu valstis politisku motīvu dēļ atteicās spēlēt pret Formozu.

Padomju sieviešu vienībā ASV turnejā bija iedalītas divas latvietes. Tikai 16 gadus vecā, bet jau 1,87 m garā Skaidrīte Smildziņa un 25 gadus vecā un 1,675 m garā Līgita Altberga, tagad Latvijā lielu vārdu ieguvušā basketbola trenētāja, kādreizējās meistarvienības Rīgas Starta spēlētāja Olgerta Altberga māsa.

ASV tautiešu interese par latviešu basketbolistiem bija liela. Kad 1959. gada 26. novembra vakarā Ņujorkā, 18.000 vietu lielajā Madison Square Garden zālē notika oficiālās ASV un PSRS valstu sacīkstes, tad laikam nebija vairs daudz šīs miljonu pilsētas latviešu sporta cilvēku, kas neatrastos to 7000 skatītāju vidū, kas bija ieradušies uz spēlēm. Starp viņiem arī neatkarīgās Latvijas basketbola valsts vienību kādreizējie spēlētāji Kārlis Ārens, Alfons Justs, Alise Gailīte-Zīverte, Tatjana Ārena, Ausma Grīviņa un citi.

7000 šajā Ņujorkas sporta zālē, uzskatāms par samērā vāji apmeklētu sarīkojumu. To saprata arī komunistu propagandisti, un viņu oficiālā ziņu aģentūra TASS savā informācijā rakstīja, ka hallē bijušas aizņemtas visas 18.000 vietas, kā tas arī parādījās Rīgas Cīņā. Otrs Latvijas komunistu laikraksts Padomju Jaunatne, kas nepārprotami bija izmantojis Amerikas Balss raidītāja sniegto reportāžu latviešu valodā, toties minēja pareizo skatītāju skaitu. Jā-

domā, ka vēlāk kāds par šādu nekomunistisku paviršību dabūja krietni vien trūkties.

No latviešu spēlētājiem vismazāk apmierināja lielais Jānis. Par viņu bija tik daudz rakstīts, runāts un dzirdēts, ka Krūmiņš neizbēgami nokļuva visa šī notikuma centrā, vismaz līdz pirmajai sacensībai Ņujorkā. 2,18 m garī basketbolistij pat Amerikā ir ļoti liels retums, tādēļ ievērība un interese par latviešu milzi bija labi saprotama. Ir ļoti iespējams, ka 26. novembris Krūmiņam nebija viena no viņa labākajām dienām basketbola laukumā, bet Jāņa vājā prasme metienos izraisīja skatītāju vidū pat piezīmi, ka tā spēlējot, var vēl nopelnīt biļeti uz Sibīriju. Arī amerikāņu prese Krūmiņam nebija labvēlīga.

Sports Illustrated: „Amerikāņi ar lēno Krūmiņu tika galā ļoti viegli“.

Time: „Krūmiņam kājas ir pielietas ar svinu.“

Newsweek: „Jānim [Krūmiņam] trūkst slīpējuma, un viņš vāji met, ko cenšas atvietot ar savu garumu un apņēmību.“

Vašingtonas Post: „Krūmiņš ir draudzīgs milzis — lēns un primitīvs, bet viņa stingri novietotais augums zem groza visai iedarbīgi samazina iespējas metieniem no groza apakšas skrejienā.“

Ņujorkas lielā un nopietnā laikraksta Times sporta redaktora Artura Dēlija vērtējums bija šāds:

„Sarkanie brāļi ir veikli un labi spēlētāji. Un viņi turpinās progresēt, jo nekad netaisa jokus lietās, kas saistītas ar starptautisko prestižu. Un sportu viņi uzskata par propagandas līdzekli. ASV uzvara Romas olimpiskajās spēlēs ir droša, bet par tālāko vairs nav nekādu garantiju.

Tikai viens vīrs nesaprata, kas īsti notiek laukumā. Tas bija Jānis Krūmiņš, meža strādnieks no Rīgas. Viņa vienīgais aktīvs ir augums, mērenas 7 pēdas un 3 collas. Šis 319 mārciņu smagais vīrs ir būvēts kā Primo Karnēra un izskatās pēc Ēba Simona. Bet basketbolu viņš tomēr spēlē labāk nekā to būtu spējuši abi šie boksētāji. Viņš ir nekustīgs, bez lēciena un talanta.

Pārsteidzošākais ir tas, ka padomju basketbolisti spēlē tāpat kā amerikāņi. Jāņem tikai viņu sarkanajiem krekliem sirpis un āmurs, un tā varētu tikpat labi būt arī kāda vienība no Stenfordas, Džordžijas vai Ohaijo.“

Pulicera balvas ieguvējam Arturam Dēlijam tas, protams, varēja būt pārsteigums. Bet nepavisam tiem, kas kaut ko zināja par Eiropas basketbolu. Krieviem pašiem nekad sava basketbola nav bijis. Tas viss ir būvēts uz neatkarīgo Baltijas valstu basketbola skolas pamatiem. Igaunus un latviešus jau tūlīt pēc pirmā pasaules kara ar to iepazīstināja amerikāņu YMCA, bet lietuviešus trīsdesmito gadu otrā pusē lieliski izskoloja viņu pašu ASV tautieši.

Tādēļ jau arī 1952. gada olimpiskajās spēlēs Helsinkos PSRS izlasē bija četri lietuvieši, trīs igauņi un viens latvietis; 1956. gadā Melburnā trīs latvieši un trīs lietuvieši un 1960. gadā Romā četri latvieši.

Valdis Muižnieks, tāpat kā Melburnas olimpiskajās spēlēs, ASV turnejā laukumā tika samērā maz un visumā palika tā īsti nenovērtēts. Toties nebija lielu šaubu, ka pats labākais un stabilākais padomju izlases spēlētājs ir Maigonis Valdmanis, kas vadīja vienības saspēli. Palika gan iespaids, ka Valdmanis ļoti baidās riskēt, un visa viņa darbība ir pielāgota kādai iepriekš izlemtai „ģenerāllīnijai“, kur nav vietas pēkšņai izdomai vai paša iniciatīvai.

Turnēju padomju basketbolisti pabeidza visai neveiksmīgi, gūstot sešās sacensībās tikai divas laimīgas uzvaras pret amerikāņu rūpnieciskās līgas klubu vienībām. Oficiālā valstu sacīkste Ņujorkā beidzās 70-59 ASV labā.

Pārbraukuši mājās, Maigonis Valdmanis un Valdis Muižnieks saņēma uzdevumu uzrakstīt savas ceļojuma piezīmes šai „varenākajā kapitālisma zemē“. Muižniekam tas bija jādara Latvijas komunistu partijas oficiāla Cīņas slejās, bet Valdmanim neko daudz mazāk oficiālajā Rīgas Sportā.

Abi raksti pilnīgi saskanēja ar Kremļa propagandas smadzeņu tresta vadlīnijām. Tajos ar patiesību bija tieši tāpat, kā Valdmanim un Muižniekam izgadījies ar Ņujorkas debesskrāpjiem, kas esot aizēnojuši „ne tikai sauli, bet arī Bronksas rajona grauztus un Harlemu.“

Kad 1962. gadā tieši Kubas krīzes laikā padomju basketbolisti viesojās Amerikā otru reizi, viņu vidū vairs nebija Jāņa Krūmiņa un Maigoņa Valdmaņa. Lielajam Jānim viza gan bija pieprasīta, bet kā paši atbraucēji stāstīja, tad viņš devies uz Ķemeriem ārstēt muguru, kur kaut kas nav kārtībā ar nerviem un kas traucējuši jau viņu dažreiz agrāk. Valdmanis savukārt bija pārsniedzis savu basketbo-

lista spēju zenītu un Maskavas mērķiem vairs nebija vajadzīgs. Ierindā gan bija vēl Valdis Muižnieks, kas likās progresējis un arī daudz vairāk spēlēja. To varēja saprast, jo studijas viņš bija pārtraucis un vairs nodarbojās vienīgi ar basketbolu. Toties izlasē bija iedalīti divi jauni latviešu spēlētāji — 26 gadus vecais un 1,90 m garais Alvis Gulbis un 24 gadus vecais un 1,88 m garais Juris Kalniņš.

PSRS sieviešu izlasē Skaidrīte Smildziņa jau bija pieaugusi par 19 gadus vecu dāmu, kļuvusi vēl apaļāka un itin veiksmīgi piesavinājusies arī savas vienības zvaigznes „tikumus“. Skaidrīte laukumā brīžiem kļuva visai asa un nesavaldīga, tā kā Ņujorkas laikraksts Daily News nebija nemaz tik tālu no patiesības, kad par glīto latviešu meiteni izteicās:

„Viņas seja ir kā engelim, bet tā spēlē kā velns“.

30 gadus vecā un patrauslā Dzidra Karamiševa izrādījās enerģijas pārpilna cīnītāja. Kopā ar Smildziņu, lietuvieti Jurāti Dakteraiti un igauņieti Valvi Litsepu šīs četras baltietes 1962. gada turnejā veidoja „Krievijas“ izlases labāko sastāvu, kas necieta arī nevienu zaudējumu.

Amerikāņu interese par padomju basketbolistiem bija samazinājusies vēl vairāk, un Ņujorkas Madison Square Garden zālē ieradās tikai 3000 skatītāju. Viens no iemesliem katrā ziņā bija ASV izlases vājais sastāvs, kurā nespēlēja neviens lielo kolledžu basketbolists, kas, runājot Sports Illustrated vārdiem, reprezentē 95 procentus Amerikas basketbola. Bet vēl vairāk taisnības laikam bija tam amerikāņu žurnālistam, kas vēlāk rakstīja:

„Par to vien, lai redzētu dzīvu krievu, neviens vairs naudu negrib maksāt.“

Valstu sacīksti Ņujorkā padomju basketbolisti zaudēja, bet, gala rezultātā, astoņās spēlēs panāca četras uzvaras.

Šoreiz nekādi lielāki apraksti Latvijā par šo ceļojumu neparādījās. Plašāks stāsts iznāca vienīgi Jurim Kalniņam, ko Denverā it kā mēģinājuši „pataisīt par nodevēju“. Viņam tur esot piedāvāta palikšana ASV.

Ja Kremļis nebūtu okupējis Latviju, tad Jānis Krūmiņš, var gandrīz droši teikt, basketbolu nekad nespēlētu. Viņš to nedarītu arī nevienā citā brīvā un demokrātiskā zemē, kur pilsoņiem neko neuzspiež ar varu. Krieviem vajadzēja kaut kur rast atbildi ASV un citu zemju garajiem vīriem basketbolā un tādēļ sameklēja Krūmiņu, pavēlot viņa auguma nenormālību izmantot sportā.

Ka Krūmiņš ir gandrīz vai mocīts, kamēr izaudzināts par basketbolistu, atklājas arī Rīgas ASK vienības trenētāja krieva Aleksandra Gomeļska, 1962. gadā sarakstītajā 68 lappušu un par 9 kapeikām nocenotajā, grāmatīņā Basketbolistu ikdienu. Tur sīki aprakstītas Jāņa Krūmiņa, Valža Muižnieka, Maigona Valdmaņa, Gunāra Muižnieka, Gunāra Silīņa, Olģerta Hehta, Ivara Vērīša un citu basketbolistu gaitas sporta laukumā un viņu treniņu metodes gan individuāli, gan vienībā. Kļūst žēl, uzzinot, ko Krūmiņš pārdzīvojis, taču partijas pavēli viņš godam izpildījis — kļuvis par basketbolistu.

Ja atceras augumā garos basketbolistus, tad pirmais milzis, kas savā laikā pa istam pārsteidza Rīgu, gan nebija latvietis, bet lietuviešu, no ASV importētais viņu tautietis, Pranas Lubīnas. Viņš 1936. gada olimpiskajā basketbola turnīrā Berlīnē bija ASV vienības centra uzbrucējs. Tajos laikos Lubīnas, kas darbojās vēlāk Lietuvas valsts vienībā, bija tikpat daudz aprakstīts un apbrīnots kā vēlāk Jānis Krūmiņš un citi basketbola milži visā pasaulē.

Rīgas nedēļas žurnāls Atpūta 1939. gadā sniedza rakstu Basketbolistu tipi Eiropas meistarsacīkstēs. Rakstnieks Anšlavs Eglītis Lubīnam toreiz veltīja šādas rindas:

„Raksturīgākais un īpatnējākais no visiem, bez šaubām, ir Lietuvas komandas centra uzbrucējs Pranas Lubīnas. Kaut gan kapteinis skaitās aizsargs Kraučūnas, komandas īstais vadītājs un iedvesmotājs ir šis pāri par 2 metri garais milzis; spēlētāji viņam klausā un skatītāji tic kā augstākai būtei.

Neproporcionāli noaudzis, uz kūkušu muguru, pērtiķīgi garām rokām, bezformīgām kājām, viņš izskatās lempīgs un vientiesīgs; pirmo reizi redzot, grūti ticēt, ka tas ir

lieliski iztrenēts sportists, kā noteiktība iemetienos, iespēju asums, situācijas izjūta un nevaldāmība uzbrukumā kļuvusi leģendāra.

Nācis no Amerikas, kur sporta konkurencē var gūt sekmes vienīgi nododoties sportam pilnīgi, kur profesionāļi no amatieriem atšķiras tikai ar to, ka pirmie pelnī ar sportu vairāk, Lubīnas reprezentē tipisku amerikāņu sportistu ar visām raksturīgām iezīmēm, paražām, trikiem un mānīcībām. Amerikāņu sportistiem ir tikai viens lozungs: uzvara par katru cenu! Līdzekļi, cīņas stums u.t.t. tiem blakus lieta. Viņi pieiet sportam kā amatam, racionāli, sistematiski, varētu sacīt, sausi. Amerikāņu sportists ir sava amata meistars, tūkstots un viena trika pratējs, auksts un neuzbudināms cīnītājs, kas zina, ka uzvar mierīgākais un sīkstākais. Ko tikai nedara Lubīnas, lai „blefotu“ pretinieku un izsistu no līdzsvara. Pretiniekam metot, viņš pēkšņi nelabi iebļaujas vai piespeļ kāju, pirdz un smejas, aplami komandē un visādi ālējas, lai tad ar kādu pēkšņu izrāvienu vai grābienu tiktu pie bumbas un groza. Viņš labprāt lieto gluži primitīvo, bet nepatīkamo papēmienu, iemest pretinieka grozā bumbu arī pēc svilpes, lai lieku reizi parādītu, cik tā lēta lieta.

Mīlzis ir viltīgs, bet pret publiku, kas viņu bāro un dara bagātu — aktieris, kas allaž prot uzturēt un ierosināt skatītāja interesi ar visādiem familiāriem sīkumiem, īpatnējām dīvainībām un paradumiem. Lubīnas zina, ka publikai ļoti imponē viņa mīlža augums, viņš pastāvīgi izslienās cik var, kad cīnās ar kādu labi mazu; viņš zina, ka visi apbrīno viņa garās rokas, tāpēc viņš griež un vicina tās kā vēdzirnavu spārnus. Viņš zina, ka viņa nekļūdība soda metienos ir leģendāra un met tos, apkārt raudzīdamies un indīgi pīrgdams. Lubīnas apzinās, ka publiku amizē viņa paradums cīņas laikā šad un tad iebrēkties un viņš ķerc taisni neticami nejaukā balsī. Pēc katra iemetiena grozā viņš ar plašu žestu noslauka degunu; piespēli gaidīdams, sasplauj rokās. Pirms spēles, varbūt patiesā mānīcībā, zināmā veidā soļo uz laukuma centru un atpakaļ. Pēc spēles obligāti apkampjas ar sievu, arī ļoti garu dāmu un, puķēm apbērts, fotografējas un raksta autografus, autografus...

Sajūsminātie skatītāji viņu dēvē tikai — „mūsu Lubīnas“, laikrakstus pilda viņa fotografijas un karikatūras. Par viņu raksta pat dzejas... Raksturīgi, ka pie katra Lietuvas spēlētāja neveiksmīga metiena stadionā kā sāpīgs kungsts nošalc 12.000 balsīga nopūta, bet Lubīnam viļoties, kas gan tiešām notiek reti, neviens nesaka nekā: Lubīnas prātis suģestēt publiku tā, ka viss, ko Lubīnas dara, ir labi darīts.

Kaut gan Lubīnas ilgu gadu dzīvojis Amerikā un daudzi apgalvo, esot tur arī dzimis, tomēr nevar noliegt, ka viņam piemīt arī kaut kas dziļi lietuvisks. Es ilgi nevarēju saprast, kur esmu redzējis šo kalseno, neproporcionālo, bet ārkārtīgi izteiksmīgo seju ar garo, smailo zodu, liesiem vaigiem, dziļām, glūnošām acīm, sāpīgu, kad tā nopietna, nīgru un nicīgu, ja smīnoša.

Kur es biju redzējis šīs neticami garās, izriestās, muskuļainās rokas, šo savādo krūšu kurvi un kājas? — Baznīcas mākslas mūzejā, Lietuvas tautas tēlnieku — dievdirbju neveiklajos, bet ar dziļu sirdsdedzi un izjūtu darinātajos svēto tēlos un krucifiksos...”

Par Jāni Krūmiņu gan Anšlavam Eglītim būtu jāraksta citādi, vismaz analizējot mūsu sportista raksturu. Četros vārdos tas ir šāds: Jānis ir labsirdīgs milzis. Tā tas šķiet skatītājam, vērojot viņu no ļoti liela attāluma, bet ja bijusi izdevība ar sportistu parunāties, tad šis spriedums apstiprinās pilnīgi. Grūti iedomāties kādēļ, bet šī lielā vīra ir žēl. Iespējams, ka tam iemeslu atklāja pats Krūmiņš 16. olimpisko spēļu laikā Melburnā sarunā ar turienes latviešiem:

„Es nevaru saprast, kādēļ visi cilvēki skatās uz mani kā spoku.”

Krūmiņam nav nekā no Lubīnas bravūras. Viņš šķiet kā liela lokmotīve, kas savu basketbola vilcienu velk lēnām un smagi. Kad krievi 1954. gadā Krūmiņu gribēja „iztaisīt” par boksētāju, tad viņi tomēr drīzi vien šādu nodomu atmeta:

„Viņš ir pārāk labsirdīgs, lai gūtu sekmes ringā.”

Krūmiņš sasveicinoties, roku spiež tik saudzīgi it kā būtu sapēmis sauja ūlu. Šis milzis ar savām 49. numura

kurpēm dzīvo jaunbūvētā namā tagad, tā sauktajā, Ļepina ielā starp Gaisa tiltu un Šmerli, Rīgā. Viņam nav viegli iekāpt un salocīties mazajā krievu automobilītī Pobedā, ko viņš nopelnījis ar basketbolu.

1953. gadā Krūmiņa vārds figurēja Raiskuma mežsaimniecības strādnieku sarakstos. Tuvajās Cēsīs daži iedzīvotāji teica, ka šis mežstrādnieks, kas pa reizei iebrauc pilsētā ar divriteni, viegli cilā baļķus, kuŗu izkustināšana ir tikai divu līdz trīs cilvēku spēkos. Katrā padusē viņš spējot nest pa labības maisam.

Jau 1954. gadā ap Krūmiņu sāka lakstoties dažādi sporta trenētāji. Viņu mēģināja pievērst vispirms boksam un tad vieglatlētikai, bet bez panākumiem. Jāni aizsūtīja uz padomju labāko vieglatlētu nometni Naļčikā, kur viņam lika veikt dažādas divainas nodarbes, piemēram, pārkraut akmeņu kaudzes. Tas bija tikpat bezjēdzīgs un apnicīgs darbs kā Danaja vāts piepildīšana ar ūdeni grieķu mitoloģijā. Sarūgtināts un nolēmis ar sportu vairs nekad nenodarboties, Krūmiņš atgriezās Rīgā. Taču viņu pierunāja mēģināt laimi vēlreiz — basketbolā. Ar garo cilvēku sāka ņemties Rīgas ASK vienības augumā pavisam maziņais trenētājs Gomeļskis.

1955. gadā meistarsacīkstēs Kaunā Krūmiņš jau bija mistarvienības ASK sastāvā, saņemot tūlīt arī „pasi” ceļojumam uz padomju izlases basketbolistu nometni. Krūmiņa Eiropas mēroga basketbolista slava nodibinājās 1956. gadā, kad viņš Parīzes sporta pilī pirmo reizi reprezentēja PSRS valstu sacīkstē pret Franciju. „Krievi” zaudēja 55-61. Franču sporta laikraksts L'Equipe raksturoja garo latvieti par milzi, kam neesot izredžu basketbolā un ieteica atgriezties tur, no kurienes nācis — par strādnieku Latvijas mežos.

Pat vēl pēc diviem gadiem amerikāņu žurnālā Sports Review Basketball ASV 1956. gada olimpiskās basketbola vienības vadītājs Brjūss Drēks teica, ka „daudz reklāmētais krievu centrs Krūmiņš nevar lāga aizskriet no viena groza līdz otram”. Jānis tiešām arī nav izaudzis līdz ASV basketbola milžu spēju standartam, taču Eiropas mērogā PSRS viņam var izrakstīt garus pateicības

rakstus, un tie visi būs nopelnīti. To apliecina daudz notikumu Eiropas basketbola dzīvē.

1958. gadā, kad Rīgas ASK vienība ceturto reizi ieguva PSRS čempiona titulu, par labāko centra uzbrucēju, šajās pēc skaita jau 25. meistarsacīkstēs, atzina Krūmiņu. 12 vienībās toreiz bija 11 basketbolistu, kuŗu augums pārsniedza divus metrus, to skaitā četri latvieši: J. Krūmiņš, G. Muižnieks (abi ASK), B. Oja un B. Drake (abi Rīgas Spartaks). Spartaks meistarsacīkstēs ierindojās astotajā vietā.

Eiropas 11. meistarsacīkstēs basketbolā 1959. gadā Istanbulā Krūmiņš bija ceturtais labākais punktu guvējs (124 p.), bet arī daudz citos izcilos turnīros liels smagums vienmēr uzkrauts lielā Jāņa platajiem pleciem.

Divu sudraba medaļu ieguvējs Valdis Muižnieks savu vizītkarti plašākai publikai pasniedza 1952. gada 14. jūnijā — gadskārtējā dienā, kad baltieši brīvajā pasaulē piemin boļševiku 1941. gada deportāciju upurus.

Daugavas stadionā Rīgā, okupētās Latvijas kausa izcīņas finālā, notika Latvijas valsts universitātes un Dinamo spēle. Dominēja LVU vienība. Ar četrām piezīmēm laukumam atstāja dinamietis Leons Jankovskis. Viņa vietā stājās blonds spēlētājs ar 3. numuru uz muguras — Valdis Muižnieks. Viņš kā zebiekste vairākkārt izlocījās starp LVU aizsargiem un ieguva savai vienībai piecus punktus, ar ko pietika, lai Dinamo uzvarētu 27-26. Jau pēc pāris gadiem Rīgas ASK vienībā Muižnieks kopā ar Valdmani veidoja labāko aizsargu pāri Latvijā, tāpat kā sen pirms viņiem — mūsu valsts neatkarības laikā Maksis Kazāks un Jānis Graudiņš.

Muižnieks aizvien vairāk izkopa savas raksturīgākās īpašības basketbola spēlē — pretinieku stabilu „segšanu“,

drošus caurgājienus un precīzus metienus palēcienos. Labāk nekā jebkurš cits spēlētājs Muižnieks vienmēr arī pratis apgādāt ar bumbu latviešu smago artileriju — Jāni Krūmiņu.

Visas šīs īpašības Muižniekam deva iespēju iekļūt PSRS izlases sastāvā un piedalīties tikpat plašās turnejās kā Krūmiņam un Valdmanim.

Šī trijnieka tehniski veiklākais spēlētājs ir, neatkarīgās Latvijas vecā basketbola speciālista Augusta Raubēna izaudzinātais, Maigonis Valdmanis, kam no 1952. līdz 1960. gadam tādēļ bija iespējams startēt trijās olimpiskajās spēlēs.

Jau 1957. gadā viņam piešķīra, tā saukto, „PSRS nopelniem bagātā sporta meistara“ titulu, bet Rīgas laikraksta Sports lasītāju aptaujā viņu atzina par kolonizētās Latvijas 1958. gada labāko sportistu. Gadu vēlāk turku žurnālisti Eiropas meistaracikstēs Istanbulā izraudzīja Valdmani par šī turnīra piekto izcilāko spēlētāju.

Kad 1951. gadā PSRS jaunatnes sacensībās basketbolā uzvarēja, Raubēna trenētā, Latvijas vienība, tad tās gados jaunākais, bet labākais spēlētājs bija Valdmanis. Pēc tam viņu tūlīt aizsauca uz treniņu nometni, kurā gatavoja padomju basketbolistus 1952. gada olimpiskajām spēlēm Helsinkos.

Valdmana interese par basketbolu sākās Rīgas pilsētas 2. pamatskolā, kas izcīnīja pirmo vietu Rīgas pamatskolu čempionātā. Par šo skolu „šefību“ uzņēmās čekas sporta klubs Dinamo, kā basketbola trenētājs bija Augusts Raubēns. Viņš arī Valdmani izaudzināja par olimpieti.

Valdmanim ir lieliskas orientēšanās spējas. Viņš labi pārredz visu laukumu un spēj zibenīgi izvērtēt katru situāciju. Aukstas toties liekas viņa tīri cilvēciskās īpašības. Ārzemēs allaž rezervētais un sarunās atturīgais

Valdmanis, šķiet viens no paraugiem to latviešu jauniešu grupā, kurus pēckara dzimtenē audzinājis komūnisms. Varbūt šāds spriedums ir arī maldīgs, taču Maigona Valdmana acis liekas pārāk viltīgas. Ne jau nu gluži bez nopelniem viņš tika pat līdz PSRS basketbola izlases vienības kapteiņa godam.

Pastarītis — tikai ar vienu olimpisko sudraba medaļu — ir Cezars Ozers. Viņa matu gali beidzas tieši tajā vietā, kur Krūmiņa pleci.

Ozeram bija prasme un laime būt savā teicamākajā sniegumā tieši tad, kad vajadzēja nodrošināt braucienu uz 17. olimpiskajām spēlēm Romā. Atkal jau 1962. gada beigās, kad PSRS basketbolisti spēlēja ASV, Ozeru vairs nebija viesu ierindā. Pārējie latvieši — Valdis Muižnieks, Juris Kalniņš, Alvis Gulbis, Skaidrīte Smildziņa un Dzidra Karamiševa tad izteicās, ka Ozers Rīgā apprecējies un tādēļ, laikam, interese par basketbolu it kā mazliet atslābusi.

Augumā necilais Ozers Romā galvenokārt bija krietns driblētājs, visumā ātrs cīnītājs un labs saspēles veidotājs. Pašās svarīgākajās sacensībās viņš laukumā gan netika, tomēr spēlēja pietiekami ilgi, lai kvalificētos sudraba medalai. Atšķirībā no pārējiem latviešu olimpiskajiem basketbolistiem, kas mājās reprezentē Rīgas ASK vienību, Cezars Ozers ir Rīgas VEF pamatsastāva spēlētājs, ko nu jau ilgušus gadus trenē bijušais Latvijas valsts vienības dalībnieks Alfreds Krauklis.

1960. gadā pēc atgriešanās no Romas Ozers izpildīja, ko režims no viņa prasīja — Rīgas radiofonā vajadzēja nolasīt komunistiskā sporta parasto propagandas runu. Pēc tam starptautiskajā basketbolā viņš vairs nav bijis redzams.

Jānis Krūmiņš, Valdis Muižnieks, Maigonis Valdmanis un Cezars Ozers ir devuši un darījuši ļoti daudz, lai no 1952. gada Helsinkos līdz 1960. gadam Romā pasaules sporta prese par padomju basketbolu varētu rakstīt tik daudz atzinīgu vārdu.

Rezultātā, ieguvums ir bijis visai iespaidīgs — četri latviešu basketbolisti tagad lepojas ar septiņām sudraba olimpiskajām medaļām.

BRUNO HABĀROVS

DIVAS BRONZAS MEDAĻAS PAUKOŠANĀ
AR ŠPAGU — 1960. GADĀ ROMĀ

Varbūt, ka Sergejs Habārovs negribēja uz laušānās paklāja vienmēr sajaukt savus glīti sasukātos un ieeļļotos matus vai arī sabojāt palīko, bet citādi eleganto degunu un tādēļ trīsdesmito gadu vidū pēkšņi grieķu-romiešu cīņu apmainīja pret paukošanu. Laušanās sportā, kur viņš parasti startēja pusmagajā svarā, Habārovam nebija arī nekādi lieli panākumi. „Traucēja“ tādi vīri kā Edvīns Bietags, Arnolds Kalniņš un citi tajā laikā daudz labāki cīkstoņi par Habārovu.

Šī sporta veidu maiņa — pārorientēšanās uz paukošanu, kā vēlāk pierādījās, bija zelta vērtā ne vien pašam Sergejam Habārovam, bet arī viņa dēlam Bruno, kas tajos pašos trīsdesmitajos gados, kad tēvs no cīkstoņa kļuva par paukotāju, nemaz vēl nebija piedzimis.

Habārovs seniors piedzīvoja to brīnišķīgo brīdi sportā, kad varēja lielās starptautiskās sacensībās cīnīties pret savu dēlu un — zaudēt. Tas notika 1959. gadā Rīgā, kad kolonizētās Latvijas izlases vienībā paukošanā ar špagu trijvalstu sacīkstē pret Austrumvāciju un Igauniju bija iedalīts kā tēvs Sergejs Habārovs, tā viņa vēl nepilnus 20 gadus vecais dēls Bruno Habārovs. Notika, ka viņi abi pārspēja visus austrumvāciešus, igauņus un arī pārējos latviešus, iegūstot tiesību cīnīties pirmās vietas dēļ.

„Sākt!“

Pēc šīs komandas strauji uzbruka Bruno. Arī tēvs turējās stingri, bet uzvarētājs ar 5-3 trāpījumiem bija dēls. Trešo vietu toreiz ieguva austrumvācietis Tomāss Kleins.

Sergejs Habārovs pēc vairāk nekā 20 gadiem uz paukošanas celiņa zaudēja ne tikai savam dēlam, bet reizē arī

savam vislabākajam audzēknim šajā sporta veidā. Vēl vairāk — viņš zaudēja jaunatnes pasaules meistaram paukošanā ar špagu, kas šo titulu bija izcīnījis tikai pirms pāris mēnešiem Parīzē. Šajā brīdī tēvs vēl nezināja, ka viņš zaudējis arī nākošajam, tā paša 1959. gada, pasaules meistaram un divu bronzas medaļu izcīnītājam — individuāli un vienību sacensībās — 17. olimpiskajās spēlēs 1960. gadā Romā.

Sergejam Habarovam, izrādījās, bija vērts grieķu-romiešu cīņu apmainīt pret paukošanu. Bija vērts arī tik ilgi palikt pašam aktīvam, lai pats savā ģimenē izaudzīnātu līdz šim starptautiski ievērojamāko latviešu paukotāju, kāds bijis — Bruno Habarovu. Bija varbūt arī vērts — kas to lai zina — pievērsties tieši špagai, šim vispusīgajam paukošanas sporta veidam. Ar špagu cērt un duj, ar floreti tikai duj, bet ar zobenu vienīgi cērt. 34,5 collu garais paukošanas asmenis špagas cīņas ietvaros ir jāprot izmantot patiešām ļoti vispusīgi.

Te nu mums atkal reiz jārunā par slavenu „padomju” olimpieti, kas ir latvietis, arī latvieša — šoreiz paša tēva — šajā sporta mākslā izskolots.

1958. gadu Bruno Habarovs jau aizvadīja PSRS jaunatnes meistara godā. Nākamā gada februārī jauniešiem Rīgā rīkoja pārbaudes sacīkstes, lai izraudzītu dalībniekus pasaules meistarsacīkstēm Parīzē. Uzvarēja latviešu zēns, atstājot aiz sevis krievus A. Nikančikovu un 1958. gada jaunatnes pasaules meistaru V. Čerņikovu.

1959. gada pavasarī, kad kokiem vēl nebija sākušas lapas plaukt, Bruno Habarovs jau bija Francijas galvaspilsētā, un tāpat kā 1924. gadā Hermanis Matisons, Fricis Apšenieks, Kārlis Leilands, Rūdolfs Ronis un citi neatkarīgās Latvijas olimpieši mēģināja orientēties zirnekļu tīklam līdzīgi saaukstajās Parīzes ielās. Bulonas mežs, Versaļas pils, Luvra, Eifeļa tornis, augstā pakalnā uzrāpusies Monmartra, no kuras paveras plašs skats uz sla-

veno pilsētu — šīs parastās tūristu atrakcijas tagad pirmo reizi mūžā skatīja arī latviešu jaunieši no Rīgas. Viņš kopā ar citiem vergu imperijas paukotājiem dzīvoja meiteņu ģimnazijas internātā Versaļas pils tuvumā, jo skolniecēm tai brīdī bija pavasara brīvdienas.

17 valstu bija sūtījušas savus jaunos paukotājus. Sacīkšu laikā daudziem ārzemniekiem ļoti neierastas bija piemēķētās telpas, bet jo sevišķi „karstā” franču publika. Ja skatītājiem nepatika tiesnešu lēmumi, tad rokas automātiski ieslīdēja kabatās un pret „vainīgajiem” lidoja naudas monētas, sērkoču kārbiņas, augļi — ar vienu vārdu, viss, kas gadījās pa rokai mešanai.

Pasaules labāko jaunatnes špagistu konkurencē, no PSRS vienībā iedalītā trīs zēnu sastāva, divi jau izkrita priekšsacīkstēs, un vienīgā cerība vairs palika tikai latvietis Bruno Habārovs. Viņš viegli pieveica savu pirmo pretinieku — maz pazīstamu luksemburģieti, bet ceturtdaļfinālā smagi zaudēja 1957. gada jaunatnes pasaules meistaram polim A. Voicehovskim. Pēc tam Habārovs visus pārējos konkurentus uzvarēja un iekļuva finālā.

Kādreiz slaveno un leģendāro Aleksandra Dimā iemūžināto musketieru dzimtenes galvaspilsētā Parīzē jaunatnes meistartitula dēļ cīņā ar špagu spēkojās šādi astoņi finālisti: latvietis B. Habārovs, rumāņi T. Murešanū un S. Hoklers, italieši D. Sakaro un N. Basketo, francūzis Ž. Gofjē, holandieši S. Dvīngers un rietumvācietis V. Kaspers.

Finālā Habārovam izvērtās ļoti smags, bet sekmīgs. Kad jaunatnes pasaules meistarsacīkstes Parīzē beidzās, tad čempions aizbrauca uz Rīgu. Jaunā sportista paša stāsts par šīm finālsacensībām ir šāds:

„Cīņas ik ieroča veidā notika no pulksten 9 rītā līdz 9:30 vakarā. Man šajā laikā uz paukošanas celiņa bija jāstājas 17 reizes. Katra cīņa ilga vismaz sešas minūtes. Ar ieroci rokā tādēļ vajadzēja pavadīt apmēram pusotras stundas. Šī lielā slodze ļoti nogurdināja. Citus fināla dalībniekus pieveicu, bet, pirmo reizi krustojot ieroci ar Itālijas jaunās paaudzes spējīgo paukotāju Sakaro, nācās atzīt viņa parākumu. Nebūdamas vairs pietiekami uzmanīgs, pirmais saņēmu piecus dūrienus.

Manu spēcīgāko pretinieku meistarsacīkstēm bija treņējis vairākkārtējais pasaules čempions, ievērojamais Itālijas sporta inventāra rūpnieks Eduardo Mandžaroti. Viņš savu audzēkni pavadīja uz sacensībām Parīzē un uzmanīgi sekoja tā cīņām. Mandžaroti bija izteicies preses pārstāvjiem, ka esot cieši pārliecināts par Sakaro uzvaru. Likās, ka viņa prognoze arī piepildīsies, jo, kā jau minēju, jaunajam itālietim zaudēju, bet... ne velti saka, ka mazs cīnītis gāžot lielu vezumu.

Sākoties Sakaro un Dvingera cīņai, šķiet, zālē nebija cilvēka, kas ticētu, ka uzvaru izcīnīs nevis favorīts, bet spriganais holandietis. Taču tā notika. Cīņa ar mani itālietim bija prasījusi ne tikai daudz spēka, bet arī nervus. Šoreiz viņa zibenīgie uzbrukumi nenasniedza mērķi. Turpretim Dvingers, metodiski atvairot Sakaro uzbrukumus, bieži arī pats sekmīgi panāca trāpījumus. Un slave-nais itālietis cieta smagu sakāvi — 1-5! Tā bija liela sensācija kā skatītājiem, tā sacensību dalībniekiem.

Tagad mums abiem bija pa zaudējumam. Lai izšķirtu, kas iegūs pasaules čempiona titulu, tikāmies pārcīņā. Tā risinājās ļoti sīvi. Pirmo trāpījumu izdarīju es. Tad uz mirkli mana uzmanība atslāba. To izmantoja Sakaro, un īsā laikā rezultāts bija 3-2 viņa labā. Tālāk notika „nervu cīņa” — kam tie izturēs, kam ne? Man laimējās sasprindzināt visus spēkus un ar milzīgu piepūli panākt vēl trīs trāpījumus. Uzvara! Mans pretinieks rādīja ļoti augstu cīņas prasmi. Domāju, ka tehniskajā un taktiskajā ziņā viņš bija nedaudz pārāks. Uzvarētāju šoreiz izšķīra... nervi. Par izcīnīto pirmo vietu saņēmu pasaules čempiona zelta medaļu un masīvu sudraba kausu.“

Kad Bruno Habārovs no Parīzes atgriezās Rīgā, viņam nekāda atpūta neiznāca, jo tūlīt vajadzēja cīnīties Latvijas-Igaunijas-Austrumvācijas sacensībās, kas arī beidzās ar viņa uzvaru. Pēc tam bija jābrauc uz 24. pasaules

meistarsacīkstēm paukošanā, kas notika varonīgās un smagi piemeklētās ungāru tautas galvaspilsētā Budapeštā.

Tur Habārovs pa Grand Hotel logu vēroja „zilo“ Donavu, apstaigāja un apskatīja vienu no Eiropas skaistākajām pilsētām un izpeldējās Margītas salas peldētavās, jo bija 1959. gada jūlija otra puse — ļaudis svīda un pukojās vasaras svelmē.

Sacīkstēs šo karstumu jo sevišķi smagi izjuta tieši cīnītāji ar špagu, kuŗu ietērps ir bieza brezenta, kas gaisu praktiski nelaiž cauri. 17 valstu 73 paukotāji cīnījās, tā sauktajā, Tautas stadiona zālē, un dažreiz spēkošanās notika vienlaicīgi uz 15 celiņiem. Tikai fināli vienmēr notika vienā un tai pašā celiņā. Klasiskā paukotāju zeme Ungārija arī komunistu režīma žņaugos, iespēju robežās, pasaules meistarsacīkstes bija noorganizējusi savu veco labo tradīciju garā. Paukotāju cīņas katru vakaru noskatījās 5000 cilvēku — tāda bija telpu maksimālā kapacitāte.

Priekšsacīkšu grupās iedalīja 6 līdz 7 paukotājus, un trīs labākie ieguva tiesību cīnīties tālāk. Habārovs sāka spēkošanos veiksmīgi, bet pirmās dienas beigās iekļuva neapskaužami kritiskā stāvoklī. Viņš savā apakšgrupā izcīnīja tikai trīs uzvaras, un pēdējais pretinieks francūzis Ž. Gitē bija jau 4-1 vadībā. Ja latvietis šo cīņu zaudētu, viņš varētu tūlīt braukt arī mājās — no tālākas konkurences būtu jāizstājas. Habārovs tomēr ar lielu piepriešanos un koncentrāciju, galu galā, uzvarēja 5-4.

Tad sekoja astotdaļfināls, ceturtdaļfināls, pusfināls, un Habārovs atradās astoņu izcilāko pasaules špagas cīnītāju vidū — tātad beidzot finālā.

Saskaņā ar noteikumiem vispirms sastapās tās pašas valsts sportisti. Habārovs pieveica visus trīs savas vienības dalībniekus un pēc tam arī itālieti Džusepi Delfīno 5-3. Tad Habārovam pretī nostājās Anglijas visu laiku vispusīgākais paukotājs Allans Džejs, kam bija tikai viens zaudējums pret ungāru Jozefu Šakovicu.

Vai latvietis, pasaules meistarsacīkšu gados visjaunākais dalībnieks pārējo špagistu vidū, uzvarēs? Ne. Pats 20 gadus vecais Habārovs saka:

„Sākumā nekādi nespēju pielāgoties angļa īpatnējam cīņas stilam un psiholoģiskiem gājieniem. Pretinieks pēc

katra saņemta trāpījuma centās man izteikt atzinību. Taču vecā slavenība bija vadībā 2-0, 3-0, 4-1 un uzvarēja 5-2.“

Cīņa pasaules meistara titula dēļ tomēr vēl nebija beigusies, jo nu Džejam un Habarovam katram bija viens zaudējums. Tālākā sacensību gaitā angļis pārspēja krievu V. Čerņikovu 5-3, bet latvietis ar tādu pat rezultātu poli J. Glosu. Jau likās, ka pati pēdējā kārtā beidzot noskaidros pasaules čempionu, taču liktenis bija lēmis citādi. Džejs uzvarēja krievu I. Černuševicu 5-3 un Habarovs ungāru J. Šakovicu arī 5-3. Tātad — papildu cīņa.

5000 cilvēku skatieni likās kā piekalti paukošanas celinam. Anglis pēc īsas „pētīšanas“ guva pirmo panākumu: 1-0 viņa labā. Latvietis, kas, starp citu, pauko ar kreiso roku, tomēr neapmulsa. Ātrā uzbrukumā viņš stāvokli ne tikai izlīdzināja, bet panāca pat 3-1 vadību. Habarovs, šo momentu atceroties, saka:

„Līdz tam man ne prātā nebija ienācis, ka es varētu iegūt pasaules meistarsacīkšu zelta medaļu, bet šajā brīdī par to iedomāju.“

Džejs nezaudēja mieru, sasniedza izdevīgas situācijas un divas reizes sekmīgi uzbruka. Trāpījumu skaits izlīdzinājās 3-3. Skatītāji, likās, pat neelpoja vairs. Valdīja neparasts klusums. Brīžiem iešķindējās tikai abu cīnītāju ieroči. Latvietis darbojās absolūtā sasprindzinājumā un ļoti uzmanīgi: uzbrukums — trāpījums un 4-3 Habarova labā.

Vairs trūka tikai viens panākums, lai pirmais latvietis kļūtu pasaules meistars paukošanā. Sasprindzinājums cīņā vēl pavairojās. Abi sportisti gatavojās uzbrukumam un mainīja distanci, bet ne viens, ne otrs tomēr neuzdrošinājās to uzsākt. Pēdējā koncentrēšanās, izlūkošana un tad pēkšņi abi — pilnīgi „a tempo“, t. i. vienlaicīgi — metās uzbrukumā. Uz tiesnešu galda iedegās kā sarkanā, tā zaļā spuldze, liecinot par abās pusēs gūtu trāpījumu. Bet Bruno Habarovs par kādu sekundes dalīgu izrādījās ātrāks — varbūt arī laimīgāks — un viņš uzvarēja 5-4, bija jaunais pasaules meistars. Latviešu jauniešs pēc tam iekļuva pat nepazīstamu skatītāju apkampienos.

Kādas atmiņas palikušas pašam pasaules čempionam par šo cīņu? Tikai migla. Vēlāk viņš atzinās:

„Kā risinājās mana izšķirēja cīņa ar angli Džeju, to uzzināju, redzēju un izjutu pēc divām dienām, kad biju jau Maskavā un sacīksti noskatījos televīzijā. Tad vēlreiz pārdzīvoju aizvadītās cīņas sasprindzinājumu.“

1959. gada 28. jūlijā, pulksten 11:50, Spilves lidlaukā Rīgā nosēdās lidmašīna, no kuŗas izkāpa arī pasīks jaunietis ar pakupliem, mazliet izpūrušiem matiem. Pasaulē meistarš Bruno Habārovs atgriezās mājās no Budapeštas. Rožu klēpji, skūpsti un smieklī. Pie samulsušā sportista tik tikko izdodas pieklūt viņa tēvam un mātei. Tad pulciņš paukotāju pacēla čempionu uz rokām un no lidlauka aiznesa līdz auto mašīnai. Tā bija jau varonim līdzīga sagaidīšana.

Lielajā burzmā roku apsveikumam jaunajam puisim dabūja pasniegt arī 65 gadus vecs vīrs — Jānis Gremzde, viens no neatkarīgās Latvijas paukošanas sporta līdzveidotājiem jau kopš tiem laikiem, kad mūsu zemē sāka tikai organizēties šis sporta veids. Vēlāk Gremzde izaudzināja daudz jaunu paukotāju, ne reizi vien pamācīdams arī Habārovu, kā cīņā meistarīgi lietot špagu.

Jāniš Gremzde vislielāko sensāciju sagādāja, kad bija jau pārsniedzis 50 gadus un 1945. gada oktobrī Līvovā startēja PSRS meistarsacīkstēs cīņā ar špagu. Viņš uzvarēja. Smieklīgi gan izskatījās, kad pavecajam vīram vilka mugurā padomju čempiona sarkano kreklu. Drāna jau nu paliek drāna, bet vai Gremzdem patika sarkanā krāsa? Bruno Habārovs toreiz vēl bija tikai sešus gadus vecs.

Ticis mājās pēc lielās sagaidīšanas, runas Rīgas radiofonā un žurnālistu krustugunīm, Habārovs 1959. gada 28. jūlija vakarā beidzot varēja atvilkt elpu. Viņš sēdēja vecāku dzīvoklī, stāstīja par Budapeštu, Donavu, cīņu ar angli Džeju un beigās, pagriezies pret tēvu, nopūtās:

„Tēt, bet man bez paukošanas ir vēl viens liels darbs — jāsāk iet ģimnazijas pēdējā klasē.“

1960. gada olimpiskajās spēlēs Romā Bruno Habārovs vairs neatkārtoja iepriekšējā gada panākumus. Budapeštā iegūtā zelta vērtība nokritās līdz bronzai. Romā, kur jau daudz gadsimtu piekopta un aizvien tālāk izveidota paukošanas māksla, itāļiem Džusepem Delfīno un anglim Allanam Džejam izdevās revanšēties pret jauno latvieti no Rīgas.

Kad beidzās pēdējā cīņa paukošanā ar špagu, tad toreiz jau 38 gadus vecais milzis Delfīno, kas sava auguma dēļ varētu tikt jebkurā basketbola vienībā, norāva pauku cepuri un ar kreiso roku pacēla virs galvas, bet ar labo augstu vicināja savu ieroci. Šīm abām paceltajām rokām lielā sajūsmā atbildēja daudz citu skatītāju vidū, un tās visas vienojās apsveikumam olimpisko spēļu uzvarētājam paukošanā ar špagu. Itāliešu publika aizrautīgi sumināja savu tautieti Delfīno par tikko izcīnīto zelta medaļu.

Astoņi labākie špagisti Romā bija: 1. D. Delfīno (Itālija) ar 5 punktiem, 2. A. Džejs (Anglija) 5 p., 3. B. Habārovs (PSRS) 4 p., 4. J. Šakovics (Ungārija) 4 p. 5. R. Achters (Beļģija) 3 p., 6. Ž. Dreifūss (Francija) 3 p., 7. A. Mojals (Francija) 3 p. un 8. G. Breda (Itālija) 1 punkts.

Kamēr tādu vietu kārtību varēja reģistrēt tomēr bija daudz satraukumu. Olimpiskās medaļas izšķīrās papildu cīņās, kad labākie dalībnieki bija izkaņojuši vienādas pozīcijas. Vēlreizējās sacensībās Delfīno pārspēja Džeju un Habārovs pieveica Šakovicu. Ungārs Šakovics bija šīs olimpiskās saimes vectētiņš, kas jau 1952. gadā Helsinkos ierindojās piektajā vietā.

„Gigantisks slaktiņš“ — tāds visai robusts komentārs par 17. olimpisko spēļu paukošanas sacensībām parādījās kādā itāliešu avīzē. Gigantiski jau arī tiešām bija, jo ieradās 43 nāciju paukotāji, pirmo reizi olimpiskajās sacensībās dodot iespēju šajā sporta veidā startēt arī sievietēm.

Sarīkojuma iespaids grandiozajās Palazzo dei Congressi telpās bija majestātisks. Paukotājus 12 celiņos katru dienu vēroja 3000 skatītāju. Darbojās liela stila elektriski darbināts rezultātu dēlis. Ievērojot prāvo dalībnieku skaitu, sacensību organizētājiem vajadzēja rīkoties ļoti nežēlīgi — ik zaudējums priekšsacīkstēs nozīmēja tūlītēju izstāšanos no turnīra. Sacensībās ar špagu bija 80

dalībnieku un 40 izkrita jau pirmajā kārtā — pēc dažu minūšu ilgas cīņas. Arī vienību konkurencē bija atrasts ātrs „izsaldēšanas“ līdzeklis — ja sacensība beidzās neizšķirti, tad notika vēl tikai viena izšķirēja papildcīņa. Katras vienības kapteinis tad varēja izvēlēties šai sacensībai vienu savu paukotāju.

Kad pirmie 40 bija izsijāti, atlikušos dalībniekus sadalīja sešās grupās. Bruno Habārovs ierindojās otrā vietā. Ceturtdaļfinālā vairs bija tikai četras grupas — latvietis atkal bija otrs. Pusfinālā divās grupās katrā bija seši paukotāji. Habārovs vēl reizi izcīnījās līdz otrai vietai.

Fināls bija ļoti grūts — smaga nervu spēle, kurā Habārovs daļēji arī sabruka, tomēr saglabāja vēl pietiekami spēku, lai kļūtu par bronzas medaļas īpašnieku. Starp citu, līdz finālam Romā vairs netika neviens no Melburnas olimpisko spēļu medalistiem.

Konkurencē ar špagu astoņu finālistu cīņas ilga pavisam piecas un pus stundas. Īsts „maratonists“ izrādījās itālietis Delfīno, kas bija izšķīries par ļoti defensīvu paukošanas veidu. Varēja tiešām apbrīnot viņa lielo koncentrēšanās spēju, bet jo sevišķi pacietību, gaidot uz pretinieka kļūdām. Dažas viņa cīņas ilga pat līdz 25 minūtēm, tātad apmēram četrkārt pārsniedzot caurmēra cīņas ar špagu. Taču noteikumi to atļauj. Melnmataināis itālietis, galu galā, ar šādu taktiku tika uzvarētāja godā.

Otru bronzas medaļu Habārovs Romā ieguva vienību sacensībās, tāpat ar špagu, reprezentējot PSRS. Pavisam piedalījās 21 valsts, kas bija jauns olimpiskais rekords. PSRS pirmajā gājienā pēc priekšsacīkstēm uzvarēja Japānu 9-0 un Vāciju 9-2, bet pusfinālā zaudēja Italijai 6-9. Habārovs piedalījās visās sacensībās. Pret italiešiem viņš bija labākais savas vienības cīnītājs, kaut arī zaudēja D. Delfīno un A. Pelegrino. Šī neveiksme pret Italiju arī vairs nedeļa PSRS iespēju tikt tālāk par trešo vietu.

Bronzas medaļas ieguvējus izšķīra padomju paukotāju 9-5 uzvara pret ungāriem. Šis bija Habārova vājākais starts Romā. Viņš panāca tikai vienu uzvaru un zaudēja trīs sacensības. Mūsu puisis šķita pārguris. „Krievijas“ panākumu pret Ungāriju nodrošināja gruzīna G. Kostravas sevišķi izcilā veiksmē — viņš pieveica visus četrus ungārus. Zelta medaļas dēļ Italija pārspēja Angliju 9-5.

Kad 12 vīru sakāpa uzvarētāju apbalvošanas paaugstinājumā, Habārovs šajā burzmā tomēr likās itin priecīgs un smaidīgs, saņemot otru bronzas medaļu, kaut tieši viņš iepriekšējās kalkulācijās bija ieskaitīts divu zelta medaļu kandidātos.

Arī pēc Romas Habārovam vairs nav izdevies atkārtot 1959. gada nepārtraukto starptautisko uzvaras gājieni. Tā 25. pasaules meistarsacīkstēs paukošanā 1962. gadā Buenosairesā, Argentīnā, viņš nokļuva vairs vienīgi līdz pusfinālam, bet 1963. gadā Dancigā pat netika vairs tik tālu. Un tomēr — Bruno Habārovs pagaidām ir visu laiku labākais latviešu paukotājs. Par šo novērtējumu šaubu nav.

Bruno Habārovs ar saviem lielajiem sasniegumiem ir pirmais no Baltijas valstīm, kas ielauzies Itālijas, Francijas un Ungārijas „teritorijā” — šajā paukošanas šūpuļa zemju pasaulē. Atzinumu par to, kā pauko Habārovs, tādēļ būtu labi dzirdēt tieši no šo valstu speciālistiem. Izvēlēsimies šoreiz ungārus. Budapeštas laikraksta Nepsport 1959. gada 24. jūlija izdevumā tūlīt pēc tam, kad Habārovs turpat Ungārijas galvaspilsētā izcīnījās līdz pasaules meistara nosaukumam, rakstīja:

„Bruno Habārovs ir patīkams, vispirms ar savu simpātisko un vienmēr sportisko uzstāšanos. Otrkārt — ar teicamo paukošanu. Viņa stils ir skaists un efektīvs, stāja pareiza un teicami refleksi. Sportists vienmēr darbojas koncentrēti. Habārova ieroča smaile ik cīpas brīdī vērsta uz priekšu. Tas nozīmē, ka katra viņa kustība ir bīstama. Habārovs darbojas bez pozēšanas un mērķtiecīgi, iekarojot publikas simpatijas nevis ar teātrāliem žestiem, bet gan skaistu paukošanu.”

Tēvs var būt tiešām lepns uz savu dēlu un audzēkni.

TOKIJA UN INSBRUKA, 1964

XVIII

Olimpiskās spēles notiks pirmo reizi Āzijas kontinentā, Japānas galvaspilsētā Tokijā. Gandrīz tajā pašā brīdī, kad Romas sacensību slēgšanas dienā stadionā uz lielā rezultātu dēļa iedegās „Arrivederci a Tokyo 1964“, japāņi jau sāka veikt priekšdarbus nākamā pasaules grandiozākā sporta sarīkojuma īstenošanai. Drīzi lielajā miljonu pilsētā arī varēja sākt just olimpisko atmosfairu, un Haneda lidlaukā jau labi sen visus iebrāucējus sveic milzu transparents ar olimpisko emblemu.

Olimpiskajā stadionā būs 100.000 vietu. Peldēšanas sacensības varēs noraudzīties 17.000, tāpat džūdo, kur cīnītāju rīcībā būs tas pats stadions, tikai peldbaseinu klās pārbīdāma grīda. Basketbola zālē varēs novietoties 4000 skatītāju, bet vingrošanu noraudzīsies 3000. Pirmo reizi olimpisko spēļu programmā būs volejbols un džūdo. Pavisam sagaida apmēram 8000 sportistu no vairāk nekā 100 valstīm.

Aktīvie dalībnieki tāpat dzīvos olimpiskā ciemā, netālu no Meidzi Dzingu tempļa krāšņā parka, kur vēl nesen atradās ASV gaisa spēku bāze. Arī visā pārējā Tokijas sejā būs izmanāms viens otrs plastiskās chirurgijas grieziens. Tā, piemēram, japāņi izbūvē 23 jaunas pilsētas ielu maģistrāles un astoņas ātrvilcienu līnijas, ieskaitot 15 km garu ultrā modernā vienas sliedes dzelzceļa posmu no lidlauka uz pilsētu.

Pirmo reizi vasaras spēlēs rezultātu apstrādāšanai darbosies dubulta skaitļojamo mašīnu sistēma, ko apkalpos 160 cilvēku. Būs brīži, kad sacensības notiks vienlaicīgi pat 24 dažādās disciplīnās, bet rīkotāji tomēr ir pārliecināti, ka visi rezultāti uzliesmos uz elektriskajiem pla-

kātiem vēlākais jau 30 sekunžu laikā. Šīs mašīnas izmaksās turpat 2,8 miljoni dolaru un tās izgatavos ASV un Japānā.

Organizācijas komitejas lielākā problēma ir visai neparasta. Un proti — gultas. To nav pietiekami tagad un nebūs arī spēļu laikā, kas notiks no 10. līdz 24. oktobrim. Tokijas pilsētas lielvecākais Riotaro Azuma paskaidroja, ka šis „visgrūtākais jautājums“ nebūtu nemaz tik sarežģīts, ja rietumnieki būtu gatavi gulēt uz grīdas, tāpat kā to dara japāņi. Bet zinot rīkotāju lielo viesmīlību un entuziasmu, bez naktsmājām, droši, neviens nepaliks.

Viss pasākums ir aplēsts aptuveni divi miljardi dolaru apmērā, bet tā kā lielāko daļu pārbūvju un jaunceltnju izmantos arī vēl vēlāk, tad šim skaitlim patiesībā nav sevišķi lielas nozīmes.

No līdzšinējām 14 notikušajām vasaras olimpiskajām spēlēm neoficiālajā kopnovērtējumā vislabākos panākumus guvušas ASV, septiņas reizes, PSRS divos gadījumos un Grieķija, Francija, Anglija, Zviedrija un Vācija, reizi.

9. Ziemas olimpisko spēļu sagatavošanas darbi Insbrukā, kaut valda vispārējs darba roku trūkums Austrijā, tāpat ir veikušies pilnīgā saskaņā ar paredzētajiem plāniem. Skaistajā Tiroles galvaspilsētā izbūvēts jauns stadions ar 8000 vietām. Aktīvo sportistu olimpiskajā ciemā uzceltas astoņas 11 stāvu ēkas ar dzīvojamām telpām 3000 dalībniekiem.

Austrieši organizācijai izdevuši 7,7 miljoni dolaru. Sacensību laikā viņi sagaida apmēram 50.000 tūristu, kas šai slavenajai Alpu kalnu ziemas kūrorta vietai, šķiet, sevišķas grūtības nesagādās.

Līdzšinējās astoņas ziemas olimpiskajās spēlēs neoficiāli Norvēģija uzvarējusi četras reizes, PSRS divas, ASV un Zviedrija pa reizei.

CITIUS, ALTIUS, FORTIUS!

Četrgadīgais olimpiādes laiks starp Romu un Tokiju ātri sarūk un top arvien īsāks. Japānas galvaspilsēta uzņems desmitiem tūkstoš spēļu viesu un aktīvos sacīkšu dalībniekus atkal mudinās: Citius, altius fortius!

Nav ticams, ka 1964. gada Tokijas olimpiskās spēles risināsies bez latviešiem. Tas savukārt ļauj cerēt, ka mūsu olimpisko laureātu skaits atkal pavairošies. Tādēļ arī pieminēklis, kas ar šo grāmatu celts latviešu līdzšinējiem zelta, sudraba un bronzas medaļas ieguvējiem un pārējiem mūsu olimpiešiem, jāturpina veidot tālāk.

Grāmatu Drauga izdevums Zelts, sudrabs, bronza ir tikai ievadījums laikam, kas vēl nāks. Tomēr tad, kad šo rindu autori būs „emigrējuši“ uz aizsauli, viņi vairs nespēs rakstīt. Bet viņi tomēr nešaubās, ka tāpat kā no latviešu vidus nāks jauni olimpisko spēļu uzvarētāji, tā izaugs arī jauni rakstītāji. Tiem jau tagad caur olimpisko tālskatu jāraugās uz priekšu un ne vairs atpakaļ, lai ar kādu citu grāmatu godinātu jaunus olimpiešus.

Zelts, sudrabs, bronza lai paliek tikai par latviešu olimpiešu izvērtēšanas un godināšanas kopoto rakstu pirmo stūrakmeni, jo bez pamata nav iespējams neko būvēt tālāk.

Visam, kas tagad sekos, jāsākās ar 1964. gadu Tokijā un mums jāpiedzīvo tie pelnītie un gaidītie laiki, kad savus olimpiešus izvadīsim un sagaidīsim kā brīvus cilvēkus, neatkarīgās Latvijas galvaspilsētas Rīgas lidlaukā, stacijā vai ostā.

Citius, altius, fortius!

Šīs grāmatas tapšanas laikā, vācot materiālus par latviešu olimpiešiem, sākot jau ar 1912. gadu, mums bija arī vairāki ļoti sirsnīgi un atsaucīgi palīgi — ne vien pašu ļaužu vidū, bet arī svešautieši. Bez viņu palīdzības daudz kā šajā grāmatā nebūtu un par vienu otru faktu nebūtu tās drošības, kāda ir tagad.

Vispirms, liels paldies bijušajam pasaules šacha meistaram holandietim Dr. Maksim Eivem Amsterdamā. Viņš neliedza dažus vēsturiskus foto attēlus un atmiņas par kādreizējiem sāncensiem Hermani Matisonu un Frici Apšenieku. Tāpat mūsu igaunju kolēģam redaktoram Volde-māram Vēdamam Vašingtonā par norādījumiem un informāciju attiecībā uz Igaunijas olimpiešiem.

Bez tam esam ļoti pateicīgi olimpisko spēļu aculieciniekiem Jānim Dikmanim Ņujorkā, Dr. Gvido Jekkalam Kujahoga Fols, Ohaijo, Maksim Kazākam Toronto un Leonīdam Vedējam Grand-Rapidos, Mičigenā, Arī Pāvelam Ataram Venecuēlā, Aleksandram Celmam Takomā, Haraldam Blauam jun. Ņujorkā, Fridricham Igalam Vašingtonā, Pēterim Lejiņam Kolledžparkā, Merilendā, Bruno Pavašaram Hāgā un Jurim Reneslācim Stokholmā.

Aizgājušos parasti nemēdz vairs traucēt. Tomēr vienam, kaut arī novēloti, gribam šeit pateikt sirsnīgu paldies. Tikai 20 dienas pirms savas nāves stundas Latvijas kādreizējais divu sporta savienību — smagatlētikas un šacha — vadītājs advokāts Alberts Melnbārdis, 1957. gada 17. jūlijā rakstītā vēstulē, atsūtīja viņam lūgtos atmiņu materiālus. Vēstule bija izsūtīta pēc tikko pārciestas sirds lēkmes un rakstīta svešā, saraustītā rok-rakstā. Tas kļuva saprotams, kad drīzi sekoja viņa dzīves biedres, tā paša gada 14. augustā datēta, vēstule:

„Ar šo ziņoju, ka mans vīrs Alberts Melnbārdis ir miris 1957. gada 6. augustā un apbedīts Ročesterā, ASV.

Dzīlās sērās — E. Melnbārde.“

Liels paldies!

AVOTI UN LITERĀTŪRA

Rigaer Tageblatt, Rīgā 1912; Idrottsbladet, Stockholm 1912; The Fifth Olympiad, The Official Report of the Olympic Games of Stockholm 1912, Stockholm 1913; Erik Peterson, V Olympiaden, Stockholm 1954; Valiseestlase Kalender 1962, New York.

Report of the American Olympic Committee, Seventh Olympic Games Antwerp, Belgium 1920, Greenwich, Conn.

Le Temps, Paris 1924; Latvī, Rīgā 1924, 1928, 1932; New York Times, New York 1924; British Olympic Association, Official Report of the VIIIth Olympiad, Paris 1924, London 1925; Les Jeux de la VIII Olympiade Paris 1924, Rapport Officiel, Paris 1925; Dr. Willy Meisl, Die Olympischen Spiele, Paris 1924; Hans Borovik, Geschichte der Deutschen Leichtathletik, Berlin 1926; Josip Frank, Jugoslovenski Sport, Novi Sad 1928; Šacha Pasaule, Linkolnā (dažādi gada gāj.); Das grosse internationale Schachmeisterturnier zu Kemerj in Lettland 1937, K. Bētiņš, V. Petrovs, Dr. A. Kalniņš, Rīga 1938; Byrne J. Horton, Dictionary of Modern Chess, New York 1959.

Ādolfs Plūms, Devītās olimpiskās spēles, Rīgā; American Olympic Committee Report, Ninth Olympic Games Amsterdam, Holland 1928. Second Olympic Winter Sport St. Moritz, 1928, New York; IX Olympiade, Rapport Officiel des Jeux de la IX Olympiade Amsterdam 1928, Amsterdam 1931.

Eduards Tubelis, Kā Jānis Daliņš kļuva pasaules slavens šoļotājs, Rīgā 1931; Stadions, Rīgā 1932, 1933; Xth Olympiad, Los Angeles 1932, Official Report, Los Angeles 1933.

XI Olympiade Berlin 1936, Amtlicher Bericht, Band I & II, Berlin 1936; American Olympic Committee Report 1936, Games of the XIth Olympiad Berlin, Germany. IVth Olympic Winter Games Garmish Partenkirchen, Germany, New York; Ādolfs Plūms, Roberts Plūme sportā, Rīgā; Fiziskā kultūra un sports, Rīgā 1937, 1938, 1939; Latvijas sporta gada grāmata 1944. gadam, Rīgā.

Latviešu Ziņas, Eslingenā 1947; Tēvzeme, sporta pielikums, Hanavā 1948; Julius Kangur, Eesti Sport I & II, Augsburg 1948;

Bill Henry, *An Approved History of Olympic Games*, New York 1948; *Olympic Games 1948*, British Olympic Association Official Report, London 1949; Martin Maier, *So war es in St. Moritz*, Die V Olympischen Winterspiele 1948, Wien; XIV Olympia, 1948, Verlag im Ausland, Muenchen; Gustav Marktanner, *Die Olympischen Spiele*, Stuttgart; Gustav Marktanner, *Streiflichter durch die Olympischen Spiele*, Stuttgart; Martti Jukola, *Urheilun Pikku Jottilainen*, Helsinki 1947.

Olympic Games 1952, British Olympic Association Official Report, London 1953; Einari Mannerla, *Finland and Sports*, Helsinki 1952; Jim Scott, Bob Mathias, *Champion of Champions*, New York 1953; *Soviet Olympic Champions*. Foreign Languages Publishing House, Moscow 1954; *Latvju Enciklopēdija*, red. A. švābe, Stokholmā 1950—1955; *International Athletics Annual 1953*, London 1953; Arnolds šmits un Vilis Čika, *Sporta Latvija*, Ņujorkā 1955.

Harold Abrahams, *The Olympic Games Book*, London 1956; John V. Grombach, *Olympic Cavalcade of Sports*, New York 1956; Dr. Ferenc Mezo, *The Modern Olympic Games*, Budapest 1956; *Olympic Games 1956*, The Argus, Melbourne 1956; G. E. Bērzzariņš, *Melburna 1956*, Adelaidē 1957; *Olympic Games 1956*, British Olympic Association Official Report, London 1957; *The Olympic Games Melbourne 1956*, The Herald and Weekly Times Ltd., Melbourne 1957; *The Official Report of the Organizing Committee for the Games of the XVI Olympiad Melbourne 1956*, Melbourne 1958.

Harold Abrahams, *XVII Olympiad Rome 1960*, London 1960; *The Rome Olympics*, The Australian Women's Weekly, Sydney 1960; *Olympic Games 1960*, Squaw Valley — Rome, edited by Harald Lechenberg, New York 1960; *General Information from the United States Olympic Committee*, New York 1960; *Sport International*, Companion to the Encyclopaedia of Sport, edited by Charles Harvey, New York 1960; Vilis Čika un Arnolds šmits, *Sporta Smaids*, Toronto 1961; *Olympic Games 1960*, British Olympic Association Official Report, London 1961; Gordon Pirie, *Running Wild*, London 1961; Herb Elliott, *The Golden Mile*, London 1962; Harry Gordon, *Young Men in a Hurry*, Melbourne 1962; Ken Knox, *The Dawn of Swimming*, London 1962; Jack Pollard, *Swimming Australian Style*, Melbourne 1963.

VĀRDU SARAKSTS

(LATVIEŠU, IGAUŅU UN LIETUVIEŠU)

- Ābergs, Aleksandrs 141
 Aide, A. 27
 Aizpurietis, Atis 75
 Akels, Frīdrihs 46
 Alslēbens, Alfrēds 27
 Altberga, Līgita 269
 Altbergs, Olgerts 269
 Andersons, Eduards 142, 146
 Andriksons, Jānis 5, 152
 Andrulis, Artūras 147
 Annamā, Koits 144
 Annus, Augusts 142
 Anufrijevs, Aleksejs 146
 Apsītis, Andrejs 28, 56
 Apšenieks, Frīcis 6, 64—65,
 71—72, 75, 77—88, 282, 294
 Āre, Jānis 130
 Ārena, Tatjana 269
 Ārens, Kārlis 269
 Arlauskas, Ramonas 87
 Asars, Hermanis 75
 Ašmanis, Kārlis 60
 Atars, Pāvels 164—166, 294
 Auls, Verners 38—39, 152
 Auziņš, Aleksejs 153
 Baumanis, Valentīna 200, 224
 Balodis, Jānis 85
 Balodis, Vēsmonis 199
 Baltrūnas, Leonas 147
 Bārda, Arvīds 60
 Bārda, Edvins 60
 Bārda, Rūdolfs 60
 Bārda, Zīgurds 233
 Baumanis, Arnolds 57—58
 Baumanis, H. 30
 Baumanis, Rūdolfs 146
 Baumanis, Valdemārs 146, 148,
 178—179
 Baumans, Georgs 30
 Bebris, Jānis 153
 Benjāmiņš, Jūris 41—42
 Bergs, Arvēds 75
 Bergs, Teodors 82
 Bernhards, Pauls 130
 Bernsons, Jānis 110
 Bērtulsons, Herberts 150
 Bērziņš, Alfons 5, 110, 152,
 259
 Bērziņš, Alfrēds 46—47, 179
 Bērziņš, Arnolds 135
 Bērzzariņš, Gunārs 194, 200
 Bētiņš, Kārlis 66—71, 75,
 77—78
 Bietags, Edvīns 6, 110, 144,
 155—167, 229, 281
 Birkens, Mārtiņš 40
 Blatkauskas, Valdemārs 201
 Blaus, Andrejs 37
 Blaus, Haralds 6, 30—31,
 33—42
 Blaus, Haralds jun. 37, 294
 Blaus, Kārlis 37
 Blūķis, Roberts 153
 Bodnieks, Imants 220, 223
 Bodnieks, Valters 30
 Bogdanovičs, Antānas 224
 Bone, Kārlis 60
 Bošs, Frīdrihs 28
 Briedis, Voldemārs 201
 Brikmanis, Kārlis 54
 Bubenko, Adalberts 6, 117, 125,
 143, 168—175, 195
 Bubenko, Eduards 173
 Bubenko, Jānis 173

Bucenieks, Viktors 137
 Budrjūnas, Vitautas 147
 Bukass, Kārlis 151
 Bukse, Jēkabs 28
 Bulota, Kestūtis 95
 Bumbēre, Vīta 264
 Bumbērs, Jānis 201
 Bumbērs, Pēteris 199—200, 265
 Burmeisters, Kristfīlds 95
 Burtņieks, Ernests 214
 Butautas, Stepas 192
 Buzārovs, Bertolds 60

Caune, Elmārs 179
 Celmiņš, Hugo 40, 148
 Celms, Aleksandrs 294
 Cekuls, Voldemārs 148
 Cimmermans, Vilis 54, 92, 112, 135

Čakste, Jānis 53, 55, 69
 Čanka-Rimšāne, Elfrīda 203—204
 Čečins, Bernhards 201
 Čika, Vilis 189

Dāboliņš, Herberts 151
 Dakteraite, Jurāte 272
 Daliņa, Elza 114
 Daliņa, Rudīte 114
 Daliņš, Ivars 4, 114
 Daliņš, Jānis 6, 44, 98, 101, 105, 108—131, 133, 137, 143, 160, 169—174, 178—179, 191, 236, 259
 Daliņš, Jānis jun. 114
 Dancis, Juris 199—200, 223, 265, 267
 Dargis, Stens 200
 Dārziņš, Emīls 76
 Dārznieks, Arturs 87
 Dekšenieks, Richards 146
 Dēliņš, Emīls 204
 Dens, Bodo 72
 Dikmanis, Jānis 46—50, 53, 57, 90, 105—106, 120, 122—123, 147—148, 178—179, 189, 230, 236, 294

Dimza, Jānis 101, 105—106, 120, 122, 132—138, 143, 165, 214
 Dimza, Milda 123
 Drake, Bruno 277
 Dreiberģs, Leonīds 66, 85, 87
 Dunsdorfs, Edgars 179
 Dūrens, Arturs 109
 Dzeguze, Alise 39, 152
 Dzenis (kpt.) 45
 Džarcāns, Alberts 192

Eglītis, Anšlavs 70, 228, 273, 275
 Elmūts, Voldemārs 146
 Elsberģs, Emīls 60, 90, 93
 Endzelīns, Lūcijs 87
 Enkurs (šach.) 74
 Erkens, Ēriks 223
 Ērmanis, Pēteris 99
 Ervins, Tonu 141

Farnasts, Nikolajs 30
 Feigins, Movša 65, 82, 85
 Freidenfelds, Inga 199—200, 223, 265, 267

Gaile, Līdija 183
 Gaillīte-Zīverte, Alise 269
 Gedvillo, Arturs 54
 Gēringš, Ēvalds 224
 Gešels, Eduards 153
 Goldberģs, Viktors 215
 Graudiņš, Arturs 192, 228
 Graudiņš, Jānis 277
 Greble, Ādolfs 60
 Gremzde, Jānis 287
 Grigalka, Otto 186, 191—192, 199
 Grīviņa, Ausma 269
 Grosvalds, Olgerts 253
 Grotkijs, Hugo 32
 Grudzinskis, A. 38
 Grundmanis, Mārtiņš 146
 Gruzītis, Edgars 151
 Gulbis, Alvis 272, 279
 Gūtmanis, Ernests 59

Habārovs, Bruno 6, 220, 223,
281—290

Habārovs, Sergejs 192, 281—
290

Hāgens, A. 31

Hākenšmits, Georgs 141

Hāzenfuss, Volfgangs 65

Hechts, Olgerts 273

Heidingers, H. 38

Heince, Vilis 59

Heine-Vāgnere, Žermēna 215

Hermanovskis, Alfreds 146

Hermanovskis, Askolds 150

Hiops, Eduards 153

Igals, Fridrichs 294

Ignatavičus, Algis 200, 265

Immermanis, Arvīds 145

Indriksons, A. 25

Indriksons, E. 40

Jāgo, Jans 141

Jankovskis, Leons 277

Jansons, J. 41—42

Janševskis, Jēkabs 31

Japiņš, Harijs 192

Jaunzeme, Andra 207, 213

Jaunzeme, Inese 6, 195, 197,
199, 203—216, 224

Jaunzeme, Irma 213

Jaunzeme, Irmgarde 213

Jēgers, Kārlis 179

Jekkals, Gvīdo 53—55, 135,
138, 294

Jesens, Andrejs 153

Jeske, Mārtiņš 56

Jordāns, Jānis 90, 92, 135

Josts, Pēteris 57

Jukna, Zigmas 224

Junks, Bruno 175, 191, 200

Jurciņš, Rūdolfs 110, 146

Jurgela, Juozas 147

Jurgens, Arvids 60, 153

Jurģis, Otto 135—137, 143

Jurjevs, Aleksejs 145

Jūrmālietis, Arvīds 100

Justs, Alfons 269

Kalējs, Vilberts 105, 122

Kalkavs, Andris 201

Kalkūns, Gustavs 92

Kallas, Oskars 32

Kalnberziņš, Jānis 214

Kalnings, Ringolds 70

Kalniņš, Alfreds 56, 109, 117

Kalniņš, Ansis 135

Kalniņš, Arnolds 281

Kalniņš, Arvēds 70

Kalniņš, Juris 272, 279

Kalniņš, Roberts 82

Kampuss, Roberts 179

Kandrovskis, Jānis 192

Kannenbergs, Aleksandrs 81

Kaņeps, Pauls 151

Kaplurs, Oskars 28, 30

Kapmāls, Andrejs 26

Karamiševa, Dzidra 272, 279

Karlsona, Elfrida 92

Kavals, Alfreds 117

Kazāks, Maksis 146, 277, 294

Keirāns, Pēteris 80

Kepke, Augusts 28

Kepke, Kārlis 28

Keps, Osvalds 93, 105

Keress, Pauls 84

Kics, Edgars 166

Kics, Jānis 166

Kikass, Jans 59

Kins, A. 31

Kipasto, A. 30

Klāsens, Kurts 94

Kļava, Kārlis 46, 146

Klāvs, Edgars 153

Kleins, Martins 29—30

Klinsons, Rūdolfs 142, 146—148

Klumbergs-

Kolmpere, Aleksandrs 45, 55

Knauts, K. 63

Konrade, Elza 239, 257, 259,
261

Konrade, Ieva 239, 254, 257

Konrade, Ilze 6, 110, 204, 220,
222, 229—261

Konrads, Jānis 5, 110, 198,
220—222, 229—261, 267

Konrads, Jānis sen. 239, 257—
259

Kotkass, Johanness 100, 141,
161—162, 187, 200

Krasovskis, Jānis 220—221

Kraučiņas, Fēliksas 147, 273
 Krauklis, Alfrēds 279
 Krauze, Jānis 96—97, 164
 Kreicbergs, Pēteris 60
 Krievs, Alberts 57
 Kripens, Arvids 179
 Kritners, J. 40
 Krūkliņš, Andrejs 25—26
 Krūkliņš, Arnolds 143, 169—170
 Krūmiņš, Alfrēds 87
 Krūmiņš, Andrejs 41
 Krūmiņš, Jānis 6, 196,
 199—200, 220, 223, 262—280
 Krūmiņš, Vilis 215
 Krusa, Fēlikss 75
 Krūss, Heino 192
 Kullams, Ilmārs 192
 Kundziņš, Krišjānis 144, 167
 Kūse, Aksels 144
 Kūšiks, Mikels 31
 Kusnets, Alberts 30, 58, 93
 Kuške, Herberts 153
 Kviesis, Alberts 123

Keniņš, Atis 123
 Kibilds, Arvēds 53—56
 Kīsis, Augusts 165—166
 Kīvītis, Jānis 135—136
 Kuze, V. 130

Lācis, Vilis 214
 Lagunavičus, Justinas 192
 Laipenieks, Edgars 203, 240
 Laipenieks, Juris 138, 220—221
 Lapainis, Roberts 153
 Lappuķe, Edgars 253
 Lāss, Karls 92
 Lassi, Voldemārs 145
 Laube, Eižens 131
 Lauritēnas, Algirdas 199
 Lazdiņš, Harijs 110
 Leilands, Kārlis 59, 93, 96—102, 229, 282
 Lejiņš, Pēteris 38—39, 42, 294
 Lejnieks, Arvids 152
 Leps, Ergass 224
 Leskinovičs, Jānis 29, 159

Lēvenšteins, Leopolds 31
 Libers, Kārlis 212
 Liepaskalns, Ādolfs 130
 Liepiņa, Zinaida 92
 Liepiņš, Aleksandrs 154
 Liepnieks, Aleksandrs 67, 74, 87
 Lindemūts, A. 31
 Lips, Heino 184
 Lipsnis, Viktors 224
 Lisovs, Joanns 192
 Līts (Lieth), Pauls 30—31
 Litsepa, Valve 272
 Līvens, Jochans 28
 Losmans, Jurijs 44—45
 Lubīnas, Pranas 147, 271
 Luhaērs, Arnolds 93, 99—101, 141
 Luks, Karls 27
 Lukstiņš, Alfrēds 56, 110—111, 119
 Lūrichs, Georgs 141

Mālers, Ernests 93
 Mangalis, Laimonis 74
 Mārtinsone-
 Bērziņa, Mirdza 150, 182
 Martinsons, Jānis 160
 Maurere, Eva 224
 Mauriņš, Ansis 180, 189, 191
 Marvē, Haralds 142, 145
 Masiks, Alfrēds 105
 Matisons, Hermanis 6, 63—77, 79—82, 85, 87—88, 282, 294
 Mazūrs, M. 145
 Mednis, Ādolfs 166
 Melderis, Visvaldis 146
 Melnbārde, E. 294
 Melnbārdis, Alberts 65, 74, 81, 90, 179, 294
 Michelsone, Helēna 153
 Miezītis, Aleksandrs 29
 Mikēnas, Antānas 175, 200
 Mikulis, Kārlis 96—97
 Mindenbergs, Harijs 148, 181
 Mits, Aleksandrs 95, 152
 Motmillers, Arturs 54, 92, 112, 143

- Morozovs, A. 38
 Muižnieks, Gunārs 273, 277
 Muižnieks, Valdis 6, 199—200,
 233, 262—280
 Murauskas, Romualdas 200
- Nagobads, Visvaldis 96
 Neilands, Alfreds 45, 59
 Neo, Agu 141, 144, 155—158
 Normagi, V. 58
- Oja, B. 277
 Oja, Jānis 53—54, 136
 Ozers, Cezars 6, 220, 262—280
 Ozoliņa, Alma 122
 Ozoliņa, Elvīra 216, 224
 Ozoliņš, Ādolfs 75
 Ozoliņš, Alberts 59
 Ozoliņš, Edvins 224
 Ozoliņš, Georgs 167
 Ozols-Bernē, A. 27
 Ozols, Augusts 153
 Ozols, Kārlis 87
 Ozols, Roberts 93
- Paegle, Kārlis 153
 Palo, Uno 200
 Palusalū, Kristjans 100, 141,
 144, 159, 161
 Pāma, Marts 224
 Paulockis, Arnolds 57—58
 Pavasars, Bruno 294
 Pavlovs, Arkādijs 60
 Pekerte-Forsmana, Karina 151
 Pertels, Boriss 30
 Pētersons, Arvīds 153
 Pētersons, Jānis 94
 Pētersons, Kārlis 93
 Petkēvičs, Staņislavs 91—92
 Petkēvičs, Kazis 192, 199
 Petrauskas, Kipras 40
 Petrovs, Vladimirs 65—66,
 84—85
 Petrovskis, Ādolfs 153
 Pikers, A. 30
 Pilāgs, Edmunds 191
 Pitseps, Eduards 57, 167
 Plade, Alfreds 60
- Plade, Kurts 60
 Plade, Valdis 60
 Plaudis, J. 164—165
 Plūme, Jānis 25
 Plūme, Roberts 25, 46—47, 56,
 61—62, 93—94, 110, 148, 150,
 154, 181, 189
 Plūms, Ādolfs 5, 40, 48, 54, 60,
 92, 94, 148, 157, 194
 Pole (Pols), Ansis 28
 Polis, Jānis 29, 57—58, 167
 Polis, Pauls 148, 154
 Popovs, Senons 93
 Prakss, A. 57
 Prātnieks, Jānis 28
 Priednieks, Alberts 178
 Pūce-Aldzere, Lavize 206
 Puhks, Joachims 46
 Putāns, Alberts 206
 Puzinauskas, Zenonas 147
- Raņķis, Augusts 87
 Ratass, Jānis 178
 Raubēns, Augusts 279
 Raudziņš, Džēms 146
 Rauska, Ērihs 58—59
 Rēdlichs-Raiskums, Juris 60
 Reichmanis, Ērihs 59
 Reimans, Elmārs 26
 Reimers, Karls 32
 Reizniece-Skrastiņa, Anna 136
 Reneslācis, Juris 294
 Richters, Edgars 28
 Riekstiņš, Alberts 151
 Ringenberga, Zinaida 203
 Roge, Aleksandrs 60
 Rolaide-Poldsama, Virve 207
 Ronis, Rūdolfs 57, 110,
 165—167, 282
 Rozītis, Jānis 153
 Rubene, Lida 215
 Rudzītis, Arnolds 136—137
 Rudzītis, Dāvis 70
 Rudzītis, Jānis 57
 Ruja, Edgars 146
 Rukss, Alfreds 25—26, 45, 56,
 109, 112, 115
 Rumba, Alberts 5, 61—62, 95,
 124, 145, 148, 154, 170
 Ruzģis, Mikolas 147

- Sarkis, Nikolajs 75
 Sarma, Jānis 194
 Seile, Valērija 131
 Selga, Bruno 206
 Selgs, Hanno 224
 Seviško, Otto 53
 Siliņš, Gunārs 273
 Simārs, Veiko 224
 Sinka, Aleksandrs 56
 Skuja, K. 109
 Skujenieks, Mārgers 46—47,
 49, 148
 Smildziņa, Skaidrite 269, 272,
 279
 Sokolovs, Pauls 60
 Spāde, Teodors 49
 Sproģis, Jānis 201
 Sprūde, Otto 127, 148
 Stancīks, Česlavs 60
 Stendzenieks, Jānis 178—180
 Stepūlovs, Nikolajs 141
 Stonkus, Stasis 192, 199
 Strautmanis, Augusts 65, 85
 Students, Kārlis 75
 Stumbergs, Jēkabs 31
 Suitins (Suitiņš), Leons 30
 Sukatnieks, Teodors 54—55
 Sule, Gustavs 143

 Šķema, Kazis 87
 Šmits, Alfreds 45
 Šmits, Arnolds 201
 Šneiders, Edgars 87
 Šocikas, Alģirdas 187
 Špilbergs, Ernests 117
 Šteinbergs, Romans 58
 Štelbaums, Nikolajs 228
 Švarce, Hildegardē 153
 Švedrēvics, Nikolajs 27

 Tammers, Haralds 45, 59,
 99—101
 Taube-Tālavas, Arvēds 65
 Tautvaišas, Povilas 87
 Tenisons, Mārtiņš 249
 Tentelis, Augusts 131
 Teteris, Arturs 73—74, 80
 Teteris, Valdis 178

 Tilibs, Jānis 146
 Tiltiņš, Jānis 146
 Tonsons, Leopolds 32
 Tubelis, Eduards 38—39, 94,
 116, 119, 148
 Tumils-Tumilovičs, K. 256

 Ukstiņš, Fridrihs 56
 Ulmanis, Kārlis 131, 161
 Upmāls, Aleksandrs 26

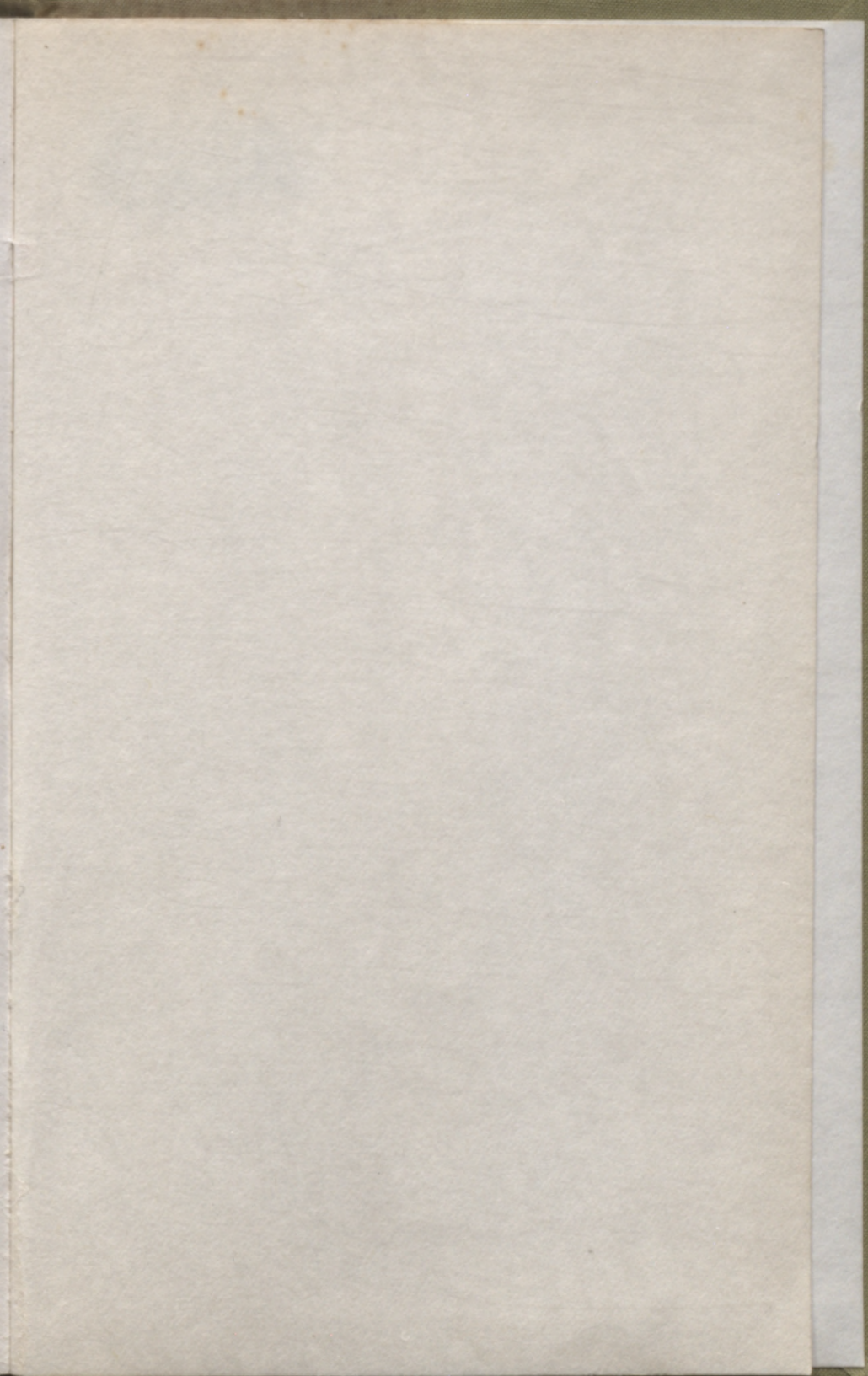
 Vaide, Arnolds 224
 Valdmanis, Maigonis 6, 192,
 199—200, 220, 223, 262—280
 Vanags (viegl.) 108
 Vanags, Arturs 128, 259
 Vanags, E. 27
 Vanags, Miķelis 113
 Vaitkēvičs, Romualdas 224
 Vēdams, Voldemārs 294
 Vedējs, Leonīds 153, 294
 Vēlī, Voldemārs 93, 141, 160
 Vēritis, Ivars 273
 Vesterbijs, Edvins 200, 224
 Vidingis, Arnolds 143
 Vilciņš, Kārlis 58
 Vilkmans, Oskars 31
 Vithofs, Roberts 149
 Vītols (riteņbr.) 145
 Vītols, R. 25
 Vītols, Voldemārs 135,
 142—143
 Voga, Uvi 224
 Volfs, H. 39

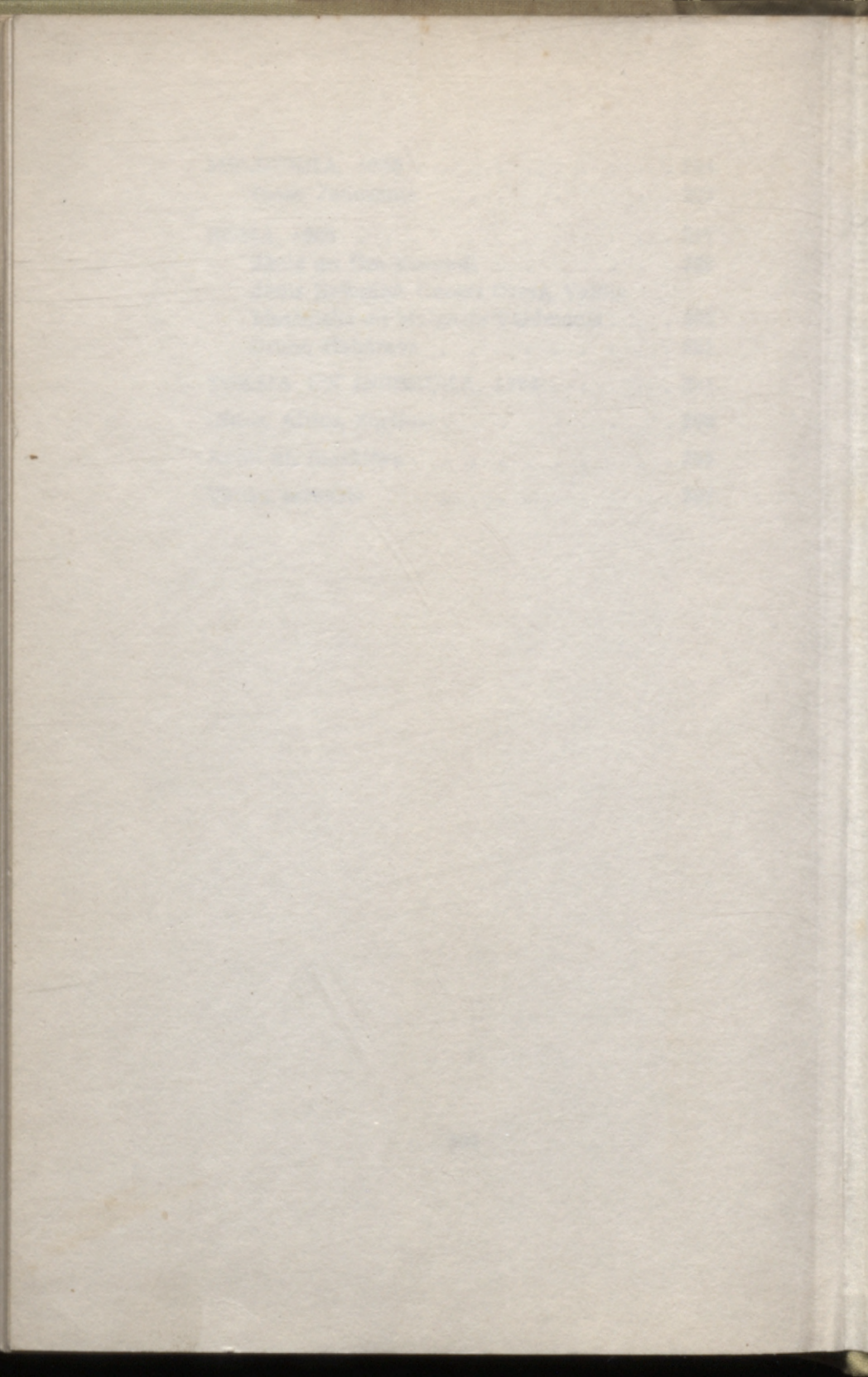
 Zālite, Anna 259
 Zālītis, Rūdolfs 259
 Zalogaitīte-Kalediēne, Biruta
 216, 224
 Zāmuels, Voldemārs 70
 Zariņš, Kārlis 131, 178
 Zarumba, Jānis 82
 Zēbergs, Nikolajs 148, 179
 Zeiberliņš, Arturs 56
 Zeltiņš, Pēteris 191
 Zemītis, Valdis 87
 Zvejnieks, Alberts 90, 93, 144

SATURA RĀDĪTĀJS

No Stokholmas līdz Romai (priekšvārdi) . . .	5
Senās Olimpiskās spēles un to atjaunošana . . .	9
ATĒNAS, PARĪZE, ST. LUISA UN LONDONA	17
STOKHOLMA, 1912	23
Haralds Blaus	33
ANTVERPENE, 1920	43
Latviešu olimpiskie darbinieki	46
PARĪZE, 1924	51
Hermanis Matisons	63
Fricis Apšenieks	78
AMSTERDAMA, 1928	89
Kārlis Leilands	96
LOSANDŽELOSA, 1932	103
Jānis Dalipš	108
Jānis Dimza	132
BERLĪNE, 1936	139
Edvīns Bietags	155
Adalberts Bubenko	168
LONDONA, 1948	176
HELSINKI, 1952	183

MELBURNA, 1956	194
Inese Jaunzeme	203
ROMA, 1960	217
Jānis un Ilze Konradi	229
Jānis Krūmiņš, Cezars Ozers, Valdis	
Muižnieks un Maigonis Valdmanis . . .	262
Bruno Habārovs	281
TOKIJA UN INSBRUKA, 1964	291
Citius, Altius, Fortius!	293
Avoti un literātūra	295
Vārdu saraksts	297

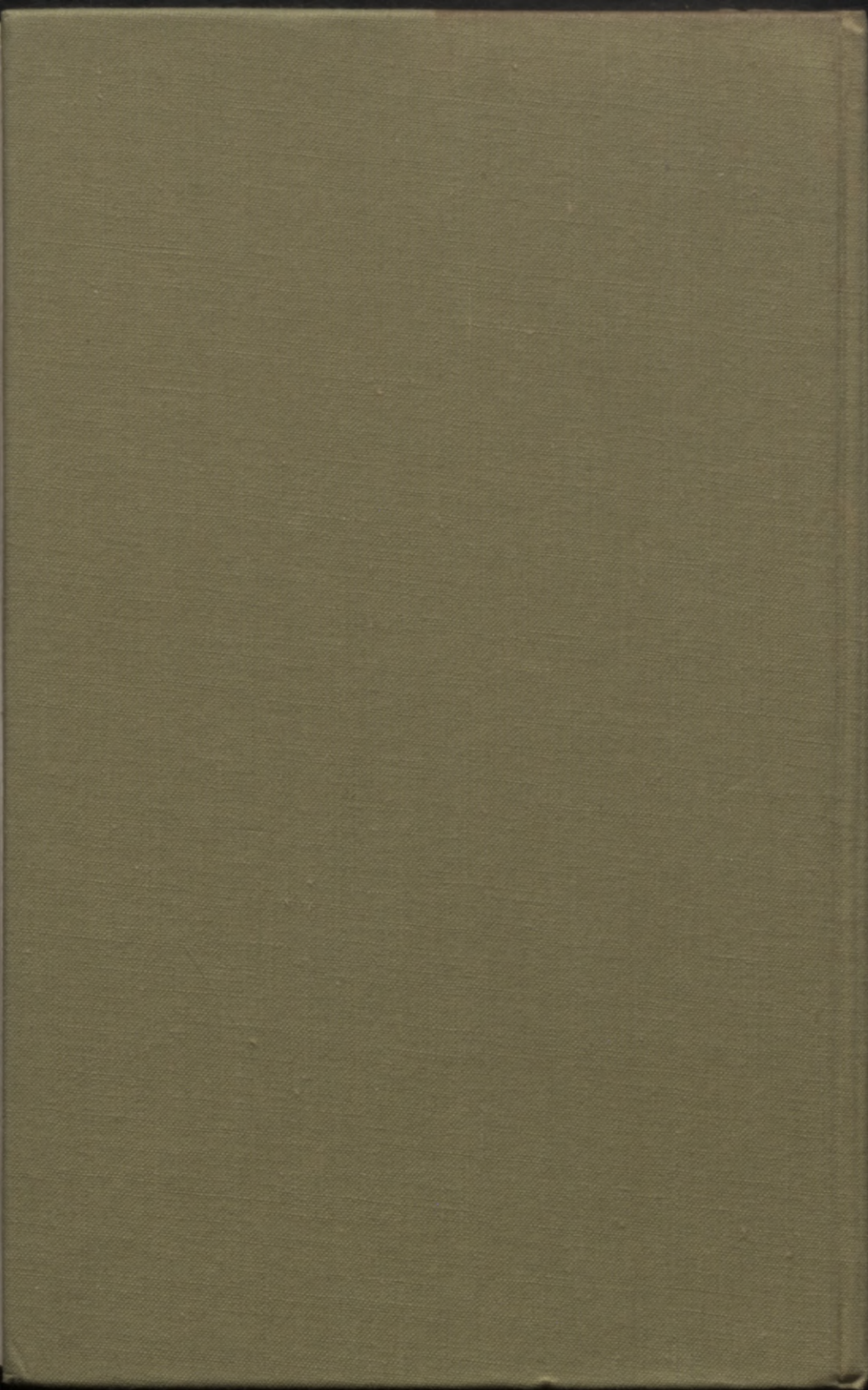

30.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0307094093

Vāku zīmējis
IVARS DALIŅŠ

VILIS
ČIKA

ARNOLDS
ŠMITS

ZELTS SUDRABŠ BRONZA

